

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Vodič kroz članak 6.
Europske konvencije
o ljudskim pravima

Pravo na pošteno suđenje
(građanski aspekt)

Ažuriran 31. kolovoza 2022.

Pripremljeno Tajništvo. Ovaj vodič nije obvezujuć za Sud.

VIJÉÉ EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Izdavači ili organizacije koji žele prevesti i/ili reproducirati ovo izvješće ili dio ovog izvješća u tiskanom ili elektroničkom obliku trebaju ispuniti kontakt obrazac [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prijevoda](#) za informacije o postupku odobravanja.

Ako želite provjeriti koji se prijevodi vodiča kroz sudsku praksu trenutno pripremaju, pogledajte popis [prijevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič izvorno je sastavljen na francuskom jeziku. Redovito se ažurira, a posljednji je put bio ažuriran 31. kolovoza 2022. godine. Može biti podvrgnut uredničkim izmjenama.

Vodiči kroz sudsku praksu dostupni su za preuzimanje na <https://ks.echr.coe.int>. Za ažuriranje ove publikacije pratite račun Suda na Twitteru na https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Za ovaj prijevod, koji se objavljuje u dogovoru s Vijećem Europe i Europskim sudom za ljudska prava, odgovoran je isključivo Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.

© Vijeće Europe / Europski sud za ljudska prava, 2021.

Sadržaj

Bilješka čitateljima	6
I. Područje primjene: pojam „prava i obveze građanske naravi”	7
A. Opće pretpostavke za primjenjivost članka 6. stavka 1.	7
1. „Stvaran i ozbiljan” „spor” s odlučujućim ishodom.....	8
2. Postojanje prava ili obveze za koje se može argumentirano tvrditi da je priznato u domaćem pravu	10
3. „Građanska” narav prava ili obveze	14
B. Primjenjivost na druge vrste sporova	15
C. Primjenjivost članka 6. na druge postupke osim glavnih postupaka	21
D. Pitanja na koja se ne primjenjuje čl.6.	23
E. Veze s drugim odredbama Konvencije.....	25
1. Članak 2. (pravo na život)	26
2. Članak 5. (pravo na slobodu)	26
3. Članak 6. stavak 1. (pošteno suđenje za kazneno djelo)	26
4. Članak 6. stavak 2. (presumpcija nevinosti)	27
5. Članak 8. (privatni i obiteljski život).....	27
6. Članak 10. (sloboda izražavanja)	28
7. Drugi članci	28
II. Pravo na sud	29
A. Pravo na sud i pristup sudu	29
1. Pravo koje je praktično i djelotvorno	30
2. Ograničenja.....	37
B. Odricanje	42
1. Načelo	42
2. Uvjeti	42
C. Pravna pomoć	43
1. Odobrenje pravne pomoći.....	43
2. Djelotvornost odobrene pravne pomoći	45
III. Institucionalne pretpostavke	46
A. Pojam „suda”	46
1. Samostalan pojam	46
2. Razina nadležnosti	48
3. Kontrola od strane suda koji ima punu nadležnost.....	49
4. Izvršenje presuda.....	53
a. Pravo na brzu provedbu konačne i obvezujuće sudske odluke.....	53

b.	Pravo da se pravomoćna sudska odluka ne dovodi u pitanje	56
c.	Uzajamno priznavanje i izvršenje presuda koje su donijeli strani sudovi ili koje su donesene negdje drugdje u Europskoj uniji	58
B.	Uspostavljanje zakonom	58
1.	Načela	58
2.	Primjena navedenih načela	59
C.	Neovisnost i nepristranost	60
1.	Opća razmatranja	60
2.	Neovisni sud	62
a.	Neovisnost u odnosu na izvršnu vlast	63
b.	Neovisnost u odnosu na parlament	64
c.	Neovisnost u odnosu na stranke	64
d.	Poseban slučaj neovisnosti sudaca u odnosu na Visoko sudbeno vijeće	64
e.	Kriteriji za ocjenu neovisnosti	64
i.	Način imenovanja članova tijela	64
ii.	Trajanje mandata članova nekog tijela	64
iii.	Jamstva protiv vanjskog pritiska	65
iv.	Dojam neovisnosti	65
3.	Nepriistrani sud	65
a.	Kriteriji za ocjenu nepristranosti	66
i.	Subjektivni pristup	66
ii.	Objektivni pristup	67
b.	Situacije u kojima se može otvoriti pitanje nedostatka sudske nepristranosti	68
i.	Situacije funkcionalne prirode	68
ii.	Situacije osobne prirode	71
IV.	Procesne pretpostavke	72
A.	Poštenost	72
1.	Opća načela	72
2.	Područje primjene	75
a.	Načela	75
b.	Primjeri	77
3.	Četvrta instanca	83
a.	Opća načela	83
b.	Opseg i ograničenja nadzora Suda	84
c.	Dosljednost domaće sudske prakse	86
4.	Kontradiktorni postupak	88
5.	Jednakost stranaka u postupku	89

6.	Postupak ocjene dokaza	91
a.	Iskazi svjedoka	92
b.	Mišljenja vještaka	93
c.	Neotkrivanje dokaza	94
7.	Obrazloženje sudskih odluka	95
B.	Javna rasprava.....	97
1.	Rasprava	97
2.	Objavljivanje	102
C.	Duljina trajanja postupka	104
1.	Određivanje duljine trajanja postupka	104
2.	Ocjena pretpostavke razumnog roka	105
a.	Načela	105
b.	Kriteriji	106
i.	Složenost predmeta	106
ii.	Ponašanje podnositelja	107
iii.	Ponašanje nadležnih vlasti.....	108
iv.	Što je dovedeno u pitanje u sporu.....	109
	Popis navedenih predmeta	111

Bilješka čitateljima

Ovaj vodič jedan je u nizu vodiča kroz Konvenciju koje je objavio Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu „Sud”, „Europski sud” ili „Strasburški sud”) kako bi informirao pravne praktičare o najvažnijim presudama i odlukama koje je donio Strasburški sud. U vodiču se analizira i sažima sudska praksa o članku 6. (građanskom aspektu) Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija” ili „Europska konvencija”). Čitatelji će u njemu naći ključna načela iz ovog područja kao i mjerodavne presedane. Pozvani su uz ovaj vodič pregledati [Vodič kroz članak 6., kazneni aspekt](#).

Sudska je praksa navedena selektivno: riječ je o vodećim, značajnim i/ili nedavnim presudama i odlukama.¹

Presude Suda ne služe samo za odlučivanje u predmetima pred Sudom već i općenitije, za pojašnjenje, čuvanje i razvoj pravila koja proizlaze iz Konvencije, čime doprinose tome da države poštuju obveze koje su preuzele kao Ugovorne stranke (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stavak 154., 1978., Serija A br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 109.).

Stoga je zadaća sustava ustanovljenog Konvencijom odlučivati, u općem interesu, o pitanjima javne politike, čime se podižu opći standardi zaštite ljudskih prava i širi poznavanje sudske prakse iz područja ljudskih prava diljem zajednice država potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 2012., stavak 89.).

Doista, Sud je naglasio ulogu Konvencije kao „ustavnog instrumenta europskog javnog poretka” u području ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], 2005., br. 45036/98, stavak 156., ECHR 2005-VI, i nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španjolske* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stavak 110., 13. veljače 2020.).

Nedavno je Protokolom br. 15 uz Konvenciju u preambulu Konvencije uneseno načelo supsidijarnosti. Tim se načelom „nameće zajednička odgovornost država stranaka i Suda” u pogledu zaštite ljudskih prava, a nacionalna tijela i sudovi moraju tumačiti i primjenjivati domaće pravo na način koji osigurava puni učinak prava i sloboda definiranih u Konvenciji i njezinim protokolima (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stavak 324.).

Ovaj vodič sadrži upućivanja na ključne riječi za svaki navedeni članak Konvencije i njezinih dodatnih protokola. Pravna pitanja koja se rješavaju u svakom predmetu sažeta su u [Popisu ključnih riječi](#), odabranih iz tezaurusa pojmova (u većini slučajeva) izravno iz teksta Konvencije i njezinih protokola.

[Baza podataka](#) sudske prakse Suda, HUDOC, omogućuje pretraživanje po ključnim riječima. Pretraživanje s tim ključnim riječima omogućuje pronalaženje skupine dokumenata sa sličnim pravnim sadržajem (obrazloženje i zaključci Suda u svakom predmetu sažeti su ključnim riječima). Ključne riječi za pojedinačne predmete mogu se pronaći klikom na oznaku *Case Details* na HUDOC-u. Daljnje informacije o bazi podataka HUDOC i ključnim riječima potražite u [Vodiču za korisnike baze podataka HUDOC](#).

¹ Navedena sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleskom ili francuskom) Suda i Europske komisije za ljudska prava. Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem. Presude vijeća koje nisu postale konačne prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*).

Članak 6. stavak 1. Konvencije – Pravo na pošteno suđenje

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde. ...”

Ključne riječi za HUDOC

Prava i obveze građanske naravi (6-1) – Utvrđivanje (6-1) – Spor (6-1) – Optužba za kazneno djelo (6-1) – Utvrđivanje (6-1) – Pristup sudu (6-1) – Pošteno suđenje (6-1) – Kontradiktornost postupka (6-1) – Jednakost stranaka u postupku (6-1) – Pravna pomoć (6-1) – Javna rasprava (6-1) – Usmena rasprava (6-1) – Isključivanje sredstava priopćavanja (6-1) – Isključivanje javnosti (6-1) – Nužno u demokratskom društvu (6-1) – Zaštita morala (6-1) – Zaštita javnog reda (6-1) – Državna sigurnost (6-1) – Zaštita maloljetnika (6-1) – Zaštita privatnog života stranaka (6-1) – Opseg koji je bezuvjetno potreban (6-1) – Štetno za interes pravde (6-1) – Razumni rok (6-1) – Neovisni sud (6-1) – Nepristrani sud (6-1) – Zakonom ustanovljeni sud (6-1) – Javna presuda (6-1)

I. Područje primjene: pojam „prava i obveze građanske naravi”

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud ... ispita njegov slučaj ...”

A. Opće pretpostavke za primjenjivost članka 6. stavka 1.

1. Pojam „prava i obveze građanske naravi” ne može se tumačiti samo pozivanjem na domaće pravo tužene države; to je „samostalan” pojam koji proizlazi iz Konvencije. Članak 6. stavak 1. primjenjuje se neovisno o statusu stranaka, vrsti zakonodavstva kojim se uređuje „spor” (građansko, trgovačko, upravno pravo itd.) i vrsti tijela nadležnog za dotično pitanje (redovni sud, upravno tijelo itd.) (*Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., stavak 43.; *Nait-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 106.; *Georgiadis protiv Grčke*, 1997., stavak 34.).

2. Međutim, načelo da se samostalni pojmovi sadržani u Konvenciji moraju tumačiti u svjetlu današnjih uvjeta ne daje Sudu ovlast da članak 6. stavak 1. tumači kao da pridjev „građanski” (uz ograničenja koja taj pridjev nužno nameće kategoriji „prava i obveza” na koje se taj članak primjenjuje) nije sadržan u tekstu (*Ferrazzini protiv Italije* [VV], 2001., stavak 30.).

3. U presudi u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., nedavno su sažeta primjenjiva načela sudske prakse (stavci 257.–259.). Primjenjivost članka 6. stavka 1. u građanskim stvarima prvenstveno ovisi o postojanju „spora” (engl. *dispute*, fra. *contestation*). Kao drugo, spor se mora odnositi na neko „pravo” za koje se može reći, ili barem argumentirano tvrditi, da je priznato u domaćem pravu neovisno o tome je li zaštićeno na temelju Konvencije. Spor mora biti stvaran i

ozbiljan; može se odnositi ne samo na stvarno postojanje prava već i na njegov opseg i način njegova ostvarivanja. Konačno, rezultat postupka mora biti izravno odlučujuć za dotično pravo „građanske naravi“, slabeže ili neizravneposljedice nisu dovoljne da članak 6. stavak 1. bude primjenjiv (*Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 60.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 99.; *Nait-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 106.; *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 44.).

4. Dva aspekta članka 6. Konvencije, građanski i kazneni, nisu nužno međusobno isključivi pa ako je članak 6. stavak 1. primjenjiv u svom građanskom aspektu, Sud može ocijeniti je li isti članak primjenjiv i u svom kaznenom aspektu (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 121. i *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 43.). Sud smatra da je nadležan na vlastitu inicijativu ispitati pitanje primjenjivosti članka 6. čak i ako tužena Vlada nije pred njim otvorila to pitanje (*Selmani i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, 2017., stavak 27.).

1. „Stvaran i ozbiljan” „spor” s odlučujućim ishodom

5. Riječi „spor” mora se pridati materijalno značenje, a ne formalno (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 45.; *Moreira de Azevedo protiv Portugala*, 1990., stavak 66.; *Miessen protiv Belgije*, 2016., stavak 43.). Nužno je odmaknuti se od prvotnog dojma i korištenih izraza i usredotočiti se na stvarnu situaciju u skladu s okolnostima svakog predmeta (*Gorou protiv Grčke (br. 2)* [VV], 2009., stavak 29.; *Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 92.). Stoga postupak koji sadrži mješavinu parničnih i izvanparničnih aspekata može biti obuhvaćen područjem primjene članka 6. stavka 1. (*Omdahl protiv Norveške*, 2021., stavak 47., koji se odnosio na raspodjelu ostavine preminule osobe među nasljednicima). Međutim, članak 6. ne primjenjuje se na izvanparnični (engl. *non-contentious*) i jednostrani postupak koji ne uključuje suprotstavljene strane i koji je dostupan samo u slučaju kada ne postoji spor o pravima (*Alaverdyan protiv Armenije* (odl.), 2010., stavak 35.). Isto tako, članak 6. ne primjenjuje se na izvješća o nekoj istrazi usmjerenoj na utvrđivanje i evidentiranje činjenica koje bi naknadno mogle poslužiti kao osnova za postupanje drugih nadležnih tijela – kaznenih, regulatornih, stegovnih ili čak zakonodavnih (čak i ako su izvješća možda narušila ugled dotičnih osoba) (*Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994., stavak 61.).

6. „Spor” mora biti stvaran i ozbiljan (*Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, 1982., stavak 81.; *Cipolletta protiv Italije*, 2018., stavak 31.; *Yankov protiv Bugarske* (odl.), 2019., stavci 26. – 27.). Zbog tog je uvjeta, primjerice, isključen parnični postupak koji se vodio protiv zatvorskih vlasti samo zbog prisutnosti u zatvoru zatvorenika zaraženih HIV-om (*Skorobogatykh protiv Rusije* (odl.), 2006.). Sud je smatrao i da je „spor” stvaran u predmetu koji se odnosio na zahtjev javnom tužitelju za podnošenje revizije jer je bio sastavni dio postupka u cjelini u koji se podnositelj zahtjeva uključio kao oštećenik s ciljem ishođenja naknade (*Gorou protiv Grčke (br. 2)* [VV], 2009., stavak 35.).

7. Kada se postupak odnosi isključivo na pitanja poštovanja uvjeta dopuštenosti, ne postoji „spor” o pravima i obvezama „građanske naravi” (*Nicholas protiv Cipra* (odl.), 2000., *Neshev protiv Bugarske* (odl.), 2003. s daljnjim upućivanjima na sudsku praksu; usporedi sa sudskim ispitivanjem koje nije bilo ograničeno na isključivo formalne zahtjeve, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 206. – 209.). U brojnim predmetima u kojima su tužbe pred domaćim sudovima odbijene iz postupovnih razloga (jer nije korišteno sredstvo koje je trebalo prethodno iskoristiti ili je postupak pokrenut pred nenadležnim sudom), Sud je smatrao da „spor” koji su podnositelji pokrenuli pred domaćim sudovima nije bio ni „stvaran” ni „ozbiljan”, što znači da članak 6. stavak 1. nije bio primjenjiv. Dolazeći do tog utvrđenja, napomenuo je da je odbijanje tužbe bilo predvidljivo i da podnositelji zahtjeva nisu imali izgleda da preokrenu situaciju kojoj su prigovarali (*Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis protiv Grčke* (odl.), 2005.; *Arvanitakis i drugi protiv Grčke* (odl.), 2014.; *Stavroulakis protiv Grčke* (odl.), 2014.). Situacija je drugačija u slučaju kada su domaći sudovi (koji su se proglasili nenadležnima) prvi put bili pozvani odlučiti o pravnom pitanju koje je otvoreno (*Markovic i drugi protiv Italije* [VV], 2006., stavci 100. – 101.). Utvrđenje da domaći sud kojemu je podnesen neki zahtjev nije bio nadležan može proizaći i iz detaljnog ispitivanja primjenjivog prava (*Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 60., 72. i 75.).

8. Spor se može odnositi ne samo na stvarno postojanje nekog prava već i na njegov opseg i način njegova ostvarivanja (*Bentham protiv Nizozemske*, 1985., stavak 32.; *Cipolletta protiv Italije*, 2018., stavak 31.). Primjerice, činjenica da tužena država zapravo ne osporava postojanje prava žrtve mučenja na primanje naknade, već izvanteritorijalnu primjenu tog prava, ne znači da ne može postojati „spor“ o tom pravu u smislu Konvencije (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 107.). Spor se može odnositi i na činjenična pitanja.

9. U predmetu *Cipolletta protiv Italije*, 2018., Sud je razvio svoju sudsku praksu u vezi s postojanjem stvarnog i ozbiljnog „spora“ u postupku administrativne likvidacije trgovačkog društva. Smatrao je primjerenim usvojiti novi pristup kojim se usklađuje njegova sudska praksa u vezi s jamstvima osiguranima vjerovnicima, bilo u kontekstu stečajnog postupka bilo u postupku posebne administrativne likvidacije (stavci 33. – 37.). Za likvidaciju banke vidi predmet *Capital Bank AD protiv Bugarske*, 2005., stavci 86. – 88.

10. Rezultat postupka mora biti izravno odlučujuć za pravo o kojem je riječ (vidi, primjerice, *Ulyanov protiv Ukrajine* (odl.), 2010. i *Alminovich protiv Rusije* (odl.), 2019., stavci 31. – 32.). Prema tome, slaba veza ili neizravne posljedice nisu dovoljne da bi članak 6. stavak 1. bio primjenjiv (*Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 90.). Primjerice, Sud je utvrdio da postupak u kojem se osporava zakonitost produljenja dozvole za rad nuklearne elektrane ne spada u područje primjene članka 6. stavka 1. zato što je veza između odluke o produljenju i prava na zaštitu života, tjelesnog integriteta i imovine „preslaba i neizravna“ jer podnositelji zahtjeva nisu uspjeli dokazati da su osobno izloženi opasnosti koja nije samo konkretna već je i prije svega neposredna (*Athanassoglou i drugi protiv Švicarske* [VV], 2000., stavci 46. – 55.; *Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 1997., stavak 40.; vidi, nedavno, *Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike* (odl.), 2006.; za predmet o ograničenom onečišćenju bukom u tvornici (*Zapletal protiv Češke Republike* (odl.), 2010.), ili hipotetskom utjecaju postrojenja za gospodarenje otpadom iz rudarske industrije na okoliš (*Ivan Atanasov protiv Bugarske*, 2010., stavci 90. – 95.; usporedi s predmetom *Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavci 127. – 128.)).

11. Stegovni postupci koji ne zadiru izravno u pravo na daljnje bavljenje nekim zanimanjem, budući da takav ishod zahtijeva pokretanje odvojenog postupka, također nisu „odlučujući“ u smislu članka 6. (*Marušić protiv Hrvatske* (odl.), 2017., stavci 74. – 75.; vidi, u drugačijem kontekstu, *Morawska protiv Poljske* (odl.), 2020., stavak 72.). Nadalje, postupak pokrenut protiv autora knjige zbog navodnog plagiranja nije izravno odlučujući, sa stajališta članka 6., za građansko pravo autora na uživanje dobrog ugleda (stavci 72. i 73.). Međutim, Sud je utvrdio da je ishod spora koji se odnosio na imenovanje drugog kandidata na položaj kojemu je podnositelj zahtjeva težio bio odlučujući za pravo na zakonit i pošten postupak napredovanja (*Bara i Kola protiv Albanije*, 2021., stavak 58., i ondje navedena upućivanja na sudsku praksu).

12. Nasuprot tome, Sud je utvrdio da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na predmet koji se odnosio na izgradnju brane zbog koje bi selo podnositelja zahtjeva bilo poplavljeno (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 46.) i na predmet o dozvoli za rad za rudnik zlata u kojem se primjenjuje cijanizacijski postupak ispiranja u blizini sela podnositelja zahtjeva (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004., stavak 133.; *Zander protiv Švedske*, stavci 24. – 25.).

13. U predmetu u vezi sa žalbom koju je lokalna udruga za zaštitu okoliša podnijela radi sudskog preispitivanja građevinske dozvole, Sud je utvrdio da postoji dovoljna veza između spora i prava na koje se poziva pravna osoba, posebice s obzirom na status udruge i njezinih osnivača, te da je cilj kojemu udruga teži prostorno i sadržajno ograničen (*L’Erablière A.S.B.L. protiv Belgije*, 2009., stavci 28. – 30.). Nadalje, postupak za vraćanje poslovne sposobnosti osobe izravno je odlučan za njezina prava i obveze građanske naravi (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012., stavak 233.).

14. U predmetu *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., podnositelj zahtjeva bio je razriješen dužnosti predsjednika upravnog žalbenog suda jer nije pravilno izvršavao svoje administrativne dužnosti. Ostao je na dužnosti kao sudac tog istog suda. Sud je presudio da je spor u vezi s ostvarivanjem prava

podnositelja zahtjeva na izvršavanje te upravne funkcije, na koju je imenovan na petogodišnji mandat, ozbiljan spor s obzirom na ulogu dodijeljenu predsjedniku suda na temelju domaćeg prava i s obzirom na moguće izravne materijalne posljedice (stavci 47. – 49.).

2. Postojanje prava ili obveze za koje se može argumentirano tvrditi da je priznato u domaćem pravu

15. Kad je riječ o postojanju „prava”, „samostalnog” pojma koji proizlazi iz Konvencije, „mora postojati ‚spor’ o ‚pravu’ za koje se može argumentirano tvrditi, da je priznato u domaćem pravu neovisno o tome je li zaštićeno na temelju Konvencije” (*Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 90.; *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 44.; *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 56. i 63.).

16. Stoga materijalno pravo na koje se podnositelj zahtjeva pozvao pred domaćim sudovima, ili „obveza” (*Evers protiv Njemačke*, 2020., stavci 67. – 68.), mora imati pravnu osnovu u dotičnoj državi (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavak 119.; *Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 91.; *Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 60. – 61.). Potrebno je utvrditi jesu li tvrdnje podnositelja zahtjeva bile „dovoljno održive”, a ne bi li podnositelj bio uspješan (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 268. – 269., vidi i stavak 286.).

17. Kako bi se odlučilo ima li predmetno „pravo” ili „obveza” zaista osnovu u domaćem pravu, polazište moraju biti odredbe mjerodavnog domaćeg prava i njihovo tumačenje od strane domaćih sudova (*Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., stavak 97.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 100.; *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 45.; *Evers protiv Njemačke*, 2020., stavak 66.), a Sud se može pozvati na izvore međunarodnog prava ili zajedničke vrijednosti Vijeća Europe kada odlučuje o tumačenju postojanja nekog „prava” (*Enea protiv Italije* [VV], 2009., stavak 101.; *Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavci 101. – 102.; *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavci 106. i 108.; i, nedavno, *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 53. i 62. – 64.).

18. Prvenstveno je na nacionalnim vlastima, posebice sudovima, da rješavaju probleme tumačenja domaćeg prava. Uloga Suda ograničena je na utvrđivanje toga jesu li učinci tog tumačenja u skladu s Konvencijom. U tim okolnostima, osim u slučaju očigledne proizvoljnosti, nije na Sudu da dovodi u pitanje tumačenje domaćeg prava od strane domaćih sudova (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 116.). Stoga, u slučaju kada su viši nacionalni sudovi analizirali točnu prirodu osporenog ograničenja na sveobuhvatan i uvjerljiv način, na temelju mjerodavne konvencijske sudske prakse te načela koja proizlaze iz te prakse, Sudu su potrebni snažni razlozi da odstupi od zaključka do kojeg su došli ti sudovi i njihovo stajalište o pitanju tumačenja domaćeg prava zamijeni vlastitim i utvrdi, suprotno njihovu stajalištu, da se može tvrditi da je postojalo pravo priznato domaćim pravom (*Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 60. i 62.; *X i drugi protiv Rusije*, 2020., stavak 48.).

19. U predmetu *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., Sud je uzeo u obzir i određene aspekte međunarodnog prava kada je zaključio da se podnositelj zahtjeva može pozivati na pravo priznato prema švicarskom pravu. Konkretno, Sud se pozvao na Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv mučenja, koja je postala sastavni dio domaćeg pravnog sustava nakon što ju je Švicarska ratificirala, čime su nacionalna tijela postala obvezna poštovati tu konvenciju (stavak 108.; vidi i *Enea protiv Italije* [VV], 2009., stavak 101.; i usporedi *Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 102.).

20. Treba napomenuti da je pravo na koje se tužitelj pozvao u domaćem postupku ono koje se mora uzeti u obzir kako bi se ocijenilo je li članak 6. stavak 1. primjenjiv (*Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013., stavak 120.). U slučaju kada je na početku postupka postojao stvaran i ozbiljan spor o postojanju takvog prava, činjenica da su domaći sudovi zaključili da to pravo ne postoji ne dovodi retroaktivno do toga da se o prigovoru podnositelja zahtjeva ne može raspravljati (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavci 88. – 89.; vidi i, za situaciju u kojoj su domaći sudovi bili pozvani prvi put odlučiti o predmetnom pitanju, predmet *Markovic i drugi protiv Italije* [VV], 2006., stavci 100. – 102.; usporedi, nasuprot tome, s predmetom *Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 75. – 77. i *X i drugi protiv Rusije*, 2020., stavak 47.).

U pogledu određenog trenutka na koji bi se trebala odnositi ocjena toga je li u domaćem pravu postojalo „dokazivo“ pravo u slučaju promjene zakona vidi predmet *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 110. i predmet *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 285., u kojem je Sud utvrdio da se na pitanje „postoji“ li pravo prema domaćem pravu ne može odgovoriti na temelju novog zakonodavstva. Prema tome, nije se moglo smatrati da činjenica da su mandati podnositelja zahtjeva (kao predsjednika Vrhovnog suda / člana Nacionalnog pravosudnog vijeća) prestali *ex lege* uklanja, retroaktivno, „dokazivost“ „prava“ koje su mogli zahtijevati na temelju članka 6. stavka 1. u skladu s propisima koji su bili na snazi u vrijeme njihova imenovanja.

21. „Pravo“ u smislu članka 6. stavka 1. postoji kada je neko materijalno pravo koje je priznato u domaćem pravu popraćeno postupovnim pravom da se to pravo izvrši sudskim putem (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 99.).

Pitanje jesu li vlasti imale slobodu procjene prilikom odlučivanja o tome hoće li odobriti mjeru koju je zatražio podnositelj zahtjeva može se uzeti u obzir, a čak može biti i odlučujuće (*Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavak 93.; *Fodor protiv Njemačke* (odl.), 2006.).

Ipak, puka činjenica da je tekstom neke pravne odredbe dodijeljena određena sloboda procjene sama po sebi ne isključuje postojanje „prava“ (*Pudas protiv Švedske*, 1987., stavak 34.; *Miessen protiv Belgije*, 2016., stavak 48.). Doista, članak 6. primjenjiv je u slučaju kada se sudski postupak odnosi na diskrecijsku odluku koja dovodi do miješanja u prava podnositelja zahtjeva (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 69.; *Mats Jacobsson protiv Švedske*, 1990., stavak 32.).

22. U nekim slučajevima, iako u nacionalnom pravu nije priznato da pojedinac ima neko subjektivno pravo, ipak je dodijeljeno pravo na postupak radi ispitivanja tužbenog zahtjeva tog pojedinca, koje uključuje pitanja kao što je odlučivanje o tome je li određena odluka bila proizvoljna ili *ultra vires* ili jesu li postojale postupovne nepravilnosti (*Van Marle i drugi protiv Nizozemske*, 1986., stavak 35.). To vrijedi za određene odluke u slučajevima kada vlasti imaju isključivo diskrecijsku ovlast odobriti ili uskratiti neku prednost ili povlasticu, a zakonom je dotičnoj osobi dodijeljeno pravo da se obrati sudovima, koji odluku mogu poništiti ako utvrde da je bila nezakonita. U takvom je slučaju članak 6. stavak 1. primjenjiv pod uvjetom da iz prednosti ili povlastice, nakon što budu odobrene, proizlazi neko pravo građanske naravi (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 105.). U navedenom predmetu podnositelj zahtjeva nije imao pravo na to da mu se izda sigurnosna dozvola, a to je pitanje bilo podložno slobodnoj procjeni vlasti, no nakon što je takva dozvola bila izdana kako bi mu se omogućilo izvršavanje dužnosti u Ministarstvu obrane, imao je pravo osporiti ukidanje te dozvole.

23. U predmetu *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., Sud je primijenio ta načela u vezi s pozivom na javni natječaj koji su objavile vlasti za dodjelu bespovratnih sredstava za istraživanje (stavak 29.). Iako institut podnositelj nije imao pravo na dodjelu sredstava, a ispitivanje osnovanosti različitih ponuda bilo je unutar granica diskrecijskih ovlasti vlasti, Sud je istaknuo da je institut podnositelj očito uživao postupovno pravo na zakonito i pravilno odlučivanje o ponudama. Da je njegova ponuda prihvaćena, bilo bi mu dodijeljeno pravo građanske naravi. Članak 6. stoga je bio primjenjiv (stavci 28. – 30.). Općenitije govoreći, Sud je preispitao svoju sudsku praksu u vezi s primjenjivošću članka 6. na postupke javnog natječaja.

24. Međutim, članak 6. nije primjenjiv kada je u domaćem zakonodavstvu, bez dodjeljivanja nekog prava, dodijeljena određena prednost koju nije moguće priznati na sudovima (*Boulois protiv Luksemburga* [VV], 2012., stavci 96. i 101.). Ista situacija nastaje u slučaju kada su prava osobe prema domaćem zakonodavstvu ograničena na puku nadu da će joj se pravo priznati, pri čemu stvarno priznavanje tog prava ovisi o potpuno diskrecijskoj i neobrazloženoj odluci vlasti (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavci 122. – 125.; *Masson i Van Zon protiv Nizozemske*, 1995., stavci 49. – 51.; *Ankarcrona protiv Švedske* (odl.), 2000.). Treba napomenuti da čak i ako postoji određeni stupanj tolerancije od strane nacionalnih vlasti, u zakonu se ne može priznati „pravo“ na počinjenje djela zabranjenih zakonom (*De Bruin protiv Nizozemske* (odl.), 2013., stavak 58.).

25. Sud je istaknuo da to ima li osoba utuživ tužbeni zahtjev potraživanje na domaćoj razini može

ovisiti ne samo o sadržaju, u strogom smislu riječi, relevantnog prava građanske naravi kako je definirano u nacionalnom pravu već i o postojanju postupovnih prepreka koje sprječavaju ili ograničavaju mogućnosti podnošenja potencijalnih tužbi sudu (*Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994., stavak 65.). U tom se slučaju u domaćem zakonodavstvu priznaje da osoba ima materijalno pravo iako, iz kojeg god razloga, ne postoje pravni načini za potraživanje ili ostvarivanje prava pred sudovima. Članak 6. stavak 1. može biti primjenjiv u predmetima te vrste (*Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 47.; *McElhinney protiv Irske* [VV], 2001., stavak 25.). Međutim, ustanove Konvencije ne smiju tumačenjem članka 6. stavka 1. stvoriti neko materijalno pravo građanske naravi koje nema pravnu osnovu u dotičnoj državi (*Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 60. – 61.; *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 117.). U predmetu *Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavci 60. – 61., Sud je naglasio važnost zadržavanja razlike između postupovnih i materijalnih elemenata: iako ta razlika može biti vrlo mala u određenom skupu nacionalnih pravnih odredbi, ona je i dalje odlučujuća za primjenjivost i, prema potrebi, opseg jamstava iz članka 6. Sud je potvrdio svoju sudsku praksu u smislu da se članak 6. ne može primijeniti na materijalna ograničenja nekog prava koja postoje prema domaćem pravu (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 100.; *Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005.; *Boulois protiv Luksemburga*, 2012.).

26. Primjenjujući razliku između materijalnih ograničenja i postupovnih prepreka u svjetlu tih kriterija, Sud je, primjerice, priznao da su člankom 6. stavkom 1. obuhvaćene tužbe protiv policije zbog nemara (*Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998.) ili lokalnih vlasti (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001.) te je razmatrao je li određeno ograničenje (izuzeće od kaznenog progona ili nepostojanje odgovornosti) bilo razmjerno sa stajališta članka 6. stavka 1. Ovdje se ne treba smatrati da imunitet predstavlja neko materijalno pravo, već postupovnu prepreku ovlastima nacionalnih sudova da odlučuju o tom pravu (*Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 48.; *Cudak protiv Litve* [VV], 2010., stavak 57.). S druge strane, Sud je smatrao da je izuzeće Krune od građanske odgovornosti u odnosu na pripadnike oružanih snaga proizašlo iz materijalnog ograničenja i da posljedično u domaćem pravu nije priznato „pravo” u smislu članka 6. stavka 1. (*Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2005., stavak 124.; *Hotter protiv Austrije* (odl.), 2010.; *Andronikashvili protiv Gruzije* (odl.), 2010.). Izjava kojom se jedna grana pravosudnog sustava proglasila nenadležnom za odlučivanje o zahtjevu podnositelja za naknadu štete ispitana je u predmetu *Károly Nagy protiv Mađarske* [VV], 2017., stavak 60. Pozivajući se na domaće pravo koje je bilo primjenjivo kada je podnositelj zahtjeva podnio svoj tužbeni zahtjev pred sudovima, Sud je utvrdio da izjava nacionalnih sudova kojom su se proglasili nenadležnima nije bila ni proizvoljna ni očigledno nerazumna. U tim okolnostima, podnositelj ni u kojem trenutku nije imao neko „pravo” za koje se može argumentirano tvrditi da je priznato u domaćem pravu (stavci 75. – 77.). U predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 41., Sud je priznao postojanje prava na naknadu „za koje[pravo] se može argumentirano tvrditi da je priznato”.

27. Sud je prihvatio da i udruge ispunjavaju uvjete za zaštitu na temelju članka 6. stavka 1. ako traže priznanje određenih prava i interesa svojih članova (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 45.) ili čak posebnih prava na koja se pozivaju kao pravne osobe (kao što je pravo „javnosti” na pristup informacijama i sudjelovanje u donošenju odluka o okolišu) (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox - Collectif stop Melox i Mox protiv Francuske* (odl.), 2006.), ili ako se ne može smatrati da je tužba udruge *actio popularis* (*L'Érablière A.S.B.L. protiv Belgije*, 2009.). Kako je naglašeno u predmetu *Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., udruge imaju važnu ulogu, *inter alia*, u obrani ciljeva pred domaćim tijelima ili sudovima, osobito u vezi sa zaštitom okoliša, a to znači da bi se gore navedeni kriteriji trebali fleksibilno primjenjivati kada udruga prigovori zbog povrede članka 6. stavka 1. (stavci 53. *et seq.*)²

28. Iako u načelu ne postoji pravo na temelju Konvencije na obnašanje javne dužnosti koje

²Vidi *Vodič o okolišu*.

podrazumijeva pravilno djelovanje pravosudnog sustava, takvo pravo može postojati na domaćoj razini (predmet *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 270., koji se odnosio na izbore za četverogodišnji mandat u Nacionalnom pravosudnom vijeću, i stavci 282. – 286.). U predmetu *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., Sud je ponovio da nema sumnje da pravo u smislu članka 6. stavka 1. postoji kada je neko materijalno pravo koje je priznato u domaćem pravu popraćeno postupovnim pravom da se to pravo izvrši sudskim putem. Puka činjenica da je tekstom neke pravne odredbe dodijeljen određeni element diskrecijske ovlasti sama po sebi ne isključuje postojanje prava. Doista, članak 6. primjenjiv je u slučaju kada se sudski postupak odnosi na diskrecijsku odluku koja dovodi do mijesanja u prava podnositelja zahtjeva (stavak 102.). Sud je smatrao da pravo na sudjelovanje u zakonitom i poštenom postupku zapošljavanja u javnoj službi predstavlja „pravo” u smislu članka 6. stavka 1. (*Frezadou protiv Grčke*, 2018., stavak 30.). Prema tome, pravo na zakonit i pošten postupak zapošljavanja ili napredovanja može biti priznato u domaćem pravu, kao što je Sud utvrdio, primjerice, u vezi sa sporom koji se odnosio na imenovanje dužnosnika na položaj rektora sveučilišta (*Bara i Kola protiv Albanije*, 2021., stavci 55. – 56.).

29. Kada su u zakonodavstvu propisani uvjeti za zapošljavanje u nekom zanimanju ili zvanju, kandidat koji ih ispunjava ima pravo biti zaposlen u tom zanimanju ili zvanju (*De Moor protiv Belgije*, 1994., stavak 43.). Primjerice, članak 6. primjenjiv je ako podnositelj zahtjeva ima argumente na temelju kojih se može zaključiti da ispunjava zakonske uvjete da bude registriran kao liječnik (*Chevol protiv Francuske*, 2003., stavak 55.; vidi, nasuprot tome, *Bouilloc protiv Francuske* (odl.), 2006.). U svakom slučaju, ako se zakonitost postupka u vezi s nekim pravom građanske naravi može osporiti pravnim sredstvom koje je podnositelj zahtjeva iskoristio, mora se zaključiti da je postojao „spor” o nekom „pravu građanske naravi” čak i ako je u konačnici utvrđeno da podnositelj zahtjeva nije ispunjavao zakonske uvjete (pravo na nastavak medicinske specijalizacije koju je podnositeljica zahtjeva započela u inozemstvu: *Kök protiv Turske*, 2006., stavak 37., ili zahtjev za imenovanje sudskim vještakom, *Cimperšek protiv Slovenije*, 2020., stavci 35. – 36.).

30. Odabir kandidata, u kontekstu pristupa zaposlenju, u načelu predstavlja povlasticu koja se može dodijeliti prema slobodnoj procjeni nadležnog tijela, a ne može se zakonski ostvariti. U smislu članka 6. to bi pitanje trebalo razlikovati od nastavka radnog odnosa ili uvjeta u kojima se on ostvaruje. Iako pristup zaposlenju i funkcijama koje se obavljaju u načelu može predstavljati povlasticu koja se ne može zakonski ostvariti, to ne vrijedi za nastavak radnog odnosa ili uvjete za njegovo ostvarivanje (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 117.). U predmetu *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., primjerice, Sud je priznao pravo predsjednika mađarskog Vrhovnog suda da do kraja odradi mandat od šest godina na temelju mađarskog prava (stavci 107. – 111.), a u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., Sud je sličan zaključak donio u odnosu na suca izabranog u Nacionalno pravosudno vijeće (stavak 282.; vidi i predmet *Zurek protiv Poljske*, 2022., stavak 131., koji se odnosio na suca koji je ujedno bio i glasnogovornik Nacionalnog pravosudnog vijeća) i pozvao se na međunarodne izvore (stavak 284.). Nadalje, u privatnom sektoru, radnim je pravom zaposlenicima općenito dodijeljeno pravo na pokretanje sudskog postupka za osporavanje otkaza ako smatraju da su nezakonito otpušteni ili da su u njihov ugovor o radu unesene jednostrane bitne promjene. Isto vrijedi i za zaposlenike u javnom sektoru, osim u slučajevima u kojima je primjenjiva iznimka koja je predviđena u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske*, 2007., (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 117.; i *Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavak 115., u vezi s javnim tužiteljem).

31. U predmetu *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., dužnosnik Ministarstva obrane osporio je ukidanje svoje sigurnosne dozvole, koje ga je spriječilo u nastavku obavljanja dužnosti pomoćnika prvog zamjenika ministra. Doduše, sigurnosna dozvola nije predstavljala autonomno pravo. Međutim, bila je temeljni uvjet za obavljanje podnositeljevih dužnosti. Ukidanje te dozvole imalo je odlučujući učinak na njegovu osobnu i profesionalnu situaciju jer ga je sprječavalo u obavljanju određenih dužnosti u Ministarstvu i imalo je negativne posljedice za njegove izgleda da dobije novo radno mjesto u državnim tijelima. Utvrđeno je da su ti čimbenici dovoljni da se podnositelj zahtjeva može

pozivati na „pravo” u smislu članka 6. pri osporavanju ukidanja sigurnosne dozvole (stavak 119.; vidi i upućivanja na sudsku praksu u stavku 109. na predmet *Ternovskis protiv Latvije*, 2014., stavci 9. – 10., i u stavku 112. na predmet *Miryana Petrova protiv Bugarske*, 2016., stavci 30. – 35.).

3. „Građanska” narav prava ili obveze

32. O pitanju treba li se narav nekog prava, ili obveze (*Evers protiv Njemačke*, 2020., stavak 65.), smatrati građanskom u svjetlu Konvencije potrebno je odlučiti u odnosu na njegov materijalni sadržaj i učinke, a ne njegovu pravnu kvalifikaciju, prema domaćem pravu dotične države. U obavljanju svojih nadzornih funkcija, Sud mora uzeti u obzir i cilj i svrhu Konvencije te nacionalne pravne sustave drugih država ugovornica (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 89.).

33. U načelu, primjenjivost članka 6. stavka 1. na sporove između privatnih osoba koji su u domaćem pravu okvalificirani kao građanski nije sporna pred Sudom (za predmet o zakonskoj rastavi vidi *Airey protiv Irske*, 1979., stavak 21.). Sud je primjenjivao članak 6. (građanski aspekt) na sporove koji su upućeni na arbitražu (vidi *Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavci 56. – 59., i, primjerice, *Xavier Lucas protiv Francuske*, 2022., stavci 30. – 32.).

34. Sud smatra i da je područjem primjene članka 6. stavka 1. obuhvaćen postupak koji, prema domaćem pravu, spada u „javno pravo” i čiji je rezultat odlučan za privatna prava i obveze ili zaštitu „materijalnih prava” (vidi noviji sažetak u predmetu *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavak 65.). Takav postupak može se, *inter alia*, odnositi na dopuštenje za prodaju zemljišta (*Ringeisen protiv Austrije*, 1971., stavak 94.), vođenje privatne klinike (*König protiv Njemačke*, 1978., stavci 94. – 95.), dozvolu za gradnju (vidi, *inter alia*, *Sporrong i Lönnroth protiv Švedske*, 1982., stavak 79.), utvrđivanje prava vlasništva, među ostalim u odnosu na mjesto bogoslužja (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavci 71. – 73.), dozvolu upravnog tijela u vezi sa zahtjevima za obavljanje nekog zanimanja (*Bentham protiv Nizozemske*, 1985., stavak 36.), dozvolu za posluživanje alkoholnih pića (*Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske*, 1989., stavak 43.), ili spor o isplati naknade za bolest ili nesreću povezanu s radom (*Chaudet protiv Francuske*, 2009., stavak 30.). Zahtjev za preispitivanje zakonitosti dozvola izdanih konkurentskom društvu za gradnju i obavljanje slične djelatnosti u susjednom okrugu, budući da je povezan s gubitkom klijenata uzrokovanim od strane konkurenta, odnosi se na „materijalni interes” koji je obuhvaćen područjem primjene članka 6. stavka 1. (*Sine Tsagarakis A.E.E. protiv Grčke*, 2019., stavci 38. – 43.).

35. U predmetu koji se odnosi na odbijanje upravnih tijela da postupe u skladu s pravomoćnim odlukama o ukidanju građevinske dozvole za tvornicu posebice iz ekoloških razloga, Sud je smatrao da je, unatoč općoj naravi interesa koji su zastupali podnositelji zahtjeva, članak 6. primjenjiv. Kao stanovnici koji žive u blizini, prigovorili su nacionalnim sudovima da rad tvornice ima štetne učinke na okoliš, a sudovi su zaključili da mogu tvrditi da imaju pravo građanske naravi. Sud je uzeo u obzir ono što je bilo dovedeno u pitanje u postupku, prirodu mjera kojima se prigovaralo i pravni položajpodnositelja zahtjeva prema domaćem pravu (*Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018., stavci 127. – 128.; vidi i *Stichting Landgoed Steenbergen i drugi protiv Nizozemske*, 2021., stavak 30.).

36. Članak 6. primjenjiv je na tužbu zbog nemara protiv države (*X protiv Francuske*, 1992.), tužbu za ukidanje upravne odluke koja ima negativne posljedice za prava podnositelja zahtjeva (*De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske*, 1992.), upravni postupak u vezi sa zabranom ribolova u vodama podnositelja zahtjeva (*Alatulkkila i drugi protiv Finske*, 2005., stavak 49.) i postupak za dodjelu ugovora u postupku javne nabave u kojem je u pitanje dovedeno pravo građanske naravi – kao što je pravo nediskriminacije na temelju vjerskih uvjerenja ili političkog mišljenja prilikom nadmetanja za ugovore o javnim radovima (*Tinnelly & Sons Ltd i drugi i McElduff i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavak 61.; usporedi nasuprot tome *I.T.C. Ltd protiv Malte* (odl.), 2007.). Članak 6. smatra se primjenjivim i na upravne postupke koji se odnose na oduzimanje dozvole za posjedovanje ili nošenje oružja, u slučajevima kada su podnositelji zahtjeva bili navedeni u bazi podataka koja sadržava podatke o pojedincima za koje se smatra da predstavljaju moguću opasnost za društvo (*Pocius protiv Litve*, 2010., stavci 38. – 46.; *Užkauskas protiv Litve*, 2010., stavci 34. – 39.).

Podnositelji zahtjeva pokrenuli su pravni postupak osporavajući njihovo uključivanje u policijske spise te su zatražili da se njihova imena uklone iz baze podataka. Sud je zaključio da je članak 6. primjenjiv uz obrazloženje da je unošenje imena podnositelja zahtjeva u bazu podataka utjecalo na njihov ugled, privatni život i izgled za zaposlenje.

37. Članak 6. stavak 1. primjenjiv je i na tužbu kojom se traži naknada zbog zlostavljanja koje su navodno počinili agenti države (*Aksoy protiv Turske*, 1996., stavak 92.), na tužbu protiv tijela javne vlasti radi naknade nematerijalne štete i troškova (*Rotaru protiv Rumunjske* [VV], 2000., stavak 78.) ili na oduzimanje sigurnosne dozvole koja je bila izdana podnositelju zahtjeva kako bi mu se omogućilo obavljanje dužnosti pomoćnika zamjenika ministra obrane (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavci 113. – 127.).

B. Primjenjivost na druge vrste sporova

38. Opseg „građanskog” koncepta u članku 6. nije ograničen neposrednim predmetom spora, već je Sud razvio širi pristup, prema kojem „građanski” aspekt obuhvaća predmete za koje se prvotno možda ne čini da se odnose na neko pravo građanske naravi, ali koji mogu imati izravne i značajne posljedice za neko privatno materijalno ili nematerijalno pravo koje pripada pojedincu. Tim je pristupom građanski aspekt članka 6. primijenjen na razne sporove koji su u domaćem pravu možda bili okvalificirani kao javnopravni sporovi (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 51.).

39. Članak 6. primjenjiv je na stegovne postupke pred stručnim tijelima u slučajevima kada je pravo na obavljanje profesije izravno dovedeno u pitanje (*Reczkowicz protiv Poljske*, 2021., stavci 183. – 185. i upućivanja na sudsku praksu navedena u odnosu na suce i odvjetnike *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije (Iiječnici)*; *Philis protiv Grčke (br. 2)*, 1981., stavak 45. (inženjer), predmet *Peleki protiv Grčke*, 2020., stavak 39., koji se odnosi na javnog bilježnika; usporedi nasuprot tome s predmetom *Ali Riza i drugi protiv Turske*, 2020., stavci 155. i 159. – 160., koji se odnosio na sporove u sportu). Primjenjivost članka 6. na stegovni postupak određuje se na temelju sankcija koje je osoba riskirala kao posljedicu navodnog djela (*Marušić protiv Hrvatske* (odl.), 2017., stavci 72. – 73. - članak 6. nije primjenjiv). Konkretna ishoda postupka nije ključan za ocjenu toga je li članak 6. stavak 1. primjenjiv; može biti dovoljno, u odgovarajućim predmetima, da je pravo na obavljanje profesije dovedeno u pitanje samo zato što je udaljenje iz službe jedna od mjera koje se potencijalno mogu poduzeti protiv podnositelja zahtjeva (*Peleki protiv Grčke*, 2020., stavak 39.). Sudska praksa u vezi s primjenjivošću članka 6. na stegovne postupke protiv državnih službenika odnosi se na test iz predmeta *Vilho Eskelinen (Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 120. i navedena upućivanja na sudsku praksu i stavak 196.; *Eminađaoğlu protiv Turske*, 2021., stavak 66., u vezi sa stegovnim postupkom protiv suca, i *Grace Gatt protiv Malte*, 2019., stavci 60. – 63., u vezi sa stegovnim postupkom protiv policijske službenice).

40. Sud je smatrao da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na sporove koji se odnose na *socijalna pitanja*, uključujući postupke koji se odnose na otpuštanje zaposlenika od strane privatnog poduzeća (*Buchholz protiv Njemačke*, 1981.), postupke koji se odnose na davanja iz sustava socijalne sigurnosti (*Feldbrugge protiv Nizozemske*, 1986.), čak i na nedoprinostnoj osnovi (*Salesi protiv Italije*, 1993.), socijalnu pomoć i smještaj (*Fazia Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015., stavci 58. – 59.), i postupak koji se odnosi na obvezne doprinose za socijalno osiguranje (*Schouten i Meldrum protiv Nizozemske*, 1994.). (Za osporavanje od strane poslodavca utvrđenja da je bolest zaposlenika bila povezana sa zaposlenjem vidi predmet *Eternit protiv Francuske* (odl.), 2012., stavak 32.). U tim predmetima Sud je zauzeo stav da privatnopravni aspekti imaju prednost pred javnopravnim aspektima. Osim toga, smatrao je da postoje sličnosti između prava na naknadu iz sustava socijalne skrbi i prava na primanje naknade za progon pod nacističkim režimom od privatnopravne zaklade (*Woś protiv Poljske*, 2006., stavak 76.).

41. Sporovi koji se odnose na *državne službenike* u načelu su obuhvaćeni područjem primjene članka 6. stavka 1. U svojoj presudi u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., (stavci

50. – 62.) Sud je pojasnio opseg pojma „građanski” i razvio je nove kriterije za primjenjivost članka 6. stavka 1. na radne sporove koji se odnose na državne službenike (vidi i *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 103.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 107.). Stoga u načelu ne može postojati opravdanje za isključenje iz jamstava članka 6. redovnih radnih sporova, kao što su sporovi koji se odnose na plaće, naknade ili slična prava, na temelju posebne prirode odnosa između određenog državnog službenika i dotične države (za poseban slučaj mješovitih sustava, u kojima se kombiniraju pravila radnog prava primjenjiva u privatnom sektoru s određenim posebnim pravilima primjenjivima na državnu službu, vidi *Piškin protiv Turske*, 2020., stavak 98., u vezi s otpuštanjem djelatnika javnog zavoda). Sada vrijedi načelo da se pretpostavlja da je članak 6. primjenjiv, a tužena Vlada mora dokazati, kao prvo, da podnositelj državni službenik nema pravo na pristup sudu prema nacionalnom pravu i, kao drugo, da je isključenje prava iz članka 6. za državnog službenika opravdano (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 62.).

42. U skladu s tim, država se ne može pozivati na status podnositelja zahtjeva kao državnog službenika da bi ga isključila iz zaštite predviđene člankom 6. osim ako nisu ispunjena dva uvjeta. Kao prvo, u domaćem pravu mora biti izričito isključen pristup sudu za dotično radno mjesto ili dotičnu kategoriju djelatnika - ili implicitno, kako je pojašnjeno u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 292.). Kao drugo, isključenje mora biti opravdano „objektivnim razlozima u interesu države” (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 62., i pojašnjenja izložena u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 299. – 300.; vidi odjeljak „Isključena pitanja” u nastavku).

Navedena dva uvjeta testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* moraju biti ispunjena kako bi zaštita iz članka 6. stavka 1. bila legitimno isključena (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 291., *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 118. – vidi i predmet *Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavak 124. u kojem je, iako prvi uvjet nije bio ispunjen, Sud u okolnostima predmeta smatrao korisnim ispitati drugi uvjet). Prema tome, Sud je mogao ostaviti otvoreno pitanje je li prvi uvjet ispunjen kad drugi nije (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 294. i 328.).

43. U presudi u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., „razrađen” je prvi uvjet testa iz predmeta *Vilho Eskelinen*. Stoga se „prvi uvjet može smatrati ispunjenim kada je, čak i u nedostatku izričite odredbe u tom smislu, jasno pokazano da je u domaćem pravu isključen pristup sudu za dotičnu vrstu spora”. Ukratko, taj je uvjet ispunjen, kao prvo, „kada domaće pravo sadrži izričito isključenje pristupa sudu. Kao drugo, isti uvjet može biti ispunjen i ako je dotično isključenje implicitno, osobito ako proizlazi iz sistemskog tumačenja primjenjivog pravnog okvira ili cijelog skupa pravnih propisa” (stavci 288. – 292.).

44. Ako je podnositelj zahtjeva imao pristup sudu prema nacionalnom pravu, primjenjuje se članak 6. (čak i na djelatne vojne časnike i njihove tužbene zahtjeve pred vojnim sudovima: *Pridatchenko i drugi protiv Rusije*, 2007., stavak 47.). Za potrebe primjene testa iz predmeta *Vilho Eskelinen*, 2007., ništa ne sprječava Sud da određeno domaće tijelo izvan pravosudnog sustava okarakterizira kao „sud” (*Xhoxhaj protiv Albanije*, 2021., stavci 284. – 288.). Stoga se u tom kontekstu neko upravno ili parlamentarno tijelo ustanovljeno zakonom u okviru prijelazne mjere (*ibid.*, stavak 288.) može smatrati „sudom”, zbog čega je članak 6. primjenjiv na sporove državnih službenika o kojima odlučuje to tijelo (*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 88.; *Grace Gatt protiv Malte*, 2019., stavci 61. – 62., i navedena upućivanja na sudsku praksu).

45. Sud je naglasio da svako isključenje primjene članka 6. mora biti u skladu s vladavinom prava. Da bi to bio slučaj, ono se mora temeljiti na nekom instrumentu koji se općenito primjenjuje, a ne na odredbi usmjerenom na određenog pojedinca (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 296., stavci 299. – 300., i *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 117.).

46. Kad je riječ o drugom kriteriju, nije dovoljno da država utvrdi da dotični državni službenik sudjeluje u izvršavanju javnih ovlasti ili da između državnog službenika i države kao poslodavca postoji poseban odnos povjerenja i odanosti. Država mora pokazati i da je predmet spora povezan s izvršavanjem državnih ovlasti ili da se njime dovodi u pitanje poseban odnos povjerenja i odanosti

između državnog službenika i države (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 62.). Stoga u načelu ne može postojati opravdanje za isključenje iz jamstava članka 6. redovnih radnih sporova, kao što su sporovi koji se odnose na plaće, naknade ili slična prava, na temelju posebne prirode odnosa između određenog državnog službenika i dotične države (vidi, primjerice, spor u vezi s pravom policijskog osoblja na posebnu naknadu u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007. – vidi i *Zalli protiv Albanije* (odl.), 2011.; *Ohneberg protiv Austrije*, 2012.) U presudi u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., navedeno je da, ako je predmet spora usko povezan s pitanjem neovisnosti pravosuđa, to treba uzeti u obzir pri ispitivanju drugog uvjeta testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* (vidi stavke 299. – 300., i u nastavku dio u odnosu na suce).

47. Sud je proglasio članak 6. stavak 1. primjenjivim na postupke koji se odnose na nezakonit otkaz koje su pokrenuli zaposlenici veleposlanstva (tajnica i telefonistica: *Cudak protiv Litve* [VV], 2010., stavci 44. – 47.; glavni računovođa: *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavak 39.; službenica za kulturu i informiranje: *Naku protiv Litve i Švedske*, 2016., stavak 95.), službenik Ministarstva unutarnjih poslova (*Fazliyski protiv Bugarske*, 2013., stavak 55.), viši policijski službenik (*Šikić protiv Hrvatske*, 2010., stavci 18. – 20.) ili vojni časnik na vojnim sudovima (*Vasilchenko protiv Rusije*, 2010., stavci 34. – 36.), na postupak u vezi s pravom na zaposlenje na radnom mjestu parlamentarnog asistenta (*Savino i drugi protiv Italije*, 2009.) i vojnika redovnih oružanih snaga (*R.S. protiv Njemačke* (odl.), 2017., stavak 34.), i na postupak koji se odnosi na profesionalnu karijeru carinika (pravo prijaviti se za napredovanje unutar službe: *Fiume protiv Italije*, 2009., stavci 33. – 36.).

48. Iako je Sud u svojoj presudi u predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., naveo da je njegovo obrazloženje ograničeno na slučaj državnih službenika, smatra da je pravosuđe dio tipične javne službe čak i ako nije dio redovne državne službe (*Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 104.). Prema tome, suci ne mogu biti isključeni iz zaštite članka 6. samo na temelju svojeg statusa; štoviše, Sud je uzeo u obzir suce ne samo u njihovoj sudskoj ulozi već i u kontekstu drugih službenih funkcija koje mogu obavljati, a koje su usko povezane s pravosudnim sustavom (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 303.).

Nadalje, radni odnos sudaca s državom mora se tumačiti u svjetlu posebnih jamstava bitnih za neovisnost pravosuđa. Stoga, kada se govori o „posebnom povjerenju i odanosti” kojih se moraju pridržavati, riječ je o odanosti vladavini prava i demokraciji, a ne nositeljima državne vlasti. Zbog tog složenog aspekta radnog odnosa između suca i države nužno je da članovi pravosuđa budu dovoljno udaljeni od drugih grana državne vlasti u obavljanju svojih dužnosti, kako bi mogli donositi odluke *a fortiori* na temelju zahtjeva zakona i pravde, bez straha ili blagonaklonosti (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 264.).

Primjena članka 6. stavka 1. na prijevremeni prekid mandata podnositelja zahtjeva kao sudačkog člana Nacionalnog pravosudnog vijeća, dok je još uvijek obnašao dužnost suca, ispitana je u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022. (stavci 265. i 288.). Sud je utvrdio da isključenje pristupa sudu za suca koji je bio član Nacionalnog pravosudnog vijeća i koji je prijevremeno smijenjen s dužnosti nakon zakonodavne reforme nije bilo opravdano objektivnim razlozima u interesu države (stavci 325. – 326.).

Presudio je da svi članovi pravosuđa trebaju uživati zaštitu od moguće proizvoljnosti zakonodavne i izvršne vlasti te da samo nadzor od strane neovisnog pravosudnog tijela nad zakonitošću neke restriktivne mjere (kao što je razrješenje s dužnosti) može takvu zaštitu učiniti djelotvornom (stavak 327.).

49. U presudi u predmetu *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., pružen je detaljan sažetak sudske prakse i mjerodavnih načela u vezi s primjenom članka 6. na redovne radne sporove koji uključuju suce (vidi stavke 46. – 49. i relevantne presedane, stavci 52. – 55. – vidi i *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 120., i *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 62. – 63.); treba imati na umu da je riječ i o stegovnim postupcima (vidi, primjerice, *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavak 65. *et seq.*). U presudi u predmetu *Bilgen protiv Turske*, 2021., pojašnjeno je da to

uključuje sporove u vezi s mjerom koja značajno utječe na profesionalni život i karijeru suca čak i bez izravnog utjecaja u materijalnom smislu ili izravnog utjecaja na privatni ili obiteljski život (*Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 68. – 69.). Predmet *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., odnosio se na dvoje sudaca koji su se prijavili za drugo mjesto na višem sudu (stavak 231., i vidi sažetak sudske prakse u vezi sa sucima u stavcima 227. – 228.).

50. U predmetu *Bilgen protiv Turske*, 2021., Sud je pojasnio uvjete za primjenjivost članka 6. (građanski aspekt) na prigovore sudaca zbog nedostatka pristupa sudu (vidi prvi uvjet testa iz predmeta *Eskelinen*) radi osporavanja jednostrane odluke koja utječe na njihov profesionalni život (premještaj). Sud je uzeo u obzir važnost zaštite autonomije i neovisnosti pravosuđa za očuvanje vladavine prava. U skladu s tim, u sporovima te vrste morao je utvrditi je li u nacionalnom pravosudnom sustavu osigurana zaštita sudaca od potencijalno proizvoljne odluke koja utječe na njihovu karijeru ili profesionalni status (u tom predmetu, premještaj na niži sud – vidi stavke 57. – 59. i 61. – 63.). Spor se stoga odnosio na njihovo „pravo“, u smislu Konvencije (nadahnete međunarodnim izvorima), da budu zaštićeni od proizvoljnog premještaja ili imenovanja (stavak 64.).

51. Ako je o razrješenju s dužnosti glavnog tužitelja odlučio predsjednik na prijedlog Ministarstva pravosuđa, izostanak bilo kakve sudske kontrole zakonitosti te odluke nije mogao biti „u interesu države“ u smislu drugog gore navedenog kriterija iz predmeta *Eskelinen*. Visoki članovi pravosuđa trebali bi, kao i ostali građani, uživati zaštitu od proizvoljnosti izvršne vlasti, a samo nadzor od strane neovisnog sudskog tijela nad zakonitošću odluke o razrješenju s dužnosti može jamčiti djelotvornost takvog prava (*Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavak 124.; i vidi *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavak 76. *in fine*).

52. Sud je kriterije iz predmeta *Vilho Eskelinen* primjenjivao na sve vrste sporova koji se odnose na suce, uključujući sporove koji se odnose na zapošljavanje ili imenovanje (*Juričić protiv Hrvatske*, 2011.), karijeru ili promaknuće (*Dzhidzheva-Trendafilova protiv Bugarske* (odl.), 2012., i *Tsanova-Gecheva protiv Bugarske*, 2015., stavci 85. – 87.), premještaj (*Tosti protiv Italije* (odl.), 2009., i *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavak 79.), udaljenje iz službe (*Paluda protiv Slovačke*, 2017., stavci 33. – 34., i *Camelia Bogdan protiv Rumunjske*, 2020., stavak 70.), stegovni postupak (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 120.; *Di Giovanni protiv Italije*, 2013., stavci 36. – 37.; i *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavak 80.), kao i razrješenje s dužnosti (*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavci 91. i 96.; *Kulykov i drugi protiv Ukrajine*, 2017., stavci 118. i 132.; *Sturua protiv Gruzije*, 2017., stavak 27.; *Kamenos protiv Cipra*, 2017., stavci 82. – 88.; i *Olujić protiv Hrvatske*, 2009., stavci 31. – 43.), smanjenje plaće nakon osude za težak stegovni prekršaj (*Harabin protiv Slovačke*, 2012., stavci 118. – 123.), udaljenje osobe s položaja (primjerice, predsjednika Vrhovnog suda, predsjednika Žalbenog suda ili potpredsjednika Okružnog suda) dok je i dalje sudac (*Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavci 34. i 107. – 111.; *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 54.; i *Broda i Bojara protiv Poljske*, 2021., stavci 121. – 123.), ili suce spriječene u obavljanju svoje pravosudne funkcije nakon reforme zakonodavstva (*Gumenyuk i drugi protiv Ukrajine*, 2021., stavci 61. i 65. – 67.). Kriterije iz predmeta *Vilho Eskelinen* primijenio je i na spor o prijevremenom prestanku mandata javnog tužitelja (*Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavci 124. – 125.), na žalbu tužitelja protiv predsjedničkog dekreta kojim je naložen njegov premještaj (*Zalli protiv Albanije* (odl.), 2011., i ondje navedena upućivanja na sudske prakse), i na premještaj na drugo radno mjesto tužitelja (*Čivinskaitė protiv Litve*, 2020., stavak 95.).

53. Sud je zaključio i da je članak 6. primjenjiv u predmetu koji se odnosio na sudske preispitivanje imenovanja predsjednice suda (*Tsanova-Gecheva protiv Bugarske*, 2015., stavci 84. – 85.). Iako priznaje da članak 6. ne jamči pravo na promaknuće ili dobivanje radnog mjesta u državnoj službi, Sud je ipak primijetio da se prava na zakonit i pošten postupak zapošljavanja ili napredovanja ili na jednak pristup zapošljavanju i državnoj službi osnovano mogu smatrati pravima priznatima u domaćem pravu, u mjeri u kojoj su domaći sudovi priznali njihovo postojanje i ispitali razloge koje su dotične osobe iznijele u tom pogledu (vidi i *Fiume protiv Italije*, 2009., stavak 35.; *Majski protiv Hrvatske* (br. 2), 2011., stavak 50.).

54. Ukratko, test iz predmeta *Vilho Eskelinen* primijenjen je na brojne vrste sporova koji se odnose na državne službenike, uključujući sporove koji se odnose na zapošljavanje ili imenovanje (*Juričić protiv Hrvatske*, 2011., stavci 54. – 58.), karijeru ili promaknuće (*Dzhidzheva-Trendafilova protiv Bugarske* (odl.), 2012., stavak 50.; *Bara i Kola protiv Albanije*, stavak 57.), premještanje (*Ohneberg protiv Austrije*, 2012., stavak 24.), razrješenje s dužnosti (*Olujić protiv Hrvatske*, 2009.; *Nazsız protiv Turske* (odl.), 2009.) i stegovne postupke (*Kamenos protiv Cipra*, 2017., stavci 73. – 81.). Izričitiije, Sud je u predmetu *Bayer protiv Njemačke* (stavak 38.), 2009., u kojem je riječ bila o razrješenju s dužnosti državnog sudskog ovršitelja nakon stegovnog postupka, smatrao da su sporovi o „plaćama, naknadama ili sličnim pravima” samo ilustrativni primjeri „redovnih radnih sporova” na koje bi se članak 6. u načelu trebao primjenjivati prema testu iz predmeta *Vilho Eskelinen*. U predmetu *Olujić protiv Hrvatske*, 2009., stavak 34., Sud je smatrao da pretpostavka primjenjivosti članka 6. u presudi u predmetu *Vilho Eskelinen* vrijedi i za predmete u vezi s razrješenjem (*Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 105.).

55. Konačno, test primjenjivosti članka 6. stavka 1. iz predmeta *Vilho Eskelinen* jednako je relevantan za predmete koji se odnose na pravo na pristup sudu (vidi, primjerice, predmete *Nedelcho Popov protiv Bugarske*, 2007.; *Suküt protiv Turske* (odl.), 2007.) i za predmete koji se odnose na ostala jamstva sadržana u članku 6. (predmet *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., koji se odnosio na pravo na raspravu i pravo na sudsku odluku u razumnom roku).

56. Članak 6. stavak 1. primjenjiv je i na imovinskopravni zahtjev u kaznenom postupku (*Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavci 70. – 71.), osim u slučaju tužbe podnesene isključivo radi privatne osvete ili u kaznene svrhe (*Sigalas protiv Grčke*, 2005., stavak 29.; *Mihova protiv Italije* (odl.), 2010.). Štoviše, Konvencija ne dodjeljuje kao takvo bilo kakvo pravo na kazneni progon ili osudu treće strane za kazneno djelo (vidi i *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015., stavak 218.). Da bi bilo obuhvaćeno područjem primjene Konvencije, takvo pravo mora biti neodvojivo od ostvarivanja prava žrtve na pokretanje parničnog postupka u domaćem pravu (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavci 188. i 194.), makar i samo kako bi se osigurala simbolična naknada štete ili zaštitilo neko građansko pravo kao što je pravo na „dobar ugled” (*Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 70.; vidi i, u pogledu dosuđene simbolične naknade, *Gorou protiv Grčke (br. 2)* [VV], 2009., stavak 24.). Stoga je članak 6. primjenjiv na postupke koji uključuju imovinskopravne zahtjeve od trenutka kada se podnositelj takvog zahtjeva uključi kao građanska stranka, uključujući i u fazi prethodne istrage promatrane zasebno (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 207.), osim ako se ta stranka nedvojbeno odrekla prava na naknadu štete (*Arnoldi protiv Italije*, 2017., stavak 43.), te samo ako je kazneni postupak odlučujuć za građansko pravo na naknadu štete na koje se poziva (predmet *Alexandrescu i drugi protiv Rumunjske*, 2015., stavak 22., u vezi s pravom žrtava da znaju istinu o masovnim povredama temeljnih prava). U skladu s tim, potrebno je ispitati svaki slučaj posebno kako bi se utvrdilo je li u domaćem pravnom sustavu priznato da podnositelj imovinskopravnog zahtjeva ima interes građanske naravi koji treba nastojati ostvariti u kaznenom postupku (*Arnoldi protiv Italije*, 2017., stavci 36. – 40.). Potrebno je utvrditi da podnositelj imovinskopravnog zahtjeva nastoji osigurati zaštitu nekog prava građanske naravi i da ima interes tražiti naknadu, čak i u kasnijoj fazi, za povredu tog prava. Nadalje, ishod predmetnog postupka mora biti odlučan za ostvarivanje naknade štete (*Arnoldi protiv Italije*, 2017., stavci 25. – 40.). Sud je naveo da pitanje primjenjivosti članka 6. stavka 1. ne može ovisiti o priznavanju formalnog statusa neke „stranke” u domaćem pravu. Da bi članak 6. bio primjenjiv, datum podnošenja zahtjeva za naknadu štete nije odlučan, jer je Sud utvrdio da je članak 6. primjenjiv u slučajevima kada je zahtjev tek trebao biti podnesen ili uopće nije bio podnesen iako je prema domaćem pravu postojala ta mogućnost (stavci 29. i 37. – 40.). Činjenica da je dotična osoba već primila naknadu od drugih tijela, primjerice nakon nesreće člana obitelji sa smrtnim ishodom, sama po sebi ne isključuje primjenu članka 6. stavka 1. (*Gracia Gonzalez protiv Španjolske*, stavci 50. – 55.).

57. Sud je smatrao, u kontekstu kazne zatvora, da određena ograničenja prava zatvorenika i moguće posljedice takvih ograničenja spadaju u sferu „prava građanske naravi” (vidi sažetak sudske prakse o tom pitanju u predmetu *De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavci 147. – 150.). Stoga je članak 6.

primjenjiv na uvjete boravka zatvorenika u zatvoru (primjerice, sporovi u vezi s ograničenjima koja se primjenjuju na zatvorenike jer su smješteni na strogo čuvani odjel (*Enea protiv Italije* [VV], 2009., stavci 97. – 107.) i u strogo čuvanu ćeliju (*Stegarescu i Bahrin protiv Portugala*, 2010.), ili stegovni postupci koji rezultiraju ograničenjima obiteljskih posjeta u zatvoru (*Gülmez protiv Turske*, 2008., stavak 30.); ili druge vrste ograničenja prava zatvorenika (*Ganci protiv Italije*, 2003., stavak 25.). Članak 6. stavak 1. primjenjiv je i na postupke koje su pokrenule zatvorske vlasti kako bi prisutnost zatvorskog službenika na sastancima između zatvorenika i njegova odvjetnika bila obvezna, iako je ta mjera prije svega imala za cilj očuvanje reda i sigurnosti u zatvoru. Utvrdivši da razgovori između odvjetnika i njegove stranke licem u lice spadaju u pojam „privatnog života” u smislu članka 8. Konvencije, Sud je zaključio da je riječ o sporu pretežito osobne i individualne prirode (*Altay protiv Turske (br. 2)*, 2019., stavci 61., 67. – 69.). Nasuprot tome, članak 6. ne primjenjuje se na postupke koji se odnose na uvjete za primjenjivost zakona o pomilovanju (*Montcornet de Caumont protiv Francuske* (odl.)), te ne jamči nikakvo pravo na određeni oblik izvršenja kazne ili na uvjetni otpust (*Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 48.).

58. Članak 6. primjenjiv je i na *posebne mjere nadzora* u kontekstu *naloga o obveznom boravištu* koji posebice podrazumijeva ograničenja slobode kretanja (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavci 151. – 155.). U navedenom predmetu Sud je utvrdio da neka ograničenja, kao što je zabrana izlaska noću, napuštanja područja boravišta, sudjelovanja u javnim skupovima ili korištenja mobilnih telefona ili uređaja za radijsku komunikaciju, spadaju u sferu osobnih prava i stoga su „građanske” naravi.

59. Članak 6. obuhvaća i pravo na dobar ugled (*Helmerts protiv Švedske*, 1991., stavak 27., a stoga i postupke u vezi s klevetom – *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 58.); pravo na pristup administrativnim dokumentima (*Loiseau protiv Francuske* (odl.), 2003.) ili dokazima u spisu o istrazi (*Savitsky protiv Ukrajine*, 2012., stavci 143. – 145.); sporove u vezi s neuključivanjem osuđujuće presude u kaznenu evidenciju (*Alexandre protiv Portugala*, 2012., stavci 54. – 55.) ili brisanjem upisa u kaznenu evidenciju (*Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 50.); žalbu protiv upisa u policijski spis koji utječe na pravo na ugled, pravo na zaštitu vlasništva i mogućnost zaposlenja, a time i zarađivanja za život (*Pocius protiv Litve*, 2010., stavci 38. – 46.; *Užukauskas protiv Litve*, 2010., stavci 32. – 40.); postupak u vezi s primjenom preventivnih nezatvorskih mjera (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 151.), postupak za vraćanje određenih prava (pristup određenim vrstama zaposlenja) nakon što je osuđujuća presuda izbrisana iz kaznene evidencije (*Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 50.), pravo biti član udruge (*Sakellaropoulos protiv Grčke* (odl.), 2011.; *Lovrić protiv Hrvatske*, 2017., stavci 55. – 56.), slično tome, pravni postupak koji se odnosi na zakonito postojanje udruge odnosi se na prava građanske naravi te udruge, čak i ako prema domaćem zakonodavstvu pitanje slobode udruživanja pripada području javnog prava (*APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, 2000., stavci 34. – 35.), i konačno, pravo na nastavak studija visokog obrazovanja (*Emine Araç protiv Turske*, 2008., stavci 18. – 25.), a isto se stajalište primjenjuje i u kontekstu osnovnog obrazovanja (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., stavak 104.).

60. Članak 6. primjenjiv je i na *druga pitanja* kao što su ekološka pitanja, kada može doći do sporova koji uključuju pravo na život, zdravlje ili zdrav okoliš (*Taşkın i drugi protiv Turske*, 2004.); udomljavanje djece (*McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995.); način na koji je organizirano školovanje djece (*Ellès i drugi protiv Švicarske*, 2010., stavci 21. – 23.); pravo na utvrđivanje očinstva (*Alaverdyan protiv Armenije* (odl.), 2010., stavak 33.); pravo na slobodu (*Aerts protiv Belgije*, 1998., stavak 59.; *Laidin protiv Francuske (br. 2)*, 2003.); i postupak lustracije (vidi, primjerice, predmet *Polyakh i drugi protiv Ukrajine*, stavak 153. i navedena upućivanja na sudsku praksu).

61. Pravo na slobodu izražavanja (*Kenedi protiv Mađarske*, 2009., stavak 33. i, za primjenu u stegovnom kontekstu, *Sedat Doğan protiv Turske*, 2021., stavak 20.) i pravo novinara da primaju i šire informacije putem medija kako bi mogli obavljati svoju djelatnost (*Shapovalov protiv Ukrajine*, 2012., stavak 49.; *Selmani i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, 2017., stavak 47.) također se smatraju pravima „građanske” naravi.

62. Stoga je došlo do zamjetnog pomaka u sudskoj praksi prema primjeni građanskog aspekta članka 6. na predmete koji se na prvi pogled možda ne odnose na neko pravo građanske naravi, ali mogu imati „izravne i značajne posljedice za privatno pravo koje pripada nekom pojedincu” (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 151.; *Alexandre protiv Portugala*, 2012., stavci 51. i 54.), čak i u profesionalnom kontekstu (*Pocius protiv Litve*, 2010., stavak 43.; *Selmani i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, 2017., stavak 47.; *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., stavak 29.), među ostalim u državnoj službi, (primjerice, *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 52. – 53. i navedena upućivanja na sudsku praksu; *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018.).

C. Primjenjivost članka 6. na druge postupke osim glavnih postupaka

63. *Prethodni postupak*, kao što je postupak koji se odnosi na donošenje privremene mjere kao što je zabrana, obično se ne smatra postupkom u kojem se „utvrđuju” prava i obveze građanske naravi. Međutim, 2009. godine Sud je odstupio od svoje prethodne sudske prakse i zauzeo novi pristup. U predmetu *Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 80. – 86., Sud je utvrdio da će primjenjivost članka 6. na privremene mjere ovisiti o tome jesu li ispunjeni određeni uvjeti. Kao prvo, pravo koje je dovedeno u pitanje i u glavnom postupku i u postupku za izricanje zabrane trebalo bi biti pravo „građanske naravi” u smislu Konvencije. Kao drugo, trebalo bi pažljivo ispitati prirodu privremene mjere, njezin cilj i svrhu, kao i njezine učinke na pravo o kojemu je riječ. Kad god se može smatrati da se privremenom mjerom djelotvorno utvrđuje pravo ili obveza građanske naravi koji su dovedeni u pitanje, neovisno o duljini razdoblja u kojem je mjera na snazi, članak 6. bit će primjenjiv (vidi i, za privremenu suspenziju sutkinje u kontekstu stegovnog postupka, predmet *Camelia Bogdan protiv Rumunjske*, 2020., stavak 70. i za preventivnu upravnu mjeru privremene udaljenja iz službe dok je kazneni postupak u tijeku, *Loquifer protiv Belgije*, 2021., stavci 34. – 35.).

64. Djelomična presuda može se izjednačiti s privremenim ili prijelaznim mjerama i postupcima, te su stoga isti kriteriji relevantni za određivanje toga je li članak 6. primjenjiv u svom građanskom aspektu (*Mercieca i drugi protiv Malte*, 2011., stavak 35.).

65. S obzirom na načela utvrđena u predmetu *Micallef protiv Malte* [VV], 2009., članak 6. može biti primjenjiv na prekid ovršnog postupka u skladu s gore navedenim kriterijima (*Central Mediterranean Development Corporation Limited protiv Malte (br. 2)*, 2011., stavci 21. – 23.).

66. Članak 6. primjenjiv je na *postupke privremene pravne zaštite* koji teže istoj svrsi kao i glavni postupak koji je u tijeku u slučajevima kada je privremena mjera zabrane odmah izvršna i podrazumijeva odlučivanje o istom pravu (*RTBF protiv Belgije*, 2011., stavci 64. – 65.).

67. *Postupak za dopuštenje ulaganja žalbe*: u skladu s predmetom *Hansen protiv Norveške*, 2014., stavak 55., čini se da prevladava pristup da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na takve postupke (pri čemu se upućuje na predmete *Martinie protiv Francuske* [VV], 2006., stavak 11.; *Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987., stavak 54.; i stavci 53. – 55.; vidi i predmet *Pasquini protiv San Marina*, 2019., stavak 89.). Način na koji se članak 6. primjenjuje ovisi o posebnim značajkama postupka o kojem je riječ, pri čemu se mora voditi računa o cijelom postupku provedenom u domaćem pravnom poretku te o ulozi žalbenog ili kasacijskog suda u tom postupku (*ibid.*; vidi i *Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987., stavak 56.).

68. *Uzastopni kazneni i parnični postupci*: ako je u domaćem pravu države predviđen postupak koji se sastoji od dviju faza, prve u kojoj sud odlučuje o tome postoji li pravo na naknadu štete i druge u kojoj određuje iznos, razumno je, u smislu članka 6. stavka 1., smatrati da pravo građanske naravi nije „utvrđeno” dok se ne odredi točan iznos: utvrđivanje prava podrazumijeva odlučivanje ne samo o postojanju prava već i o njegovu opsegu ili načinu na koji se može ostvariti, što, naravno, uključuje ocjenjivanje naknade štete (*Torri protiv Italije*, 1997., stavak 19.).

69. I *ustavni sporovi* mogu spadati u doseg članka 6. ako je njihov ishod odlučan za prava i obveze građanske naravi (*Süßmann protiv Njemačke*, 1996., stavak 41.; *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv*

Poljske, 2021., stavci 203. *et seq.*, osobito stavak 206.; *Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, 1993.). To ne vrijedi u slučaju sporova koji se odnose na predsjednički dekret kojim se pojedincu dodjeljuje državljanstvo kao iznimna mjera ili na odlučivanje o tome je li predsjednik prekršio svoju ustavnu prisegu (*Paksas protiv Litve* [VV], 2011., stavci 65. – 66.). Nevažno je odnosi li se postupak pred ustavnim sudom na upućivanje pitanja radi donošenja prethodne odluke ili na ustavnu žalbu protiv sudskih odluka (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 188. – 191. i ondje navedena upućivanja na sudsku praksu). Članak 6. u načelu je primjenjiv i u slučaju kada ustavni sud ispituje žalbu kojom se izravno osporava neki zakon ako je u domaćem zakonodavstvu predviđeno takvo pravno sredstvo (*Voggenreiter protiv Njemačke*, 2004., stavci 31. – 33. i 36. i navedena upućivanja na sudsku praksu). U presudi u predmetu *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., razrađeno je stajalište Suda o tom pitanju, kao odgovor na tvrdnju tužene Vlade u kojoj je istaknula specifičnost nacionalnog ustavnog modela (vidi stavak 192. *et seq.*, uključujući obrazloženje o djelotvornosti ustavne tužbe u smislu članka 35. stavka 1. Konvencije i primjenjivosti članka 6. stavka 1., stavak 201.). Nadalje, kriteriji kojima se regulira primjena članka 6. stavka 1. na privremenu mjeru vrijede i za Ustavni sud (*Kübler protiv Njemačke*, 2011., stavci 47. – 48.).

70. *Izvršenje sudskih odluka*: članak 6. stavak 1. primjenjiv je na sve faze pravnog postupka radi „utvrđivanja ... prava i obveza građanske naravi”, ne isključujući faze nakon donošenja presude o osnovanosti. Izvršenje presude bilo kojeg suda mora se stoga smatrati sastavnim dijelom „suđenja” u smislu članka 6. Konvencije (*Hornsby protiv Grčke*, 1997., stavak 40.; *Romańczyk protiv Francuske*, 2010., stavak 53., u vezi s izvršenjem presude kojom je odobrena naplata dugova na ime uzdržavanja). Neovisno o tome je li članak 6. primjenjiv na prvotni postupak, Sud podsjeća da ovršna isprava kojom se utvrđuju prava građanske naravi ne mora nužno proizlaziti iz postupka na koji je članak 6. primjenjiv (*Buj protiv Hrvatske*, 2006., stavak 19.).

71. Članak 6. stavak 1. primjenjiv je i na izvršenje stranih presuda koje su postale pravomoćne (egzekvatura – *exequatur*; vidi *Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 96. i navedena upućivanja na sudsku praksu). Egzekvatura naloga za oduzimanje koji je donio strani sud spada u doseg članka 6. samo u njegovu građanskom aspektu (*Saccoccia protiv Austrije* (odl.), 2007.).

72. *Zahtjevi za ponavljanje postupka / postupak po izvanrednoj žalbi*: u predmetu *Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., pojašnjena je sudska praksa Suda u vezi s primjenjivošću članka 6. na izvanredne žalbe u građanskim sudskim postupcima. Konvencija u načelu ne jamči pravo na ponovno otvaranje zaključenog predmeta, a članak 6. nije primjenjiv na postupke koji se odnose na zahtjev za ponavljanje parničnog postupka koji je okončan pravomoćnom odlukom (*Sablon protiv Belgije*, 2001., stavak 86.). To obrazloženje vrijedi i za zahtjev za ponavljanje postupka nakon što Sud utvrdi povredu Konvencije (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2)*, 2007., stavak 24.). Stoga se smatra da na njih članak 6. nije primjenjiv. To je stoga što se, u mjeri u kojoj je pitanje obuhvaćeno načelom *res judicata* pravomoćne presude u domaćem postupku, u načelu ne može smatrati da naknadni izvanredni zahtjev ili žalba kojom se traži ponavljanje postupka u kojem je donesena takva presuda dovodi do tvrdnje, o kojoj se može raspravljati, o postojanju nekog prava priznatog u domaćem pravu niti da je ishod postupka u kojem se odlučuje o tome hoće li se isti predmet ponovno razmotriti odlučan za „utvrđivanje ... prava i obveza građanske naravi” (*Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., stavci 44. – 45.).

73. Međutim, ako izvanredna žalba automatski podrazumijeva potpuno preispitivanje predmeta, ili u praksi dovodi do takvog ponovnog preispitivanja, članak 6. na uobičajen je način primjenjiv na postupak „preispitivanja” (*ibid.*, stavak 46.). Utvrđeno je da je članak 6. primjenjiv i u nekim slučajevima kada se postupak, iako je u domaćem pravu okarakteriziran kao „izvanredan” ili „izniman”, smatra sličnim po svojoj prirodi i području primjene uobičajenom žalbenom postupku, dok se nacionalna karakterizacija postupka ne smatra odlučnom za pitanje primjenjivosti (*San Leonard Band Club protiv Malte*, 2004., stavci 41. – 48.). Zaključno, Sud je utvrdio da, iako se članak 6. stavak 1. obično ne primjenjuje na izvanredne žalbe kojima se traži ponavljanje okončanog sudskog postupka, priroda, opseg i posebne značajke takvog postupka u dotičnom pravnom sustavu mogu biti

takvi da taj postupak dovedu u domašaj članka 6. stavka 1. i jamstava poštenog suđenja koja su tim člankom dana parničnim strankama. Sud u skladu s tim mora ispitati prirodu, opseg i posebne značajke izvanredne žalbe o kojoj je riječ (*Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., stavak 50.). U navedenom predmetu ti su kriteriji primijenjeni na „iznimnu žalbu” u kojoj je podnositeljica zahtjeva, pozivajući se na presudu u kojoj je Europski sud za ljudska prava utvrdio povredu članka 6., zatražila od Vrhovnog suda svoje zemlje da ukine odluke nacionalnih sudova. Iako je Sud u tom predmetu utvrdio da je članak 6. stavak 1. primjenjiv na vrstu dotičnog postupka (stavci 51. – 58.), to nije bio slučaj u predmetu *Munteanu protiv Rumunjske* (odl.), 2020., stavci 38. – 44.

74. Članak 6. proglašen je primjenjivim i na žalbu treće osobe koja je izravno utjecala na prava i obveze građanske naravi podnositelja zahtjeva (*Kakamoukas i drugi protiv Grčke* [VV], 2008., stavak 32.), te na postupak radi utvrđivanja troškova koji je proveden odvojeno od „građanskog” postupka o osnovanosti (*Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997., stavak 29.).

D. Pitanja na koja se ne primjenjuje čl.6.

75. Puko dokazivanje da je neki spor „materijalne” prirode samo po sebi nije dovoljno da dovede do primjene članka 6. stavka 1. u njegovu građanskom aspektu (*Ferrazzini protiv Italije* [VV], 2001., stavak 25.).

76. Pitanja izvan područja primjene članka 6. uključuju *porezne postupke*: porezna pitanja još uvijek su dio isključivih prava javne vlasti, u kojima i dalje prevladava javna priroda odnosa između poreznih obveznika i zajednice (*ibid.*, stavak 29.). Isto tako, članak 6. se ne primjenjuje na skraćene postupke skraćeni postupci izricanja mjere zabrane koji se odnose na carinske pristojbe ili davanja (*Emesa Sugar N.V. protiv Nizozemske* (odl.), 2005.).

77. Isto vrijedi, u području *imigracije*, za ulazak, boravak i udaljenje stranaca, u odnosu na postupak odobravanja političkog azila ili protjerivanja (zahtjev za izdavanje rješenja o ukidanju naloga za protjerivanje: vidi *Maaouia protiv Francuske* [VV], 2000., stavak 38.; izručenje: vidi *Peñafiel Salgado protiv Španjolske* (odl.), 2002.; *Mamatkulov i Askarov protiv Turske* [VV], 2005., stavci 81. – 83.; i tužba za naknadu štete koju je tražitelj azila podnio zbog odbijanja odobrenja azila: vidi *Panjeheighalehei protiv Danske* (odl.), 2009.), unatoč mogućim ozbiljnim posljedicama za privatni ili obiteljski život ili izgleda za zapošljavanje. Ta neprimjenjivost obuhvaća i uključivanje stranca u Schengenski informacijski sustav (*Dalea protiv Francuske* (odl.), 2010.). Pravo na posjedovanje putovnice i pravo na državljanstvo nisu prava građanske naravi u smislu članka 6. (*Smirnov protiv Rusije* (odl.), 2006.). Međutim, pravo stranca da podnese zahtjev za radnu dozvolu može biti obuhvaćeno člankom 6., i za poslodavca i za zaposlenika, čak i ako, prema domaćem pravu, zaposlenik nema *locus standi* za podnošenje takvog zahtjeva, pod uvjetom da je riječ samo o postupovnoj prepreci koja ne utječe na bit prava (*Jurisis i Collegium Mehrerau protiv Austrije*, 2006., stavci 54. – 62.).

78. Prema predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., *sporovi koji se odnose na državne službenike* nisu obuhvaćeni područjem primjene članka 6. ako su ispunjena sljedeća dva kriterija: u nacionalnom zakonu države mora biti izričito - ili implicitno, kako je pojašnjeno u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 292.) - isključen pristup „sudu” za dotično radno mjesto ili kategoriju osoba i to isključenje mora biti opravdano objektivnim razlozima u interesu države (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 62., i pojašnjenja izložena u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 261. i 299. – 300.; vidi i predmete *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 103.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 107.). Prema pristupu usvojenom u predmetu *Vilho Eskelinen*, puka činjenica da je podnositelj zahtjeva u sektoru ili odjelu koji sudjeluje u izvršavanju ovlasti dodijeljenih javnim pravom nije sama po sebi odlučujuća. Štoviše, svako isključenje primjene članka 6. mora biti u skladu s vladavinom prava. Da bi to bio slučaj, ono se mora temeljiti na nekom instrumentu koji se općenito primjenjuje (*Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 117., a ne na odredbi usmjerenoj na određenog pojedinca jer su zakoni koji su usmjereni samo protiv određenih osoba u suprotnosti s vladavinom prava (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 296., stavak 299.).

U presudi u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., još je navedeno da će, ako je predmet spora usko povezan s neovisnošću pravosuđa, to utjecati na ispitivanje drugog uvjeta testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* (stavak 300.). U vrlo je malo predmeta zaključeno da su oba uvjeta iz testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* bila ispunjena.

79. U onih nekoliko predmeta koji su prethodili predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022. u kojima je Sud utvrdio da je ispunjen prvi uvjet iz testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* (za sažetak u odnosu na suce vidi *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 70. i 75.), isključenje iz pristupa sudu za predmetno radno mjesto bilo je jasno i „izričito” (vidi, primjerice, *Suküt protiv Turske* (odl.), 2007.; *Nedelcho Popov protiv Bugarske*, 2007., stavak 38.; *Apay protiv Turske* (odl.), 2007.; i *Nazsiz protiv Turske* (odl.), 2009. (promatrati u svjetlu naknadne presude u predmetu *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 74. – 76.); i usporedi predmet *Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavci 119. – 121.). Treba napomenuti da činjenica da ne postoji mogućnost preispitivanja odluke kojoj se prigovara sama po sebi ne znači da je pristup sudu isključen u smislu prvog uvjeta (*Kamenos protiv Cipra*, 2017., stavci 75. i 84.; vidi i *Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavci 122. – 123.). U predmetu *Kamenos protiv Cipra*, 2017., podnositelju zahtjeva stegovnu je kaznu izreklo jedno tijelo, Vrhovno sudsko vijeće, čija je odluka bila pravomoćna (stavak 84.). Vijeće je ipak predstavljalo „sud” u smislu članka 6., te je otpušteni državni službenik stoga imao pristup sudu u smislu prvog uvjeta iz testa iz predmeta *Vilho Eskelinen*.

80. Sud je naveo da ga ništa ne sprječava da određeno domaće tijelo izvan domaćeg pravosuđa okarakterizira kao „sud” u smislu testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* (za to načelo vidi predmet *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavak 71.). Neko upravno ili parlamentarno tijelo može se stoga smatrati „sudom”, zbog čega je članak 6. primjenjiv na sporove državnih službenika o kojima odlučuje to tijelo (*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 88.); to može vrijediti i za stegovno tijelo (*Kamenos protiv Cipra*, 2017., stavci 82. – 88.), ali i ne mora (*Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 74. – 75.). Mogu postojati i posebne okolnosti u kojima Sud mora utvrditi je li pristup sudu bio isključen prema domaćem pravu prije nego što je, a ne u trenutku kada je, donesena sporna mjera u odnosu na podnositelja zahtjeva (*Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavci 115. – 116).

81. Kad je riječ o drugom uvjetu testa iz predmeta *Vilho Eskelinen*, Sud je dodao da, kako bi isključenje bilo opravdano, nije dovoljno da država utvrdi da predmetni državni službenik sudjeluje u izvršavanju javnih ovlasti ili da, kako je Sud naveo u predmetu *Pellegrin protiv Francuske* [VV], 1999., između državnog službenika i države kao poslodavca postoji „poseban odnos povjerenja i odanosti”. Država mora pokazati i da je predmet spora povezan s izvršavanjem državnih ovlasti ili da se njime dovodi u pitanje ta posebna veza. U načelu ne može postojati opravdanje za isključenje iz jamstava članka 6. redovnih radnih sporova, kao što su sporovi koji se odnose na plaće, naknade ili slična prava, na temelju posebne prirode odnosa između određenog državnog službenika i predmetne države (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 62. i za sažeti pregled: *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 261.). Sud je utvrdio da članak 6. nije primjenjiv u slučaju vojnika otpuštenog iz vojske zbog povrede stege koji nije mogao osporiti taj otpust pred sudovima i čiji je „poseban odnos povjerenja i odanosti” s državom bila dovedena u pitanje (*Suküt protiv Turske* (odl.), 2007.).³ Do sličnog je zaključka došao u odnosu na određene visoke državne dužnosnike u osjetljivim područjima (*Spūlis i Vaškevičs protiv Latvije* (odl.), 2014.). Međutim, u predmetima *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavci 79. – 81., i *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 76. – 80., u vezi sa sucima, Sud je istaknuo da se takvo obrazloženje ne može prenijeti na pripadnike pravosuđa, posebice s obzirom na jamstva njihove neovisnosti. Naknadno je, u presudi u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., pojasnio relevantnost razmatranja povezanih s neovisnošću sudaca u predmetima koji se odnose ne samo na glavnu profesionalnu aktivnost suca (uloga suđenja) već i druge službene funkcije (kao što je članstvo u sudskom vijeću; primjerice, stavak 303.). Predmet se odnosio na aktivnog suca koji je bio izabran za sudačkog člana tijela s ustavnom odgovornošću za očuvanje neovisnosti pravosuđa (Nacionalno pravosudno vijeće). Bio je prijevremeno razriješen s te dužnosti po sili zakona zbog nedostatka bilo

3 Vidi odjeljak „Primjenjivost na druge vrste sporova”.

kakvog sudskog nadzora nad zakonitošću te mjere (dok je i dalje obnašao dužnost na istom sudu). Sud je utvrdio da se ne može smatrati da je taj nedostatak nadzora nad mjerom povezanom sa zaštitom neovisnosti pravosuđa u interesu države uređene vladavinom prava i da drugi uvjet testa iz predmeta *Vilho Eskelinen* stoga nije ispunjen; istaknuo je da bi „[č]lanovi pravosuđa trebali, kao i drugi građani, uživati zaštitu od moguće proizvoljnosti zakonodavne i izvršne vlasti te da samo nadzor od strane neovisnog pravosudnog tijela nad zakonitošću neke mjere kao što je razrješenje s dužnosti može takvu zaštitu učiniti djelotvornom” (stavci 295. – 327.).

82. *Politička prava* kao što je pravo kandidirati se i zadržati svoj položaj (izborni spor: vidi *Pierre-Bloch protiv Francuske*, 1997., stavak 50.), pravo na mirovinu u svojstvu bivšeg zastupnika u parlamentu (*Papon protiv Francuske* (odl.), 2005.), ili pravo političke stranke da obavlja svoje političke aktivnosti (za predmet koji se odnosi na raspuštanje stranke vidi *Refah Partisi (Stranka socijalne skrbi) i drugi protiv Turske* (odl.), 2000.) ne mogu se smatrati pravima građanske naravi u smislu članka 6. stavka 1. Članstvo u političkoj stranci ili udruzi i isključenje iz političke stranke ili udruge također nisu obuhvaćeni člankom 6. (*Lovrić protiv Hrvatske*, 2017., stavak 55.). Slično tome, postupak u kojem je jednoj nevladinoj organizaciji koja obavlja promatranje parlamentarnih izbora odbijen pristup dokumentima koji ne sadržavaju informacije koje se odnose na samu organizaciju nije obuhvaćen područjem primjene članka 6. stavka 1. (*Geraguyin Khorhurd Patgamavorakan Akumb protiv Armenije* (odl.), 2009.). Sud je potvrdio da su pitanja koja se odnose na ponašanje na političkim funkcijama, posebice dužnost izbjegavanja sukoba interesa, pitanja političke naravi, a ne građanske (*Cătănciu protiv Rumunjske* (odl.), 2018., stavak 35.).

83. Osim toga, Konvencija ne dodjeljuje kao takvo bilo kakvo pravo na kazneni progon ili osudu treće strane za kazneno djelo (*Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 70.; *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015., stavak 218., u vezi sa žalbom protiv odluke da se protiv druge osobe ne pokreće kazneni progon), ni bilo kakvo pravo, kao takvo, na žalbu u građanskim predmetima (*Durissimo protiv Italije* (odl.), 2014., stavak 53., i ondje navedena upućivanja na sudsku praksu). Nadalje, članak 6. ne primjenjuje se na postupke koji se odnose na uvjete za primjenjivost zakona o pomilovanju (*Montcornet de Caumont protiv Francuske* (odl.), 2003.) te ne jamči nikakvo pravo na određeni oblik izvršenja kazne ili na uvjetni otpust (*Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 48.). Članak 6. stavak 1. ne zahtijeva postojanje nacionalnog suda koji ima nadležnost poništiti ili zaobići zakon koji je na snazi (*James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986., stavak 81.).

84. Pravo na izvještavanje o stvarima navedenima na javnoj raspravi također nije pravo „građanske naravi” u smislu Konvencije (*Mackay i BBC Scotland protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010., stavci 20. – 22.).

85. Zaključak: Kada postoji „spor” u vezi s „pravima i obvezama građanske naravi”, kako je definirano prema gore navedenim kriterijima, članak 6. stavak 1. Konvencije dotičnoj osobi osigurava pravo da sudu podnese zahtjev u vezi sa svojim pravima i obvezama građanske naravi. Na taj je način u taj članak ugrađeno „pravo na sud”, pri čemu pravo na pristup sudu, odnosno pravo na pokretanje postupka pred sudovima u građanskim stvarima, predstavlja jedan njegov aspekt. Tome se dodaju jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. u pogledu organizacije i sastava suda i vođenja postupka. Ukratko, ta cjelina sačinjava pravo na „pošteno suđenje” (*Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavak 36.).

E. Veze s drugim odredbama Konvencije⁴

86. The Convention must be read as a whole, and interpreted in such a way as to promote internal consistency and harmony between its various provisions (for this principle see, for example,

4 Vidi i vodiče kroz praksu za sljedeće članke: *članak 2.* (pravo na život), *članak 6. (kazneni aspekt)* (pravo na pošteno suđenje), *članak 8.* (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života), *članak 13.* (pravo na djelotvoran pravni lijek) i *članak 1. Protokola br. 1* (zaštita vlasništva).

Mihalache v. Romania [GC], 2019, § 92).

1. Članak 2. (pravo na život)

87. U predmetu *Fernandes de Oliveira protiv Portugala* [VV], 2019., sin podnositeljice zahtjeva, koji je bio primljen u psihijatrijsku bolnicu, pobjegao je i počinio samoubojstvo. Pozivajući se na članak 2., podnositeljica zahtjeva prigovorila je da vlasti nisu zaštitile pravo njezina sina na život. Prigovorila je i, na temelju članka 6. stavka 1., zbog duljine trajanja postupka za naknadu štete koji je pokrenula protiv bolnice. Veliko vijeće odlučilo je sve prigovore ispitati samo na temelju članka 2. Konvencije (stavci 80. – 81.).

88. U članku 6. utvrđena je pretpostavka neovisnosti, a postupovna zaštita prava na život sadržanog u članku 2. Konvencije podrazumijeva da istraga mora biti dovoljno neovisna. U predmetu *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015., Veliko vijeće pružilo je određeno pojašnjenje o tome moraju li, konkretno, istražna tijela ispunjavati slične kriterije neovisnosti na temelju članka 2. kao što su kriteriji sadržani u članku 6. (stavci 217. *et seq.*).

89. U predmetu *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., Veliko vijeće naglasilo je da postoji razlika između prava na djelotvornu istragu na temelju članka 2. Konvencije i prava na pristup sudu na temelju članka 6. stavka 1., koje se odnosi na pravo žrtve da traži naknadu za pretrpljenu štetu (stavak 193.).

2. Članak 5. (pravo na slobodu)⁵

90. Članak 5. stavak 4. predstavlja *lex specialis* u odnosu na članak 6. (građanski aspekt) te postoji bliska veza između te dvije odredbe Konvencije, iako postupak iz članka 5. stavka 4. ne mora uvijek pružati ista jamstva kao ona koja su potrebna na temelju članka 6. za kazneni ili građanski postupak (*Manzano Diaz protiv Belgije**, stavak 38.).

91. Postupovna jamstva u postupku u kojem je u pitanju pravo na slobodu mogu biti zahtjevnija od jamstava koja se primjenjuju u građanskim predmetima (*Corneschi protiv Rumunjske*, 2022., stavak 106.).

3. Članak 6. stavak 1. (pošteno suđenje za kazneno djelo)⁶

92. Sud smatra da prava osoba okrivljenih ili optuženih za kazneno djelo zahtijevaju veću zaštitu od prava stranaka u parničnom postupku. Stoga se načela i standardi primjenjivi na kazneni postupak moraju posebno jasno i precizno utvrditi (*Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavak 67.). Pretpostavke svojstvene pojmu „poštenog suđenja” nisu nužno iste u predmetima koji se odnose na utvrđivanje prava i obveza građanske naravi: „države ugovornice imaju veću slobodu u postupanju u parničnim postupcima koji se odnose na prava i obveze građanske naravi nego u postupanju u kaznenim predmetima” (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 32.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavak 46.; vidi i odjeljak IV.A.1. u nastavku). Građanska stranka nije u istom položaju kao druge stranke u kaznenom postupku, u kojem su dvije suprotstavljene strane okrivljenik, koji nastoji dokazati da je optužba neosnovana, i javni tužitelj, koji zastupa tijela kaznenog progona. Osoba koja se u postupak uključuje kao građanska stranka, s ciljem potpore tužiteljstvu, prije svega traži naknadu štete za koju tvrdi da ju je pretrpjela. Građanska stranka stoga nije uključena u kazneni aspekt postupka, nego u građanski aspekt. Prema tome, prava građanske stranke u pogledu načela jednakosti stranaka u postupku i kontradiktornog postupka nisu ista kao prava okrivljenika u odnosu na tužitelja (predmet *Gorou protiv Grčke (br. 4)*, 2007., stavci 26. – 27., koji se odnosio na odbijanje odgode ročišta, i stavak 22., koji se odnosio na reviziju;

⁵ Vidi *Vodič kroz članak 5. Konvencije (pravo na slobodu i sigurnost)*.

⁶ Vidi *Vodič kroz članak 6. (kazneni aspekt)*.

usporedi predmet *Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavci 100. – 102., koji se odnosio na ulogu javnog tužitelja / tužiteljstva u odnosu na stranku u parničnom postupku).

93. U svojoj sudskoj praksi, kada ispituje postupke obuhvaćene građanskim aspektom članka 6., Sud može smatrati nužnim voditi se svojim pristupom kaznenopravnim stvarima (*Mihail Mihăilescu protiv Rumunjske*, 2021., stavak 75., i u odjeljku *Poštenost: opća načela* u nastavku, i obrnuto, *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 209. i 250.; vidi i *Peleki protiv Grčke*, 2020., stavci 55. – 56.).

94. Treba napomenuti da vođenje kaznenog postupka u nekim slučajevima može potencijalno utjecati na poštenost odlučivanja u „građanskom” sporu (vidi, konkretno, posebno pitanje građanske stranke ili građanskih prava povezanih s postupkom kaznene istrage u predmetima *Mihail Mihăilescu protiv Rumunjske*, 2021., stavci 74. – 89., uključujući pitanje *res judicata*; *Victor Laurențiu Marin protiv Rumunjske*, 2021., stavci 144. – 150.; i *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavci 192. – 201.).

95. Treba napomenuti i da se, s obzirom na institucionalne pretpostavke članka 6. stavka 1., kao što su neovisnost i nepristranost „zakonom ustanovljenog suda”, te temeljna načela Konvencije, Sud pozivao na svoje presedane i u „građanskim” i u „kaznenim” pitanjima prilikom razvoja svoje sudske prakse (vidi, primjerice, *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 211. *et seq.*; *Morice protiv Francuske* [VV], 2015.).

96. Konačno, primjenjivost članka 6. stavka 1. Konvencije u njegovu građanskom aspektu ne sprječava Sud da ispita je li taj članak primjenjiv i u svom kaznenom aspektu (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 121., i *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 43.). Treba napomenuti da je dugogodišnji stav Suda da stegovni postupci nisu, kao takvi, „kaznene” prirode (*Peleki protiv Grčke*, 2020., stavci 35. – 36.).

4. Članak 6. stavak 2. (presumpcija nevinosti)

97. Predmeti koji se odnose na parnični postupak za naknadu štete nakon oslobađajuće presude ili obustave kaznenog postupka obično se ispituju na temelju članka 6. stavka 2. Konvencije. Sud se bavio predmetom u kojem je podnositeljica zahtjeva prigovorila da je njezina građanska odgovornost za radnje njezina maloljetnog sina bila utvrđena na temelju kaznenog postupka u kojem je njezin sin bio samo svjedok, a ona sama nije imala nikakav procesni položaj. Ni u kaznenom ni u parničnom postupku nije navedeno da je sama podnositeljica zahtjeva počinila ikakve nezakonite radnje. Predmet se stoga nije odnosio na njezino pravo na presumpciju nevinosti zajamčeno člankom 6. stavkom 2. Ipak, Sud je utvrdio da su načela razvijena u njegovoj sudskoj praksi na temelju te odredbe relevantna za situaciju koja se ispituje na temelju članka 6. stavka 1. u predmetu koji mu je podnesen (*Kožemiakina protiv Litve*, 2018., stavak 51.).

5. Članak 8. (privatni i obiteljski život)

98. Ako se materijalni element nekog spora smatra značajnim za primjenjivost članka 6. stavka 1. u njegovu građanskom aspektu, članak 8. ne postaje automatski primjenjiv sa stajališta prava na poštovanje „privatnog života” (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 54. i 122.; vidi i predmet *Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavci 60. – 61., s drukčijim zaključkom o primjenjivosti članaka 6. i 8.). S druge strane, pojam „privatnog života” u smislu članka 8. stavka 1. Konvencije element je koji je potrebno uzeti u obzir pri zaključivanju da je članak 6. stavak 1. primjenjiv (vidi *Altay protiv Turske (br. 2)*, 2019., stavak 68.).

99. Sud je naglasio posebnu prirodu postupka na temelju obiteljskog prava sa stajališta članka 6. stavka 1. (*Plazzi protiv Švicarske*, 2022., stavci 58. – 59. i 77.), u predmetu koji nije ispitivao zasebno na temelju članka 8. Priznao je da mogu postojati iznimne situacije, propisno opravdane najboljim interesima djeteta, u kojima posebna hitnost zahtijeva da dotični roditelj može promijeniti boravište

djeteta, a da ne mora čekati pravomoćnu presudu o osnovanosti. Međutim, naveo je da u takvim okolnostima dotični roditelj mora biti siguran da se može obratiti sudu prije nego što poništenje odgovornog učinka stupi na snagu te mora biti upoznat s postupkom koji je potrebno slijediti (vidi i predmet *Roth protiv Švicarske*, 2022., stavci 67. i 84.).

100. U predmetu *López Ribalda i drugi protiv Španjolske* [VV], 2019., Sud je ispitaio je li korištenje slika dobivenih putem tajnog videonadzora kao dokaza u parničnom postupku (članak 8.) narušilo poštenost postupka u cjelini (stavci 154. – 158., a za presretanje telefonskih komunikacija vidi *Adomaitis protiv Litve*, 2022., stavci 68. – 74.). U predmetu *Evers protiv Njemačke*, 2020., Sud je utvrdio da je u kontekstu postupka o kojmu je riječ, bilo poštovano pravo ranjivih osoba s duševnim smetnjama na samoodređenje i dostojanstvo, u smislu članka 8. (stavci 82. – 84.). U predmetu *M. L. protiv Slovačke*, 2021., Sud je usporedio postupovnu zaštitu implicitnu u članku 8. i izričitu zaštitu u članku 6. stavku 1. (stavak 57; *Paparrigopoulos protiv Grčke*, 2022., stavak 49.).

6. Članak 10. (sloboda izražavanja)

101. Sud se bavio predmetima u kojima su podnositelji zahtjeva bili osuđeni za nepoštovanje suda zbog komentara iznesenih u sudnici ili upućenih sucima. Prvotno je Sud proveo odvojeno ispitivanje prigovora koji su mu podneseni na temelju članka 6. i 10. Konvencije, primjećujući da je njegovo utvrđenje nepoštenosti postupka u skraćenom postupku zbog nepoštovanja suda samo pojačalo nedostatak razmjernosti (*Kyprianou protiv Cipra* [VV], 2005., stavak 181.). Nedavno je Sud smatrao da, u svjetlu nedostataka u navedenom postupku (koji su doveli do utvrđenja povrede članka 6. stavka 1.), ograničenje prava podnositelja zahtjeva na slobodu izražavanja nije bilo popraćeno djelotvornim i „odgovarajućim mjerama zaštite” od zlouporabe i stoga nije bilo nužno u demokratskom društvu, što je dovelo do povrede članka 10. (*Stomka protiv Poljske*, 2018., stavci 69. – 70.).

7. Drugi članci

102. Članak 6. stavak 1. je *lex specialis* u odnosu na članak 13.: zahtjevi članka 6. stavka 1., koji podrazumijeva cijeli spektar sudskog postupka, stroži su od zaštitnih mjera iz članka 13. i obuhvaćaju te mjere (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 352., i *Kudła protiv Poljske* [VV], 2000., stavak 146.).

103. U predmetu *Černius i Rinkevičius protiv Litve*, 2020., stavak 49., Sud je na temelju članka 6. stavka 1. ispitaio prigovor podnositelja zahtjeva u vezi s odbijanjem domaćih sudova da im dosude pravne troškove nakon uspješne parnice, a podnositelji zahtjeva podnijeli su prigovor na temelju članka 1. Protokola br. 1 u vezi s člankom 13. Konvencije (usporedi *Taratukhin protiv Rusije* (odl.), 2020., stavak 27., a za povrat dospjelih iznosa vidi *Gogić protiv Hrvatske*, 2020., stavak 45.). U predmetu *Cindrić i Bešlić protiv Hrvatske*, 2016., stavci 119. – 123., u vezi s plaćanjem parničnih troškova koji se sastoje od naknada za javne službenike, Sud je ispitaio prigovor na temelju obaju članaka (stavci 110. i 119. – 123.; usporedi s predmetom *Bursać i drugi protiv Hrvatske*, 2022., stavci 107. – 108.). Vidi i predmete *Zustović protiv Hrvatske*, 2021., stavci 98. – 100., i *Čolić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 39. – 48., za sažetak sudske prakse).

104. Može postojati i veza između pitanja djelotvornosti ustavnog pravnog sredstva u smislu članka 35. stavka 1. i pitanja primjenjivosti članka 6. stavka 1. na postupke pred istim Ustavnim sudom (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 201. – 209.).

II. Pravo na sud

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. ...”

A. Pravo na sud i pristup sudu

105. Pravo na pristup sudu u smislu članka 6. definirano je u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavci 28. – 36. (vidi, kao noviji izvor prava, *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 342. – 343.). Pozivajući se na načela vladavine prava i načela izbjegavanja proizvoljnosti vlasti na kojima se temelji Konvencija, Sud je smatrao da je pravo na pristup sudu jedno od jamstava sadržanih u članku 6. (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 298.; *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 76. *et seq.*). Kada ne postoji pristup neovisnom i nepristranom sudu, uvijek će se otvoriti pitanje poštovanja vladavine prava (*ibid.*, stavak 343.). Stoga, da bi nacionalno zakonodavstvo u kojem je isključen pristup sudu imalo bilo kakav učinak na temelju članka 6. stavka 1. u određenom predmetu, trebalo bi biti u skladu s vladavinom prava (*ibid.*, stavak 299., u kontekstu ispitivanja drugog uvjeta testa iz predmeta *Vilho Eskelinen*).

106. Pravo na pošteno suđenje, kako je zajamčeno u članku 6. stavku 1., zahtijeva da stranke u parnici imaju djelotvorno pravno sredstvo koje im omogućava ostvarivanje njihovih građanskih prava (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 112.; *Běleš i drugi protiv Češke Republike*, 2002., stavak 49.).

107. Svi imaju pravo da sudu podnesu zahtjev u vezi sa svojim „pravima i obvezama građanske naravi”. Na taj je način u članak 6. stavak 1. ugrađeno „pravo na sud”, pri čemu pravo na pristup sudu, odnosno pravo na pokretanje postupka pred sudovima u građanskim stvarima, predstavlja jedan njegov aspekt (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 113.; *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavak 36.; i navedena upućivanja na sudsku praksu). Stoga se na članak 6. stavak 1. može pozvati svatko tko smatra da je miješanje u ostvarivanje njegovih prava građanske naravi nezakonito i prigovara da mu nije pružena mogućnost podnijeti taj tužbeni zahtjev sudu koji ispunjava pretpostavke članka 6. stavka 1. Kada postoji ozbiljan i stvaran spor u pogledu zakonitosti takvog miješanja, u kojem se utvrđuje ili samo postojanje ili opseg građanskog prava na koje se poziva, na temelju članka 6. stavka 1. dotični pojedinac ima pravo na to „da o tom pitanju domaćeg prava odluči sud” (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 92.; *Markovic i drugi protiv Italije* [VV], 2006., stavak 98.). Odbijanje suda da ispita navode pojedinaca u vezi sa spojivošću određenog postupka s temeljnim postupovnim jamstvima poštenog suđenja ograničava pristup tih pojedinaca sudu (*Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., stavak 131.).

108. „Pravo na sud” i pravo na pristup sudu nisu apsolutna prava. Mogu biti podvrgnuta ograničenjima, ali ta ograničenja ne smiju ograničiti ili umanjiti pristup pojedinca sudu na takav način ili u takvoj mjeri da je sama bit tog prava narušena (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012., stavak 229.; *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., stavak 120.; *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 113.; *Philis protiv Grčke (br. 1)*, 1991., stavak 59.; *De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske*, 1992., stavak 28.).⁵ Nadalje, ograničenje neće biti spojivo s člankom 6. stavkom 1. ako ne teži legitimnom cilju te ako ne postoji razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i legitimnog cilja koji se nastoji ostvariti (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 89.; *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 115.).

109. Člankom 6. Konvencije nije zajamčeno pravo na pristup sudu koji ima ovlast poništiti ili zaobići

zakon koji je donijela zakonodavna vlast. Ipak, kada neka uredba (donesena na temelju zakona), odluka ili druga mjera, iako se formalno ne odnosi ni na koju fizičku ili pravnu osobu, u biti utječe na „prava” ili „obveze građanske naravi” takve osobe ili skupine osoba u sličnoj situaciji, bilo zbog određenih svojstava koja su za njih specifična bilo zbog činjenične situacije zbog koje se razlikuju od svih ostalih osoba, članak 6. stavak 1. može zahtijevati da ta osoba ili skupina osoba ima mogućnost osporavati bit takve odluke ili mjere pred „sudom” koji ispunjava pretpostavke te odredbe (*Posti i Rahko protiv Finske*, 2002., stavci 53. – 54.). To vrijedi *a fortiori* za mjeru kojom se na određeni predmet primjenjuje mjerodavno zakonodavstvo (*Project-Trade d.o.o. protiv Hrvatske*, 2020., stavci 67. – 68.).

110. Iako se pravo na podnošenje tužbe pred sudom smatra jednim od „opće priznatih temeljnih pravnih načela”, Sud ne smatra da su ta jamstva dio normi *jus cogens* u trenutačnom stanju međunarodnog prava (*Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., stavak 136.).

111. U predmetu *Baka protiv Mađarske* [VV], 2016., Sud je primijetio sve veću važnost koja se u međunarodnim instrumentima i instrumentima Vijeća Europe, sudskoj praksi međunarodnih sudova i praksi drugih međunarodnih tijela pridaje poštenosti postupka u predmetima koji uključuju opoziv ili razrješenje sudaca, među ostalim i intervenciji tijela neovisnog o izvršnoj i zakonodavnoj vlasti u pogledu svake odluke koja utječe na prestanak dužnosti suca (stavak 121. – i vidi predmet *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 327. i 345.). U predmetu *Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., ista su razmatranja primijenjena i na tužitelje (stavak 156.). Vidi i, u pogledu stegovnih pitanja, predmete *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 176. – 186., i *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 99. – 104.

U predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., podnositelj zahtjeva prijevremeno je smijenjen s položaja sudačkog člana Nacionalnog pravosudnog vijeća po sili zakona bez ikakve mogućnosti sudskog nadzora (stavci 345. – 348.). Sud je smatrao da bi postupovne mjere zaštite slične onima koje bi trebale biti dostupne u slučajevima razrješenja ili smjene sudaca također trebale biti dostupne kada je sudački član Nacionalnog pravosudnog vijeća (tijelo koje je odgovorno za zaštitu neovisnosti pravosuđa) smijenjen s tog položaja (stavak 345.). U takvim okolnostima treba uzeti u obzir „snažan javni interes za poštovanje neovisnosti pravosuđa i vladavine prava” i, ako je vlada provela reforme pravosudnog sustava, sveukupni kontekst u kojem su provedene (stavci 346. i 348. – 349.)

112. U svojoj odluci u predmetu *Lovrić protiv Hrvatske*, 2017., u vezi s isključenjem člana udruge, Sud je primijetio da je ograničenje prava na pristup sudu radi osporavanja takve mjere težilo „legitimnom cilju” održavanja organizacijske samostalnosti udruga (pozivajući se na članak 11. Konvencije). Opseg sudskog preispitivanja takve mjere može biti ograničen, čak i u značajnoj mjeri, ali dotična osoba ipak ne smije biti lišena prava na pristup sudu (stavci 71. – 73.).

1. Pravo koje je praktično i djelotvorno

113. Pravo na pristup sudu mora biti „praktično i učinkovito” (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 76. – 79.; *Bellet protiv Francuske*, 1995., stavak 38.), s obzirom na istaknuto mjesto koje pravo na pošteno suđenje zauzima u demokratskom društvu (*Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], 2001., stavak 45.). Da bi pravo na pristup sudu bilo djelotvorno, pojedinac mora „imati jasnu, praktičnu priliku osporiti čin koji predstavlja miješanje u njegova prava” (*Bellet protiv Francuske*, 1995., stavak 36.; *Nunes Dias protiv Portugala* (odl.), 2003., u vezi s pravilima kojima se regulira poziv za sud; *Fazliyski protiv Bugarske*, 2013., u vezi s nedostatkom sudskog preispitivanja vještačenja koje je bilo odlučno za rješavanje radnog spora povezanog s državnom sigurnošću; i, u vezi s automatskom suspenzijom sutkinje zbog ostvarivanja prava na žalbu protiv stegovne odluke o njezinu razrješenju s dužnosti, predmet *Camelia Bogdan protiv Rumunjske*, 2020., stavci 75. – 77.). To pravo potrebno je razlikovati od prava zajamčenog člankom 13. Konvencije⁷ (*X i drugi protiv Rusije*,

5. Vidi i odjeljak „Poštenost”.

2020., stavak 50.).

114. Pravila kojima se uređuju formalni koraci koje je potrebno poduzeti te rokovi koje treba poštovati u postupku podnošenja žalbe ili zahtjeva za sudsko preispitivanje imaju za cilj osiguravanje pravilnog djelovanja pravosudnog sustava i, posebice, poštovanja načela pravne sigurnosti (*Cañete de Goñi protiv Španjolske*, 2020., stavak 36.). U tim okolnostima, pravila o kojima je riječ, ili njihova primjena, ne bi trebala sprječavati parnične stranke u korištenju nekog dostupnog pravnog sredstva (*Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, 2000., stavak 36.; *Zvolský i Zvolská protiv Češke Republike*, 2002., stavak 51.). Konkretno, svaki predmet potrebno je ocijeniti u svjetlu posebnih značajki predmetnog postupka (*Kurşun protiv Turske*, 2018., stavci 103. – 104.). Prilikom primjene postupovnih pravila sudovi moraju izbjegavati i prekomjerni formalizam kojim bi se narušila poštenost postupka i prekomjernu fleksibilnost kojom bi se procesne pretpostavke utvrđene statutima učinile ništavnima (*Hasan Tunç i drugi protiv Turske*, 2017., stavci 32. – 33.).

115. Ukratko, poštovanje formaliziranih pravila parničnog postupka, kroz koji stranke osiguravaju odlučivanje o građanskom sporu, vrijedno je i važno jer se tako može ograničiti sloboda procjene, osigurati jednakost stranaka u postupku, spriječiti proizvoljnost, osigurati djelotvorno odlučivanje u sporu i presuđivanje u razumnom roku te osigurati pravna sigurnost i poštovanje suda (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 96.). Međutim, pravo na pristup sudu uskraćeno je kada ta pravila prestanu služiti ciljevima „pravne sigurnosti” i „pravilnog djelovanja pravosudnog sustava” te postanu jedna vrsta prepreke stranci da u njezinu predmet nadležni sud odluči o osnovanosti (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 98.). Kada vlasti daju netočne ili nepotpune informacije o rokovima, domaći sudovi trebali bi u dovoljnoj mjeri uzeti u obzir posebne okolnosti predmeta i ne primjenjivati mjerodavna pravila i sudsku praksu prestrogo (usporedi predmete *Gajtani protiv Švicarske*, 2014., i *Clavien protiv Švicarske* (odl.), 2017.).

116. Pravo na podnošenje tužbe ili žalbe mora nastati od trenutka kad stranke mogu stvarno postati svjesne pravne odluke kojom im se nameće obveza ili potencijalno šteti njihovim legitimnim pravima i interesima. U suprotnom, sudovi bi mogli znatno skratiti vrijeme za podnošenje žalbe ili čak onemogućiti bilo koju žalbu odgodom dostave njihovih odluka. Kao sredstvom komunikacije između pravosudnog tijela i stranaka, dostavom se stranke obavještava o odluci suda i obrazloženju odluke, što im omogućava podnošenje žalbe ako to smatraju prikladnim (*Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, 2000., stavak 37.) ili trećoj strani omogućava da se umiješa (*Cañete de Goñi protiv Španjolske*, 2002., stavak 40., o podnositeljici koja nije bila pozvana da dade iskaz kao zainteresirana strana u postupku čiji joj je ishod uzrokovao štetu).

117. U širem smislu, odgovornost je domaćih vlasti da postupaju s potrebnom revnošću pri osiguravanju da stranke u postupku budu obaviještene o postupcima koji se na njih odnose kako bi se mogli pojaviti pred sudom i braniti se; obavijest o postupku ne može se u potpunosti prepustiti nahođenju protivne stranke (za sažetak sudske prakse vidi predmet *Schmidt protiv Latvije*, 2017., stavci 86. – 90., 92. i 94. – 95., u kojem podnositeljica zahtjeva nije bila obaviještena o postupku razvoda braka, a Sud je naglasio da je, s obzirom na predmet postupka, bila potrebna posebna revnost od strane vlasti da bi se osiguralo poštovanje prava na pristup sudu).

118. Ako upravne odluke mogu potencijalno utjecati na treće strane, mora postojati koherentan sustav obavještavanja koji osigurava da su relevantni podaci dostupni, u relevantnom roku, svakoj potencijalno zainteresiranoj strani (*Stichting Landgoed Steenberg i drugi protiv Nizozemske*, 2021., stavak 47., u vezi s korištenjem isključivo obavještavanja/komunikacije putem interneta, stavci 50. – 53). Sustav općeg objavljivanja upravnih odluka kojim se uspostavlja pravična ravnoteža između interesa vlasti i dotičnih osoba, posebice tako što im se pruža jasna, praktična i djelotvorna prilika za osporavanje tih odluka, ne predstavlja nerazmjerno miješanje u pravo na pristup sudu (*Geffre protiv Francuske* (odl.), 2003.).

Predmet *Zavodnik protiv Slovenije*, 2015., odnosio se na obavještavanje u tijeku stečajnog postupka. Sud je smatrao da je način davanja obavijesti o ročištu (objavljena je na oglasnoj ploči suda i u

Službenom glasilu) bio neprikladan te je spriječio podnositelja da ospori raspodjelu ostavine (*Zavodnik protiv Slovenije*, 2015., stavci 78. – 81.).

119. Jamstva pristupa sudu jednako su snažno primjenjiva na privatne sporove, kao i na postupke koji uključuju tijela javne vlasti, iako ti čimbenici mogu utjecati na ocjenu razmjernosti sporne mjere (*Čolić protiv Hrvatske*, 2021., stavak 53.).

120. U konkretnim okolnostima nekog predmeta praktična i djelotvorna priroda prava na pristup sudu može biti narušena, primjerice:

- ograničavajućim troškovima postupka s obzirom na financijske mogućnosti pojedinca:

ⁿ prekomjeren iznos jamstva za troškove u kontekstu zahtjeva za uključivanje u kazneni postupak kao građanska stranka (*Ait-Mouhoub protiv Francuske*, 1998., stavci 57. – 58.; *García Manibardo protiv Španjolske*, 2000., stavci 38. – 45.);

ⁿ prekomjerne sudske pristojbe (*Kreuz protiv Poljske*, 2001., stavci 60. – 67.; *Podbielski i PPU Polpure protiv Poljske*, 2005., stavci 65. – 66.; *Weissman i drugi protiv Rumunjske*, 2006., stavak 42.; *Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunjske*, 2011., stavci 69. – 70., i nasuprot tome, *Reuther protiv Njemačke* (odl.), 2003.). U tim je predmetima Sud razmatrao pitanje sudske pristojbe koje su bile određene prije pokretanja parničnog postupka i čiji je učinak bio ometanje pristupa sudu u prvom stupnju ili u kasnijoj fazi postupka za podnositelje zahtjeva koji je nisu mogli platiti (usporedi nasuprot tome predmet *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 62. – 67., u pogledu plaćanja jamstva kao preduvjeta za podnošenje žalbe). Sud je istaknuo da, kada postoji mogućnost oslobađanja od plaćanja biljega za sudski zahtjev nakon ocjene podnositeljeve financijske situacije, vlasti moraju brzo donijeti odluku (*Laçi protiv Albanije*, 2021., stavci 53. – 60.), a revnost se očekuje i od podnositelja (*Elcomp sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavak 41.).

Ako država ima sustav za izračun sudske pristojbe povezan sa vrijednošću predmeta spora da bi bio u skladu s člankom 6., sustav mora biti dovoljno fleksibilan da uključuje mogućnost potpunog ili djelomičnog oslobađanja od plaćanja ili smanjenja iznosa koji treba platiti (vidi predmet *Nalbant i drugi protiv Turske*, 2022., stavci 39. i 40., i vidi stavke 41. – 45., u slučaju kada je društvo podnositelj zahtjeva bilo prisiljeno odustati od žalbe jer nije bilo u mogućnosti platiti pristojbe koje su mu nametnute).

U predmetu *Stankov protiv Bugarske*, 2007., stavak 53., Sud je smatrao da bi i značajne sudske pristojbe određene na kraju postupka mogle predstavljati ograničenje prava na sud (vidi, točnije, za predmete koji se odnose na prekomjernu duljinu trajanja postupka, oslobađajuću presudu ili neopravdan istražni zatvor, stavke 59. i 62., i zahtjev za naknadu štete zbog napada, *Čolić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 58. – 59.); vidi i, u pogledu odbijanja naknađivanja pravnih troškova, *Černius i Rinkevičius protiv Litve*, 2020., stavci 68. – 69. i 74.; i usporedi s postupkom kojim se osporavaju troškovi koji se plaćaju nakon sudske pristojbe, *Taratukhin protiv Rusije* (odl.), 2020., stavci 36. et seq. Za noviji sažetak sudske prakse vidi *Benghezal protiv Francuske*, 2022., stavci 43. – 45.

U predmetima koji se odnose na sudske pristojbe treba voditi računa i o ponašanju stranke (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 120.) ili o očiglednom nedostatku ikakvih izgleda za uspjeh neke tužbe (*Marić protiv Hrvatske* (odl.), 2020., stavci 58. i 60., u pogledu obveze snošenja cjelokupnih troškova zastupanja države, i stavak 52., u pogledu obveze stranke koja je izgubila da snosi parnične troškove (pravilo „gubitnik plaća”)); vidi i *Stankiewicz protiv Poljske*, 2006., stavci 62. et seq.; *Klauz protiv Hrvatske*, 2013., stavci 77. et seq.; i *Cindrić i Bešlić protiv Hrvatske*, 2016., stavci 119. – 123.). Za parnične troškove za postupke koji nisu doveli do odluke o osnovanosti vidi *Karahasanoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 136. – 137. Konačno, Sud se usprotivio

pravilu prema kojem svaka stranka mora snositi vlastite troškove neovisno o ishodu postupka (*Zustović protiv Hrvatske*, 2021., stavci 102. – 106., i vidi i stavke 99. – 100. za obvezu države da snosi trošak svojih pogrešaka u tom kontekstu); ispitao je i pravilo da svaka stranka snosi svoje troškove bez iznimke u predmetu *Dragan Kovačević protiv Hrvatske*, 2022., stavci 67. – 85., te je naglasio važnost navođenja obrazloženja za odluku o odbijanju naknade troškova uspješne stranke (stavak 83.).

Za nametanje prekomjernih sudskih pristojbi trgovačkom društvu vidi predmet *Nalbant i drugi protiv Turske*, 2022., stavak 39.

ⁿ izricanje novčanih kazni kako bi se spriječilo nagomilavanje predmeta pred sudovima i osiguralo pravilno djelovanje pravosudnog sustava nije, kao takvo, nespojivo s pravom na pristup sudu. Međutim, iznos takvih novčanih kazni važan je čimbenik koji je potrebno uzeti u obzir (*Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş. protiv Turske*, 2013., stavci 26. *et seq.*, u vezi s obaveznom novčanom kaznom od 10 % od ponude u slučaju neuspješnog pokušaja osporavanja javne dražbe).

■ pitanjima povezanim s rokovima:

ⁿ vrijeme potrebno za razmatranje žalbe koje rezultira time da se žalbu proglašava nedopuštenom (*Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, 2000., stavak 38.; *Melnyk protiv Ukrajine*, 2006., stavak 26.). Unatoč tome, parnične stranke dužne su postupati s potrebnom revnošću (*Kamenova protiv Bugarske*, 2018., stavci 52. – 55.).

ⁿ Sud je u predmetu *Ivanova i Ivashova protiv Rusije*, 2017., smatrao da nacionalni sudovi ne bi trebali tumačiti domaće pravo na nefleksibilan način koji rezultira nametanjem obveze koje se parnične stranke ne mogu pridržavati. Zahtijevati da se žalbu podnese u roku od mjesec dana od datuma kada je tajništvo izradilo cjelovit primjerak sudske odluke, umjesto od trenutka kada je podnositelj žalbe stvarno saznao za tu odluku, značilo je da istek relevantnog roka ovisi o čimbeniku koji je potpuno izvan kontrole podnositelja žalbe. Sud je utvrdio da je pravo na žalbu trebalo postati djelotvorno od trenutka kada se podnositeljica zahtjeva mogla djelotvorno upoznati s cijelim tekstom odluke.

ⁿ rokovi zastare za podnošenje tužbe (vidi, u vezi sa štetom uzrokovanom tjelesnom integritetu, upućivanja na sudske praksu navedena u staccima 53. – 55. u predmetu *Sanofi Pasteur protiv Francuske*, 2020., uključujući predmete *Howald Moor i drugi protiv Švicarske*, 2014., stavci 79. – 80.; *Yagtzilar i drugi protiv Grčke*, 2001., stavak 27.). Primjerice, Sud je utvrdio povredu prava na pristup sudu u brojnim predmetima u kojima je do prekida kaznenog postupka i posljedičnog neispitivanja tužbenog zahtjeva došlo zbog nedostatka revnosti državnih tijela (*Atanasova protiv Bugarske*, 2008., stavci 35. – 47.). Prekomjerna odlaganja u ispitivanju tužbe također mogu učiniti pravo na pristup sudu besmislenim (*Kristiansen i Tyvik AS protiv Norveške*, 2013.).

ⁿ nepravovremeno davanje dopuštenja za podnošenje žalbe i posljedično prihvaćanje redovne žalbe podnesene nakon značajnog vremenskog razdoblja, iz razloga koji se ne čine posebno uvjerljivima, može dovesti do povrede načela pravne sigurnosti i prava na sud (predmet *Magomedov i drugi protiv Rusije*, 2017., stavci 87. – 89., u kojem su kasno podnesene žalbe koje su koristile nadležnim tijelima prihvaćene nakon produljenja roka za podnošenje žalbe bez valjanog razloga).

ⁿ duljina trajanja preliminarnih istraga, koja se može pripisati vlastima, koja sprječava podnositelja zahtjeva da se uključi u kazneni postupak kao građanska stranka koja traži naknadu štete ili da pokrene parnicu radi naknade štete (*Petrella protiv Italije*, 2021., stavci 51. – 53. i navedena upućivanja).

ⁿ odlaganje od strane nacionalnih tijela prilikom razmatranja zahtjeva podnositeljice (kojim podnositeljica osporava postupak odabira za radno mjesto za koje se prijavila), koje je

dovelo do okončanja postupka uz obrazloženje da nije postojao pravni interes za ispitivanje jer je sporna upravna odluka istekla (*Frezadou protiv Grčke*, 2018., stavak 47. – usporedi nasuprot tome s predmetom *Jedriličarski klub Halkidike „I Kelyfos” protiv Grčke*, 2019., stavak 72.). Općenito, u iznimnim slučajevima kada su postupci predugo u tijeku, može doći do narušavanja prava na pristup sudu (*Kristiansen i Tyvik AS protiv Norveške*, 2013., stavak 57.). Neopravdano nedonošenje odluke tijekom posebno dugog razdoblja od strane suda koji postupa u predmetu može se smatrati uskraćivanjem pravde; pravno sredstvo koje koristi podnositelj zahtjeva stoga može biti lišeno svake djelotvornosti ako dotični sud ne uspije riješiti spor na vrijeme, kako to zahtijevaju okolnosti predmeta i ono što je dovedeno u pitanje (*Jedriličarski klub Halkidike „I Kelyfos” protiv Grčke*, 2019., stavak 60.).

- pitanjima povezanim s nadležnošću (vidi, primjerice, predmet *Arlewin protiv Švedske*, 2016., u vezi s televizijskim programom koji se emitira iz druge zemlje Europske unije) ili pretjerano restriktivnim tumačenjem opsega navedenog cilja udruge, kojim joj se uskraćuje pravo na pristup sudu (*Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske*, 2021., stavak 71.). Nadalje, kada se protiv države podnese tužba za naknadu štete, država ima pozitivnu obvezu olakšati identificiranje tuženog tijela (*Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunjske*, 2011., stavci 69. – 71.).
- pitanjima dokaza, u slučajevima kada su zahtjevi tereta dokazivanja prestrogi (*Tence protiv Slovenije*, 2016., stavci 35. – 38.); za formalizam pri izvođenju dokaza vidi *Efstratiou i drugi protiv Grčke*, 2020., stavci 44. *et seq.*
- postojanjem postupovnih prepreka koje sprječavaju ili ograničavaju mogućnosti obraćanja sudu:
 - ⁿ posebno strogo tumačenje nekog postupovnog pravila od strane domaćih sudova (prekomjerni formalizam) može lišiti podnositelje zahtjeva prava na pristup sudu (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 97.; *Pérez de Rada Cavanilles protiv Španjolske*, 1998., stavak 49.; *Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, 2000., stavak 38.; *Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke*, 2000., stavak 20.; *Běleš i drugi protiv Češke Republike*, 2002., stavak 50.; *RTBF protiv Belgije*, 2011., stavci 71. – 72. i 74.; *Miessen protiv Belgije*, 2016., stavci 72. – 74.; *Gil Sanjuan protiv Španjolske*, 2020., stavak 34.; i za ustavni sud, *Dos Santos Calado i drugi protiv Portugala*, 2020., stavci 118. – 130.), imajući na umu da nerazumno tumačenje neke procesne pretpostavke narušava pravo na djelotvornu sudsku zaštitu (*Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, 2000., stavak 37.). Kad je riječ o retroaktivnoj primjeni novog uvjeta dopuštenosti nakon podnošenja žalbe, time se otvara pitanje u vezi s načelom pravne sigurnosti (*Gil Sanjuan protiv Španjolske*, 2020., stavci 35. – 45.);
 - ⁿ razmatranje vrijednosti predmeta spora (prag dopuštenosti *ratione valoris*) radi utvrđivanja nadležnosti višeg suda (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], stavak 73., stavci 85. – 86.);
 - ⁿ zahtjevi povezani s izvršenjem ranije odluke mogu narušiti pravo na pristup sudu, primjerice, kada zbog nedostatka novčanih sredstava podnositelj zahtjeva ne može čak ni početi postupati u skladu s ranijom presudom (*Annoni di Gussola i drugi protiv Francuske*, 2000., stavak 56.; usporedi s predmetom *Arvanitakis protiv Francuske* (odl.), 2000.);
 - ⁿ postupovna pravila kojima je određenim pravnim subjektima zabranjeno vođenje sudskih postupaka (*Sveti samostani protiv Grčke*, 1994., stavak 83.; *Philis protiv Grčke (br. 1)*, 1991., stavak 65.; *Lupaş i drugi protiv Rumunjske*, 2006., stavci 64. – 67.; i, u vezi s odraslim osobama koje su lišene poslovne sposobnosti, *Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012., stavci 241. – 245.; *Nataliya Mikhaylenko protiv Ukrajine*, 2013., stavak 40.; *Nikolyan protiv Armenije*, 2019.; i usporedi s predmetom *R.P. i drugi*

protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2012.);

- ograničenjima dostupnog sudskog preispitivanja, primjerice, kada je prigovor upravnim sudovima protiv predsjedničkog dekreta mogao dovesti samo do preispitivanja usklađenosti s vanjskim formalnostima pri donošenju uredbe, dok se u prigovoru podnositeljice zahtjeva zahtijevalo ispitivanje osnovanosti i unutarne zakonitosti dekreta (*Kövesi protiv Rumunjske*, 2020., stavci 153. – 154., u vezi s prijevremenim razrješenjem dužnosti javne tužiteljice), te *a fortiori* nedostupnošću sudskog preispitivanja (vidi predmet *Camelia Bogdan protiv Rumunjske*, 2020., stavci 76. – 77., u vezi s automatskom privremenom suspenzijom sutkinje do ispitivanja njezine žalbe protiv odluke o njezinu razrješenju s dužnosti). U kontekstu obiteljsko-pravnih sporova, u predmetima *Plazzi protiv Švicarske* (stavci 44. – 67.) i *Roth protiv Švicarske*, 2022., (stavak 77.), koji su se odnosili na ukidanje odgovnog učinka žalbi očeva bez sudskog preispitivanja, što je njihovoj djeci omogućilo da s majkama napuste zemlju te je dovelo do ukidanja nadležnosti domaćih sudova, Sud je utvrdio povredu, naglašavajući da hitnost na koju se pozivalo nije bila dovoljno ozbiljna da opravda sprječavanje očeva da se obrate sudu prije nego što ukidanje odgovnog učinka postane primjenjivo (vidi *Plazzi protiv Švicarske*, 2022., stavci 58. – 59., i posebnu prirodu postupka na temelju obiteljskog prava).

U predmetu *Xavier Lucas protiv Francuske*, 2022., dajući prednost pravilu da se zahtjevi Žalbenom sudu moraju podnijeti elektroničkim putem (e-pravosuđem), zanemarujući praktične prepreke s kojima se podnositelj zahtjeva pritom suočavao, Kasacijski sud usvojio je formalistički pristup koji nije bio nužan da bi se osigurala pravna sigurnost ili pravilno djelovanje pravosudnog sustava i koji je stoga bio „pretjeran” (stavak 57.).

121. Međutim, opet u pogledu formalizma, uvjeti dopuštenosti revizije mogu sasvim legitimno biti stroži nego uvjeti dopuštenosti redovne žalbe (*Tourisme d'affaires protiv Francuske*, 2012., stavak 27. *in fine*). S obzirom na posebnu prirodu uloge Kasacijskog suda, postupak koji se vodi na Kasacijskom sudu može biti formalniji, osobito ako postupak pred tim sudom slijedi nakon što su prvostupanjski sud, a zatim i žalbeni sud, oba kao sudovi pune nadležnosti, ispitivali taj predmet (*Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavci 44. – 48.; *Brualla Gómez de la Torre protiv Španjolske*, 1997., stavci 34. – 39.), ali domaće vlasti nemaju neograničenu diskrecijsku ovlast u tom pogledu (*Zubac protiv Hrvatske*[VV], 2018., stavci 108. – 109.). U tom kontekstu, Sud je uputio na načelo supsidijarnosti i na svoju sudsku praksu u vezi sa sustavima filtriranja pravnih sredstava pred vrhovnim sudovima (*Succi i drugi protiv Italije*, 2021., stavak 85.).

Sud je uzeo u obzir i posebnu ulogu Vrhovnog upravnog suda te je smatrao prihvatljivim da mogu postojati stroži uvjeti dopuštenosti za postupke pred tim sudom (*Papaioannou protiv Grčke*, 2016., stavci 42. – 49.). Ispitujući prigovor podnositelja zahtjeva o novim uvjetima za žalbu tom sudu, Sud je smatrao da nije njegova zadaća izraziti stajalište o prikladnosti odabira politike sudske prakse domaćih sudova ili o odabiru zakonodavne politike, već isključivo preispitati jesu li posljedice tih odabira u skladu s Konvencijom (*ibid.*, stavak 43.; vidi i *Ronald Vermeulen protiv Belgije*, 2018., stavak 53.). Nadalje, s obzirom na posebnu ulogu koju Ustavni sud ima kao sud najviše instance za zaštitu temeljnih prava, može se prihvatiti i da postupci pred njim mogu biti formalniji (*Arribas Antón protiv Španjolske*, 2015., stavak 50. i u nastavku).

122. Općenitije, u presudi u predmetu *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., ponovljena su opća načela o pristupu višem sudu (stavci 80. – 82. i stavak 84.) i sudska praksa o formalizmu (stavci 96. – 99.). Konkretno, pitanja „pravne sigurnosti” i „pravilnog djelovanja pravosudnog sustava” dva su središnja elementa na osnovu kojih se može razlikovati pretjerani formalizam od prihvatljive primjene postupovnih formalnosti (stavak 98.). Ta načela vrijede i za postupke pred ustavnim sudom (*Fraile Iturralde protiv Španjolske* (odl.), 2019., stavci 36. – 37.; *Dos Santos Calado i drugi protiv Portugala*, 2020., stavci 111. – 112.).

123. Uloga Suda nije rješavanje sporova o tumačenju domaćega prava kojim se regulira pristup sudu, već utvrđivanje toga jesu li učinci takvog tumačenja u skladu s Konvencijom (*Zubac protiv Hrvatske*

[VV], 2018., stavak 81.). U tom pogledu, Sud ispituje može li se postupak koji je potrebno slijediti za dotično pravno sredstvo smatrati „predvidljivim” sa stajališta stranke u parnici. Koherentna domaća sudska praksa i dosljedna primjena te prakse obično su dovoljne za ispunjenje kriterija predvidljivosti u pogledu ograničenja pristupa višem sudu (*ibid.*, stavak 88.; *C. N. protiv Luksemburga*, 2021., stavak 44., a u pogledu predvidljivosti kombinirane primjene raznih zakonskih odredbi prvi put pred Kasacijskim sudom vidi stavke 45. et seq. i predmet *Xavier Lucas protiv Francuske*, 2022., stavak 50.). Važno je da nacionalni sud navede razloge u vezi s primjenom domaćeg prava jer to omogućuje provjeru toga je li postignuta „pravična ravnoteža” između legitimne brige da se osigura, s jedne strane, poštovanje postupovnih zahtjeva za podnošenje revizije i, s druge strane, poštovanje prava na pristup sudu (*Ghrenassia protiv Luksemburga*, stavci 34. – 37.).

124. Prema presudi u predmetu *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., pri odlučivanju o razmjernosti zakonskih ograničenja pristupa višim sudovima potrebno je uzeti u obzir tri čimbenika: (i) žalbeni postupak treba biti predvidljiv strankama u parnici (vidi i, u pogledu ustavnog suda, predmet *Arrozpide Sarasola i drugi protiv Španjolske*, 2018., stavak 106.); (ii) nakon utvrđivanja postupovnih grešaka počinjenih tijekom postupka koje su u konačnici spriječile podnositelja zahtjeva da uživa pristup sudu nužno je odlučiti je li podnositelj zahtjeva snosio prekomjeran teret kao rezultat tih grešaka. Kada se pogreška u postupku dogodila samo na jednoj strani, odnosno na strani podnositelja zahtjeva ili nadležnih vlasti, a posebice sud(ov)a, ovisno o slučaju, Sud je obično bio sklon teret staviti na onoga koji je pogrešku i počinio (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 90. i navedeni primjeri); i (iii) može li se reći da predmetna ograničenja uključuju „pretjerani formalizam” (stavak 97.; vidi i, u pogledu ustavnog suda, *Dos Santos Calado i drugi protiv Portugala*, 2020., stavci 116. – 117., i navedene primjere).

125. U predmetu *Gil Sanjuan protiv Španjolske*, 2020., Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog retroaktivne primjene novog uvjeta dopuštenosti žalbe Vrhovnom sudu nakon što je žalba bila podnesena (stavak 45.). Pozivajući se na načelo pravne sigurnosti, Sud je utvrdio da pojava novog uvjeta za podnositeljicu zahtjeva nije bila predvidljiva (stavci 38. – 39.) te da ona stoga nije mogla ispraviti bilo kakve potencijalne učinke primjene novog uvjeta (stavci 40. – 43.).

126. U predmetu *Trevisanato protiv Italije*, 2016., Sud nije utvrdio da postoji nedostatak u zahtjevu da specijalizirani odvjetnici svaki žalbeni razlog pred Kasacijskim sudom zaključuju odlomkom u kojem je sažeto obrazloženje i u kojem se izričito utvrđuje pravno načelo za koje se navodi da je povrijeđeno (stavci 42. – 45.). U predmetu *Succi i drugi protiv Italije*, 2021., Sud je istaknuo razinu znanja koja se očekuje od specijaliziranih pravnika pri sastavljanju revizija (stavak 113.), a u predmetu *Ghrenassia protiv Luksemburga*, 2021., Sud je uzeo u obzir nepostojanje sustava specijaliziranih odvjetnika za postupke pred Kasacijskim sudom (stavak 36.).

Sud je utvrdio i da su razmatranja koja su povezana s ubrzanjem i pojednostavljenjem ispitivanja predmeta od strane Kasacijskog suda bila legitimna (*Miessen protiv Belgije*, 2016., stavak 71.).

127. U načelu, nametanje određenog praga (uvjet dopuštenosti *ratione valoris*) za pristup Vrhovnom sudu teži legitimnom cilju osiguravanja da se taj sud mora baviti samo pitanjima od potrebnog značaja (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 73., 83. i 105.). Međutim, razmjernost takvog ograničenja mora se ocjenjivati u svakom pojedinačnom slučaju (stavci 106. – 107.), a Sud je utvrdio precizne kriterije za ocjenu toga jesu li nacionalna tijela prekoračila svoju slobodu procjene u dotičnom predmetu (stavci 108. – 109.).

128. Nadalje, člankom 6. stavkom 1. nije zajamčeno samo pravo na pokretanje postupka već i pravo na ishođenje odluke suda o sporu (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 86.; *Kutić protiv Hrvatske*, 2002., stavci 25. i 32., u vezi s prekidom postupka; *Aćimović protiv Hrvatske*, 2003., stavak 41.; *Beneficio Cappella Paolini protiv San Marina*, 2004., stavak 29. u vezi s uskraćivanjem pravde; *Marini protiv Albanije*, 2007., stavci 118. – 123., u vezi s odbijanjem donošenja konačne odluke o ustavnoj žalbi podnositelja zahtjeva zbog izjednačenog broja glasova, i *Gogić protiv Hrvatske*, 2020., stavci 40. – 41., u vezi s posljedicama pogrešaka pravosudnih tijela).

129. U predmetima u kojima se obustavom kaznenog postupka onemogućava ispitivanje imovinskopravnih zahtjeva podnositelja zahtjeva u okviru tog postupka, Sud ispituje mogu li podnositelji zahtjeva drugim putem ostvariti svoja građanska prava. U slučajevima u kojima je Sud smatrao da postoje druga dostupna i djelotvorna pravna sredstva nije utvrdio povredu prava na pristup sudu (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 198.). Općenito, propust da se zahtjev građanske stranke meritorno ispita ne predstavlja *ipso facto* neopravdano ograničenje prava na pristup sudu (*Petrella protiv Italije*, 2021., stavci 49. – 53. i navedena upućivanja).

130. Pravo na sud može biti povrijeđeno i ako sud ne poštuje zakonski rok kad odlučuje o žalbama protiv niza odluka ograničenog trajanja (*Musumeci protiv Italije*, 2005., stavci 41. – 43.) ili u nedostatku odluke (*Ganci protiv Italije*, 2003., stavak 31.). „Pravo na sud” obuhvaća i izvršenje presuda.⁸

131. Pri ispitivanju razmjernosti ograničenja pristupa građanskom sudu, Sud uzima u obzir postupovne pogreške počinjene tijekom postupka koje su spriječile podnositelja zahtjeva da uživa pristup sudu te odlučuje je li podnositelju zahtjeva nametnut prekomjeran teret zbog tih pogrešaka. Primjerice, u predmetu *Xavier Lucas protiv Francuske*, 2022., Sud je utvrdio da se, s obzirom na okolnosti predmeta, odvjetnik podnositelja zahtjeva ne može smatrati odgovornim za dotičnu postupovnu pogrešku – podnošenje zahtjeva na papiru, a ne elektroničkim putem (stavci 54. – 56.). Utvrđeni su referentni kriteriji za ocjenu toga treba li podnositelj zahtjeva ili trebaju li nadležna tijela snositi posljedice mogućih pogrešaka (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 90. – 95., stavak 119.). Kada su pogreške počinjene pred nižim sudovima, Sud ocjenjuje naknadnu ulogu Vrhovnog suda (stavci 122. – 124.).

132. Nadalje, kada se osoba poziva na pravo na pristup sudu, to pravo iz Konvencije može biti suprotstavljeno pravu druge stranke na pravnu sigurnost, koje je također osigurano na temelju Konvencije. Takva situacija zahtijeva provođenje testa razmjernosti, a Sud državi daje široku slobodu procjene (*Sanofi Pasteur protiv Francuske*, 2020., stavci 56. – 58.).

133. Sud je utvrdio da digitalne tehnologije (e-odvjetništvo/e-pravosuđe) mogu pridonijeti poboljšanju djelovanja pravosudnog sustava i da se mogu iskoristiti za promicanje prava zajamčenih člankom 6. stavkom 1., te stoga teže „legitimnom cilju” (*Xavier Lucas protiv Francuske*, 2022., stavak 46.). Sud je utvrdio i da je zahtjev da se zahtjevi podnose elektroničkim/digitalnim putem u postupcima koji uključuju obvezno zastupanje po odvjetniku u skladu s člankom 6. stavkom 1. (stavak 51.). Međutim, zahtjev da se zahtjev podnese elektroničkim putem može otvoriti pitanje u pogledu pristupa sudu kada se primjenjuje u praksi, primjerice, kada je podnošenje elektroničkim putem zahtijevalo da odvjetnik podnositelja zahtjeva obrazac ispuni upotrebljavajući neodgovarajuće pravne pojmove (stavci 52. – 57., povreda).

2. Ograničenja

134. Pravo na pristup sudu nije apsolutno. Sud kojemu je podnesen zahtjev može se proglasiti nenadležnim na temelju uvjerljivih i razumnih razloga (*Ali Riza protiv Švicarske*, 2021., stavci 94. – 96.), a moguća ograničenja dopuštaju se implicitno (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012., stavak 230.; *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 78.; *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavak 38.). To posebice vrijedi kada je riječ o uvjetima dopuštenosti žalbe, jer to po samoj svojoj naravi traži uređenje od strane države, koja uživa određenu slobodu procjene u tom pogledu (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 107. – 109.; *Luordo protiv Italije*, 2003., stavak 85. ili kada je riječ o pravilnom djelovanju pravosudnog sustava i djelotvornosti domaćih sudskih odluka (*Ali Riza protiv Švicarske*, 2021., stavak 97.).

135. Međutim, primijenjena ograničenja ne smiju ograničiti ili umanjiti pristup koji pojedinac ima na raspolaganju na takav način ili u takvoj mjeri da se narušava sama bit tog prava. Nadalje, ograničenje

⁸ Vidi odjeljak „Izvršenje presuda”.

neće biti spojivo s člankom 6. stavkom 1. ako ne teži „legitimnom cilju” (*Oorzhak protiv Rusije*, 2021., stavci 20. – 22.) te ako ne postoji „razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i legitimnog cilja koji se nastoji ostvariti” (*Markovic i drugi protiv Italije* [VV], 2006., stavak 99.; *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavci 114. – 115.; *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1985., stavak 57.; *Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994., stavak 65.).

136. Pravo na pristup sudu može biti podložno, u određenim okolnostima, i legitimnim ograničenjima, kao što su, primjerice, zakonski rokovi zastare (*Sanofi Pasteur protiv Francuske*, 2020., stavci 50. – 55., u vezi s tuženikom i žrtvom koja je potraživala naknadu štete; *Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1996., stavci 51. – 52.), nalozi za osiguranje troškova (*Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 62. – 67.), zahtjev da osoba bude zastupana po odvjetniku (*R.P. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2012., stavci 63. – 67.), ili zahtjev da se pokuša provesti postupak postizanja prijateljskog rješenja prije podnošenja zahtjeva za naknadu štete protiv države (*Momčilović protiv Hrvatske*, 2015., stavci 55. – 57.), ili poštovanje pravila o dostavi podnesaka strankama u postupku u vezi s revizijom (*C. N. protiv Luksemburga*, 2021., stavak 55.). Isto vrijedi za zahtjev da osobu pred Kasacijskim sudom zastupa specijalizirani odvjetnik (*Bąkowska protiv Poljske*, 2010., stavci 45. – 46., 48.). Štoviše, odbijanje odvjetnika po službenoj dužnosti da izjavi reviziju zbog nepostojanja izgleda za uspjeh samo po sebi nije u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (stavak 47.).

137. Osim toga, ograničenje pristupa sudskom preispitivanju može se prihvatiti kako bi se poštovala organizacijska autonomija neke udruge ili stručnog tijela s određenim stupnjem autonomije u odlučivanju o internim pitanjima, kao što su pravila ponašanja njihovih članova, izvan stegovnog konteksta (*Bilan protiv Hrvatske* (odl.), 2020., stavci 27. – 31., u vezi s pisanim upozorenjem javnoj bilježnici; razlikovati od predmeta *Lovrić protiv Hrvatske*, 2017., stavak 73.). Ograničenje pristupa sudu može proizaći iz odluke vrhovnog suda da vremenski ograniči učinke proglašenja nekog zakona neustavnim. To ne dovodi do povrede članka 6. stavka 1. u iznimnim okolnostima kada je to opravdano razlozima javnog interesa. Štoviše, može biti potrebno izbjeći sve očigledno prekomjerne posljedice takvog proglašenja neustavnosti u osjetljivom području kao što je, primjerice, gospodarska politika neke zemlje u vrijeme ozbiljne gospodarske krize (*Frantzeskaki protiv Grčke* (odl.), 2019., stavci 38. – 40. i navedena upućivanja).

138. Kad je pravo na pristup sudu ograničeno na temelju zakona ili u praksi, Sud ispituje utječe li to ograničenje na bit prava te, posebice, teži li ostvarenju „legitimnog cilja” (koji tužena Vlada mora navesti: *Oorzhak protiv Rusije*, 2021., stavci 20. – 22.) i postoji li razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti: *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1985., stavak 57. U odnosu na razmjernost ograničenja, opseg slobodne procjene države može ovisiti, *inter alia*, o mjerodavnom međunarodnom pravu u tom području (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavci 173. – 174). U predmetima koji uključuju pitanja koja su podložna stalnom razvoju u državama članicama, opseg slobodne procjene može ovisiti i o tome postoji li „europski konsenzus” ili barem određeni trend među državama članicama (*ibid.*, stavak 175.). Ne može se utvrditi povreda članka 6. stavka 1. ako je ograničenje u skladu s načelima koja je utvrdio Sud.

139. Pitanje ima li osoba utuživo potraživanje na domaćoj razini može ovisiti ne samo o materijalnom sadržaju, u strogom smislu riječi, relevantnog prava građanske naravi kako je definirano u nacionalnom pravu već i o postojanju postupovnih prepreka koje sprječavaju ili ograničavaju mogućnosti podnošenja potencijalnih tužbi sudu (*McElhinney protiv Irske* [VV], 2001., stavak 24.). Člankom 6. stavkom 1. ne jamči se nikakav konkretan sadržaj za „prava” građanske naravi u materijalnom pravu država ugovornica: Sud ne može tumačenjem članka 6. stavka 1. stvoriti neko materijalno pravo koje nema pravnu osnovu u dotičnoj državi (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavci 87. i 98.). U predmetu *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., Sud je smatrao da su poteškoće s kojima su se podnositelji zahtjeva suočili kad su pokušali osigurati povrat crkvene zgrade bile proizašle iz mjerodavnog materijalnog prava i da nisu bile povezane s ikakvim ograničenjem prava na pristup sudu. Stoga je presudio da nije došlo do povrede članka 6. stavka 1. (stavci 99. i 106.).

140. Osim toga, puka činjenica da se tužbeni zahtjev smatra nedopuštenim zbog nepostojanja legitimnog interesa ne predstavlja uskraćivanje pristupa sudu sve dok su podnoscitelji tužitelja pravilno ispitani (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 68., i za međunarodni sud, *Konkurrenten.no AS protiv Norveške* (odl.), 2019., stavci 46. – 48.).

141. *Ograničenja nadležnosti nacionalnih sudova za postupanje u pogledu djela počinjenih u inozemstvu*: takva ograničenja mogu težiti legitimnim ciljevima povezanim s načelima pravilnog djelovanja pravosudnog sustava i održavanja djelotvornosti domaćih sudskih odluka (*Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 122.; *Hussein i drugi protiv Belgije*, 2021., stavci 59. – 73.).

142. *Imunitet međunarodnih organizacija od nacionalne jurisdikcije* (vidi konkretno *Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013., stavak 139.): to pravilo utemeljeno na međunarodnom ugovoru, koje teži legitimnom cilju (*Waite i Kennedy protiv Njemačke* [VV], 1999., stavak 63.), dopušteno je sa stajališta članka 6. stavka 1. samo ako ograničenje koje iz njega proizlazi nije nerazmjerno. Stoga će ono biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. ako dotične osobe imaju na raspolaganju razumna alternativna sredstva za djelotvornu zaštitu svojih prava na temelju Konvencije (*ibid.*, stavci 68. – 74.; *Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], 2001., stavak 48.; *Chapman protiv Belgije* (odl.), 2013., stavci 51. – 56.; i *Klausecker protiv Njemačke* (odl.), 2015., stavci 69. – 77., u vezi s alternativnom arbitražnom postupku). Međutim, iz toga ne proizlazi da u nedostatku alternativnog pravnog sredstva priznanje imuniteta međunarodne organizacije *ipso facto* predstavlja povredu prava na pristup sudu (*Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013., stavak 164.).

143. Odluka u predmetu *Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013., odnosila se na priznavanje imuniteta Ujedinjenim narodima (UN) na nacionalnim sudovima. Sud je smatrao da su operacije utvrđene rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a na temelju glave VII. Povelje UN-a bile od temeljne važnosti za misiju UN-a da osigura međunarodni mir i sigurnost. Prema tome, Konvencija se ne može tumačiti na način zbog kojeg bi djela ili propusti Vijeća sigurnosti bili podložni domaćoj jurisdikciji ako ne postoji odluka UN-a u tom pogledu. Uključivanje takvih operacija u opseg domaće jurisdikcije značilo bi dopustiti bilo kojoj pojedinačnoj državi, putem njezinih sudova, da se miješa u ispunjavanje ključne misije UN-a u tom području, uključujući djelotvorno vođenje njegovih operacija (stavak 154.). Sud je dodao da međunarodno pravo ne podržava stajalište da bi tužba trebala dovesti do toga da domaći sudovi UN-u ukinu imunitet od tužbe samo iz razloga što se tužba temelji na navodu o posebno teškoj povredi neke norme međunarodnog prava, čak i norme *jus cogens* (stavak 158.).

144. *Imunitet države: zajednica naroda općenito prihvaća doktrinu imuniteta strane države* (*Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske*, 2013., (odl.), stavak 158.). Mjere koje je poduzela neka država članica koje odražavaju općepriznata pravila međunarodnog javnog prava o imunitetu države ne predstavljaju automatski nerazmjerno ograničenje prava na pristup sudu (*Fogarty protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 36.; *McElhinney protiv Irske* [VV], 2001., stavak 37.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavak 49.).

145. *Imunitet stranih država od jurisdikcije: ne treba smatrati da dodjeljivanje imuniteta predstavlja neko materijalno pravo, već postupovnu prepreku ovlastima nacionalnih sudova da odlučuju o tom pravu* (*J. C. i drugi protiv Belgije*, 2021., stavci 58. – 59.). Strana država može se odreći svog prava na imunitet pred sudovima druge države davanjem jasne i nedvosmislene suglasnosti (*Ndayegamiye-Mporamazina protiv Švicarske*, 2019., stavci 57. i 59.). U slučajevima kada primjena načela imuniteta države od jurisdikcije ograničava ostvarivanje prava na pristup sudu, mora se utvrditi opravdavaju li okolnosti predmeta takvo ograničenje (primjerice, *Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke* [VV], 2001., stavci 51. – 70.). Ograničenje mora težiti legitimnom cilju i biti razmjerno tom cilju (*Cudak protiv Litve* [VV], 2010., stavak 59.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavci 51. – 54.). Priznavanje suverenog imuniteta državi u parničnom postupku teži „legitimnom cilju” poštovanja međunarodnog prava radi promicanja uljudnosti i dobrih odnosa između država (*Fogarty protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001., stavak 34.; *Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV],

2001., stavak 54.; *Treska protiv Albanije i Italije* (odl.), 2006.); predmet *J. C. i drugi protiv Belgije*, 2021., stavak 60.), u kojem je Sud utvrdio da nacionalni sud nije odstupio od općeprihvaćenih pravila međunarodnog prava o imunitetu države). U nedostatku alternativnog pravnog sredstva ne postoji *ipso facto* povreda prava na pristup sudu (*Udruženje „Majke Srebrenice“ i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013.), iako je Sud utvrdio da bi postojanje alternative bilo poželjno u posebnim okolnostima predmeta *J. C. i drugi protiv Belgije*, 2021. (stavak 71.).

- Imunitet države od jurisdikcije ograničen je razvojem međunarodnog običajnog prava.
 - ⁿ Tako je Sud primijetio razvoj u međunarodnom i komparativnom pravu u smjeru ograničavanja imuniteta države u odnosu na sporove u području zapošljavanja, no uz iznimku sporova koji se odnose na zapošljavanje osoblja veleposlanstva (*Cudak protiv Litve* [VV], 2010., stavci 63. *et seq.*; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavci 53. – 54. i 57. – 58.; *Naku protiv Litve i Švedske*, 2016., stavak 89., u vezi s otpuštanjem osoblja veleposlanstva; vidi i predmet *Wallishausser protiv Austrije*, 2012., u vezi s dostavljanjem poziva na ročište u postupku protiv strane države koji se odnosio na zaostale plaće). Kad je riječ o sporovima u vezi s ugovorom o radu sklopljenim između veleposlanstava ili stalnih misija i njihova osoblja za podršku, Sud je uvijek štiti i državljane države pred čijim se sudom vodi postupak (države u kojoj se posao obavlja) i nedržavljanke koji ondje žive (*Ndayegamiye- Mporamazina protiv Švicarske*, 2019., stavci 49. i 61. i navedena upućivanja). Taj dosljedni pristup u skladu je s kodificiranim međunarodnim običajem: u načelu, strana se država ne može pozvati na imunitet od jurisdikcije u kontekstu spora u vezi s ugovorom o radu koji je izvršen na državnom području države pred čijim se sudom vodi postupak. Međutim, postoje iznimke od tog načela, osobito kada je „zaposlenik državljanin države poslodavca u trenutku kada je postupak pokrenut, osim ako ta osoba ima stalno boravište u državi pred čijim se sudom vodi postupak“ (*ibid.*, stavci 61. – 63.). U navedenom predmetu, za razliku od prethodnih predmeta, podnositeljica zahtjeva bila je državljanka države poslodavca (Burundi) kada je podnijela svoj predmet pred švicarskim sudovima i nije imala stalno boravište u državi pred čijim se sudom vodi postupak (Švicarska), u kojoj je radila u Stalnoj misiji Republike Burundi pri Ujedinjenim narodima. Poštovanje od strane Švicarske imuniteta Republike Burundi od jurisdikcije u pogledu tužbenog zahtjeva podnositeljice o nezakonitom otkazu bilo je u skladu s općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava o imunitetu države (stavak 66.).
 - ⁿ Moguće je primijeniti i restriktivan pristup imunitetu u odnosu na poslovne transakcije između države i stranih privatnih osoba (*Oleynikov protiv Rusije*, 2013., stavci 61. i 66.).
- S druge strane, Sud je 2001. godine primijetio da, iako se čini da u međunarodnom i komparativnom pravu postoji razvoj u smjeru ograničavanja imuniteta države u pogledu osobne ozljede uzrokovane djelom ili propustom unutar države pred čijim se sudom vodi postupak, ta praksa nipošto nije univerzalna (*McElhinney protiv Irske* [VV], 2001., stavak 38.).
- U predmetu *J. C. i drugi protiv Belgije*, 2021., Sud nije prihvatio tvrdnju podnositelja zahtjeva da se imunitet države od jurisdikcije ne može zadržati u slučajevima koji uključuju nečovječno ili ponižavajuće postupanje (vidi stavke 64. *et seq.*, uključujući sažetak presedana koji se odnose na druge ozbiljne povrede prava o ljudskim pravima, međunarodnog humanitarnog prava ili normi *jus cogens*). Osim toga, Sud je 2014. godine utvrdio da, iako postoji određena novonastala podrška u korist posebnog pravila ili iznimke u međunarodnom javnom pravu u predmetima koji se odnose na tužbe za mučenje protiv službenika strane države, iz većine izvora prava proizlazi da se pravo države na imunitet ne može zaobići tako da se umjesto nje tuži njezine službenike ili predstavnike (*Jones i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2014., stavci 213. – 215., u vezi s odbijanjem razmatranja

tužbe podnositelja zahtjeva u pogledu navoda o mučenju zbog imuniteta na koji su se pozvali dotična država i njezini službenici).

- Imunitet države od izvršenja nije sam po sebi protivan članku 6. stavku 1. Sud je 2005. godine primijetio da je u svim međunarodnim pravnim instrumentima kojima se uređuje imunitet država izloženo opće načelo da, uz određene strogo ograničene iznimke, strane države uživaju imunitet od izvršenja na državnom području države pred čijim se sudom vodi postupak (*Manoilescu i Dobrescu protiv Rumunjske i Rusije* (odl.), 2005., stavak 73.). Ilustracije radi, Sud je 2002. godine presudio da, „iako su grčki sudovi naložili njemačkoj državi da podnositeljima zahtjeva isplati naknadu štete, to nije nužno obvezivalo grčku državu da osigura da podnositelji zahtjeva mogu naplatiti svoje potraživanje putem ovršnog postupka u Grčkoj” (*Kalogeropoulou i drugi protiv Grčke i Njemačke* (odl.), 2002.). Te su odluke valjane u odnosu na stanje međunarodnog prava u relevantno vrijeme i ne isključuju budući razvoj tog prava.

146. Parlamentarni imunitet: dugogodišnja je praksa da države općenito dodjeljuju različite razine imuniteta zastupnicima, s ciljem omogućavanja slobode govora predstavnicima naroda i sprječavanja toga da pristrane stranačke pritužbe ometaju parlamentarne funkcije (*C.G.I.L. i Cofferati protiv Italije (br. 2)*, 2010., stavak 44.). Stoga, zastupnički imunitet može biti u skladu s člankom 6. pod uvjetom da:

- teži legitimnim ciljevima: zaštititi slobode govora u parlamentu i održavanju diobe vlasti između zakonodavne vlasti i pravosuđa (*A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavci 75. – 77. i 79.);
- nije nerazmjernan ciljevima koji se nastoje postići (ako dotična osoba ima razumna alternativna sredstva za djelotvornu zaštitu svojih prava (*ibid.*, stavak 86.), a imunitet se odnosi samo na obavljanje parlamentarnih funkcija (*ibid.*, stavak 84.; *Zollmann protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2010.). Nepostojanje bilo kakve jasne veze s parlamentarnim djelovanjem zahtijeva usko tumačenje pojma razmjernosti između cilja koji se nastoji postići i upotrijebljenih sredstava (*Cordova protiv Italije (br. 2)*, 2003., stavak 64.; *Syngelidis protiv Grčke*, 2010., stavak 44.). Pravo pojedinaca na pristup sudu ne može se ograničiti na način nespojiv s člankom 6. stavkom 1. kad god je osporene primjedbe iznio zastupnik u parlamentu (*Cordova protiv Italije (br. 1)*, 2003., stavak 63.; predmet *C.G.I.L. i Cofferati protiv Italije (br. 2)*, 2010., stavci 46. – 50., u kojem, dodatno, žrtve nisu imale nikakva razumna alternativna sredstva za zaštitu svojih prava).

147. Izuzeće sudaca od jurisdikcije isto tako nije nespojivo s člankom 6. stavkom 1. ako teži legitimnom cilju, odnosno pravilnom djelovanju pravosudnog sustava (*Ernst i drugi protiv Belgije*, 2003., stavak 50.), i ako je u skladu s načelom razmjernosti u smislu da podnositelji zahtjeva imaju razumna alternativna sredstva za djelotvornu zaštitu svojih prava na temelju Konvencije (*Ernst i drugi protiv Belgije*, 2003., stavci 53. – 55.).

148. Imuniteti koje uživaju državni službenici: ograničenja mogućnosti pojedinaca da pokrenu sudski postupak radi osporavanja izjava i utvrđenja državnih službenika koji štete njihovu ugledu mogu težiti legitimnom cilju u javnom interesu (*Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994., stavak 70.); međutim, mora postojati odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i tog legitimnog cilja (*ibid.*, stavci 75. – 82.). Predmet *Jones i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (stavci 213. – 215.) odnosio se na odbijanje razmatranja tužbe podnositelja zahtjeva u pogledu navoda o mučenju zbog imuniteta na koji su se pozvali predmetna država i njezini službenici. Sud se uvjerio da je priznavanje imuniteta državnim službenicima u tom konkretnom predmetu odražavalo općepriznata pravila međunarodnog javnog prava, te je ukazao na to da je potrebno pratiti razvoj u tom području.

149. Imunitet šefa države: s obzirom na funkcije koje obavljaju šefovi država, Sud je smatrao prihvatljivim priznati im funkcionalni imunitet kako bi se zaštitilo njihovu slobodu izražavanja i održalo diobu vlasti unutar države. Parametri takvog imuniteta moraju biti regulirani. Trajan i apsolutan imunitet koji se nikada ne može ukinuti predstavljao bi nerazmjerno ograničenje prava na pristup

sudu (*Urechean i Pavlicenco protiv Republike Moldavije*, 2014., stavci 47. – 55.).

150. Ograničenja imuniteta: ne bi bilo u skladu s vladavinom prava u demokratskom društvu ili s osnovnim načelom na kojem se temelji članak 6. stavak 1., i to načelom da se tužbe moraju moći podnijeti sudu na odlučivanje, ako bi država mogla, bez ograničenja ili kontrole od strane tijela za provedbu Konvencije, ukloniti iz nadležnosti sudova cijeli niz tužbi ili dodijeliti imunitet od građanske odgovornosti velikim skupinama ili kategorijama osoba (*McElhinney protiv Irske* [VV], 2001., stavci 23. – 26.; *Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavak 50.).

151. Presuda u predmetu *Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., odnosila se na oduzimanje imovine sukladno Rezoluciji 1483 (2003) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. U presudi su utvrđena načela u pogledu dostupnosti odgovarajućeg sudskog nadzora od strane domaćih sudova nad mjerama donesenim na nacionalnoj razini sukladno odlukama donesenima u okviru sustava sankcija UN-a. Sud je u tom konkretnom predmetu smatrao da ništa u Rezoluciji 1483 (2003) izričito ne sprječava domaće sudove da preispitaju, u smislu zaštite ljudskih prava, mjere poduzete na nacionalnoj razini sukladno toj Rezoluciji. Kada neka rezolucija izričito ne isključuje mogućnost sudskog nadzora, ona se uvijek mora tumačiti tako da ovlašćuje države da provode dovoljan nadzor kako bi se izbjegla bilo kakva proizvoljnost u njezinoj provedbi, tako da se može uspostaviti pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa dovedenih u pitanje. Svaka provedba rezolucije Vijeća sigurnosti bez mogućnosti sudskog nadzora kako bi se osiguralo nepostojanje proizvoljnosti dovela bi do odgovornosti države na temelju članka 6. Konvencije.

B. Odricanje

1. Načelo

152. Ne može se smatrati da se pojedinac odrekao nekog prava ako nije znao za postojanje tog prava ili povezani postupak (*Schmidt protiv Latvije*, 2017., stavak 96. i navedena upućivanja na sudsku praksu).

153. U domaćim pravnim sustavima država ugovornica odricanje osobe od prava da njezin predmet ispita sud česta je pojava u građanskim stvarima, posebice u obliku arbitražnih klauzula u ugovorima. Odricanje, koje ima neosporive prednosti za dotičnog pojedinca kao i za djelovanje pravosudnog sustava, u načelu ne dovodi do povrede Konvencije (*Deweer protiv Belgije*, 1980., stavak 49.; *Pastore protiv Italije* (odl.), 1999.). Članak 6. stoga ne isključuje osnivanje arbitražnih sudova radi rješavanja određenih sporova (*Transado - Transportes Fluviais Do Sado, S.A. protiv Portugala* (odl.), 2003.). Stranke u predmetu mogu slobodno odlučiti da redovni sudovi nisu dužni rješavati određene sporove koji potencijalno proizlaze iz izvršenja nekog ugovora. Prihvaćanjem arbitražne klauzule stranke se dobrovoljno odriču određenih prava sadržanih u Konvenciji (*Eiffage S.A. i drugi protiv Švicarske* (odl.), 2009.; *Tabbane protiv Švicarske* (odl.), 2016., stavak 27.). Može postojati legitiman razlog za ograničavanje prava na izravan pojedinačni pristup arbitražnom sudu (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986., stavak 197.).

2. Uvjeti

154. Osobe se mogu odreći prava na sud u korist arbitraže pod uvjetom da je takvo odricanje dopušteno i da je slobodno i nedvojbeno utvrđeno (*Suda protiv Češke Republike*, 2010., stavci 48. – 49. i navedena upućivanja na sudsku praksu; *Tabbane protiv Švicarske* (odl.), 2016., stavci 26. – 27. i 30.). U demokratskom društvu pravu na sud pridaje se prevelika važnost da bi se uživanje tog prava izgubilo isključivo zbog činjenice da je pojedinac stranka u nagodbi postignutoj u postupku koji je sporedan sudskom postupku (*Suda protiv Češke Republike*, 2010., stavak 48.). Odricanje mora biti popraćeno minimalnim zaštitnim mjerama razmjernima njegovoj važnosti (*Eiffage S.A. i drugi protiv Švicarske* (odl.), 2009.; *Tabbane protiv Švicarske* (odl.), 2016., stavak 31.).

155. U sudskoj praksi razlikuju se dobrovoljna i obvezna arbitraža. U načelu se ne otvara nikakvo pitanje na temelju članka 6. u slučaju dobrovoljne arbitraže jer se njoj pristupa slobodno (međutim,

vidi u vezi s trgovačkom arbitražom, predmet *Beg S.p.a. protiv Italije*, 2021., stavci 135. *et seq.*) Međutim, u slučaju obvezne arbitraže, odnosno u slučaju kada je arbitraža propisana zakonom, stranke nemaju mogućnost izuzeti svoj spor iz nadležnosti arbitražnog suda, koji posljedično mora pružati jamstva navedena u članku 6. stavku 1. Konvencije (*Tabbane protiv Švicarske* (odl.), 2016., stavci 26. – 27. i navedena upućivanja na sudsku praksu). U navedenoj odluci Sud je smatrao da su klauzula o odricanju i relevantna zakonska odredba težile legitimnom cilju, i to promicanju položaja Švicarske kao mjesta za arbitražu putem fleksibilnih i brzih postupaka, uz poštovanje ugovorne slobode podnositelja zahtjeva (stavak 36.).

156. Sud je istaknuo prednosti arbitraže u odnosu na sudske postupke u rješavanju trgovačkih sporova. U predmetu koji su pokrenuli profesionalni nogometaš i brzoklizačica, ponovio je primjenjiva načela u tom području (*Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavci 94. – 96.) i potvrdio da je to utvrđenje jednako relevantno u sferi profesionalnog sporta. Prilikom utvrđivanja toga jesu li se podnositelji zahtjeva odrekli svih ili dijela mjera zaštite predviđenih člankom 6. stavkom 1., temeljno je pitanje bilo je li arbitražni postupak za njih bio obavezan (stavak 103.). Sud je primijetio da druga podnositeljica zahtjeva nije imala drugog izbora osim da se obrati Sportskom arbitražnom sudu (CAS), jer je u pravilima Međunarodne klizačke federacije jasno navedeno da se svi sporovi trebaju podnijeti CAS-u, a nepodnošenje spora CAS-u uključuje rizik od isključenja iz međunarodnog natjecanja (stavci 113. – 115.). Nasuprot tome, Sud je utvrdio da prvi podnositelj zahtjeva nije bio dužan prihvatiti obveznu nadležnost CAS-a jer je mjerodavnim međunarodnim pravilima nogometašima dan izbor u takvim stvarima. Ipak, Sud je primijetio da se ne može smatrati da je prvi podnositelj zahtjeva nedvojbeno pristao podnijeti predmet vijeću CAS-a koje nije bilo neovisno ni nepristrano. Sud je smatrao da je jedan od važnih aspekata činjenica da je, koristeći pravila kojima se uređuje postupak pred CAS-om, prvi podnositelj zahtjeva zapravo tražio da jedan od arbitara u vijeću odstupi. U skladu s tim, u predmetima i prvog podnositelja i druge podnositeljice arbitražni je postupak trebao pružiti zaštitne mjere predviđene člankom 6. stavkom 1. (stavci 121. – 123.). Vidi i, u vezi s arbitražnim odborom s isključivom i obveznom nadležnošću za ispitivanje sporova povezanih s nogometom, *Ali Riza i drugi protiv Turske*, 2020., stavci 175. – 181.

C. Pravna pomoć

1. Odobrenje pravne pomoći

157. Članak 6. stavak 1. ne podrazumijeva da država mora pružiti besplatnu pravnu pomoć za svaki spor koji se odnosi na „pravo građanske naravi” (*Airey protiv Irske*, 1979., stavak 26.). Postoji jasna razlika između članka 6. stavka 3. točke (c), kojim je zajamčeno pravo na besplatnu pravnu pomoć u kaznenom postupku pod određenim uvjetima, i članka 6. stavka 1., u kojem se ne spominje pravna pomoć (*Essaadi protiv Francuske*, 2002., stavak 30.).

158. Međutim, Konvencija je namijenjena zaštiti prava koja su praktična i djelotvorna, posebice prava na pristup sudu. Stoga, na temelju članka 6. stavka 1. država ponekad može biti obavezna osigurati pomoć odvjetnika kada se takva pomoć pokaže neophodnom za djelotvoran pristup sudu (*Airey protiv Irske*, 1979., stavak 26.).

159. Pitanje zahtijeva li članak 6. osiguravanje pojedinačnoj parničnoj stranci zastupanja po odvjetniku ovisit će o konkretnim okolnostima predmeta (*ibid.*; *McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavak 48.; o okrivljeniku u postupku koji su pokrenule vlasti, i vidi stavak 50.; *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 61.). Ono što se mora utvrditi jest bi li, u svjetlu svih okolnosti, nedostatak pravne pomoći lišio stranku poštenog suđenja (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavak 51.), primjerice stavljajući je u izrazito nepovoljan položaj u odnosu na protivnu stranku (*Timofeyev i Postupkin protiv Rusije*, 2021., stavci 107. i 101.).

160. Pitanje podrazumijeva li članak 6. pretpostavku osiguravanja pravne pomoći ovisit će, među

ostalim čimbenicima:

- o važnosti onoga što se dovodi u pitanje za podnositelja zahtjeva (*P., C. i S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavak 100.; *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 61.), među ostalim i o tome je li u domaćem postupku riječ bila o nekom pravu zaštićenom Konvencijom (primjerice, na temelju članka 8. ili 10. ili članka 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju: *Timofeyev i Postupkin protiv Rusije*, 2021., stavak 102.);
- o složenosti mjerodavnog zakona ili postupka (*Airey protiv Irske*, 1979., stavak 24.), primjerice zbog posebnih pravila o iznošenju očitovanja stranaka (*Gnahoré protiv Francuske*, 2000., stavak 40.) ili podnošenju dokaza (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavak 54.);
- o sposobnosti podnositelja zahtjeva da se djelotvorno sam zastupa (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavci 48. – 62.; *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 61.), što se može odnositi na pitanje je li protivnoj stranci pružena pomoć tijekom cijelog postupka i na poteškoće s kojima se podnositelj zahtjeva susreo pripremajući svoju obranu (*Timofeyev i Postupkin protiv Rusije*, 2021., stavci 104. – 107.);
- o postojanju zakonskog uvjeta da osoba bude zastupana po odvjetniku (*Airey protiv Irske*, 1979., stavak 26.; *Gnahoré protiv Francuske*, 2000., stavak 41. *in fine*).

161. Međutim, ovo pravo nije apsolutno (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavci 59. – 60.) i stoga može biti dopušteno postavljati uvjete za odobrenje pravne pomoći koji se osobito temelje na sljedećim razmatranjima, uz ona navedena u prethodnom stavku:

- financijskoj situaciji parnične stranke (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 62.);
- njezinim izgledima za uspjeh u postupku (*ibid.*).

Stoga može postojati sustav pravne pomoći u kojem se odabiru predmeti koji ispunjavaju uvjete za odobrenje pravne pomoći i osigurava da javni novac za pravnu pomoć u postupcima pred Kasacijskim sudom bude dostupan samo onima čije žalbe imaju razumne izgleda za uspjeh (*Del Sol protiv Francuske*, 2002., stavak 23.). Međutim, sustav koji je uspostavila zakonodavna vlast mora pojedincima nuditi značajna jamstva za zaštitu od proizvoljnosti (*Gnahoré protiv Francuske*, 2002., stavak 41; *Essaadi protiv Francuske*, 2002., stavak 36.; *Del Sol protiv Francuske*, 2002., stavak 26.; *Bakan protiv Turske*, 2007., stavci 75. – 76. s upućivanjem na presudu u predmetu *Aerts protiv Belgije*, 1998., u vezi s narušavanjem same biti prava na sud). Stoga je važno uzeti u obzir kvalitetu sustava pravne pomoći unutar države (*Essaadi protiv Francuske*, 2002., stavak 35.) i provjeriti je li metoda koju su odabrale vlasti u skladu s Konvencijom (*Santambrogio protiv Italije*, 2004., stavak 52.; *Bakan protiv Turske*, 2007., stavci 74. – 78.; *Pedro Ramos protiv Švicarske*, 2010., stavci 41. – 45.). Ne postoji obveza države da upotrebom javnih sredstava nastoji osigurati potpunu jednakost stranaka u postupku između osobe kojoj se pruža pravna pomoć i protivne stranke, sve dok se svakoj strani pruža razumna prilika da iznese svoje argumente u uvjetima koji ju ne stavljaju u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na protivnika (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 62.).

162. Bitno je da sud navede razloge za odbijanje odobravanja pravne pomoći i da s revnošću rješava zahtjeve za pravnu pomoć (*Tabor protiv Poljske*, 2006., stavci 45. – 46.; *Saoud protiv Francuske*, 2007., stavci 133. – 136.).

163. U presudi u predmetu *Dragan Kovačević protiv Hrvatske*, 2022., ispitano je pitanje pravne pomoći u postupku pred Ustavnim sudom i ranjivosti podnositelja zahtjeva koji je lišen poslovne sposobnosti (stavci 35. – 36., 79. i 81.).

164. Nadalje, odbijanje odobravanja pravne pomoći stranim pravnim osobama nije protivno članku 6. (*Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke*, 2012., stavci 48. – 53.). Za trgovačka društva općenito vidi predmet *Nalbant i drugi protiv Turske*, 2022. (stavci 37. – 38.).

2. Djelotvornost odobrene pravne pomoći

165. Država ne odgovara za postupke službeno imenovanog odvjetnika. S obzirom na neovisnost pravne struke od države (*Staroszczyk protiv Poljske*, 2007., stavak 133.), vođenje obrane u osnovi je na tuženiku i njegovu branitelju, neovisno o tome imenuje li se branitelj iz sustava besplatne pravne pomoći ili se privatno financira. Vođenje obrane kao takvo ne može, osim u posebnim okolnostima, dovesti do odgovornosti države na temelju Konvencije (*Tuziński protiv Poljske* (odl.), 1999.).

166. Međutim, dodjeljivanje odvjetnika da zastupa stranku samo po sebi ne jamči djelotvornu pomoć (*Siałkowska protiv Poljske*, 2007., stavci 110. i 116.). Odvjetnik dodijeljen u okviru besplatne pravne pomoći može biti dugoročno spriječen djelovati ili može izbjegavati svoje dužnosti. Ako su obaviještena o situaciji, nadležna nacionalna tijela moraju ga zamijeniti; ako to ne učine, stranka bi bila lišena djelotvorne pomoći u praksi unatoč odobravanju besplatne pravne pomoći (*Bertuzzi protiv Francuske*, 2003., stavak 30.).

167. Prije svega, odgovornost je države osigurati potrebnu ravnotežu između djelotvornog uživanja pristupa pravosuđu s jedne strane i neovisnosti pravne struke s druge strane. Sud je jasno naglasio da svako odbijanje odvjetnika iz sustava besplatne pravne pomoći da djeluje mora ispunjavati određene pretpostavke kvalitete. Te pretpostavke neće biti ispunjene ako su zbog nedostataka u sustavu besplatne pravne pomoći pojedinci lišeni „praktičnog i djelotvornog” pristupa sudu na koji imaju pravo (*Staroszczyk protiv Poljske*, 2007., stavak 135.; *Siałkowska protiv Poljske*, 2007., stavak 114. – povreda).

168. Ukratko, država se ne može smatrati odgovornom za svako postupanje/nepostupanje ili propust odvjetnika iz sustava besplatne pravne pomoći, a stranka u postupku također ima određene odgovornosti u tom području (*Bąkowska protiv Poljske*, 2010., stavci 45. – 54., i, *mutatis mutandis*, *Feilazoo protiv Malte*, 2021., stavci 125. – 126. i 131.).

III. Institucionalne pretpostavke

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. „Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud ... ispita njegov slučaj. ...”

169. Iako svaka institucionalna pretpostavka članka 6. stavka 1. služi određenoj svrsi kao posebno jamstvo poštenog suđenja, cilj je svake pretpostavke poštovanje temeljnih načela vladavine prava i diobe vlasti. Svaka od tih pretpostavki temelji se na potrebi da se održi povjerenje javnosti u pravosuđe i da se zaštiti njegova neovisnost u odnosu na druge grane vlasti (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 233.).

170. Naglašavajući važnost načela supsidijarnosti, koje je Protokolom br. 15 uz Konvenciju ugrađeno u preambulu Konvencije, i načela „zajedničke odgovornosti” država stranaka i Suda za zaštitu ljudskih prava, te da sustav Konvencije ne može pravilno funkcionirati bez neovisnih sudaca, Sud smatra da je stoga uloga država u osiguravanju neovisnosti pravosuđa od ključne važnosti (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 324.).

A. Pojam „suda”

1. Samostalan pojam⁹

171. U presudi u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., razrađena su i pojašnjena mjerodavna načela sudske prakse (vidi, konkretno, stavke 219. – 222.; vidi i predmet *Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 90. – 91. i 94.), koja se mogu podijeliti na tri kumulativne pretpostavke, kako je navedeno u nastavku (vidi relevantni sažetak u predmetu *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, stavci 272. – 280.).

172. Kao prvo, „sud” u materijalnom smislu riječi obilježava njegova sudbena funkcija (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 219. *et seq.* za mjerodavna načela), odnosno, odlučivanje o stvarima iz njegove nadležnosti na temelju vladavine prava i nakon postupka provedenog na propisan način (*Cipar protiv Turske* [VV], 2001., stavak 233.; *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavak 194., u vezi s ustavnim sudom).

173. Ovlast donošenja odluke sadržana je u samom pojmu „suda”. Postupak mora osigurati „odlučivanje suda o spornim pitanjima”, koje zahtijeva članak 6. stavak 1. (*Bentham protiv Nizozemske*, 1985., stavak 40.).

174. Ovlast davanja tek savjetodavnih mišljenja bez obvezatne snage stoga nije dovoljna, čak i ako se ta mišljenja slijede u velikoj većini slučajeva (*ibid.*).

175. U smislu članka 6. stavka 1. „sud” ne mora biti klasični sud integriran u standardni pravosudni sustav dotične zemlje (*Xhoxhaj protiv Albanije*, 2021., stavak 284., u vezi s tijelom koje je osnovano kako bi ponovno procijenilo sposobnost sudaca i javnih tužitelja da obavljaju svoje funkcije; *Ali Riza i drugi protiv Turske*, 2020., stavci 194. – 195. i 202. – 204., i *Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavak 139., u vezi s arbitražom). Može biti osnovan kako bi se bavio određenim predmetom koja se može na odgovarajući način rješavati izvan sustava redovnih sudova. Ono što je važno za osiguravanje usklađenosti s člankom 6. stavkom 1. jesu postojeća jamstva, i materijalna i postupovna (*Guðmundur*

⁹ Vidi i odjeljak „Uspostavljanje zakonom”.

Andri Ástráðsson protiv Islanda [VV], 2020.; *Rolf Gustafson protiv Švedske*, 1997., stavak 45.). Stoga se tijelo koje ne poštuje postupovne mjere zaštite iz članka 6. ne može smatrati zakonom ustanovljenim „sudom“ (*Eminağaoğlu protiv Turske*, 2021., stavci 99. – 105., u vezi sa stegovnim postupkom za suce).

176. Prema tome, „sud“ se može sastojati od tijela osnovanog radi odlučivanja o ograničenom broju određenih pitanja, pod uvjetom da uvijek nudi odgovarajuća jamstva (*Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1986., stavak 201., u kontekstu arbitražnog suda). Štoviše, tijelo koje nije klasificirano kao jedan od sudova neke države može ipak, u smislu članka 6. stavka 1., biti obuhvaćeno pojmom „suda“ u materijalnom smislu riječi (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 36.).

177. Činjenica da neka institucija obavlja više funkcija (upravnu, regulatornu, sudbenu, savjetodavnu i stegovnu) ne može *sama po sebi* isključiti mogućnost da ona predstavlja „sud“ (*H. protiv Belgije*, 1987., stavak 50.).

178. Ovlast donošenja obvezujuće odluke koju ne može izmijeniti tijelo koje nije sudbeno na štetu pojedinačne stranke sadržana je u samom pojmu „suda“ (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, 1994., stavak 45.). Jedan od temeljnih aspekata vladavine prava jest načelo pravne sigurnosti, koje zahtijeva, *inter alia*, da se u slučajevima u kojima su sudovi pravomoćno odlučili o predmetu njihova odluka ne dovodi u pitanje (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238., u kojem se navodi predmet *Brumarescu protiv Rumunjske* [VV], 1999., stavak 61.).¹⁰ Osim toga, samo institucija koja ima punu nadležnost zasluđuje naziv „sud“ u smislu članka 6. stavka 1. (*Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavak 139.).

179. Kao drugo, „sud“ mora zadovoljiti i niz daljnjih pretpostavki (neovisnost, posebice u odnosu na izvršnu vlast; nepristranost; trajanje mandata njegovih članova; jamstva koja proizlaze iz postupka pred njim) od kojih se nekoliko pojavljuje u tekstu članka 6. stavka 1. (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 55.; *Cipar protiv Turske* [VV], 2001., stavak 233.). Štoviše, i neovisnost i nepristranost ključne su komponente pojma „suda“,¹¹ kako je pojašnjeno u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 231. *et seq.*). Ukratko, pravosudno tijelo koje ne ispunjava pretpostavke neovisnosti, posebice od izvršne vlasti, i nepristranosti ne može se okarakterizirati kao „sud“ u smislu članka 6. stavka 1. (stavak 232.).

180. Konačno, u presudi u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., navedeno je da sam pojam „suda“ podrazumijeva da bi se trebao sastojati od sudaca odabranih na temelju zasluga, odnosno sudaca koji ispunjavaju zahtjeve tehničke sposobnosti i moralnog integriteta za obavljanje sudskih funkcija koje se od njih zahtijevaju u državi uređenoj vladavinom prava (stavci 220. – 221.). Rigorozan postupak imenovanja redovnih sudaca od najveće je važnosti kako bi se osiguralo da najkvalificiraniji kandidati u pogledu obaju aspekata budu imenovani na sudačke položaje. Što je neki „sud“ viši u pravosudnoj hijerarhiji, primjenjivi kriteriji odabira trebali bi biti to zahtjevniji. Nadalje, na suce porotnike mogu se primjenjivati različiti kriteriji odabira, osobito kada je riječ o potrebnim tehničkim sposobnostima. Takav odabir na temelju zasluga ne samo da osigurava tehničku sposobnost pravosudnog tijela da izvršava pravdu kao „sud“ već je i ključan u smislu osiguravanja povjerenja javnosti u pravosuđe te služi kao dodatno jamstvo osobne neovisnosti sudaca (stavak 222.).

181. U presudi u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., definiran je postupak u tri koraka na temelju kojeg Sud i nacionalni sudovi ocjenjuju jesu li nepravilnosti u određenom postupku imenovanja suca bile „toliko ozbiljne da dovode do povrede prava na zakonom ustanovljeni sud“ i jesu li nadležna državna tijela ravnotežu između suprotstavljenih načela uspostavila pošteno i razmjerno u konkretnim okolnostima predmeta (stavci 243. – 252.) (i vidi odjeljak B. u nastavku). U predmetu *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., taj pristup primijenjen je na pitanje valjanosti izbora suca Ustavnog suda (stavci 255. *et seq.*).

¹⁰ Vidi i odjeljak „Izvršenje presuda“.

¹¹ Vidi odjeljak „Neovisnost i nepristranost“.

182. Primjeri tijela za koja je priznato da imaju status „suda” u smislu članka 6. stavka 1. uključuju:

- regionalno tijelo za transakcije povezane s nekretninama (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 36.);
- odbor za naknadu štete povezane s kaznenim djelima (*Rolf Gustafson protiv Švedske*, 1997., stavak 48.);
- odbor za rješavanje sporova u šumarstvu (*Argyrou i drugi protiv Grčke*, 2009., stavak 27.);
- Sportski arbitražni sud (*Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavak 149.), i nogometno arbitražno povjerenstvo (*Ali Riza i drugi protiv Turske*, 2020., stavci 202. – 204.), a u trgovačkom području vidi *Beg S.p.a. protiv Italije*, 2021.;
- tijela osnovana kako bi ponovno procijenila sposobnost sudaca i javnih tužitelja određene zemlje da obavljaju svoje funkcije (*Xhoxhaj protiv Albanije*, 2021., stavci 283. *et seq.* – vidi i *Loquifer protiv Belgije*, 2021., stavak 55.).

2. Razina nadležnosti

183. Iako članak 6. stavak 1. ne prisiljava države ugovornice da osnuju žalbene ili kasacijske sudove, država koja ipak osnuje takve sudove dužna je osigurati da osobe koje podliježu zakonu pred tim sudovima uživaju temeljna jamstva sadržana u članku 6. stavku 1. (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 80.; *Platakou protiv Grčke*, 2001., stavak 38.):

- Ocjena *in concreto*: način na koji se članak 6. stavak 1. primjenjuje na žalbene ili kasacijske sudove, međutim, ovisi o posebnim značajkama dotičnog postupka. Uvjeti dopuštenosti revizije mogu biti stroži nego uvjeti dopuštenosti redovne žalbe (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 82.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavak 45.).
- Ocjena *in globo*: mora se voditi računa o cijelom postupku provedenom u domaćem pravnom poretku (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 82.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavak 45.). Prema tome, viši ili najviši sud može, u određenim okolnostima, ispraviti prvotnu povredu jedne od odredbi Konvencije (*De Haan protiv Nizozemske*, 1997., stavak 54.; *mutatis mutandis*, *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 123.).

184. Zahtjevi fleksibilnosti i učinkovitosti, koji su u potpunosti spojivi sa zaštitom ljudskih prava, mogu opravdati prethodnu intervenciju upravnih ili stručnih tijela i, *a fortiori*, pravosudnih tijela koja ne ispunjavaju pretpostavke članka 6. u svakom pogledu (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 51.). Ne može se utvrditi povreda Konvencije ako postupci pred tim tijelima „podliježu naknadnom nadzoru pravosudnog tijela koje ima punu nadležnost” i pruža jamstva iz članka 6. Konvencije (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 65.; *Zumtobel protiv Austrije*, 1993., stavci 29. – 32.; *Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 40.).

185. Isto tako, činjenica da je obveza presuđivanja dodijeljena stručnim stegovnim tijelima sama po sebi ne dovodi do povrede Konvencije. Ipak, u takvim okolnostima Konvencija zahtijeva barem jedan od sljedećih dvaju sustava: ili sama stručna stegovna tijela ispunjavaju pretpostavke tog članka, ili ih ne ispunjavaju, ali su podložna naknadnoj kontroli od strane „pravosudnog tijela koje ima punu nadležnost” i pruža jamstva iz članka 6. stavka 1. (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, 1983., stavak 29.; *Gautrin i drugi protiv Francuske*, 1998., stavak 57.; *Fazia Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015., stavak 75.).

186. U skladu s tim, Sud je dosljedno ponavljao da je na temelju članka 6. stavka 1. nužno da odluke upravnih tijela koja sama ne ispunjavaju pretpostavke iz tog članka budu podložne naknadnoj kontroli

od strane „pravosudnog tijela koje ima punu nadležnost“ (*Ortenberg protiv Austrije*, 1994., stavak 31.).¹²

3. Kontrola od strane suda koji ima punu nadležnost

187. Samo institucija koja ima punu nadležnost zaslužuje naziv „sud“ u smislu članka 6. stavka 1. (*Beaumartin protiv Francuske*, 1994., stavak 38.). Članak 6. stavak 1. zahtijeva da sudovi provode djelotvornu sudsku kontrolu (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 70.). Pojam „pune nadležnosti“ ne ovisi nužno o pravnoj kvalifikaciji u domaćem pravu. Načela sudske prakse koja se odnose na opseg sudske kontrole posebno su izložena u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 176. – 186., u kojem je naglašen „poseban kontekst stegovnog postupka koji se vodi protiv suca“ (za primjenu tih načela na područje otkaza vidi *Piškin protiv Turske*, 2020., stavci 131. – 136.).

188. U smislu članka 6. stavka 1. Konvencije, „sud“ mora biti „nadležan za ispitivanje svih činjeničnih i pravnih pitanja relevantnih za spor koji mu je podnesen“ (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 176. – 177.). Dotično tijelo mora imati „dovoljnu nadležnost“ ili osigurati „dostatnu kontrolu“ u postupku koji se pred njim vodi (*Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra*, 2011., stavak 152., i navedena upućivanja na sudsku praksu). Načelo da sud treba imati punu nadležnost zahtijeva da se sud ne odrekne nijednog elementa svoje pravosudne funkcije (*Chevol protiv Francuske*, 2003., stavak 63.). Ako su domaći sudovi teoretski imali punu nadležnost za rješavanje spora, činjenica da su se proglasili nenadležnima za ispitivanje svih činjeničnih i pravnih pitanja relevantnih za spor koji im je podnesen dovodi do povrede članka 6. stavka 1. (*Piškin protiv Turske*, 2020., stavci 137. – 151.).

189. Kad upravno tijelo koje rješava sporove o „pravima i obvezama građanske naravi“ ne ispunjava sve pretpostavke iz članka 6. stavka 1., ne može se utvrditi povreda Konvencije ako postupci pred tim tijelom „podliježu naknadnom nadzoru pravosudnog tijela koje ima punu nadležnost i pruža jamstva iz članka 6. stavka 1.“, odnosno, ako bilo koje strukturne ili postupovne nedostatke utvrđene u postupku pred upravnim tijelom tijekom naknadne kontrole otkloni pravosudno tijelo pune nadležnosti (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 132.; *Peleki protiv Grčke*, 2020., stavci 58. – 60.).

190. Članak 6. stavak 1. u načelu zahtijeva da sud ima nadležnost za ispitivanje svih činjeničnih i pravnih pitanja relevantnih za spor koji mu je podnesen (*Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske*, 1996., stavak 52.; *Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra*, 2011., stavci 151. – 157.). To konkretno znači da sud mora imati ovlast meritorno ispitati jedan po jedan svaki od razloga na koje se poziva parnična stranka, a da ne odbije ispitati bilo koji od njih, te mora pružiti jasno obrazloženje za njihovo odbacivanje. Kad je riječ o činjenicama, sud mora biti u mogućnosti ponovno ispitati one činjenice koje su ključne za predmet stranke (*Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 44. – 45.). U nekim slučajevima, dotični sud nema punu nadležnost u smislu domaćeg zakona kao takvog, ali ispituje žalbene razloge podnositelja zahtjeva jedan po jedan, a da se pritom ne mora proglasiti nenadležnim za odgovaranje na te razloge ili za ispitivanje činjeničnih ili pravnih utvrđenja upravnih tijela. U takvim slučajevima, ocjena bi se trebala odnositi na intenzitet sudske kontrole diskrecijske ovlasti koju izvršavaju upravna tijela (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 183. i navedena upućivanja na sudsku praksu).

191. Nadalje, ne može se reći da pravosudno tijelo ima punu nadležnost ako nema ovlast ocijeniti je li kazna bila razmjerna odgovarajućem nedozvoljenom ponašanju (*Diennet protiv Francuske*, 1995., stavak 34., *Mérigaud protiv Francuske*, 2009., stavak 69.).

192. Načelo pune nadležnosti opisano je u brojnim predmetima sudskom praksom Suda, u kojoj se to načelo često tumačilo na fleksibilan način, posebice u predmetima povezanim s upravnim pravom u kojima je nadležnost žalbenog suda bila ograničena zbog tehničke prirode predmeta spora (*Al-Dulimi i*

¹² Vidi i odjeljak „Poštenost“.

Montana Management Inc. protiv Švicarske [VV], 2016., stavak 130.; *Chaudet protiv Francuske*, 2009., stavak 37.).

193. Doista, u pravnim sustavima različitih država članica postoje određena specijalizirana područja prava (primjerice, u sferi urbanističkog i prostornog planiranja) u kojima sudovi imaju ograničenu nadležnost u pogledu činjenica, ali mogu poništiti odluku upravnih tijela ako se ta odluka temeljila na zaključku iz činjenica koji im je bio protivan ili iracionalan. Članak 6. Konvencije ne zahtijeva pristup razini nadležnosti koja svojim mišljenjem može zamijeniti mišljenje upravnog tijela (vidi, primjerice, u vezi s prostornim planiranjem u odnosu na selo, *Zumtobel protiv Austrije*, 1993., stavci 31. – 32., i prostornim planiranjem u odnosu na grad, *Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 44. – 47.; zaštitom okoliša, *Alatulkkila i drugi protiv Finske*, 2005., stavak 52.; reguliranjem igara na sreću, *Kingsley protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2002., stavak 32.; i za sažetak sudske prakse, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 178., i *Fazia Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015., stavci 75. – 78.).

194. Gore navedene situacije odnose se na sudsku kontrolu odluke donesene prilikom redovnog izvršavanja diskrecijske ovlasti u upravnom odlučivanju u *specijaliziranom području prava* (prostorno planiranje, socijalno osiguranje, itd.), koje je Sud razlikovao od stegovnih sporova u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 196. i 203. U toj je presudi smatrao da sudska kontrola upravne odluke mora biti primjerena predmetu spora (stavak 196.).

195. U kontekstu redovnog izvršavanja od strane upravnih tijela njihove diskrecijske ovlasti u *specijaliziranim područjima prava koja zahtijevaju posebno profesionalno iskustvo ili stručno znanje* (usporedi nasuprot tome predmet *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 195.), u sudskoj praksi utvrđeni su određeni kriteriji za ocjenjivanje toga je li kontrolu provelo tijelo „pune nadležnosti” u smislu Konvencije (*Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra*, 2011., stavci 151. – 157.). Stoga, kako bi se utvrdilo je li predmetno pravosudno tijelo osiguralo dovoljnu kontrolu, moraju se kombinirano razmotriti sljedeća tri kriterija (vidi i predmet *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 179. – 181.):

- Predmet odluke protiv koje je podnesena žalba:
 - ⁿ ako se upravna odluka odnosila na jednostavno činjenično pitanje, nadzor suda treba biti intenzivniji nego da se odnosila na specijalizirano područje koje zahtijeva posebno tehničko znanje;
 - ⁿ sustavi koji postoje u Europi obično ograničavaju ovlast sudova da preispituju činjenična pitanja, no pritom ih ne sprječavaju da ponište odluku na raznim osnovama. Sudska praksa to ne dovodi u pitanje.
- Način na koji je donesena odluka: koje su postupovne mjere zaštite postojale pred dotičnim upravnim tijelom?
 - ⁿ ako je podnositelj žalbe tijekom prethodnog upravnog postupka uživao postupovne mjere zaštite koje ispunjavaju više pretpostavki iz članka 6., to može opravdati blaži oblik naknadne sudske kontrole (*Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 46. – 47.; *Holding and Barnes PLC protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2002.).
- Sadržaj spora, uključujući željene i stvarne razloge za žalbu (*Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 45.):
 - ⁿ u presudi se mora moći meritorno ispitati sve podneske podnositelja žalbe, jedan po jedan, a da se ne odbije ispitati bilo koji od njih, te se mora moći pružiti jasno obrazloženje za njihovo odbacivanje. Kad je riječ o činjenicama, sud mora imati ovlast ponovno ispitati one činjenice koje su ključne za predmet podnositelja žalbe. Prema tome, ako podnositelj žalbe iznese samo podneske postupovne prirode, ne može naknadno kritizirati sud da nije odlučio o činjenicama (*Potocka i drugi protiv Poljske*,

2001., stavak 57.).

196. Primjerice, odbijanje suda da neovisno odluči o određenim činjeničnim pitanjima koja su ključna za rješavanje spora koji se pred njim vodi može predstavljati povredu članka 6. stavka 1. (*Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske*, 1996., stavci 53. – 55.). Isto vrijedi ako sud nije nadležan za odlučivanje o središnjem pitanju u sporu (*Tsfayo protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006., stavak 48.). U takvim slučajevima pitanje koje je odlučno za ishod predmeta nije podvrgnuto neovisnom sudskom nadzoru (za sažetak mjerodavnih presedana vidi *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 181. – 183.).

197. Ukratko, u sporu koji uključuje upravna tijela, u slučaju kada sudovi odbijaju razmatrati pitanja koja su bitna za ishod spora uz obrazloženje da su ih tijela već riješila s obvezujućim učinkom na sudove, dolazi do povrede članka 6. stavka 1. (*Tinnelly & Sons Ltd i drugi i McElduff i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 76. – 79., u pogledu pristupa zapošljavanju; *Aleksandar Sabev protiv Bugarske*, 2018., stavci 55. – 58., u pogledu otpuštanja).

198. Ako je neki žalbeni razlog prihvaćen, sud koji provodi nadzor mora imati ovlast ukinuti pobijanu odluku te ili sam donijeti novu odluku ili predmet vratiti na ponovno odlučivanje istom ili drugom tijelu (*Kingsley protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2002., stavci 32. i 34., i *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 184.). U svim slučajevima, domaći sudovi moraju provesti detaljno, temeljito ispitivanje tvrdnji podnositelja zahtjeva i pružiti obrazloženje za odbijanje podnositeljevih prigovora (*Piškin protiv Turske*, 2020., stavci 146. – 151.).

199. U slučaju kada su činjenice već utvrđene od strane upravnog tijela tijekom kvazisudskog postupka koji ispunjava mnoge pretpostavke propisane člankom 6. stavkom 1., kada nisu sporne tako utvrđene činjenice ili zaključci koje je iz njih izvelo upravno tijelo, i kada je sud razmatrao, jedan po jedan, ostale žalbene razloge parnične stranke, smatrat će se da je opseg kontrole koju je proveo žalbeni sud dovoljan za usklađenost s člankom 6. stavkom 1. (*Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavci 44. – 47.).

200. Ponovno u vezi s opsegom sudske kontrole, Sud je dodao da domaći sudovi moraju „na odgovarajući način navesti razloge na kojima se njihove odluke temelje” (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 185.). Iako se tom obvezom ne zahtijeva pružanje detaljnog odgovora na svaku tvrdnju podnositelja žalbe, ona ipak podrazumijeva da stranka u sudskom postupku može očekivati konkretan i izričit odgovor na one tvrdnje koje su odlučne za ishod predmetnog postupka (*ibid.*).

201. Veliko vijeće prilagodilo je gore navedene kriterije i načela kako su ponovljeni u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 173. – 186., onome što je smatralo posebnim kontekstom *stegovnih sankcija* protiv sudaca, naglašavajući da provedeno sudsko preispitivanje mora biti primjereno predmetu spora. Naglasilo je važnost uloge koju imaju takve sankcije i pravosuđe u demokratskoj državi te je uzelo u obzir kazneni aspekt u tom pogledu. Preispitivanje odluke kojom se izriče stegovna sankcija razlikuje se od preispitivanja upravne odluke koja ne uključuje takav element kazne (stavak 196.). Relevantni kriteriji za ispunjavanje pretpostavki iz članka 6. stavka 1. odnose se i na stegovni postupak u prvom stupnju i na sudski postupak povodom žalbe. Prije svega, to podrazumijeva da postupak pred stegovnim tijelom ne bi trebao uključivati samo postupovne mjere zaštite (stavak 197.) već i, ako je podnositelj zahtjeva mogao biti izložen vrlo strogim kaznama, mjere za odgovarajuće utvrđivanje činjenica (za daljnje pojedinosti vidi stavak 198. presude). Zatim, kad je riječ o žalbenom postupku pred pravosudnim tijelom, Veliko vijeće ispitalo je sljedeća pitanja (stavci 199. *et seq.* presude):

- pitanja podnesena na sudsku kontrolu (u ovom konkretnom predmetu, utvrđenje povrede dužnosti, koje je podnositeljica zahtjeva osporavala i u pogledu činjeničnog stanja i u pogledu kazni: vidi stavke 201. – 203.). Treba napomenuti da su u posebnom kontekstu stegovnog postupka činjenična pitanja jednako ključna za ishod spora kao i pravna pitanja. Utvrđivanje činjeničnog stanja posebno je važno u slučaju postupaka koji podrazumijevaju

izricanje kazni, osobito stegovnih kazni koje se izriču sucima, jer isti moraju uživati poštovanje nužno za obavljanje njihovih dužnosti kako bi se osiguralo povjerenje javnosti u djelovanje i neovisnost pravosuđa (stavak 203.).

- način sudske kontrole, ovlasti donošenja odluka tijela koje provodi kontrolu i obrazloženje za odluke koje je to tijelo donijelo (stavci 204. – 213.). Treba napomenuti da bi u kontekstu stegovnog postupka neprovođenje javne rasprave trebalo biti iznimna mjera i trebalo bi biti propisno opravdano u svjetlu sudske prakse ustanova Konvencije (stavak 210.).

202. Primjeri pravosudnih tijela za koja se nije smatralo da imaju „punu nadležnost“:

- upravni sud koji je bio ovlašten samo utvrditi je li diskrecijsko pravo koje imaju upravna tijela bilo primijenjeno na način koji je u skladu s ciljem i svrhom zakona (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 70.);
- sud koji je ispitivao revizije protiv odluka stegovnih odjela stručnih udruga, a da nije imao ovlast ocijeniti je li kazna bila razmjerna nedozvoljenom ponašanju (*Diennet protiv Francuske*, 1995., stavak 34., u kontekstu liječničke komore; *Mérigaud protiv Francuske*, 2009., stavak 69., u kontekstu udruge geodeta);
- ustavni sud koji je pobijane postupke mogao ispitivati samo sa stajališta njihove usklađenosti s Ustavom, a stoga nije mogao ispitati sve relevantne činjenice (*Zumtobel protiv Austrije*, 1993., stavci 29. – 30.)¹³;
- *Conseil d'État* koji je, u skladu s vlastitom sudskom praksom, bio obvezan, pri rješavanju pitanja koje mu je podneseno u vezi s primjenjivošću međunarodnih ugovora, pridržavati se mišljenja ministra, vanjskog tijela koje je ujedno bilo i predstavnik izvršne vlasti, a da to mišljenje nije bilo podvrgnuto nikakvoj kritici ili raspravi stranaka. Podnositeljica nije mogla osporavati uključenost ministra, koja je bila odlučna za ishod sudskog postupka, i, štoviše, nije joj bila pružena mogućnost da se ispita osnova njezina odgovora ministru (*Chevrol protiv Francuske*, 2003., stavci 81. – 82.).
- vrhovni sud u posebnom kontekstu stegovnog postupka protiv sutkinje (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 214.).

203. Nasuprot tome, pretpostavke iz članka 6. stavka 1. bile su ispunjene u sljedećim predmetima:

- Predmet *Fazia Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2015., odnosio se na ograničenu sudsku kontrolu upravne odluke u sferi socijalne skrbi, koja se odnosila na stambeno zbrinjavanje obitelji bez domova. Sustav o kojem je riječ u tom predmetu bio je osmišljen kako bi se osiguralo stambeno zbrinjavanje beskućnika; obuhvaćao je mnoštvo malih predmeta i trebao je osigurati što veću korist potrebitim osobama na ekonomičan i pošten način. Prema mišljenju Suda, ako je temeljita istraga o činjenicama već bila provedena na upravnoj razini, članak 6. stavak 1. ne može se tumačiti kao da zahtijeva da kontrola od strane domaćih sudova nužno uključuje potpuno ponovno otvaranje predmeta s ponovnim saslušanjem svjedoka.
- Predmet *Chaudet protiv Francuske*, 2009.: *Conseil d'État* odlučio je o zahtjevu za sudsku kontrolu kao sud prvog i najvišeg stupnja. U tom predmetu *Conseil d'État* nije imao „punu nadležnost“, čija bi posljedica bila zamjena odluke liječničkog odbora civilnog zrakoplovstva njegovom vlastitom odlukom. Međutim, iz spisa je jasno proizlazilo da je ipak razmotrio sve podneske podnositeljice zahtjeva, na činjeničnoj i pravnoj osnovi, i ocijenio sve dokaze u medicinskoj dokumentaciji, uzimajući u obzir zaključke svih medicinskih vještačenja o kojima su stranke pred njim raspravljale. Sud je stoga smatrao da je predmet podnositeljice zahtjeva bio ispitan u skladu s pretpostavkama članka 6. stavka 1. (stavci 37. – 38.).

¹³ Vidi i predmet *Malhous protiv Češke Republike* [VV], 2001., stavak 62., i upućivanja u nastavku na preispitivanje od strane suda „pune nadležnosti“.

- Predmet *Zumtobel protiv Austrije*, 1993.: Sud je smatrao da je austrijski Upravni sud ispunio pretpostavke članka 6. stavka 1. u pogledu pitanja koja nisu isključivo u okviru diskrecijskih ovlasti upravnih tijela, te da je meritorno razmatrao podneske, jedan po jedan argument, a da se nije morao proglasiti nenadležnim za odgovaranje na njih ili za utvrđivanje raznih činjenica (stavci 31. – 32. – vidi i *Ortenberg protiv Austrije*, 1994., stavci 33. – 34; *Fischer protiv Austrije*, 1995., stavak 34.).
- Predmet *McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995.: u tom predmetu rješenje građanskog suda (*Sheriff Court*) o dopuštenju posvojenja djeteta bilo je podložno žalbi najvišem Vrhovnom građanskom sudu (*Court of Session*). Potonji je imao punu nadležnost u tom pogledu; obično je postupao na temelju činjeničnih utvrđenja građanskog suda, ali nije bio obvezan to činiti. Mogao je, prema potrebi, sam izvesti dokaze ili vratiti predmet na ponovno odlučivanje građanskom sudu s uputama o tome kako bi taj sud trebao postupiti (stavak 66.). Nadalje, i građanski je sud imao punu nadležnost pri odlučivanju o žalbama protiv odluka donesenih na raspravama za maloljetnike (*children's hearings*), s obzirom na to da je bio ovlašten ispitati i osnovanost i navodne postupovne nepravilnosti (stavak 82.).
- Predmet *Potocka i drugi protiv Poljske*, 2001.: opseg nadležnosti Vrhovnog upravnog suda utvrđen Zakonom o upravnom postupku bio je ograničen na ocjenjivanje zakonitosti pobijanih upravnih odluka. Međutim, sud je imao ovlast i ukinuti rješenje u cijelosti ili djelomično ako se utvrdi da u postupku koji je doveo do donošenja tog rješenja nisu bile ispunjene procesne pretpostavke poštenosti. Iz obrazloženja Vrhovnog upravnog suda proizlazilo je da je taj sud zapravo ispitao aspekt svrhovitosti predmeta. Iako je sud mogao ograničiti svoju analizu na utvrđenje da se pobijane odluke moraju potvrditi u svjetlu postupovnih i materijalnih nedostataka zahtjeva podnositelja, sve je njihove podneske meritorno razmotrio, jedan po jedan argument, a da se nikada nije morao proglasiti nenadležnim za odgovaranje na njih ili za utvrđivanje relevantnih činjenica. Donio je presudu koja je bila pažljivo obrazložena, a tvrdnje podnositelja zahtjeva relevantne za ishod predmeta bile su temeljito ispitane. U skladu s tim, opseg kontrole od strane Vrhovnog upravnog suda bio je dovoljan za usklađenost s člankom 6. stavkom 1. (stavci 56. – 59.).

4. Izvršenje presuda

a. Pravo na brzu provedbu konačne i obvezujuće sudske odluke

204. Člankom 6. stavkom 1. štiti se provedba konačnih, obvezujućih sudskih odluka (za razliku od provedbe odluka koje mogu biti podložne kontroli od strane višeg suda) (*Ouzounis i drugi protiv Grčke*, 2002., stavak 21.).

205. Pravo na izvršenje takvih odluka, koje je donio bilo koji sud, sastavni je dio „prava na sud“ (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 196.; *Hornsby protiv Grčke*, 1997., stavak 40.). U suprotnom bi odredbe članka 6. stavka 1. bile lišene svakog korisnog učinka (*Burdov protiv Rusije*, 2002., stavci 34. i 37.). Stoga nerazumno dugo odlaganje izvršenja obvezujuće presude može dovesti do povrede Konvencije (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 66.).

206. „Pravo na sud“ štiti i provedbu privremenih mjera poduzetih do donošenja konačne odluke (*Sharxhi i drugi protiv Albanije*, 2018., stavak 92.). Prema tome, rušenje stambene zgrade unatoč privremenim rješenjima koja su donijeli nacionalni sudovi predstavlja povredu članka 6. stavka 1. (stavci 94. – 97.).

207. Pravo na izvršenje sudskih odluka još je važnije u kontekstu upravnog postupka (*Sharxhi i drugi protiv Albanije*, 2018., stavak 92.). Podnošenjem zahtjeva za sudsku kontrolu najvišem upravnom sudu države parnična stranka traži ne samo poništenje pobijane odluke nego i, prije svega, uklanjanje njezinih posljedica (vidi, u vezi s pitanjima okoliša, *Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, 2018.,

stavak 144.).

208. Djelotvorna zaštita parnične stranke i ponovno uspostavljanje zakonitosti stoga podrazumijevaju obvezu upravnih tijela da postupaju po presudi (*Hornsby protiv Grčke*, 1997., stavak 41.; *Kyrtatos protiv Grčke*, 2003., stavci 31. – 32.; a u pogledu presuda ustavnog suda vidi, *mutatis mutandis*, predmet *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 282. – 283.).

209. Prema tome, iako određeno odlaganje izvršenja presude može biti opravdano u posebnim okolnostima, odlaganje ne smije biti takvo da narušava bit prava parnične stranke na izvršenje presude (*Burdov protiv Rusije*, 2002., stavci 35. – 37.).

210. Kada se tumači na taj način, izvršenje mora biti potpuno i iscrpno, a ne samo djelomično (*Sabin Popescu protiv Rumunjske*, 2004., stavci 68. – 76.; *Matheus protiv Francuske*, 2005., stavak 58.), i ne smije se spriječiti, poništiti ili neopravdano odgoditi (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [VV], 1999., stavak 74.).

211. Odbijanje nekog tijela da uzme u obzir odluku koju je donio viši sud, koje može dovesti do niza presuda u kontekstu istog postupka kojima se opetovano ukidaju donesene odluke, također je u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (*Turczanik protiv Poljske*, 2005., stavci 49. – 51.; *Miracle Europe Kft protiv Mađarske*, 2016., stavak 65.).

212. Nerazumno dugo odlaganje izvršenja obvezujuće presude može dovesti do povrede Konvencije. Razumnost takvog odlaganja potrebno je utvrditi uzimajući u obzir posebice složenost ovršnog postupka, ponašanje podnositelja zahtjeva i ponašanje nadležnih tijela, te iznos i prirodu naknade koju je dosudio sud (*Raylyan protiv Rusije*, 2007., stavak 31.).

213. Primjerice, Sud je smatrao da su, suzdržavajući se više od pet godina od poduzimanja nužnih mjera za postupanje po konačnoj, izvršnoj sudskoj odluci, nacionalne vlasti lišile odredbe članka 6. stavka 1. svakog korisnog učinka (*Hornsby protiv Grčke*, 1997., stavak 45.).

214. U jednom je drugom predmetu utvrđeno da cjelokupno razdoblje od devet mjeseci koliko je vlastima trebalo da izvrše presudu nije nerazumno s obzirom na okolnosti (*Moroko protiv Rusije*, 2008., stavci 43. – 45.).

215. Sud je utvrdio da je pravo na sud na temelju članka 6. stavka 1. bilo povrijeđeno zbog odbijanja vlasti, u razdoblju od približno četiri godine, da iskoriste policijsku pomoć za izvršenje naloga za iseljenje protiv stanara (*Lunari protiv Italije*, 2001., stavci 38. – 42.), i zbog odgode ovrhe, više od šest godina, do koje je došlo zbog intervencije zakonodavne vlasti koja je dovela u pitanje nalog suda za iseljenje stanara, koji je stoga spornim zakonskim odredbama bio lišen svakog korisnog učinka (*Immobiliare Saffi protiv Italije* [VV], 1999., stavci 70. i 74.).

216. Kad je riječ o isplati od strane tijela javne vlasti novčane sudske naknade koju je dosudio sud, odlaganje manje od jedne godine u načelu je u skladu s Konvencijom, dok je svako duže odlaganje nerazumno *prima facie*. Međutim, ta se pretpostavka, ovisno o okolnostima, može pobiti na temelju određenih kriterija (*Gerasimov i drugi protiv Rusije*, 2014., stavci 167. – 174., a za složen postupak likvidacije koji je trajao jednu godinu i deset mjeseci u pogledu zaostalih plaća, *Kuzhelev i drugi protiv Rusije*, 2019., stavci 110. i 137. ili trajanje od približno trinaest mjeseci, *Titan Total Group protiv Republike Moldavije*, 2021., stavci 81. – 84.; vidi i *Cocchiarella protiv Italije* [VV], 2006., stavak 89.: u pogledu kompenzacijskog pravnog sredstva utvrđenog domaćim pravom za uklanjanje posljedica prekomjerne duljine trajanja postupka, vrijeme potrebno za isplatu općenito ne bi trebalo biti duže od šest mjeseci od datuma kada odluka o dosuđivanju naknade postane izvršna).

217. Iako Sud uzima u obzir domaće zakonske rokove utvrđene za ovršni postupak, njihovo nepoštovanje ne predstavlja automatski povredu Konvencije. Odlaganje može biti opravdano u posebnim okolnostima, ali ne smije, u svakom slučaju, biti takvo da narušava bit prava zaštićenog na temelju članka 6. stavka 1. Sud je u predmetu *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., smatrao da neizvršenje presude u razdoblju od šest mjeseci nije samo po sebi nerazumno (stavak 85.), a u predmetu *Moroko protiv Rusije*, 2008., da ukupno odlaganje izvršenja presude od devet mjeseci od

strane vlasti nije nerazumno *prima facie* na temelju Konvencije (stavak 43.). Međutim, treba napomenuti da ta razmatranja ne uklanjaju potrebu za ocjenom postupka u cjelini u svjetlu gore navedenih kriterija i svih drugih relevantnih okolnosti (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 67.).

218. Konkretno, u predmetu *Gerasimov i drugi protiv Rusije*, 2014., stavci 168. – 174., Sud je naveo da, ako presuda koju je potrebno izvršiti zahtijeva da tijela javne vlasti poduzmu određenu radnju od značajne važnosti za podnositelja zahtjeva (primjerice, jer bi svakodnevni životni uvjeti podnositelja zahtjeva bili pogođeni), odlaganje izvršenja od više od šest mjeseci bilo bi u suprotnosti s konvencijskom pretpostavkom posebne revnosti (stavak 170.). Kad je riječ o dodjeli stambenog prostora, Sud je zahtijevao da odlaganje traje manje od dvije godine, osim ako postoji potreba za posebnom revnošću (stavak 171.).

219. Ne može se očekivati da osoba koja je ishodila presudu protiv države na kraju pravnog postupka pokreće odvojen ovršni postupak (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 68.; *Sharxhi i drugi protiv Albanije*, 2018., stavak 93.). Teret da se osigura poštovanje presude protiv države na državnim je vlastima (*Yavorivskaya protiv Rusije*, 2005., stavak 25.), počevši od datuma kada presuda postane obvezujuća i izvršna (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 69.). Iz toga proizlazi da zakašnjelo plaćanje, nakon ovršnog postupka, iznosa koji se duguju podnositelju zahtjeva ne može ispraviti dugotrajni propust nacionalnih tijela da postupe u skladu s presudom i ne osigurava odgovarajuću zadovoljštinu (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 198.).

220. Od uspješne parnične stranke može se zahtijevati da poduzme određene postupovne korake kako bi omogućila ili ubrzala izvršenje presude. Međutim, zahtjev suradnje vjerovnika ne smije nadilaziti ono što je strogo nužno te ne oslobađa vlasti od njihovih obveza (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 69.).

221. Sud je smatrao i da stav vlasti da podnositelja zahtjeva smatra odgovornim za pokretanje ovršnog postupka u odnosu na izvršnu odluku donesenu u njegovu korist, u kombinaciji sa zanemarivanjem njegove financijske situacije, predstavlja prekomjeran teret i ograničava njegovu pravo na pristup sudu do te mjere da narušava samu bit tog prava (*Apostol protiv Gruzije*, 2006., stavak 65.).

222. Parnična stranka ne može biti lišena koristi, u razumnom roku, pravomoćne odluke kojom joj je dosuđena naknada štete (*Burdov protiv Rusije*, 2002., stavak 35.) ili smještaj (*Teteriny protiv Rusije*, 2005., stavci 41. – 42.), bez obzira na složenost domaćeg ovršnog postupka ili državnog proračunskog sustava. Državna vlast ne može navesti nedostatak sredstava ili drugih resursa kao izgovor za neisplaćivanje duga po presudi (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 199.; *Burdov protiv Rusije*, 2002., stavak 35.; *Amat-G Ltd i Mebaghishvili protiv Gruzije*, 2005., stavak 47.). Ne može navesti ni nedostatak alternativnog smještaja kao izgovor za nepoštovanje presude (*Prodan protiv Moldavije*, 2004., stavak 53.; *Tchokontio Happi protiv Francuske*, 2015., stavak 50.; *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavak 70.).

223. Vrijeme potrebno vlastima da postupe po presudi kojom se nalaže isplata novčane naknade trebalo bi računati od datuma kada je presuda postala konačna i izvršna do datuma isplate dosuđenog iznosa. Odlaganje isplate naknade koju je dosudio sud od dvije godine i mjesec dana na prvi pogled nije u skladu s pretpostavkama Konvencije, osim ako postoje bilo kakve okolnosti koje ga opravdavaju (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavci 73. – 76. i 83.).

224. Nadalje, tvrdnja da lokalne vlasti uživaju autonomiju prema domaćem pravu nevažeća je s obzirom na načelo međunarodne odgovornosti države prema Konvenciji (*Société de gestion du port de Campoloro i Société fermière de Campoloro protiv Francuske*, 2006., stavak 62.).

225. Doduše, u iznimnim situacijama izvršenje *restitutio in integrum* sudske presude kojom su upravni akti proglašeni nezakonitima i ništavima može se, kao takvo, pokazati objektivno nemogućim zbog nepremostivih činjeničnih ili pravnih prepreka. Međutim, u takvim situacijama, u skladu s pretpostavkama prava na pristup sudu, država članica mora, u dobroj vjeri i na vlastitu inicijativu, ispitati druga rješenja kojima bi se moglo otkloniti štetne učinke njezinih nezakonitih radnji, kao što je

dosuđivanje naknade (*Cingilli Holding A.Ş. i Cingilloğlu protiv Turske*, 2015., stavak 41., a za zahtjev u kontekstu spora između pojedinaca, *Nikoloudakis protiv Grčke*, 2020., stavak 50.).

226. Potrebno je razlikovati dugove koje duguju državne vlasti (*Burdov protiv Rusije (br. 2)*, 2009., stavci 68. – 69., 72. *et seq.*) i dugove koje duguje pojedinac jer se opseg obveze države na temelju Konvencije razlikuje ovisno o statusu dužnika.

227. Pojedinac koji je ishodio presudu protiv tijela javne vlasti obično nije dužan pokretati odvojen ovršni postupak. Sud je smatrao da nije primjereno zahtijevati od pojedinca koji je ishodio presudu protiv države u pravnom postupku da zatim pokrene ovršni postupak kako bi dobio zadovoljštinu (*Metaxas protiv Grčke*, 2004., stavak 19.; *Kukalo protiv Rusije*, 2005., stavak 49.). Dovoljno je da pojedinac na odgovarajući način obavijesti dotično državno tijelo (*Akashev protiv Rusije*, 2008., stavak 21.) ili izvrši određene postupovne radnje formalne prirode (*Kosmidis i Kosmidou protiv Grčke*, 2007., stavak 24.).

228. Kada je dužnik *privatna osoba*, ne može doći do odgovornosti države zbog neplaćanja ovršnog duga zbog nesolventnosti „privatnog” dužnika (*Sanglier protiv Francuske*, 2003., stavak 39.; *Ciprová protiv Češke Republike* (odl.), 2005.; *Cubanit protiv Rumunjske* (odl.), 2007.). Ipak, država ima pozitivnu obvezu organizirati sustav za izvršenje konačnih presuda u sporovima između privatnih osoba koji je djelotvoran i u pravu i u praksi (*Fuklev protiv Ukrajine*, 2005., stavak 84.; *Fomenko i drugi protiv Rusije* (odl.), 2019., stavci 171. – 181.). Do odgovornosti države stoga može doći ako tijela javne vlasti uključena u ovršni postupak ne pokažu potrebnu revnost ili čak spriječe ovrhu (*Fuklev protiv Ukrajine*, 2005., stavak 67.). Mjere koje poduzimaju nacionalna tijela kako bi osigurala izvršenje moraju biti odgovarajuće i dostatne u tu svrhu (*Ruianu protiv Rumunjske*, 2003., stavak 66.), s obzirom na njihove obveze po pitanju izvršenja, jer upravo su ta tijela ona koja izvršavaju javne ovlasti (*ibid.*, stavci 72. – 73.; *Sekul protiv Hrvatske* (odl.), 2015., stavci 54. – 55.).

229. Tako je, primjerice, Sud smatrao da su, suzdržavajući se od izricanja sankcija u pogledu propusta (privatne) treće strane da surađuje s tijelima ovlaštenima za izvršenje pravomoćnih ovršnih odluka, nacionalna tijela lišila odredbe članka 6. stavka 1. svakog korisnog učinka (predmet *Pini i drugi protiv Rumunjske*, 2004., stavci 186. – 188., u kojem je privatna ustanova u kojoj je živjelo dvoje djece više od tri godine sprječavala izvršenje rješenja za posvojenje djece).

230. Ipak, kada je država poduzela sve zakonom predviđene korake kako bi osigurala da privatna osoba postupi u skladu s odlukom, država se ne može smatrati odgovornom za odbijanje dužnika da ispuni svoje obveze (*Fociac protiv Rumunjske*, 2005., stavci 74. i 78.), a obveze države na temelju Konvencije su ispunjene (*Fomenko i drugi protiv Rusije* (odl.), 2019., stavak 195.).

231. Konačno, pravom na sud zaštićeno je i pravo na pristup ovršnom postupku, odnosno pravo na pokretanje ovršnog postupka (*Apostol protiv Gruzije*, 2006., stavak 56.).

b. Pravo da se pravomoćna sudska odluka ne dovodi u pitanje

232. Nadalje, pravo na pošteno suđenje mora se tumačiti u svjetlu vladavine prava. Jedan od temeljnih aspekata vladavine prava jest načelo pravne sigurnosti (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238.; *Okay i drugi protiv Turske*, 2005., stavak 73.), koje zahtijeva, *inter alia*, da se u slučajevima u kojima su sudovi pravomoćno odlučili o predmetu njihova odluka ne bi smjela dovoditi u pitanje (*Brumarescu protiv Rumunjske* [VV], 1999., stavak 61.; *Agrokompleks protiv Ukrajine*, 2011., stavak 148.). To se odnosi i na odluke kojima se određuju privremene mjere koje ostaju na snazi do okončanja postupka (*Sharxhi i drugi protiv Albanije*, 2018., stavci 92. – 96.).

233. Pravosudni sustavi za koje su karakteristične pravomoćne presude koje su podložne preispitivanju bez vremenskog ograničenja i za koje postoji opasnost da će se opetovano ukidati nisu u skladu s člankom 6. stavkom 1. (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, 2002., stavci 74., 77. i 82., u vezi s postupkom *prigovora* u kojem su predsjednik Vrhovnog arbitražnog suda, državni odvjetnik i njihovi zamjenici imali diskrecijsku ovlast osporavati pravomoćne presude u postupku nadzorne provjere podnošenjem prigovora).

234. Dovođenje u pitanje odluka na taj način nije prihvatljivo, bilo od strane sudaca i članova izvršne vlasti (*Tregubenko protiv Ukrajine*, 2004., stavak 36.) bilo od strane nepravosudnih tijela (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, 2011., stavci 150. – 151.).

235. Pravomoćna odluka može biti dovedena u pitanje samo ako je to nužno zbog značajnih i uvjerljivih okolnosti kao što je sudska pogreška (*Ryabykh protiv Rusije*, 2003., stavak 52.; vidi i *Vardanyan i Nanushyan protiv Armenije*, 2016., stavak 70., i usporedi s predmetom *Trapeznikov i drugi protiv Rusije*, 2016., u kojem postupak nadzorne provjere, proveden na zahtjev stranaka, nije doveo do povrede načela pravne sigurnosti, stavci 39. – 40.; a, za načela, *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238. U predmetu *Tiğrak protiv Turske*, 2021., stavci 58. – 63., Sud je naglasio da zahtjev podnesen nakon što je presuda postala pravomoćna i izvršna ne može predstavljati osnovu za nepoštovanje načela *res judicata* (a za sažetak načela vidi stavke 48. – 49.).

236. Ukratko, pravna sigurnost pretpostavlja poštovanje načela *res judicata*, to jest, načela pravomoćnosti presuda (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238. i u nastavku). Na temelju tog načela, nijedna stranka nije ovlaštena tražiti preispitivanje pravomoćne i obvezujuće presude samo radi ostvarivanja ponovnog suđenja i nove odluke o predmetu. Viši sudovi svoju ovlast za preispitivanje ne bi trebali koristiti radi provođenja novog ispitivanja. Preispitivanje ne bi trebalo biti prikrivena žalba, a puka mogućnost da postoje dva mišljenja o predmetu nije dostatan razlog za ponovno ispitivanje predmeta. Odstupanje od tog načela opravdano je samo kada je to nužno zbog značajnih i uvjerljivih okolnosti, kao što je, primjerice, ispravljanje temeljnog nedostatka ili pogrešne primjene prava: *Ryabykh protiv Rusije*, 2003., stavak 52., i *OOO Link Oil SPB protiv Rusije* (odl.), 2009. To je temeljni aspekt članka 6. stavka 1. i poštovanje tog aspekta treba se ocijeniti u svjetlu sudske prakse (vidi, osobito, *Gražulevičiūtė protiv Litve*, 2021., stavci 72. – 74., i *Esertas protiv Litve*, 2012., stavak 28.

237. Sudska praksa Suda u vezi s načelom *res judicata* obuhvaća, konkretno, dvije situacije koje su slične, ali ne i istovjetne: preispitivanje pravomoćne i obvezujuće presude putem izvanrednog pravnog sredstva ili u svjetlu novootkrivenih činjenica (vidi, primjerice, *Pravednaya protiv Rusije*, 2004., stavci 30. – 33., *Tregubenko protiv Ukrajine*, 2004., stavci 34. – 38.) te produljenje roka za korištenje redovnog pravnog sredstva (*Magomedov i drugi protiv Rusije*, 2017., stavci 87. – 89.). Prva se situacija odnosi na ukidanje od strane tijela koje provodi nadzor pravomoćne i obvezujuće presude u postupku koji je primjenjiv u slučaju novih ili novootkrivenih okolnosti, što u stvarnosti predstavlja prikrivenu žalbu – odnosno priliku da tijelo javne vlasti osigura preispitivanje svog predmeta pozivajući se na postojeću i poznatu činjenicu koju je prethodno propustilo iznijeti. U drugoj situaciji, sud prihvaća zahtjev stranke koja je izgubila da podnese žalbu izvan roka. Na taj se način presuda koja predstavlja *res judicata* ne poništava odmah, ali ipak prestaje biti pravomoćna i obvezujuća. Stoga se obje te situacije mogu smatrati povredom načela pravomoćnosti presuda.

238. Može se dogoditi i da pravomoćna presuda nije ukinuta, već je lišena pravnog učinka zbog odluke donesene u odvojenom postupku (*Gražulevičiūtė protiv Litve*, 2021., stavci 79. – 81.).

239. U tom kontekstu, Sud je naglasio da rizik od bilo kakve pogreške koju počini tijelo javne vlasti u sudskom ili nekom drugom postupku mora snositi država, osobito kada u pitanje nije doveden neki drugi privatni interes, i da se greške ne smiju ispravljati na teret dotičnih pojedinaca. Iako potreba za ispravljanjem pravosudnih pogrešaka u načelu može predstavljati legitimno razmatranje, ona se ne bi trebala proizvoljno zadovoljiti, a u svakom slučaju, vlasti moraju, u mjeri u kojoj je to moguće, uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa pojedinca i potrebe da se osigura pravilno djelovanje pravosudnog sustava (*Magomedov i drugi protiv Rusije*, 2017., stavci 94. – 95., u vezi s prihvaćanjem nepravovremeno podnesenih žalbi u korist vlasti nakon produljenja roka za žalbu, bez ikakvih valjanih razloga).

C. Uzajamno priznavanje i izvršenje presuda koje su donijeli strani sudovi ili koje su donesene negdje drugdje u Europskoj uniji

240. Sud je primijetio da priznavanje i izvršenje presude od strane jedne države koju je donijela druga država predstavlja sredstvo za osiguranje pravne sigurnosti u međunarodnim odnosima između privatnih stranaka (*Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş. protiv Turske*, 2012., stavak 46.). Svatko tko ima pravni interes za priznanje strane presude mora biti u mogućnosti podnijeti zahtjev u tu svrhu (*Selin Aslı Öztürk protiv Turske*, 2009., stavci 39. – 41., u vezi s priznavanjem presude o razvodu braka donesene u inozemstvu).

241. Odluka o izvršenju strane presude (*exequatur*) nije u skladu s pretpostavkama članka 6. stavka 1. ako je donesena, a da nije dana nikakva mogućnost djelotvornog podnošenja prigovora u pogledu nepoštenosti postupka koji je doveo do te presude, bilo u državi u kojoj je donesena presuda ili u zamoljenoj državi. Sud je uvijek primjenjivao opće načelo da sud koji ispituje zahtjev za priznavanje i izvršenje strane presude ne može prihvatiti zahtjev, a da prethodno u određenoj mjeri ne provede preispitivanje te presude u svjetlu jamstava poštenog suđenja; intenzitet tog preispitivanja može se razlikovati ovisno o prirodi predmeta (*Pellegrini protiv Italije*, 2001., stavak 40.).

242. Predmet *Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., odnosio se na izvršenje odluke donesene u drugoj državi članici Europske unije. Sudska praksa Suda koja se odnosi na pretpostavku jednakovrijedne zaštite temeljnih prava unutar Europske unije (poznata kao „pretpostavka iz predmeta *Bosphorus*”) prvi je put primijenjena na mehanizme uzajamnog priznavanja utemeljene na načelu međusobnog povjerenja među državama članicama Europske unije. Predmet se odnosio na izvršenje u Latviji presude donesene u drugoj zemlji (Cipar) u odsutnosti dužnika. Sud je utvrdio opća načela o tom pitanju i naznačio okolnosti u kojima bi se ta pretpostavka mogla pobiti (vidi posebice stavke 115. – 117.). Primjenjujući ta načela, Sud nije utvrdio da je zaštita temeljnih prava bila tako očigledno manjkava da bi pobila pretpostavku jednakovrijedne zaštite.

B. Uspostavljanje zakonom

1. Načela

243. U svjetlu načela vladavine prava, svojstvenog sustavu Konvencije, „sud” uvijek mora biti „ustanovljen zakonom” (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 211.) ili, točnije, „sud ustanovljen u skladu sa zakonom” (stavci 229. – 230.). To je neophodno kako bi se pravosuđe zaštitilo od bilo kakvog nezakonitog ili nedopuštenog vanjskog utjecaja (stavci 226. i 246.). Nakon analize sudske prakse (stavci 211. – 217. i navedena upućivanja u pogledu građanskog aspekta), u toj su presudi razrađena načela sudske prakse i pojašnjeno je značenje tog pojma (stavci 223. – 230.) te njegov odnos s drugim „institucionalnim pretpostavkama” neovisnosti i nepristranosti na temelju članka 6. stavka 1. (stavci 218. *et seq.*, stavci 231. – 234.)¹⁴, vladavine prava i povjerenja javnosti u pravosuđe (stavci 237. *et seq.*; vidi relevantni sažetak u predmetu *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 245. – 251., a za načelo zakonitosti stavak 282.).

244. „Zakon” na temelju kojeg se može smatrati da je „sud” „ustanovljen” uključuje svaku odredbu domaćeg prava, uključujući osobito odredbe koje se odnose na neovisnost članova suda, zbog čijeg bi kršenja sudjelovanje jednog ili više sudaca u ispitivanju predmeta bilo „nepravilno” (stavak 232.). Ispitivanjem na temelju pretpostavke „zakonom ustanovljenog suda” potrebno je sustavno ispitati je li navodna nezakonitost u danom slučaju bila takve težine da je narušila temeljna načela vladavine prava i diobe vlasti i ugrozila neovisnost dotičnog suda (stavci 234. i 237.).

245. Sud stoga može ispitati je li se u tom pogledu poštovao domaći zakon. Međutim, s obzirom na opće načelo prema kojem prvenstveno sami nacionalni sudovi tumače odredbe domaćeg prava (stavak 209.), Sud je utvrdio da ne može dovoditi u pitanje njihovo tumačenje osim ako dođe do

¹⁴ Vidi odjeljak „Neovisnost i nepristranost”.

„očite povrede” zakonodavstva (*Kontalexis protiv Grčke*, 2011., stavci 39. *et seq.*, u vezi sa zakazivanjem datuma ročišta i mijenjanjem suca zamjenskim sucem na dan ročišta; *Pasquini protiv San Marina*, 2019., stavci 104. i 109.). Za predmet u kojem je Sud odbacio ocjenu domaćih sudova u pogledu poštovanja pretpostavke „zakonom ustanovljenog suda” vidi *Miracle Europe Kft protiv Mađarske*, 2016., stavci 65. – 66. Naknadno je u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., Veliko vijeće razlikovalo pojam „očite povrede” domaćeg prava i pojam „očigledne povrede domaćih pravila o imenovanju sudaca” (vidi, konkretno, stavke 242., 244. *et seq.*, 254.). U tom je predmetu domaći sud već utvrdio povredu pravila u fazi prvotnog imenovanja sudaca od strane nacionalnog tijela za imenovanje (stavci 208. – 210., 242., 254.), a uloga Suda bila je ograničena na određivanje posljedica u smislu članka 6. stavka 1. utvrđenih povreda domaćeg prava.

246. Izraz „ustanovljen zakonom” ne obuhvaća samo pravni temelj za samo postojanje „suda” već i zahtjev da sud poštuje određena pravila kojima se uređuje njegov rad (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 223.; *Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine*, 2006., stavak 24.). Zakonitost suda po definiciji također mora obuhvaćati i njegov sastav u svakom predmetu i postupak prvotnog imenovanja sudaca (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 224. – 228.). Potonji je aspekt Veliko vijeće ispitalo u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV].

247. Izvršna ili zakonodavna vlast smiju imenovati suce, pod uvjetom da imenovani nisu pod utjecajem ili pritiskom za vrijeme izvršavanja svoje sudbene uloge (*ibid.*, stavak 207.). Neovisno o sustavu imenovanja uspostavljenom na domaćoj razini, važno je da domaći zakon o imenovanju sudaca bude nedvosmislen u najvećoj mogućoj mjeri kako se ne bi omogućilo proizvoljno miješanje u postupak imenovanja, uključujući i od strane izvršne vlasti (*ibid.*, stavak 230.).

248. Kad je riječ o prvotnom postupku imenovanja suca na sud, u presudi u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., navedeno je da ne dovodi svaka nepravilnost do povrede članka 6. stavka 1. (pri čemu se vodilo računa o tome da se ne usvoji pretjerano opsežno tumačenje prava na „zakonom ustanovljen sud”; vidi stavke 236. *et seq.*). Sud je razvio „test za prag” i definirao je „test od tri koraka” za utvrđivanje toga jesu li nepravilnosti u određenom postupku imenovanja suca „bile toliko ozbiljne da dovode do povrede prava na zakonom ustanovljeni sud i jesu li nadležna državna tijela ravnotežu između suprotstavljenih načela uspostavila pošteno i razmjerno u konkretnim okolnostima predmeta” (stavci 235 *et seq.*, stavci 243. – 252. za izložene različite korake i stavci 254. – 290. za njihovu primjenu; vidi i predmet *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, koji se odnosio na ustavni sud, a osobito stavke 285. – 289.). Primjenjujući taj pristup u predmetu *Reczkowicz protiv Poljske*, 2021. (stavci 216. – 282.), Sud je presudio da su zakonodavna i izvršna vlast izvršile nedopušten utjecaj na postupak imenovanja sudaca u kontekstu reorganizacije pravosudnog sustava i da je riječ o temeljnoj nepravilnosti koja negativno utječe na cijeli proces i narušava legitimitet relevantnog sastava Vrhovnog suda (stavci 276. – 280.). Temeljna nepravilnost također je utvrđena u predmetu *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., u suprotnosti sa zahtjevima neovisnosti pravosuđa i diobe vlasti među ostalim načelima (stavak 349.). U presudi je navedeno da se namjerno nepoštovanje obvezujuće sudske odluke od strane izvršne vlasti i njezino miješanje u provođenje pravde, kako bi se narušila valjanost trenutačnog sudskog preispitivanja imenovanja sudaca, mora okarakterizirati kao očigledno u suprotnosti s vladavinom prava (stavci 338. i 348. – 350.).

249. Nije isključeno da se samo po sebi neko tijelo ustanovljeno zakonom na iznimnoj i prijelaznoj osnovi smatra „zakonom ustanovljenim sudom” u smislu Konvencije (*Xhoxhaj protiv Albanije*, stavci 284. – 288.).

2. Primjena navedenih načela

250. Na sudovima je da upravljaju svojim postupcima s ciljem osiguranja pravilnog djelovanja pravosudnog sustava. Dodjela predmeta u rad određenom sucu ili sudu ulazi u njihovu slobodnu procjenu u takvim stvarima. Međutim, da bi bila u skladu s člankom 6. stavkom 1., mora biti u skladu s pretpostavkama neovisnosti i nepristranosti (*Pasquini protiv San Marina*, 2019., stavci 103. i 107.).

Sudac kojemu je neki predmet dodijeljen u rad mora biti neovisan o izvršnoj vlasti, a dodjela predmeta ne može ovisiti samo o diskrecijskoj ovlasti pravosudnih tijela (*ibid.*, stavak 110.). U sudskoj praksi razlikuju se dodjeljivanje i preraspodjela predmeta u rad (*ibid.*, stavak 107.).

251. Smatralo se da je praksa prešutnog obnavljanja mandata sudaca na neodređeno vrijeme nakon isteka zakonskog mandata i do ponovnog imenovanja u suprotnosti s načelom „zakonom ustanovljenog suda“ (*Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 151.). Postupci kojima je uređeno imenovanje sudaca ne mogu se svesti na internu praksu (*ibid.*, stavci 154. – 156.). Zamjena suca ne smije biti proizvoljna (*Pasquini protiv San Marina*, 2019., stavak 112.), kao ni preraspodjela i dodjeljivanje predmeta (*Miracle Europe Kft protiv Mađarske*, 2016, stavci 59. – 67.; *Biagioli protiv San Marina* (odl.), 2014., stavci 77. – 78. i 80., za poseban slučaj male jurisdikcije i malog suda).

252. Sljedeće situacije dovele su do utvrđivanja povrede, primjerice: mijenjanje suca zamjenskim sucem na dan ročišta (*Kontalexis protiv Grčke*, 2011., stavci 42. – 44.), donošenje presude od strane vijeća sastavljenog od manjeg broja članova od broja predviđenog zakonom (*Momčilović protiv Srbije*, 2013., stavci 32., i *Jenița Mocanu protiv Rumunjske*, 2013., stavak 41.), vođenje sudskog postupka od strane sudske savjetnice koja prema mjerodavnom domaćem zakonu nije ovlaštena obavljati tu funkciju (*Ezgeta protiv Hrvatske*, 2017., stavak 44.), ili sud koji je prekoračio svoju uobičajenu nadležnost bez ikakvog objašnjenja namjernim kršenjem zakona (*Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine*, 2006., stavci 27. – 28.); te predmete treba promatrati u svjetlu predmeta *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 211. *et seq.*, konkretno stavka 218. Nadalje, vrhovni sud koji, umjesto da je postupio u okviru svoje nadležnosti kako je to predviđeno domaćim pravom pa poništio odluku i vratio na daljnje razmatranje ili poništio postupak te je odlučio o osnovanosti umjesto nadležnog tijela, nije „zakonom ustanovljen sud“ (*Aviakompaniya A.T.I., ZAT protiv Ukrajine*, 2017., stavak 44.).

253. Kad je riječ o prvotnom postupku imenovanja sudaca, u presudi u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., navedene su situacije koje bi ili ne bi dovele do povrede članka 6. stavka 1. (stavci 246. – 247. *et seq.*). U tom je predmetu Sud smatrao da je došlo do „teškog kršenja“ temeljnog pravila postupka imenovanja sudaca za novi žalbeni sud, posebice od strane ministrice pravosuđa, za koje je kršenje, budući da nije bilo djelotvorno ispravljeno prilikom preispitivanja koje je proveo Vrhovni sud, čije obrazloženje Sud nije mogao prihvatiti (stavak 286.), utvrđeno da je u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (stavci 288. – 289.) U predmetu *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., Sud je zaključio da su izvršna i zakonodavna vlast nedopušteno utjecale na postupak izbora sudaca Ustavnog suda i da je došlo do „ozbiljnih nepravilnosti“. (stavci 284. – 291.; vidi i *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., stavak 353., i *Reczkowicz protiv Poljske*, 2021.).

C. Neovisnost i nepristranost

1. Opća razmatranja

254. Pravo na pošteno suđenje iz članka 6. stavka 1. zahtijeva da predmet ispita „neovisni i nepristrani sud“. Neovisnost pravosuđa uvjet je *sine qua non* za pravo na pošteno suđenje na temelju članka 6. Konvencije (Grzęda protiv Poljske [VV], 2022., stavak 301.) i neovisnost pravosuđa preduvjet je vladavine prava (stavak 298.). Suci ne mogu poštovati vladavinu prava i osigurati primjenu Konvencije ako su domaćim pravom lišeni jamstava sadržanih u Konvenciji o pitanjima koja su izravno povezana s njihovom neovisnošću i nepristranošću (stavak 264.).

Štoviše, postoji jasna veza između jamstva sudske neovisnosti i integriteta postupka imenovanja sudaca i zahtjeva sudske neovisnosti i autonomije nacionalnog tijela koje je odgovorno za očuvanje neovisnosti sudova i sudaca (*ibid.*, stavci 300. – 303. i 345. – 346., u vezi s Nacionalnim pravosudnim vijećem u Poljskoj).

255. Postoji čvrsta veza između pojmova „neovisnosti“ i „nepristranosti“, a ovisno o okolnostima, ti

pojmovi možda će se trebati zajednički ispitati (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 150. i 152.; vidi i, u pogledu njihove uske povezanosti, stavke 153. – 156.; *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 61. – 64.). Postoji i međudjelovanje između tih dvaju pojmova i pojma „zakonom ustanovljen sud” u smislu članka 6. stavka 1. (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 218. *et seq.*, stavci 231. *et seq.*¹⁵ i također stavak 295.).

Pri ocjenjivanju neovisnosti suda, u smislu članka 6. stavka 1. u njegovu kaznenom i građanskom aspektu, mora se voditi računa, *inter alia*, o načinu imenovanja njegovih članova (vidi, primjerice, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala*, 2018., stavak 144.), što je pitanje koje se odnosi na područje uspostavljanja „suda” (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 232.).

256. Nadalje, „neovisnost” se odnosi na nužnu osobnu i institucionalnu neovisnost koja je potrebna za nepristrano donošenje odluka, te je stoga preduvjet za nepristranost (*Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., stavak 316.: ta je presuda primjer veze između pojmova „zakonom ustanovljenog suda” i „neovisnog i nepristranog suda”, stavak 357.). Pojam „neovisnost” je karakteristika emocionalnog stanja koje podrazumijeva otpornost suca na vanjski pritisak kao pitanje moralnog integriteta, te skupa institucionalnih i operativnih pravila (koja uključuju i postupak u kojem se suci mogu imenovati na način koji osigurava njihovu neovisnost i kriterije odabira koji se temelje na zaslugama) koja moraju osigurati zaštitu od nedopuštenog utjecaja i/ili neograničene diskrecijske ovlasti drugih tijela državne vlasti, i u prvotnoj fazi imenovanja suca i tijekom izvršavanja njegovih dužnosti (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 234.).

257. Pojam diobe vlasti između političkih tijela vlade i pravosuđa ima sve veću važnost u praksi Suda (*Svilengacánin i drugi protiv Srbije*, 2021., stavci 64. i 72. U presudi u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stoga je naglašena sve veća važnost koja se pridaje diobi vlasti i nužnosti očuvanja neovisnosti pravosuđa (stavak 196.; vidi i *Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., stavci 349. – 353.), a to je ponovno potvrđeno u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022. (vidi osobito stavke 298. i 301. – 303.). S obzirom na istaknuto mjesto koje pravosuđe zauzima među državnim tijelima u demokratskom društvu, Sud posebnu pozornost mora posvetiti zaštiti članova pravosuđa od mjera koje mogu ugroziti njihovu neovisnost i autonomiju, ne samo u njihovoj sudskoj ulozi već i u vezi s drugim službenim funkcijama koje mogu obavljati koje su usko povezane s pravosudnim sustavom. Jednako je nužno zaštititi autonomiju pravosudnih vijeća (tijelo koje je odgovorno za očuvanje neovisnosti pravosuđa) od zadiranja zakonodavne i izvršne vlasti, osobito u pitanjima koja se odnose na imenovanje sudaca, te sačuvati njihovu ulogu pružatelja zaštite od političkog utjecaja na pravosuđe (stavak 346.). Štoviše, iako Konvencija ne sprječava države da donose legitimne i nužne odluke o reformi pravosuđa, bilo kakva reforma ne bi trebala dovesti do narušavanja neovisnosti pravosuđa i njegovih upravljačkih tijela (stavak 323.).

258. Sudjelovanje sudaca porotnika u predmetu, kao takvo, nije u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (*Cooper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 123.). Postojanje vijeća s raznim članovima koji, pod predsjedništvom suca, uključuju državne službenike i predstavnike zainteresiranih tijela samo po sebi ne predstavlja dokaz pristranosti (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavci 57. – 58.). Štoviše, nema prigovora *per se* sudjelovanju sudaca porotnika iz redova stručnjaka u odlučivanju na sudu (*Pabla Ky protiv Finske*, 2004., stavak 32.).

259. Načela utvrđena sudskom praksom koja se odnose na nepristranost primjenjuju se na suce porotnike kao i na profesionalne suce (*Langborger protiv Švedske*, 1989, stavci 34.-35.; *Cooper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2003., stavak 123.).

260. Sud je priznao da se, u slučaju kada je trgovačka ili sportska arbitraža prihvaćena slobodno, zakonito i nedvosmisleno, pojmovi neovisnosti i nepristranosti mogu tumačiti fleksibilno, s obzirom na to da je sama bit arbitražnog sustava da stranke u sporu imenuju tijela koja donose odluke, ili barem dio tih tijela (*Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavak 146.; usporediti s arbitražnim

¹⁵ Vidi odjeljak „Uspostavljanje zakonom”.

povjerenstvom koje uživa isključivu i obveznu nadležnost, *Ali Rıza i drugi protiv Turske*, 2020., stavci 207. – 222.). Ipak, nepristranost arbitražnog postupka i dalje je važna, uključujući ulogu dojma (*Beg S.p.a. protiv Italije*, 2021., stavci 144. – 153.). Za pitanje je li postojalo nedvosmisleno odricanje od jamstva nepristranih arbitara vidi stavke 138. – 143.

261. U načelu, povreda članka 6. stavka 1. ne može se temeljiti na nedostatku neovisnosti ili nepristranosti suda koji donosi odluku ili povredi nekog bitnog postupovnog jamstva od strane tog suda ako je kontrolu donesene odluke izvršilo sudbeno tijelo koje je imalo „punu nadležnost” i osiguralo poštovanje relevantnih jamstava ispravljanjem predmetnog propusta (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 65., 67. i 72., u stegovnom kontekstu; *De Haan protiv Nizozemske*, 1997., stavci 52. – 55.; *Helle protiv Finske*, 1997., stavak 46.; *Crompton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2009., stavak 79.).¹⁶

262. Sud je dosljedno naglašavao da opseg obveze države iz članka 6. stavka 1. Konvencije da osigura suđenje pred „neovisnim i nepristranim sudom” nije ograničen na sudbenu vlast. On podrazumijeva i obveze izvršne vlasti, zakonodavne vlasti i drugih tijela državne vlasti, neovisno o razini vlasti, da poštuju presude i odluke sudova i podvrgnu im se, čak i kada se ne slažu s njima. Stoga je poštovanje autoriteta sudova od strane države neophodan preduvjet za povjerenje javnosti u sudove i, šire, za vladavinu prava. Da bi se to postiglo, ustavne mjere zaštite neovisnosti i nepristranosti pravosuđa nisu dovoljne. One moraju biti djelotvorno ugrađene u uobičajene upravne pristupe i prakse (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, 2011., stavak 136.).

263. Izjave državnih dužnosnika i političara mogu biti u suprotnosti s gore navedenim jamstvima iz članka 6. (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, 2000., stavak 80.; *Kinský protiv Češke Republike*, 2012., stavak 94.), ali i ne moraju (*Čivinskaitė protiv Litve*, 2020., stavak 144., i za sažetak presedana, stavci 119. – 120.).

2. Neovisni sud

264. Izraz „neovisni” odnosi se na neovisnost u odnosu na *druge grane vlasti* (izvršnu vlast i parlament) (*Beaumont protiv Francuske*, 1994., stavak 38.) te i u odnosu na *stranke* (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 42.). Ispunjenje te pretpostavke ocjenjuje se, posebice, na temelju zakonskih kriterija, kao što su način imenovanja članova suda i trajanje njihova mandata ili postojanje dostatnih mjera zaštite od rizika od vanjskih pritisaka (vidi, primjerice, *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 153. – 156.). Važno je i pitanje ostavlja li tijelo dojam neovisnosti (*ibid.*, stavak 144.; *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 103.; *Grace Gatt protiv Malte*, 2019., stavak 85.). Uočeni nedostaci možda jesu, a možda nisu bili otklonjeni tijekom kasnijih faza postupka (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 65., 67. i 72.).

265. Iako pojam diobe vlasti između političkih tijela vlade i sudstva ima sve veću važnost u praksi Suda, ni članak 6. ni bilo koja druga odredba Konvencije od država ne zahtijeva pridržavanje bilo kakvih teoretskih ustavnih pojmova u vezi s dopuštenim granicama interakcije vlasti. Pitanje je uvijek jesu li u određenom predmetu ispunjene pretpostavke Konvencije (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske* [VV], 2003., stavak 193.; *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 144.). Doista, pojam neovisnosti suda podrazumijeva postojanje postupovnih mjera zaštite radi odvajanja sudbene vlasti od drugih vlasti (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 215.). Štoviše, pri ocjenjivanju neovisnosti suda u smislu članka 6. stavka 1. mora se voditi računa, *inter alia*, o načinu imenovanja njegovih članova, što je pitanje koje se odnosi na područje uspostavljanja „suda” (stavak 232., u kojem se naglašava međudjelovanje između pretpostavki „neovisnosti”, „nepristranosti” i „zakonom ustanovljenog suda”).¹⁷

Kad je riječ o diobi vlasti i nužnosti zaštite neovisnosti pravosuđa, Sud je pazio na potrebu da se

¹⁶ Vidi i odjeljke „Kontrola od strane suda koji ima punu nadležnost” i „Poštenost”.

¹⁷ Vidi odjeljak „Pojam „suda””.

članove pravosuđa zaštititi od mjera koje potencijalno narušavaju njihovu neovisnost i samostalnost, među ostalim i sa stajališta primjenjivosti članka 6. stavka 1. i pristupa sudu (vidi sažetak načela u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 298. i 300. – 309., koja su primjenjiva ne samo na sudsku ulogu sudaca već i na druge službene funkcije usko povezane s pravosudnim sustavom, kao što je članstvo u Nacionalnom pravosudnom vijeću, stavci 303. – 307.; vidi i *Bilgen protiv Turske*, 2021., stavak 58. *in fine*) te u odnosu na raspravu u stegovnom postupku (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 196.).

Bez obzira na to koji sustav države članice odaberu, moraju se pridržavati svoje obveze osiguranja neovisnosti pravosuđa. Kada je uspostavljeno pravosudno vijeće, državna tijela trebala bi imati obvezu osigurati njegovu neovisnost od izvršne i zakonodavne vlasti, osobito kako bi se zaštitio integritet postupka imenovanja sudaca. Smjenjivanje ili prijetnja smjenjivanjem sudačkog člana Nacionalnog pravosudnog vijeća tijekom njegova mandata može utjecati na osobnu neovisnost tog člana u obnašanju dužnosti (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 300. – 309.).

266. U presudi u predmetu *Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske* [VV], 2015., definirane su razlike i nijanse u ocjeni kriterija neovisnosti, ovisno o tome odnose li se na članak 6. ili članke 2. i/ili 3. Konvencije (stavci 217. – 221.). Zakonski kriteriji za provjeru pretpostavke neovisnosti u smislu članka 6. ne moraju se nužno ocjenjivati na isti način kada se ispituje pitanje neovisnosti istrage sa stajališta postupovnih obveza na temelju članka 2. (stavci 219. – 225.).

267. *Vojni sudovi* (vidi, primjerice, *Mikhno protiv Ukrajine*, 2016., stavci 162. – 164. i 166. – 170.). U navedenom predmetu Sud je primijetio sklonost u međunarodnom pravu o ljudskim pravima tomu da se države poziva da postupaju oprezno pri korištenju vojnih sudova i, posebice, da iz njihove nadležnosti isključe odlučivanje o optužbama koje se odnose na ozbiljne povrede ljudskih prava, kao što su izvanzakonska pogubljenja, prisilni nestanci i mučenje. Takav pristup, koji se odnosi na ozbiljne i namjerne povrede ljudskih prava, prema mišljenju Suda, nije automatski primjenjiv na nesreću koja je dovela do vrlo ozbiljne, ali nenamjerne štete kao rezultat nemara od strane uključenih vojnih časnika (*ibid.*, stavak 165.).

a. Neovisnost u odnosu na izvršnu vlast

268. Neovisnost sudaca bit će narušena ako izvršna vlast intervenira u predmetu koji je u tijeku pred sudovima kako bi utjecala na ishod (*Sovtransavto Holding protiv Ukrajine*, 2002., stavak 80.; *Mosteanu i drugi protiv Rumunjske*, 2002., stavak 42.).

269. Činjenica da suce imenuje izvršna vlast i da mogu biti razriješeni dužnosti sama po sebi ne predstavlja povredu članka 6. stavka 1. (*Clarke protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2005.). Izvršna vlast smije imenovati suce pod uvjetom da imenovani nisu pod utjecajem ili pritiskom za vrijeme izvršavanja svoje sudbene uloge (konkretno *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 207. *et seq.*, i *Flux protiv Moldavije (br. 2)*, 2007., stavak 27.).

270. Činjenica da predsjednika Kasacijskog suda imenuje izvršna vlast sama po sebi ne narušava njegovu neovisnost pod uvjetom da, nakon što je imenovan, nije izložen nikakvom pritisku, ne prima nikakve upute i svoje dužnosti izvršava potpuno neovisno (*Zolotas protiv Grčke*, 2005., stavak 24.).

271. Isto tako, puka činjenica da suce Vijeća upravnog prava imenuje regionalno upravno tijelo ne može dovesti u sumnju njihovu neovisnost i nepristranost pod uvjetom da, nakon što su imenovani, nisu izloženi nikakvom pritisku, ne primaju nikakve upute i svoju pravosudnu djelatnost obavljaju potpuno neovisno (*Majorana protiv Italije* (odl.), 2005.).

272. Situacija u kojoj javna osoba (predsjednik zemlje) koja ima institucionalnu ulogu u razvoju karijere sudaca sudjeluje kao tužitelj u postupku može legitimno dovesti u sumnju neovisnost i nepristranost sudaca koji postupaju u predmetu (*mutatis mutandis*, *Thiam protiv Francuske*, 2018., stavak 85., nije utvrđena povreda).

b. Neovisnost u odnosu na parlament

273. Činjenica da suce imenuje parlament sama po sebi ne dovodi do toga da su suci podređeni vlastima ako, nakon što su imenovani, nisu izloženi nikakvom pritisku i ne primaju upute pri obavljanju svojih sudačkih dužnosti (*Sacilor Lormines protiv Francuske*, 2006., stavak 67.). Nadalje, činjenica da je jedan od stručnih članova žalbenog suda, koji se sastoji uglavnom od profesionalnih sudaca, bio i zastupnik u parlamentu sama po sebi nije predstavljala povredu prava na neovisni i nepristrani sud (*Pabla Ky protiv Finske*, 2004., stavci 31. – 35.).

c. Neovisnost u odnosu na stranke

274. Kad je član suda osoba koja je u podređenom položaju, u pogledu dužnosti i organizacije službe, u odnosu na jednu od stranaka, partične stranke mogu imati opravdanu sumnju u neovisnost te osobe. Takva situacija ozbiljno utječe na povjerenje koje sudovi moraju nadahnjivati u javnosti (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 42.).

d. Poseban slučaj neovisnosti sudaca u odnosu na Visoko sudbeno vijeće¹⁸

275. Činjenica da su suci koji podnesu žalbu protiv odluka Visokog sudbenog vijeća (ili istovjetnog tijela) podređeni istom tom tijelu u pogledu njihovih karijera i stegovnih postupaka koji se mogu voditi protiv njih ispitana je u predmetima *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 79. i *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 130. (utvrđene su povrede), te *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 157. – 165. (nije utvrđena povreda). Sud je ocijenio i usporedio stegovne sustave za sudstvo u dotičnim državama kako bi utvrdio postoje li „ozbiljni strukturni nedostaci” ili „dojam pristranosti u sklopu stegovnog tijela za sudstvo” (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 157. – 160.) te je li ispunjena pretpostavka neovisnosti (*ibid.*, stavci 161. – 163.).

e. Kriteriji za ocjenu neovisnosti

276. Pri utvrđivanju toga može li se tijelo smatrati „neovisnim”, Sud je u obzir uzimao, *inter alia*, sljedeće kriterije (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske* [VV], 2003., stavak 190.; *Langborger protiv Švedske*, 1989., stavak 32.):

- i. način imenovanja njegovih članova i
- ii. trajanje njihovih mandata;
- iii. postojanje jamstava protiv vanjskih pritisaka; i
- iv. pitanje ostavlja li tijelo dojam neovisnosti.

i. Način imenovanja članova tijela

277. Otvarana su pitanja o intervenciji ministra pravosuđa u imenovanju i/ili razrješenju članova tijela koje donosi odluke (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 38.; *Brudnicka i drugi protiv Poljske*, 2005., stavak 41.; *Clarke protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2005.).

278. Iako dodjela predmeta u rad određenom sucu ili sudu ulazi u slobodnu procjenu koju domaće vlasti imaju u takvim stvarima, Sud se mora uvjeriti da je ona bila u skladu s člankom 6. stavkom 1. te posebice s pretpostavkama neovisnosti i nepristranosti (*Bochan protiv Ukrajine*, 2007., stavak 71.).

ii. Trajanje mandata članova nekog tijela

279. Sud nije odredio nikakav poseban mandat za članove tijela koje donosi odluke, iako se nemogućnost njihova razrješenja tijekom mandata općenito mora smatrati posljedicom njihove neovisnosti (vidi, konkretno, *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 239. – 240. u pogledu načela nesmjernosti sudaca). Međutim, to što nemogućnost njihova razrješenja nije

¹⁸ Vidi odjeljak „Nepriistrani sud”.

formalno priznata zakonom samo po sebi ne podrazumijeva nedostatak neovisnosti ako je priznata u praksi te ako postoje druga nužna jamstva (*Sacilor Lormines protiv Francuske*, 2006., stavak 67.; *Luka protiv Rumunjske*, 2009., stavak 44.).

iii. Jamstva protiv vanjskog pritiska

280. Sudska neovisnost zahtijeva da pojedini suci ne budu izloženi neopravdanom utjecaju izvan sudstva, kao i unutar njega. Unutarnja neovisnost sudstva zahtijeva da ne budu izloženi uputama i pritiscima drugih sudaca ili osoba s upravnim odgovornostima na sudu, kao što su predsjednik suda ili predsjednik odjela na sudu. Nepostojanje dostatnih mjera zaštite koje osiguravaju neovisnost sudaca unutar sudstva i posebice u odnosu na njihove nadređene može Sud navesti na zaključak da se za sumnje podnositelja zahtjeva u neovisnost i nepristranost suda može reći da su objektivno opravdane (*Agrokompleks protiv Ukrajine*, 2011., stavak 137.; *Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, 2009., stavak 86.).

281. Utvrđeno je da su suci Županijskog suda dovoljno neovisni o predsjedniku tog suda jer predsjednik suda obavlja samo upravne (upravljačke i organizacijske) poslove, koji su strogo odvojeni od sudske funkcije. U pravnom su sustavu osigurane odgovarajuće mjere zaštite od proizvoljnog izvršavanja dužnosti predsjednika sudova da dodjeljuju i preraspodjeljuju predmete u rad sucima (*Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, stavci 88. – 95.).

iv. Dojam neovisnosti

282. I dojam može biti važan za utvrđivanje toga može li se sud smatrati neovisnim kako to zahtijeva članak 6. stavak 1. (*Sramek protiv Austrije*, 1984., stavak 42.). Kad je riječ o dojmu neovisnosti, stajalište je stranke važno, ali nije odlučujuće; odlučujuće je može li se bojazan dotične stranke smatrati „objektivno opravdanom” (*Sacilor Lormines protiv Francuske*, 2006., stavak 63.; *Grace Gatt protiv Malte*, 2019., stavak 85.). Prema tome, ne nastaje problem u pogledu neovisnosti ako Sud smatra da „objektivni promatrač” ne bi imao razloga za zabrinutost u okolnostima danog predmeta (*Clarke protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2005.).

3. Nepristrani sud¹⁹

283. Članak 6. stavak 1. Konvencije zahtijeva da sud koji ulazi u njegovo područje primjene bude nepristran (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 60. – 65., uz upućivanje na *Morice protiv Francuske* [VV], 2015. – vidi stavke 87. – 88 u vezi s kasacijskim postupkom). Nepristranost u pravilu označava nepostojanje predrasuda ili pristranosti te se postojanje ili nepostojanje nepristranosti može ispitati na različite načine (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 93.; *Wettstein protiv Švicarske*, 2000., stavak 43.; *Nicholas protiv Cipra*, 2018., stavak 49.). Postoji čvrsta veza između pojmova neovisnosti i nepristranosti, a ovisno o okolnostima, ti pojmovi možda će se trebati zajednički ispitati (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 150. i 152. – vidi i, u pogledu njihove uske povezanosti, stavke 153. – 156.; *Sacilor Lormines protiv Francuske*, 2006., stavak 62.). Treba napomenuti da postoji i međudjelovanje između tih dvaju pojmova i pojma „zakonom ustanovljen sud” u smislu članka 6. stavka 1. (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 231. *et seq.*)²⁰. Uočeni nedostaci možda jesu, a možda nisu bili otklonjeni tijekom kasnijih faza postupka (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 65., 67. i 72.; *Helle protiv Finske*, 1997., stavak 46.).

284. Kada se tijekom domaćeg postupka osporava nepristranost na temelju nekog razloga koji se ne doima odmah očigledno neosnovanim, nacionalni sud mora sam provjeriti jesu li takve zabrinutosti opravdane kako bi mogao ispraviti svaku situaciju koja bi predstavljala povredu članka 6. stavka 1. (*Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency protiv Ukrajine*, 2019., stavci 78. – 82.).

285. Ako je suočen s velikim priljevom sličnih predmeta, vrhovni sud može poduzeti preventivne

¹⁹ Vidi odjeljak „Poseban slučaj neovisnosti sudaca u odnosu na Visoko sudbeno vijeće”.

²⁰ Vidi odjeljak „Pojam ‚suda’”.

mjere za rješavanje proceduralnih aspekata spora, čak i ako to podrazumijeva institucionalni kontakt s predstavnikom dotičnog vladina odjela koji kasnije postaje protivna stranka podnositelja nakon što se postupak pokrene pred vrhovnim sudom (*Svilengaćanin i drugi protiv Srbije*, 2021., stavci 67. – 68.), ako nijedan od dotičnih predmeta nije bio u tijeku pred sudom u vrijeme kontakta (stavci 71. – 72.). U tom kontekstu, izdvajanje vodećeg predmeta iz mnoštva predmeta radi upravljanja velikim brojem sličnih neriješenih predmeta ne narušava nepristrani sudski postupak (stavak 72.); vrhovni sud može otkloniti nejasnoće u tumačenju zakona kako bi pružio smjernice nižim sudovima koji postupaju u relevantnim postupcima (stavak 73.); iako je „dojam” nepristranosti i dalje važan, puka zabrinutost parničnih stranaka u tom pogledu nije dovoljna (stavak 74.).

a. Kriteriji za ocjenu nepristranosti

286. Postojanje nepristranosti potrebno je utvrditi na temelju sljedećeg (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 93. – 101.; *Morice protiv Francuske* [VV], 2015., stavci 73. – 78.; i *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 61. – 65.):

- i. *subjektivnog testa*, pri čemu se mora uzeti u obzir osobno uvjerenje i ponašanje konkretnog suca, odnosno je li sudac imao neke osobne predrasude ili pristranosti u tom predmetu; te isto tako
- ii. *objektivnog testa*, odnosno utvrđivanjem je li sam sud i, između drugih vidova, njegov sastav nudio dovoljno jamstava kako bi se isključila svaka legitimna sumnja u pogledu njegove nepristranosti.

287. Međutim, ne postoji čvrsto razgraničenje između subjektivne i objektivne nepristranosti jer ponašanje suca može dovesti ne samo do objektivnih bojazni glede nepristranosti s gledišta vanjskog promatrača (objektivan test) već može otvoriti i pitanje njegova ili njezina osobnog uvjerenja (subjektivan test) (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 145.).

288. Stoga u nekim predmetima u kojima može biti teško pribaviti dokaze kojima se pobija pretpostavka subjektivne nepristranosti suca, zahtjev objektivne nepristranosti pruža daljnje važno jamstvo (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 95. i 101.). Treba napomenuti da je u najvećem broju slučajeva u kojima se pojavljuje pitanje nepristranosti Sud bio usredotočen na objektivni test (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 146.).

289. Sud je naglasio da vanjski dojam može biti od određene važnosti ili, drugim riječima, „ne samo da se pravda mora izvršavati, mora se i vidjeti da se ona izvršava”. Tu je u pitanju povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju nadahnjivati u javnosti. Svaki sudac kod kojeg postoji legitiman razlog za bojazan da nije nepristran stoga se mora izuzeti (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 98.; *Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije*, 2021., stavak 40.). Sud koji rješava zahtjev za izuzeće suca mora razmotriti tvrdnje podnesene u prilog tom zahtjevu (*Harabin protiv Slovačke*, 2012., stavak 136.) i ispuniti određene pretpostavke, a to isto mora i osoba koja podnosi zahtjev (*Mikhail Mironov protiv Rusije*, 2020., stavci 34. – 40.). Dotična osoba mora poduzeti sve potrebne korake na temelju informacija koje su joj dostupne (*Katsikeros protiv Grčke*, 2022., stavci 86. – 94.).

290. Načela utvrđena u sudskoj praksi Suda koja se odnose na nepristranost suda primjenjuju se na porotnike isto kao i na profesionalne suce i suce porotnike, te i na druge službenike koji obavljaju sudske dužnosti, kao što su sudski procjenitelji ili sudski savjetnici (*Bellizzi protiv Malte*, 2011., stavak 51.). Sud je naglasio da je poštovanje jamstava iz članka 6. posebno važno u stegovnom postupku protiv suca u svojstvu predsjednika Vrhovnog suda, s obzirom na to da je tu u pitanju povjerenje javnosti u rad pravosuđa na najvišoj nacionalnoj razini (*Harabin protiv Slovačke*, 2012., stavak 133.).

i. Subjektivni pristup

291. Kod primjene subjektivnog testa nepristranosti Sud je dosljedno smatrao da „se mora

pretpostaviti osobna nepristranost suca dok se ne dokaže suprotno” (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 94.; *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 58. *in fine*). Kad je riječ o vrsti dokaza koji se traži, Sud je, primjerice, nastojao ustanoviti je li sudac pokazao neprijateljstvo (*Buscemi protiv Italije*, 1999., stavci 67. – 68.). Činjenica da se sudac nije izuzeo iz postupanja po tužbi u žalbenom postupku nakon što je prethodno sudjelovao u drugom povezanom parničnom postupku ne predstavlja potreban dokaz za pobijanje te pretpostavke (*Golubović protiv Hrvatske*, 2012., stavak 52.). Sud je utvrdio i da se puko izražavanje osjećaja uljudnosti ili suosjećanja prema građanskoj stranci ne može samo po sebi smatrati odrazom predrasuda prema optuženiku, već se, naprotiv, može reći da odražava „ljudsko lice” pravosudnog sustava (*Karrar protiv Belgije*, 2021., stavak 35.).

292. U sudskoj praksi Suda utvrđeno je načelo da se mora pretpostaviti da sud nema osobnih predrasuda ili pristranosti (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 58.; *Driza protiv Albanije*, 2007., stavak 75.).

293. U načelu, osobni animozitet suca prema stranci uvjerljiv je razlog za izuzeće. U praksi Sud to pitanje često ocjenjuje primjenom objektivnog pristupa (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije*, 2019., stavak 359. i navedena upućivanja na sudsku praksu).

ii. Objektivni pristup

294. Mora se utvrditi postoje li, sasvim odvojeno od ponašanja suca, provjerljive činjenice koje mogu dovesti u sumnju njegovu nepristranost. Kada se taj pristup primjenjuje na tijelo koje zasjeda kao sud, to znači utvrditi postoje li, sasvim odvojeno od osobnog ponašanja bilo kojeg od članova tog tijela, provjerljive činjenice koje mogu dovesti u sumnju nepristranost samog tog tijela. To podrazumijeva da je, pri odlučivanju postoji li u nekom predmetu legitiman razlog za bojazan da neki sudac (*Morel protiv Francuske*, 2000., stavci 45. – 50.; *Pescador Valero protiv Španjolske*, 2003., stavak 23.) ili neko tijelo koje zasjeda kao sud (*Luka protiv Rumunjske*, 2009., stavak 40.) nije nepristrano, stav dotične osobe važan, ali ne i odlučan. Ono što je odlučno jest to može li se ta bojazan smatrati objektivno opravdanom (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 96.; *Wettstein protiv Švicarske*, 2000., stavak 44.; *Pabla Ky protiv Finske*, 2004., stavak 30.).

295. U tom pogledu čak i vanjski dojam može biti od određene važnosti ili, drugim riječima, „ne samo da se pravda mora izvršavati, mora se i vidjeti da se ona izvršava”. Tu je u pitanju povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju nadahnjivati u javnosti. Svaki sudac kod kojeg postoji legitiman razlog za bojazan da nije nepristran stoga se mora izuzeti (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 98.; primjerice, u slučaju kada je sudac dao javne izjave u vezi s ishodom predmeta: *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije*, 2019., stavci 341. – 342.).

296. Kako bi sudovi mogli u javnosti nadahnuti povjerenje koje je neophodno, potrebno je uzeti u obzir i pitanja unutarne organizacije. Postojanje nacionalnog postupka za osiguranje nepristranosti, i to pravila kojima se regulira izuzeće sudaca, relevantan je čimbenik (vidi posebne odredbe u pogledu traženja izuzeća sudaca u predmetu *Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 99. – 100.; situacija u kojoj nije bilo moguće zahtijevati izuzeće u predmetu *Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije*, 2021., stavak 40.; *Mikhail Mironov protiv Rusije*, 2020., u vezi s pretpostavkama iz članka 6. u slučaju kada zahtjev za izuzeće zbog pristranosti podnosi parnična stranka, a odluku o zahtjevu donosi sudac, uključujući slučajeve kada je dotični sudac onaj koji donosi odluku, stavci 34. – 40. i navedena upućivanja na sudsku praksu; i *Debled protiv Belgije*, 1994., stavak 37., u vezi s općenitim zahtjevom za izuzeće). Takva pravila pokazuju nastojanje nacionalne zakonodavne vlasti da ukloni sve razumne sumnje u pogledu nepristranosti dotičnog suca ili suda i predstavljaju pokušaj osiguranja nepristranosti uklanjanjem razloga za takvu zabrinutost. Uz osiguranje nepostojanja stvarne pristranosti, usmjerena su i na otklanjanje svega onoga što bi moglo izgledati kao pristranost, te tako služe za promicanje povjerenja koje sudovi moraju nadahnjivati u javnosti u demokratskom društvu (*Mežnarić protiv Hrvatske*, 2005., stavak 27. i *A.K. protiv Lihtenštajna*, 2015., stavci 82. – 83., u vezi s izuzećem sudaca vrhovnog suda u maloj jurisdikciji). I hijerarhijska struktura nadležnih upravnih

tijela može otvoriti pitanje u pogledu dojma (*Grace Gatt protiv Malte*, 2019., stavci 85. – 86.).

297. Treba napomenuti da je nacionalni sustav kojim se uređuje karijere sudaca i stegovne postupke protiv njih i sam bio predmet zahtjeva Sudu sa stajališta neovisnosti i objektivne nepristranosti sudaca (usporedi predmet *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 151. – 165., a posebice stavak 163., s predmetom *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavci 68. – 80., i *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavci 109. – 117. i 124. – 129.).

298. Sud je ispitao i konkretan slučaj neovisnosti sudaca u odnosu na odluku Visokog sudbenog vijeća (njihova stegovnog tijela) kada su suci koji podnose žalbu protiv odluke tog tijela u nadležnosti istog tog tijela u pogledu svojih karijera i stegovnih postupaka protiv njih (usporedi predmet *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavak 130., i *Denisov protiv Ukrajine* [VV] (utvrđene su povrede) s predmetom *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 157. – 165. (nije utvrđena povreda)). Sud je razlikovao dva dotična nacionalna sustava (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 158. – 160., i *Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 79.).

299. Pri obavljanju svojih sudačkih dužnosti suci mogu i sami u nekom trenutku u svojoj karijeri biti u sličnom položaju kao jedna od stranaka, među ostalim i tuženik. Međutim, Sud ne smatra da takav rizik može dovesti u sumnju nepristranost suca ako ne postoje posebne okolnosti koje se odnose na njegovu ili njezinu pojedinačnu situaciju. U stegovnom postupku protiv članova pravosuđa, činjenica da su suci koji postupaju u predmetu i sami podložni nizu stegovnih pravila sama po sebi nije dovoljna osnova za utvrđivanje povrede pretpostavke nepristranosti (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 163.)²¹. Međutim, može se otvoriti pitanje poštovanja temeljnih jamstava neovisnosti i nepristranosti ako sama struktura i funkcioniranje stegovnog tijela otvaraju ozbiljna pitanja u tom pogledu (*Denisov protiv Ukrajine* [VV], 2018., stavak 79. (utvrđena je povreda)).

b. Situacije u kojima se može otvoriti pitanje nedostatka sudske nepristranosti

300. Postoje dvije moguće situacije u kojima se može otvoriti pitanje nedostatka sudske nepristranosti:

- i. Prva je *funkcionalne prirode* i odnosi se, primjerice, na situaciju kad ista osoba izvršava različite funkcije unutar sudskog postupka ili na hijerarhijske ili druge veze između suca i drugih sudionika u postupku (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 97. – 98.). U potonjem slučaju potrebno je ispitati prirodu i stupanj predmetnog odnosa.
- ii. Druga je *osobnog karaktera* i proizlazi iz ponašanja sudaca u određenom predmetu ili postojanja veza sa strankom u predmetu ili punomoćnikom stranke.

i. Situacije funkcionalne prirode

α. Izvršavanje i savjetodavne i sudačke funkcije u istom predmetu

301. Uzastopno obavljanje savjetodavne i sudačke funkcije unutar jednog tijela može, u određenim okolnostima, otvoriti pitanje na temelju članka 6. stavka 1. u pogledu nepristranosti tijela s objektivnog stajališta (*Procola protiv Luksemburga*, 1995., stavak 45. – utvrđena je povreda).

302. Pitanje je jesu li se sudačka i savjetodavna funkcija obavljale u vezi s „istim predmetom”, „istom odlukom” ili „analognim pitanjima” (*Kleyn i drugi protiv Nizozemske* [VV], 2003., stavak 200.; *Sacilor Lormines protiv Francuske*, 2006., stavak 74. – nije utvrđena povreda).

β. Izvršavanje i sudačke i izvansudske funkcije u istom predmetu

303. Prilikom utvrđivanja objektivnog opravdanja podnositeljeve bojazni mogu se uzeti u obzir čimbenici kao što su dvojna uloga suca u postupku, vrijeme koje je proteklo između dvaju navrata sudjelovanja i opseg u kojem je bio uključen u postupak (*McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,

²¹ Vidi odjeljak „Neovisni sud”.

2000., stavci 52. – 57.).

304. Svako izravno sudjelovanje u donošenju zakonodavstva, ili izvršnih pravila, vjerojatno će biti dovoljno da dovede u sumnju sudačku nepristranost osobe koja je naknadno pozvana da odluči u sporu o tome postoje li razlozi koji dopuštaju odstupanje od teksta dotičnog zakonodavstva ili pravila (*ibid.*, stavci 55. – 58., u kojem je Sud utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog izravnog sudjelovanja suca u donošenju razvojnog plana o kojem je bila riječ u postupku; usporedi s predmetom *Pabla Ky protiv Finske*, 2004., stavak 34. – nije utvrđena povreda).

305. Ako postoje dva paralelna postupka, pri čemu ista osoba ima dvojnu ulogu suca s jedne strane i punomoćnika protivne stranke s druge strane, podnositelj zahtjeva mogao bi imati razlog za zabrinutost da će ga sudac i dalje smatrati protivnom strankom (*Wettstein protiv Švicarske*, 2000., stavci 44. – 47.).

306. Razmatranje ustavne tužbe od strane suca koji je na početku postupka bio punomoćnik protivne stranke podnositelja dovelo je do utvrđivanja povrede članka 6. stavka 1. (*Mežnarić protiv Hrvatske*, stavak 36.). Za nepristranost suca Ustavnog suda koji je u parničnom postupku u prvom stupnju djelovao kao pravni vještak protivne stranke podnositelja vidi predmet *Švarc i Kavnik protiv Slovenije*, 2007., stavak 44.

y. Izvršavanje različitih sudskih funkcija

307. Ocjena toga je li sudjelovanje istog suca u različitim fazama parničnog postupka u skladu s pretpostavkom nepristranosti utvrđenom člankom 6. stavkom 1. mora se provoditi u svakom pojedinačnom slučaju uzimajući u obzir okolnosti pojedinačnog predmeta (*Pasquini protiv San Marina*, 2019., stavak 148.). To vrijedi i kada je isti sudac sudjelovao u dvama odvojenim postupcima, kao što su činjenično povezani kazneni i parnični postupak (*ibid.*, stavak 149.) ili postupci koji su bili usko povezani i koji su se vodili u razmaku od nekoliko godina (*Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije*, 2021., stavci 36. – 38. i 40.).

308. Ne može se smatrati da puka činjenica da je sudac već donosio odluke prije suđenja sama po sebi opravdava zabrinutost zbog njegove nepristranosti. Ono što je važno su opseg i priroda radnji koje je sudac poduzeo prije suđenja. Isto tako, činjenica da sudac detaljno poznaje spis ne podrazumijeva nikakvu predrasudu s njegove strane koja bi spriječila da ga se smatra nepristranim pri donošenju meritorne odluke. Preliminarna analiza dostupnih informacija isto ne znači da je konačna analiza prejudicirana. Ono što je važno je da se ta analiza provede kada se donosi presuda i da se temelji na izvedenim dokazima i tvrdnjama razmatranima na raspravi (*Morel protiv Francuske*, 2000., stavak 45.).

309. Potrebno je razmotriti je li veza između materijalnih pitanja utvrđenih u različitim fazama postupka toliko uska da dovodi u sumnju nepristranost suca koji sudjeluje u odlučivanju u tim fazama (*Toziczka protiv Poljske*, 2012., stavak 36.).

310. U slučaju sudaca koji zasjedaju u vijeću Sud je utvrdio da činjenica da su neki od sudaca prethodno usvojili određeno stajalište sama po sebi nije dovoljna za zaključak da vijeće u cijelosti nije bilo nepristrano. U takvim situacijama potrebno je uzeti u obzir druge čimbenike, kao što su broj sudaca uključenih u usvajanje relevantnog stajališta i njihova uloga u predmetnom vijeću (*Fazli Aslaner protiv Turske*, 2014., stavci 36. – 43.). S obzirom na tajnost vijećanja, nemoguće je utvrditi utjecaj dotičnog suca ili dotičnih sudaca (vidi predmet *Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije*, 2021., stavci 39. – 41. i upućivanja na sudsku praksu navedena u stavku 39. Prema tome, nedostatak objektivne nepristranosti u odnosu na samo jednog člana sudskog vijeća nije odlučujuć u smislu članka 6. stavka 1. u mjeri u kojoj tajnost vijećanja onemogućuje razaznavanje stvarnog utjecaja dotičnog suca tijekom tih vijećanja (vidi, *mutatis mutandis*, *Karrar protiv Belgije*, 2021., stavci 36. i 39.).

311. Situacija je drugačija kada su dva tijela koja vode postupak protiv podnositelja zahtjeva sastavljena od svih istih sudaca i kada dođe do miješanja funkcija podizanja optužnice i odlučivanja o

danim pitanjima (*Kamenos protiv Cipra*, 2017., stavci 105. – 109.). Miješanje funkcija tužitelja i suca može potaknuti objektivno opravdane sumnje u nepristranost dotičnih osoba (stavak 104.).

312. Treba napomenuti i druge slučajeve:

- Ne može se reći, kao općenito pravilo koje proizlazi iz obveze održavanja nepristranosti, da je viši sud koji poništi upravnu ili sudsku odluku obavezan uputiti predmet drugom nadležnom tijelu ili grani tog tijela u drugačijem sastavu (*Ringeisen protiv Austrije*, 1971., stavak 97. *in fine*).
- Može se otvoriti pitanje ako sudac sudjeluje u dvama postupcima koji se odnose na iste činjenice (*Indra protiv Slovačke*, 2005., stavci 51. – 53.).
- Sudac koji je predsjedavajući sudac žalbenog suda s kojim zasjedaju dva suca porotnika ne bi trebao razmatrati žalbu podnesenu protiv njegove vlastite odluke (*De Haan protiv Nizozemske*, 1997., stavak 51.).
- Žalbeni sud na kojem su suci pozvani utvrditi jesu li oni sami pogriješili u tumačenju ili primjeni prava u svojoj prethodnoj odluci može izazvati sumnju u nepristranost (*San Leonard Band Club protiv Malte*, 2004., stavak 64.). Za slično obrazloženje o ustavnom sudu vidi predmet *Scerri protiv Malte*, 2020., stavak 78.
- Sudjelovanje istog suca najprije u odlučivanju o osnovanosti predmeta, a zatim i u postupku u kojem se ispituje dopuštenost žalbe protiv te odluke nije nespojivo *prima facie* s pretpostavkama nepristranosti (*Warsicka protiv Poljske*, 2007., stavci 38. – 47.).
- Sudac koji ima dvojnu ulogu, kao punomoćnik koji zastupa protivnu stranku društva podnositelja zahtjeva u prvom postupku i kao sudac žalbenog suda u drugom postupku: uzimajući osobito u obzir vremensku udaljenost i različitu bit stvari prvog postupka u odnosu na drugi postupak i činjenicu da se funkcije punomoćnika i suca nisu vremenski preklapale, Sud je utvrdio da podnositelji zahtjeva nisu mogli imati objektivno opravdane sumnje u pogledu nepristranosti sutkinje (*Puolitaival i Pirttiahho protiv Finske*, 2004., stavci 46. – 54.).
- Sud je utvrdio povredu načela nepristranosti u slučaju kada su određeni suci koji su već odlučili o predmetu morali odlučiti jesu li pogriješili u svojoj ranijoj odluci i kada su još tri suca već izrazila svoje mišljenje o tom pitanju (*Driza protiv Albanije*, 2007., stavci 78. – 83.).
- Jedan od sudaca uključenih u postupak povodom revizije prethodno je sudjelovao u predmetu kao sudac višeg suda (*Peruš protiv Slovenije*, 2012., stavci 38. – 39.).
- U predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., predsjednik Vrhovnog suda bio je i predsjednik upravnog tijela čija se odluka ispitivala u žalbenom postupku (stavci 153. – 156.).
- Situacija u kojoj je sudski pomoćnik predsjednika Ustavnog suda bio dio tima odvjetnika koji su zastupali protivnu stranku podnositelja u prethodnom parničnom postupku ispitana je u predmetu *Bellizzi protiv Malte*, 2011., stavci 60. – 61.
- Sud je utvrdio povredu prava na nepristrani sud uzimajući u obzir i veliki udio sudaca koji su već sudjelovali u nekom predmetu i njihove dužnosti predsjednika ili izvjestitelja u vijeću (*Fazli Aslaner protiv Turske*, 2014., stavak 39.). Osim toga, utvrđeno je da je objektivna nepristranost suda podložna sumnji kada je četvero od sedmero sudaca već postupalo u predmetu, s obzirom na prirodu i opseg funkcija koje je tih četvero sudaca obavljalo (*Pereira da Silva protiv Portugala*, 2016., stavci 59. – 60.).
- U predmetu *Fazli Aslaner protiv Turske*, 2014., riječ je bila o vijeću od trideset i jednog suca,

od kojih je troje već sudjelovalo u postupku u ranijoj fazi. Iako je broj sudaca čija je nepristranost bila osporena bio nizak u odnosu na ukupan broj sudaca u vijeću, Sud je utvrdio povredu smatrajući da broj ili udio sudaca na koje se odnosi pitanje objektivne nepristranosti nije odlučan. Kao prvo, nije pruženo nikakvo opravdanje za potrebu uključivanja dotičnih troje sudaca u vijeće, a kao drugo, jedna sutkinja od tih troje sudaca predsjedala je vijećem od trideset i jednog suca i vodila je njegova vijećanja u predmetu. Sud je stoga utvrdio da su sumnje podnositelja zahtjeva u nepristranost vijeća bile objektivno opravdane (stavci 40. – 43.; usporedi s drugim predmetima navedenima u stavku 38. presude, i predmet *Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije*, 2021., stavci 39. – 41., u kojem je u pitanju bio jedan član vijeća od pet sudaca, i vidi gore).

- U predmetu *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije*, 2019., došlo je do spora u pogledu nepristranosti predsjednika vijeća od devet sudaca koje je donijelo jednoglasnu odluku; Sud nije utvrdio povredu (stavak 363. i navedena upućivanja na sudsku praksu).
- U predmetu *Svilengačanin i drugi protiv Srbije*, 2021., održavanje javnog sastanka i potpisivanje sporazuma o postupovnim pitanjima s Ministarstvom obrane, budućim tuženikom u sporu o plaćama u vojsci, nije utjecalo na objektivnu nepristranost Vrhovnog suda (stavci 65. – 75.).

ii. Situacije osobne prirode

313. Načelo nepristranosti bit će povrijeđeno i ako sudac ima osobni interes za predmet (*Langborger protiv Švedske*, 1989., stavak 35.; *Gautrin i drugi protiv Francuske*, 1998., stavak 59.). Za pitanje dovode li izjave supruge suca na društvenim mrežama u sumnju nepristranost njezina supruga vidi predmet *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije*, 2019., stavci 342. *et seq.*, a, općenitije, za javno izražavanje mišljenja od strane članova obitelji suca vidi stavak 344. Za postojanje veze između predmeta o kojem odlučuje Ustavni sud i supruga sutkinje koja zasjeda u vijeću u sastavu troje sudaca vidi *Hrvatski golf savez protiv Hrvatske*, 2020., stavci 129. – 132.

314. Profesionalne, financijske ili osobne veze između suca i stranke u predmetu, ili odvjetnika stranke, također mogu otvoriti pitanja u vezi nepristranosti (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 102.; *Wettstein protiv Švicarske*, 2000., stavak 47.; *Pescador Valero protiv Španjolske*, 2003., stavak 27.; *Tocono i Profesorii Prometejšti protiv Moldavije*, 2007., stavak 31.). U obzir se mogu uzeti čak i neizravni čimbenici (*Pétur Thór Sigurðsson protiv Islanda*, 2003., stavak 45. Financijski interesi dotičnog suca moraju biti izravno povezani s predmetom spora (*mutatis mutandis*, *Sigríður Elín Sigfúsdóttir protiv Islanda*, 2020., stavak 53.). Ponašanje suca prema stranci izvan konteksta postupka može objektivno izazvati bojazan od nedostatka nepristranosti koji dovodi u pitanje objektivnu nepristranost suca, čak i ako ne predstavlja nepropisno ponašanje prema domaćem pravu (*mutatis mutandis*, *Karrar protiv Belgije*, 2021., stavci 36. i 39.).

315. Činjenica da je sudac krvni srodnik člana odvjetničkog društva koje zastupa stranku u predmetu ne znači automatski da je došlo do povrede (*Ramljak protiv Hrvatske*, 2017., stavak 29., i, u pogledu male zemlje, *Koulias protiv Cipra*, 2020., stavci 62. – 64.). U obzir bi trebalo uzeti niz čimbenika, uključujući: pitanje je li sučev srodnik uključen u dotični predmet, položaj srodnika u predmetnom odvjetničkom društvu, veličinu društva, njegovu unutarnju organizacijsku strukturu, financijsku važnost predmeta za odvjetničko društvo i svaki mogući financijski interes ili korist (i njihov opseg) za srodnika (*Nicholas protiv Cipra*, 2018., stavak 62.; vidi i *Ramljak protiv Hrvatske*, 2017., stavci 38. – 39.).

316. Činjenica da se suci međusobno poznaju kao kolege ili čak dijele iste urede nije sama po sebi dovoljna za zaključak da je bilo kakva zabrinutost u pogledu njihove nepristranosti objektivno opravdana (*Steck-Risch i drugi protiv Lihtenštajna*, 2005., stavak 48.). U vrlo maloj zemlji činjenica da pravni stručnjak može obavljati dvije funkcije na osnovi nepunog radnog vremena, primjerice kao sudac i odvjetnik, nije sama po sebi problematična (*ibid.*, stavak 39.; *Bellizzi protiv Malte*, 2011.,

stavak 57.; i usporedi predmet *Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavak 102., u vezi s obiteljskim vezama između suca i odvjetnika).

317. U tom pogledu Sud je utvrdio da prigovori u kojima se navodi da postoji pristranost sudova ne bi trebali onemogućiti funkcioniranje pravnog sustava države. U malim jurisdikcijama, kao što su Cipar ili Lihtenštajn, djelovanje pravosudnog sustava moglo bi biti neopravdano otežano primjenom pretjerano strogih standarda (*A.K. protiv Lihtenštajna*, 2015., stavak 82., *Nicholas protiv Cipra*, 2018., stavak 63.). S obzirom na važnost dojma, situaciju koja može dovesti nepristranost u sumnju trebalo bi otkriti na početku postupka. Na taj se način predmetnu situaciju može ocijeniti u svjetlu raznih uključenih čimbenika kako bi se utvrdilo je li izuzeće zaista potrebno (*Nicholas protiv Cipra*, 2018., stavci 64. – 66.).

318. Nadalje, izrazi koje sudac koristi mogu biti važni i mogu pokazati da sudac nije objektivn kao to zahtijeva njegova funkcija (*Vardanyan i Nanushyan protiv Armenije*, 2016., stavak 82.). Međutim, u slučaju kada je sudac dao neprikladnu primjedbu o opasnosti koju predstavlja podnositelj zahtjeva koji je već bio osuđen za ubojstvo iz seksualnih pobuda, Sud je utvrdio da to, iako može ukazivati na neprofesionalno ponašanje, ne pokazuje da je sudac imao osobne predrasude u odnosu na podnositelja zahtjeva ili da su postojale objektivno opravdane sumnje u njegovu nepristranost u dotičnom postupku (*Ilseher protiv Njemačke* [VV], 2018., stavak 289.).

IV. Postupovne pretpostavke

A. Poštenost

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. „Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud pravično ... ispita njegov slučaj ...”

1. Opća načela

319. Istaknuto mjesto: Sud uvijek naglašava istaknuto mjesto koje pravo na pošteno suđenje zauzima u demokratskom društvu (*Stanev protiv Bugarske* [VV], 2012., stavak 231.; *Airey protiv Irske*, 1979., stavak 24.). To jamstvo „jedno je od temeljnih načela svakog demokratskog društva, u smislu Konvencije” (*Pretto i drugi protiv Italije*, 1983., stavak 21.). Pravo na pošteno suđenje mora se tumačiti u svjetlu preambule Konvenciji, u kojoj se navodi, među ostalim, da je vladavina prava dio zajedničkog nasljeđa država ugovornica. Proizvoljnost podrazumijeva negiranje vladavine prava i ne može se tolerirati u odnosu na postupovna prava ništa više nego u odnosu na materijalna prava (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 339.).

Stoga ne može biti nikakvog opravdanja za restriktivno tumačenje članka 6. stavka 1. (*Moreira de Azevedo protiv Portugala*, 1990., stavak 66.). Pretpostavka poštenosti primjenjuje se na postupke u cijelosti; nije ograničena na kontradiktorni postupak (*Grčke rafinerije Stran i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 1994., stavak 49.). Stoga se postupak ispituje u cjelini kako bi se utvrdilo je li vođen u skladu s pretpostavkama poštenog suđenja (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 172.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 161., u skladu s istim načelom kao u kaznenom postupku; vidi *Beuze protiv Belgije* [VV], 2018., stavak 120. Nedostatak poštenosti može proizaći iz niza čimbenika različitog značaja (*Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 79., koji se odnosio na zahtjev navođenja razloga).

320. Sud je ipak naveo da ograničenja postupovnih prava pojedinca mogu biti opravdana u vrlo

iznimnim okolnostima (*Adorisio i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2015., u vezi s kratkim vremenom koje podnositelj zahtjeva ima na raspolaganju za podnošenje žalbe i proučavanje dokumenata koje je podnijela protivna stranka te posebnom potrebom za vrlo brзом odlukom domaćeg suda).

321. Sadržaj: tužbe se moraju moći podnijeti sucu (*Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1994., stavak 65.) na djelotvorno sudsko preispitivanje (*Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavak 46.), što znači da država ne može, bez ograničenja ili kontrole od strane ustanova Konvencije, ukloniti iz nadležnosti svojih sudova cijeli niz tužbi ili dodijeliti imunitet od građanske odgovornosti cijelim kategorijama osoba. Prema tome, kada neka hitna zakonodavna uredba ne sadržava nikakav jasan ili izričit tekst koji isključuje mogućnost sudske kontrole mjera poduzetih za njezinu provedbu, ona se uvijek mora tumačiti tako da ovlašćuje sudove države da provode dovoljan nadzor kako bi se izbjegla bilo kakva proizvoljnost (*Pişkin protiv Turske*, 2020., stavak 153.). U članku 6. stavku 1. detaljno su opisana postupovna jamstva dana strankama u parničnom postupku. Ta je odredba prije svega namijenjena osiguranju interesa stranaka i interesa pravilnog djelovanja pravosudnog sustava (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavak 30.). Parničnim strankama stoga se mora dati mogućnost argumentirati svoje tvrdnje s nužnom djelotvornošću (*H. protiv Belgije*, 1987., stavak 53. To ne znači da se u određenom trenutku postupka teret dokazivanja ne može prebaciti na parničnu stranku (*Xhoxhaj protiv Albanije*, 2021., stavak 352.).

322. Uloga nacionalnih vlasti: Sud je uvijek napominjao da nacionalne vlasti moraju osigurati u svakom pojedinačnom slučaju da su ispunjene pretpostavke „poštenog suđenja” u smislu Konvencije (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 33. *in fine*).

323. Tužbeni zahtjevi parnične stranke: u načelu, radi utvrđivanja svojih „prava i obveza građanske naravi”, kako su definirana u sudskoj praksi Suda u Strasbourgu²², svatko ima pravo da sud pravično ispita njegov slučaj. Tome se dodaju jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. u pogledu organizacije i sastava suda i vođenja postupka. Ukratko, ta cjelina sačinjava pravo na pošteno suđenje (*Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavak 36.). Međutim, članak 6. Konvencije ni slovom ni duhom ne sprječava osobu da se dobrovoljno odrekne jamstava poštenog suđenja, bilo izričito bilo prešutno, pod određenim uvjetima (*Dilipak i Karakaya protiv Turske*, 2014., stavak 79.; *Schmidt protiv Latvije*, stavak 96.).

324. Načela tumačenja:

- Načelo prema kojem se tužba mora moći podnijeti sucu smatra se jednim od jedinstveno priznatih temeljnih pravnih načela; isto vrijedi i za načelo međunarodnog prava prema kojem je zabranjeno uskraćivanje pravde. Članak 6. stavak 1. mora se tumačiti u svjetlu tih načela (*ibid.*, stavak 35.).
- Kako je ponovljeno u predmetu *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavci 339. – 340., i *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavci 237. *et seq.*, pravo na pošteno suđenje pred sudom zajamčeno člankom 6. stavkom 1. Konvencije mora se tumačiti u svjetlu preambule Konvencije, u kojoj se navodi da je vladavina prava (*Sabeh El Leil protiv Francuske* [VV], 2011., stavak 46.) dio zajedničkog nasljeđa država ugovornica (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 57.; *Brumărescu protiv Rumunjske*, 1999., stavak 61.). Sud je smatrao da su nacionalna tijela načelno u boljem položaju od Suda da ocijene što je u najboljem interesu pravde i vladavine prava u određenoj situaciji (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 243.). Međutim, napomenuo je i da načelo vladavine prava obuhvaća niz drugih jednako važnih načela, koja, iako su međusobno povezana i često komplementarna, mogu u nekim okolnostima biti suprotstavljena (stavci 237. – 240.)

²² Vidi odjeljak „Područje primjene”.

- Čak i u kontekstu izvanrednog stanja prednost se mora dati temeljnom načelu vladavine prava (*Piškin protiv Turske*, 2020., stavak 153.). Štoviše, dužnost države da pruži odgovarajuću naknadu za nepravde koje se mogu pripisati vlastima i koje su propisno utvrdili sudovi od ključne je važnosti u društvu uređenom vladavinom prava (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 201.).
- Jedan je od temeljnih aspekata vladavine prava načelo pravne sigurnosti, koje je implicitno sadržano u svim člancima Konvencije (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 56.; *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 116.; *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238.; vidi i *Krivtsova protiv Rusije*, 2022., stavci 37.-39. i, u pogledu nepostojanja roka zastare, *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, 2013., stavci 137. – 139., and *Xhoxhaj protiv Albanije*, 2021., stavci 348.-349.; i usporedi s predmetom *Camelia Bogdan protiv Rumunjske*, 2020., stavci 47. – 48., ili, za početak računanja tog roka, *Sanofi Pasteur protiv Francuske*, 2020., stavak 52.).
- To načelo podrazumijeva, općenito, poštovanje načela *res judicata* (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238., *Krivtsova protiv Rusije*, 2022., stavci 37.-39.).
- Proizvoljnost predstavlja potpuno negiranje načela vladavine prava (*Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., stavak 145.). To načelo može se povrijediti i na druge načine (*Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske*, 2021., stavci 328. – 330.). Primjerice, zakoni koji su usmjereni protiv određenih osoba u suprotnosti su s vladavinom prava (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stavak 299.).
- U demokratskom društvu u smislu Konvencije pravo na pošteno djelovanje pravosudnog sustava ima tako istaknuto mjesto da restriktivno tumačenje članka 6. stavka 1. ne bi odgovaralo cilju i svrsi te odredbe (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 283., za ulogu sudova; *Ryakib Biryukov protiv Rusije*, 2008., stavak 37.).
- U predmetu *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., naglašena je važnost tih načela, kao i u predmetu *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., u kojem je riječ i o situacijama u kojima su temeljna načela Konvencije suprotstavljena (stavci 237. *et seq.*, stavak 243.).
- Osim toga, zadaća je Konvencije jamčiti prava koja su praktična i djelotvorna, a ne prava koja su teoretska ili iluzorna (*Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 80.; *Airey protiv Irske*, 1979., stavak 24.).

325. Države imaju veću slobodu u građanskim pitanjima: sud priznaje da pretpostavke svojstvene pojmu „poštenog suđenja” nisu nužno iste u predmetima koji se odnose na utvrđivanje prava i obveza građanske naravi kao u predmetima koji se odnose na odlučivanje u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo: „države ugovornice imaju veću slobodu u postupanju u parničnim postupcima koji se odnose na prava i obveze građanske naravi nego u postupanju u kaznenim predmetima” (*Peleki protiv Grčke*, 2020., stavak 70.; *Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 32.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavak 46.). Pretpostavke iz članka 6. stavka 1. u pogledu predmeta koji se odnose na prava građanske naravi blaže su nego u vezi s optužbama za kazneno djelo (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 96.). U presudi u predmetu *Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavci 66. – 67., potvrđeno je da prava osoba okrivljenih ili optuženih za kazneno djelo zahtijevaju veću zaštitu od prava stranaka u parničnom postupku.

326. Međutim, kada ispituje postupke obuhvaćene građanskim aspektom članka 6., Sud može smatrati nužnim potražiti uzor u svom pristupu kaznenopravnim stvarima (vidi, u pogledu načela, *López Ribalda i drugi protiv Španjolske* [VV], 2019., stavak 152.; *Čivinskaitė protiv Litve*, 2020., stavak 121., i, primjerice, *Dilipak i Karakaya protiv Turske*, 2014., stavak 80., u vezi s nalogom za

plaćanje određenim *in absentia* osobi kojoj nije bio dostavljen sudski poziv; *Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavci 67. i 70. – 71., u vezi s građanskom odgovornošću za štetu uzrokovanu kaznenim djelom; *R.S. protiv Njemačke* (odl.), 2017., stavci 35. i 43., u vezi sa stegovnim postupkom u oružanim snagama). U slučajevima kada nastane građanska odgovornost za štetu uzrokovanu kaznenim djelom, nužno je da se domaće odluke temelje na detaljnoj ocjeni izvedenih dokaza i da sadržavaju odgovarajuće obrazloženje zbog ozbiljnih posljedica koje mogu proizaći iz takvih odluka (*Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 73.)²³.

327. Konačno, u vrlo iznimnim okolnostima koje se odnose na konkretan predmet Sud može uzeti u obzir „potrebu za vrlo brzim donošenjem odluke” od strane domaćeg suda (*Adorisio i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2015.).

2. Područje primjene

a. Načela

328. Djelotvorno pravo: stranke u postupku imaju pravo iznijeti očitovanja koja smatraju relevantnima za svoj predmet. To se pravo može smatrati djelotvornim samo ako je raspravni sud zaista „saslušao”, odnosno propisno razmotrio očitovanja stranaka (*Donadze protiv Gruzije*, 2006., stavak 35.). Drugim riječima, „sud” ima obvezu provesti pravilno ispitivanje podnesaka, tvrdnji i dokaza koje su iznijele stranke (za žalitelja zastupanog po odvjetniku vidi *Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavak 57.; *Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 80.; *Kraska protiv Švicarske*, 1993., stavak 30.; *Van de Hurk protiv Nizozemske*, 1994., stavak 59.). Kako bi pravo zajamčeno ovim člankom bilo djelotvorno, vlasti moraju postupati s „revnošću”: za žalitelja koji nije bio zastupan po odvjetniku vidi *Kerojärvi protiv Finske*, 1995., stavak 42.; *Fretté protiv Francuske*, 2002., stavak 49.).

329. Pravilno sudjelovanje žalitelja u postupku zahtijeva od suda da po službenoj dužnosti dostavi dokumente kojima raspolaže. Stoga nije bitno što podnositelj zahtjeva nije prigovorio nedostavljanju relevantnih dokumenata ili na vlastitu inicijativu pokušao pristupiti spisu (*Kerojärvi protiv Finske*, 1995., stavak 42.). Puka mogućnost žalitelja da izvrši uvid u spis i pribavi presliku spisa ne predstavlja sama po sebi dovoljnu zaštitnu mjeru (*Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavak 57.). Nadalje, žalitelju se mora pružiti vrijeme potrebno za podnošenje daljnjih tvrdnji i dokaza domaćem sudu (vidi, primjerice, *Adorisio i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2015., u vezi s kratkim rokom za podnošenje žalbe).

330. Za „pravičnu ravnotežu” između stranaka (kontradiktorni postupak i jednakost stranaka u postupku), prisutnost parničnih stranaka na sudu (*Zayidov protiv Azerbajdžana (br. 2)*, 2022., stavak 87.) i sudjelovanje neovisnog člana nacionalne pravne službe (vladin povjerenik, nezavisni odvjetnik, javni tužitelj, izvjestitelj i tako dalje) vidi predmet *Kramareva protiv Rusije*, 2022., stavci 31. – 34. i 38. *et seq.* (u vezi s tužiteljem).

331. Obveza upravnih tijela: žalitelj mora imati pristup relevantnim dokumentima u posjedu upravnih tijela, ako je potrebno, putem postupka za obznajivanje dokumenata (*McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998., stavci 86. i 90.). Kada bi tužena država, bez valjanog razloga, spriječila žalitelje da ostvare pristup dokumentima u njezinu posjedu koji bi im bili korisni u obrani njihovih tvrdnji, ili lažno zanijkala da takvi dokumenti postoje, to bi za posljedicu imalo uskraćivanje poštenog suđenja, u suprotnosti s člankom 6. stavkom 1. (*ibid.*).

332. Ocjena postupka u cjelini: je li postupak pravičan ili ne utvrđuje se ispitivanjem postupka u cijelosti (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [VV], 2012., stavak 197.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 161.; *Ankerl protiv Švicarske*, 1996., stavak 38.).

333. S obzirom na to, svaki nedostatak u poštenosti postupka može se, pod određenim uvjetima, otkloniti u kasnijoj fazi, bilo na istoj razini (*Helle protiv Finske*, 1997., stavci 46. i 54.) bilo pred višim sudom (*Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, 1993., stavak 52.; usporedi nasuprot tome *Albert i Le*

²³ Vidi i odjeljak „Članak 6. stavak 1. (pošteno suđenje za kazneno djelo)”.

Compte protiv Belgije, 1983., stavak 36.; *Feldbrugge protiv Nizozemske*, 1986., stavci 45. – 46.).

334. U svakom slučaju, ako postoji nedostatak na razini najvišeg sudskog tijela, primjerice zato što ne postoji mogućnost očitovanja na zaključke dostavljene tom tijelu, to predstavlja povredu prava na pošteno suđenje (*Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, 1993., stavci 65. – 67.).

335. Postupovni nedostatak može se otkloniti samo ako je dotična odluka podložna preispitivanju od strane neovisnog sudskog tijela koje ima punu nadležnost i koje pruža jamstva propisana člankom 6. stavkom 1. Ono što je važno je opseg ovlasti žalbenog suda za preispitivanje, a to se ispituje u svjetlu okolnosti predmeta (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 70.).²⁴

336. Prethodne odluke koje ne pružaju jamstva poštenog suđenja: u takvim slučajevima ne otvara se nikakvo pitanje ako je žalitelju bilo dostupno pravno sredstvo pred neovisnim sudskim tijelom koje je imalo punu nadležnost i koje je samo pružalo zaštitne mjere propisane člankom 6. stavkom 1. (*Oerlemans protiv Nizozemske*, 1991., stavci 53. – 58.; *British-American Tobacco Company Ltd protiv Nizozemske*, 1995., stavak 78.). Važno je da takvo pravno sredstvo koje pruža dostatna jamstva postoji (*Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 62.).

337. Vođenje kaznenog postupka u nekim slučajevima može utjecati na poštenost odlučivanja u „građanskom” sporu. Konkretno, posebno pitanje građanske stranke ili građanskih prava povezanih s postupkom kaznene istrage može otvoriti pitanje u pogledu poštenog suđenja ako su tijekom te preliminarne faze kaznenog postupka građanska prava nepovratno narušena u smislu naknadnog građanskog spora (vidi primjenjiva načela u predmetu *Mihail Mihăilescu protiv Rumunjske*, 2021., stavci 74. – 89., uključujući pitanje *res judicata* i potrebnu razinu zaštite, stavak 90., i također *Victor Laurențiu Marin protiv Rumunjske*, 2021., stavci 144. – 150., i *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019.).

338. Pred žalbenim sudovima: članak 6. stavak 1. ne prisiljava države ugovornice da osnuju žalbene ili kasacijske sudove, no kada takvi sudovi ipak postoje, država je dužna osigurati da parnične stranke pred tim sudovima uživaju temeljna jamstva sadržana u članku 6. stavku 1. (*Andrejeva protiv Latvije* [VV], 2009., stavak 97.). Međutim, način primjene članka 6. stavka 1. na postupak pred žalbenim sudovima ovisi o posebnim značajkama postupka o kojem je riječ; potrebno je voditi računa o cjelokupnom postupku u domaćem pravnom poretku i o ulozi koju u tom postupku ima žalbeni sud (*Helmers protiv Švedske*, 1991., stavak 31.) ili kasacijski sud (*K.D.B. protiv Nizozemske*, 1998., stavak 41.; *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 1996., stavci 44. – 45.).

339. Imajući u vidu posebnu prirodu uloge Kasacijskog suda, koja je ograničena na preispitivanje toga je li pravo bilo pravilno primijenjeno, postupak koji se primjenjuje može biti formalniji (*ibid.*, stavak 48.). Ipak, odbacivanje kasacijske žalbe bez ispitivanja osnovanosti zbog nepoštovanja neke pretpostavke propisane zakonom mora težiti „legitimnom cilju” u smislu sudske prakse (*Oorzhak protiv Rusije*, 2021., stavci 20. – 22.). Pretpostavka da osobu pred Kasacijskim sudom mora zastupati specijalizirani odvjetnik sama po sebi nije u suprotnosti s člankom 6. (*Bąkowska protiv Poljske*, 2010., stavak 45.; *G.L. i S.L. protiv Francuske* (odl.); *Tabor protiv Poljske*, stavak 42.).

340. Ograničenja: u pravilu je na nacionalnim sudovima da ocjenjuju činjenice: nije zadaća Suda da ocjenu činjenica nacionalnih sudova zamijeni vlastitom (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 31.).²⁵ Nadalje, iako žalitelji imaju pravo iznijeti očitovanja koja smatraju relevantnima za svoj predmet, članak 6. stavak 1. ne jamči parničnoj stranci povoljan ishod (*Andronicou i Constantinou protiv Cipra*, 1997., stavak 201.). Osim toga, članak 6. stavak 1. ne zahtijeva da sudovi u tekstu svojih odluka navedu detaljne mehanizme i rokove za podnošenje žalbe protiv tih odluka (*Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 123.).

341. Sud može utvrditi da je podnositelj zahtjeva u velikoj mjeri doprinio, kao rezultat vlastite neaktivnosti i nedostatka revnosti, nastanku situacije kojoj pred Sudom prigovara, a koju je mogao

²⁴ Vidi i odjeljak „Kontrola od strane suda koji ima punu nadležnost”.

²⁵ Vidi odjeljak „Četvrta instanca”.

spriječiti (*Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavci 123. – 124.; *Barik Edidi protiv Španjolske* (odl.), 2016., stavak 45.; i usporedi nasuprot tome *Zavodnik protiv Slovenije*, 2015., stavci 79. – 80.). Greške počinjene tijekom postupka možda se mogu uglavnom i objektivno pripisati pojedincu (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 90. i 121., a za primjenu tog načela u vezi s vještačenjem vidi predmet *Tabak protiv Hrvatske*, 2022., stavci 69. i 80.). Međutim, problematičnije su one situacije u kojima su se postupovne greške dogodile i na strani pojedinca i na strani nadležnih vlasti, osobito sud(ov)a (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 91. – 95. i stavci 114. – 121.).

342. Stranke u parničnom postupku trebaju pokazati revnost u ispunjavanju postupovnih koraka koji se odnose na njihov predmet. Pri ocjeni toga je li podnositelj zahtjeva pokazao „potrebnu revnost” poduzimajući relevantne procesne radnje trebalo bi utvrditi je li podnositelj bio zastupan tijekom postupka. Doista, „postupovna prava obično idu ruku pod ruku s postupovnim obvezama” (*Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavci 89. i 93.). To vrijedi i za zatvorenike, s obzirom na to da je pojam „revnosti koja se inače zahtijeva od stranke u parničnom postupku” pitanje koje treba ocijeniti u kontekstu kazne zatvora (usporedi *Parol protiv Poljske*, 2018., stavci 42. – 48., osobito stavak 47., i *Kunert protiv Poljske*, 2019., stavci 34. – 37., u vezi sa zatvorenicima koji nisu imali pomoć odvjetnika).

343. Teorija dojma: Sud je naglasio važnost dojma u djelovanju pravosudnog sustava; važno je osigurati da je poštenost postupka vidljiva. Međutim, Sud je jasno dao do znanja i da stajalište dotičnih osoba nije samo po sebi odlučujuće; bojazni pojedinaca pred sudovima u pogledu poštenosti postupka moraju se također moći smatrati objektivno opravdanimi (*Kraska protiv Švicarske*, 1993., stavak 32.). Stoga je potrebno ispitati kako su sudovi postupali u predmetu.

344. U drugim slučajevima, pred vrhovnim sudovima, Sud je istaknuo da povećana osjetljivost javnosti na pošteno djelovanje pravosudnog sustava opravdava sve veći značaj koji se pridaje dojmima (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 82.; *Martinie protiv Francuske* [VV], 2006., stavak 53.; *Menchinskaya protiv Rusije*, 2009., stavak 32.). Sud je u tim predmetima pridavao važnost dojmima (vidi i *Vermeulen protiv Belgije*, 1996., stavak 34.; *Lobo Machado protiv Portugala*, 1996., stavak 32.).

345. Sudska praksa: da bi uzeo u obzir stvarnost domaćeg pravnog poretka, Sud uvijek pridaje određenu važnost sudskoj praksi pri ispitivanju usklađenosti domaćeg prava s člankom 6. stavkom 1. (*Kerojärvi protiv Finske*, 1995., stavak 42.; *Gorou protiv Grčke (br. 2)* [VV], 2009., stavak 32.). Doista, opća činjenična i pravna pozadina predmeta ne bi se trebala zanemariti pri ocjenjivanju toga jesu li parnične stranke imale pošteno suđenje (*Stankiewicz protiv Poljske*, 2006., stavak 70.).

346. Državne vlasti ne mogu odustati od djelotvorne sudske kontrole na osnovi državne sigurnosti ili terorizma²⁶: postoje tehnike koje se mogu primijeniti, a koje su usklađene i s legitimnim sigurnosnim pitanjima i s postupovnim pravima pojedinca (*Dağtekin i drugi protiv Turske*, 2007., stavak 34.). Za slučaj derogiranja na temelju članka 15. Konvencije tijekom izvanrednog stanja vidi predmet *Pişkin protiv Turske*, 2020., stavak 153.

347. Sud je razvio svoju sudsku praksu u pogledu navoda o utjecaju medija na parnične postupke u predmetu *Čivinskaitė protiv Litve*, 2020., stavci 122. i 137. – 139., ili primjedbi navedenih u izvješću o parlamentarnoj istrazi (stavci 124. *et seq.*) ili javnih izjava predstavnika države i visokih dužnosnika (stavci 133. *et seq.*).

348. Načelo neovisno o ishodu postupka: postupovna jamstva iz članka 6. stavka 1. primjenjiva su na sve parnične stranke, a ne samo na one koje nisu bile uspješne pred nacionalnim sudovima (*Philis protiv Grčke (br. 2)*, 1997., stavak 45.).

b. Primjeri

349. Sudskom praksom obuhvaćene su brojne situacije, uključujući sljedeće:

350. *Dostavljanje obavijesti o postojanju postupka na točnu adresu*: podnositeljima zahtjeva mora se

²⁶ Vidi *Vodič o terorizmu*.

pružiti mogućnost da sudjeluju u postupku protiv njih i brane svoje interese. Nadležne vlasti stoga moraju poduzeti potrebne korake kako bi ih obavijestile o postupcima koji se na njih odnose (predmet *Dilipak i Karakaya protiv Turske*, 2014., stavci 85. – 88., u kojem nisu uloženi dostatni naponi da se utvrdi točna adresa podnositelja zahtjeva te se posljedično podnositelji nisu mogli pojaviti na novoj raspravi, iako se nisu odrekli tog prava; *Bacaksız protiv Turske*, 2019., stavak 53. i navedena upućivanja na sudsku praksu).

351. *Parnični postupak koji se vodi u odsutnosti / presuda u parničnom postupku donesena u odsutnosti stranke*: po uzoru na svoju sudsku praksu u vezi s kaznenim postupkom, Sud je sažeo uvjete u kojima bi takva situacija bila u skladu s člankom 6. stavkom 1. u predmetu *Bacaksız protiv Turske*, 2019., stavci 56. – 57. i 60., posebice upućujući na predmet *Dilipak i Karakaya protiv Turske*, 2014., stavci 78. – 80. (u predmetu *Bacaksız*, za razliku od prethodnih predmeta, podnositelj zahtjeva naknadno se mogao pojaviti na novoj raspravi, stavci 62. – 65.).

352. *Nepostojanje pravne pomoći*: to može otvoriti pitanje je li tuženik u parničnom postupku mogao iznijeti djelotvornu obranu (*McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002., stavak 50.; *Timofeyev i Postupkin protiv Rusije*, 2021., stavci 101. – 107.).

353. *Očitovanje koje je sud podnio žalbenom sudu, a koje je očigledno imalo za cilj utjecati na njegovu odluku*: stranke moraju moći odgovoriti na očitovanje, neovisno o njegovu stvarnom utjecaju na sud, čak i ako prema mišljenju žalbenog suda (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavci 26. – 32.) ili tužene Vlade pred Sudom u Strasbourgu (*APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, 2000., stavak 42.) u očitovanju nije iznesena nikakva činjenica ili tvrdnja koja nije već spomenuta u pobijanoj odluci.

354. *Prethodna pitanja*: Konvencija kao takva ne jamči nikakvo pravo na to da, radi donošenja prethodne odluke, domaći sud predmet podnese drugom nacionalnom (uključujući ustavni sud: *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavak 166.)) ili međunarodnom tijelu (*Coëme i drugi protiv Belgije*, 2000., stavak 114.; *Acar i drugi protiv Turske* (odl.), 2017., stavak 43.).

355. Članak 6. stavak 1. stoga ne jamči apsolutno pravo na to da domaći sud predmet podnese Sudu Europske unije (CJEU) (*Dotta protiv Italije* (odl.), 1999.; *Herma protiv Njemačke* (odl.), 2009.). Na podnositelju je da navede izričite razloge za takav zahtjev (*John protiv Njemačke* (odl.), 2007.; *Somorjai protiv Mađarske*, 2018., stavak 60.). Preispitivanje ispravnosti tumačenja prava Europske unije (EU) od strane nacionalnih sudova pitanje je izvan nadležnosti Suda u Strasbourgu (stavak 54.).

356. Ako postoji mehanizam prethodnog podnošenja predmeta drugom tijelu, odbijanje domaćeg suda da odobri zahtjev za takvo podnošenje može, u određenim okolnostima, narušiti poštenost postupka (*Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije*, 2011., stavci 57. – 67., s daljnjim upućivanjima; *Canela Santiago protiv Španjolske* (odl.), 2001.). To je slučaj u situacijama u kojima se utvrdi da je odbijanje proizvoljno, odnosno u kojima je došlo do odbijanja iako primjenjivim pravilima nije predviđena iznimka od načela prethodnog podnošenja ili alternativa tom načelu, u situacijama u kojima se odbijanje temeljilo na drugim razlozima osim onih predviđenih takvim pravilima, ili u situacijama u kojima odbijanje nije bilo propisno obrazloženo u skladu s tim pravilima (*Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije*, 2011., stavak 59.).

357. Sud ispituje čini li se da je odbijanje proizvoljno primjenjujući gore navedenu sudsku praksu (*Canela Santiago protiv Španjolske* (odl.), 2001.). Kad je riječ o pružanju obrazloženja od strane nacionalnog suda za odbijanje upućivanja prethodnog pitanja Sudu Europske unije u odluci koja nije podložna žalbi, u presudi u predmetu *Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije*, 2011., na koju se upućuje, *inter alia*, u predmetu *Somorjai protiv Mađarske*, 2018., stavci 57. i 62. (i navedena upućivanja), navedeno je kako slijedi:

- članak 6. stavak 1. zahtijeva od domaćih sudova da, u svjetlu mjerodavnog zakona, pruže obrazloženje za svaku odluku kojom odbijaju uputiti prethodno pitanje;
- kada Sud u Strasbourgu razmatra prigovor u kojem se navodi povreda članka 6. stavka 1. na

toj osnovi, njegova se zadaća sastoji u tome da osigura da je za osporeno odbijanje propisno pruženo takvo obrazloženje;

- iako se ta provjera mora izvršiti temeljito, nije na Sudu da ispita bilo kakve greške koje su možda počinili domaći sudovi pri tumačenju ili primjeni mjerodavnog zakona (*Repcevirág Szövetkezet protiv Mađarske*, 2019., stavak 59.);
- u posebnom kontekstu trećeg stavka članka 234. Ugovora o osnivanju Europske zajednice (sada članak 267. UFEU-a), nacionalni sudovi u Europskoj uniji protiv čijih odluka prema nacionalnom pravu nema pravnog lijeka i koji odbijaju uputiti Sudu Europske unije zahtjev za prethodnu odluku o pitanju postavljenom pred njima u vezi s tumačenjem prava Europske unije dužni su pružiti obrazloženje za takvo odbijanje u svjetlu iznimaka predviđenih sudskom praksom Suda Europske unije u skladu s kriterijima iz predmeta *Cilfit* (*Somorjai protiv Mađarske*, 2018., stavci 39. – 41.). Stoga moraju navesti razloge zašto su utvrdili da je pitanje nebitno, da je predmetnu odredbu prava Europske unije Sud Europske unije već protumačio ili da je ispravna primjena prava Europske unije toliko očita da ne ostavlja mjesta nikakvoj razumnoj sumnji.

358. Razloge koje je sud posljednje instance naveo u odluci kojom odbija podnijeti predmet Sudu Europske unije radi donošenja prethodne odluke treba ocijeniti u svjetlu okolnosti predmeta i domaćeg postupka u cjelini (*Krikorian protiv Francuske* (odl.), 2013., stavak 99.; *Harisch protiv Njemačke*, 2019., stavak 42.; *Repcevirág Szövetkezet protiv Mađarske*, 2019., stavak 59.).

359. Sud prihvaća skraćeno obrazloženje kada žalba u pogledu osnovanosti sama po sebi nema izgleda za uspjeh pa zahtjev za prethodnu odluku ne bi utjecao na ishod predmeta (*Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske* (odl.), 2013., stavci 173. – 174., i, *mutatis mutandis*, u kaznenim stvarima, *Baydar protiv Nizozemske*, 2018., stavci 48. – 49.), primjerice kada žalba ne ispunjava domaće uvjete dopuštenosti (*Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon i Karagiorgos protiv Grčke* (odl.), 2017., stavci 46. – 47.). Sud prihvaća i da se, *in concreto*, razlozi za odbijanje zahtjeva za prethodnu odluku u svjetlu kriterija iz predmeta *Cilfit* mogu utvrditi na temelju obrazloženja ostatka presude dotičnog suda (*Krikorian protiv Francuske* (odl.), 2013., stavci 97. – 99.; *Harisch protiv Njemačke*, 2019., stavci 37. – 42.; i *Ogieriakhi protiv Irske* (odl.), 2019., stavak 62.) ili na temelju donekle implicitnog obrazloženja u odluci kojom se zahtjev odbija (*Repcevirág Szövetkezet protiv Mađarske*, 2019., stavci 57. – 58.).

360. U predmetu *Dhahbi protiv Italije*, 2014., stavci 32. – 34., Sud je prvi put utvrdio povredu članka 6. zbog nedostatka obrazloženja domaćeg suda za odbijanje upućivanja pitanja Sudu Europske unije radi donošenja prethodne odluke. Kasacijski sud nije spomenuo podnositeljev zahtjev za prethodnu odluku ili razloge zbog kojih je smatrao da postavljeno pitanje ne opravdava upućivanje Sudu Europske unije niti je uputio na sudsku praksu Suda Europske unije. Stoga iz obrazloženja osporene presude nije bilo jasno je li se to pitanje smatralo nebitnim, ili se smatralo da se odnosi na odredbu koja je bila jasna ili koju je Sud Europske unije već protumačio, ili je jednostavno bilo zanemareno (vidi i *Schipani i drugi protiv Italije*, 2015., stavci 71. – 72.). U predmetu *Sanofi Pasteur protiv Francuske*, 2020., stavci 74. – 79., Sud je utvrdio povredu zbog nepostojanja dostatnog obrazloženja i kada su u presudi Kasacijskog suda spomenuti zahtjevi društva podnositelja za prethodnu odluku frazom „a da nije bilo potrebno uputiti pitanje Sudu Europske unije radi donošenja prethodne odluke”.

361. Osim toga, kada stranka u parničnom postupku otvori određeno ustavnopravno pitanje važno za odlučivanje o predmetu i zatraži da se to pitanje uputi Ustavnom sudu na ispitivanje, domaći sud mora navesti konkretne razloge koji opravdavaju njegovo odbijanje da uputi to pitanje [Ustavnom sudu], čime će pokazati da je proveo strogo ispitivanje te stvari (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske*, 2021., stavci 171. – 172.).

362. *Promjene u domaćoj sudskoj praksi*: pretpostavka pravne sigurnosti i zaštita legitimnih

očekivanja ne uključuju pravo na utvrđenu sudsku praksu (*Unéđic protiv Francuske*, 2008., stavak 74.). Razvoj sudske prakse nije sam po sebi u suprotnosti s pravilnim djelovanjem pravosudnog sustava (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 116.) jer bi nepostojanje dinamičkog i razvojnog pristupa spriječilo svaku reformu ili poboljšanje (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 58.; *Albu i drugi protiv Rumunjske*, 2012., stavak 34.). U predmetu *Atanasovski protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, 2010., stavak 38., Sud je smatrao da je postojanje dobro utvrđene sudske prakse nametnulo Vrhovnom sudu dužnost da pruži sadržajnije obrazloženje kojim bi opravdao odstupanje od sudske prakse, u nedostatku kojeg dolazi do povrede prava pojedinca na propisno obrazloženu odluku. U nekim slučajevima promjene u domaćoj sudskoj praksi koje utječu na parnični postupak koji je u tijeku mogu dovesti do povrede Konvencije (*Petko Petkov protiv Bugarske*, 2013., stavci 32. – 34.).

363. *Razlike u sudskoj praksi* među domaćim sudovima ili u okviru istog suda ne mogu se, same po sebi, smatrati suprotnima Konvenciji (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 51., i *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 116.).²⁷ Međutim, Sud je naglasio važnost uspostavljanja mehanizama kako bi se osigurala dosljednost postupanja i ujednačenost sudske prakse sudova (*Svilengaćanin i drugi protiv Srbije*, 2021., stavak 82.). Odgovornost je država ugovornica da organiziraju svoje pravne sustave na način da se izbjegne donošenje neusklađenih presuda (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 55.). Zadaća je vrhovnog suda upravo rješavanje mogućih proturječnosti ili nedoumica koje proizlaze iz presuda koje sadrže različita tumačenja (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 123., i navedena upućivanja na sudsku praksu, i, primjerice, *Svilengaćanin i drugi protiv Srbije*, 2021., stavak 81.).

U načelu, nije dužnost Suda da uspoređuje različite odluke nacionalnih sudova, čak i ako su donesene u očigledno sličnim ili povezanim postupcima; on mora poštovati neovisnost tih sudova. Istaknuo je da se ne može smatrati da zbog različitog postupanja u odnosu na dva spora dolazi do proturječne sudske prakse kada je to opravdano razlikom u dotičnim činjeničnim situacijama (*Ferreira Santos Pardal protiv Portugala*, 2015., stavak 42., i *Hayati Çelebi i drugi protiv Turske*, 2016., stavak 52.).

- Predmet *Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., odnosio se na presude dvaju odvojenih, neovisnih i hijerarhijski nepovezanih vrhovnih sudova. Sud je konkretno smatrao da se pojedinačni zahtjev Sudu ne može koristiti kao sredstvo za rješavanje ili otklanjanje proturječnosti sudske prakse do kojih može doći u domaćem pravu ili kao mehanizam preispitivanja za ispravljanje nedosljednosti u odlukama različitih domaćih sudova (stavak 95.).

- Predmet *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., odnosio se na duboke i dugotrajne razlike u sudskoj praksi jednog suda, Vrhovnog suda, i nekorištenje mehanizma za osiguranje usklađenosti sudske prakse. Sud je naglasio važnost osiguravanja dosljedne prakse unutar najvišeg suda u zemlji, kako bi se izbjegao rizik narušavanja načela pravne sigurnosti. To načelo, koje je implicitno u svim člancima Konvencije, predstavlja jedan od temeljnih aspekata vladavine prava (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238.). Postojanost proturječnih sudskih odluka može stvoriti stanje pravne nesigurnosti koje može umanjiti povjerenje javnosti u pravosudni sustav, dok je takvo povjerenje očito jedna od bitnih sastavnica države koja se temelji na vladavini prava (stavak 116.) (vidi i *Sine Tsagarakis A.E.E. protiv Grčke*, 2019., stavci 51. – 59., u vezi s postojano različitim stajalištima dvaju različitih odjela Vrhovnog upravnog suda usprkos uspostavljanju mehanizma za usklađivanje sudske prakse).

364. *Navodi o sukobu između dviju sudskih odluka*: nedosljednost u navedenim razlozima za odluke nije dovoljna da bi došlo do povrede načela *res judicata*; mora se utvrditi i jesu li predmeti podneseni sudovima bili istovjetni, odnosno jesu li uključivali iste stranke i isti predmet spora, ali su različito riješeni (*Krivtsova protiv Rusije*, 2022., stavci 42. – 48.).

²⁷ Vidi i odjeljak „Dosljednost domaće sudske prakse”.

365. *Tumačenje presude Suda u Strasbourgu od strane nacionalnog suda*: u predmetu *Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., primjenjivi pravni okvir pružao je podnositeljici zahtjeva pravno sredstvo koje omogućava sudske preispitivanje njezina građanskog predmeta od strane Vrhovnog suda u svjetlu utvrđenja povrede od strane Suda u Strasbourgu. Sud je ipak utvrdio da je Vrhovni sud „krajnje pogrešno protumačio” utvrđenja do kojih je došao u svojoj presudi. To nije podrazumijevalo samo različito tumačenje pravnog teksta nego i pogrešno tumačenje. Obrazloženje domaćeg suda stoga se moglo smatrati samo „krajnje proizvoljnim” ili obrazloženjem koje uključuje „uskraćivanje pravde” u suprotnosti s člankom 6. (*ibid.* [VV], stavci 63. – 65.).

366. *Stupanje zakona na snagu kada je predmet u kojem je država stranka još u tijeku*: Sud posebno vodi računa o opasnostima svojstvenima primjeni retroaktivnog zakonodavstva koje posljedično utječe na sudske rješavanje spora u kojem je država stranka, među ostalim u slučajevima kada je utjecaj takav da parnicu koja je u tijeku više nije moguće dobiti. Svi razlozi navedeni da bi se opravdale takve mjere moraju se pažljivo ispitati (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997., stavak 112.). U načelu, zakonodavna vlast nije spriječena u građanskim stvarima donositi nove retroaktivne odredbe kako bi regulirala prava koja proizlaze iz postojećih zakona. Međutim, članak 6. zabranjuje miješanje zakonodavne vlasti u djelovanje pravosudnog sustava radi utjecanja na sudske rješavanje spora – osim iz „uvjerljivih razloga općeg interesa” (*Zielinski, Pradal, Gonzalez i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 57.; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 126.).

Sud je utvrdio povrede, primjerice, u pogledu:

- intervencije zakonodavne vlasti, u vrijeme kada je postupak u kojem je država bila stranka bio u tijeku devet godina, a podnositelji su ishodili pravomoćnu, izvršnu presudu protiv države, kako bi se utjecalo na predstojeći ishod predmeta u korist države (*Grčke rafinerije Stran i Stratis Andreadis protiv Grčke*, 1994., stavci 49. – 50.);
- zakona koji je odlučno utjecao na predstojeći ishod predmeta u korist države (*Zielinski, Pradal, Gonzalez i drugi protiv Francuske* [VV], 1999., stavak 59.);
- donošenja, u ključnom trenutku u postupku pred Kasacijskim sudom, zakona kojim su iz praktičnih razloga riješena materijalna pitanja i zbog kojeg je nastavak parnice postao besmislen (*Papageorgiou protiv Grčke*, 1997.);
- odluke žalbenog suda koja se, čak i supsidijarno, temeljila na zakonu donesenom tijekom postupka i koja je utjecala na ishod postupka (*Anagnostopoulos i drugi protiv Grčke*, 2000., stavci 20. – 21.);
- pribjegavanja države retroaktivnom zakonodavstvu koje je utjecalo na sudske rješavanje spora koji je bio u tijeku u kojem je država bila stranka, bez dokazivanja da za takvu radnju postoje „uvjerljivi razlozi općeg interesa”. Sud je posebno istaknuo da financijski razlozi sami po sebi ne mogu opravdati preuzimanje od strane zakonodavne vlasti zadaće sudova kako bi riješila sporove (*Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. i drugi protiv Italije*, 2014., stavci 76. i 88. – 89.).

Međutim, članak 6. stavak 1. ne može se tumačiti na način da sprječava bilo kakvo miješanje vlasti u sudske postupke koji su u tijeku, a u kojima su te vlasti stranke. U drugim predmetima Sud je smatrao da se razlozi na koje se tužena država pozvala temelje na uvjerljivim motivima javnog interesa koji su potrebni da bi se opravdao retroaktivni učinak zakona (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997., stavak 112.; *Forrer-Niedenthal protiv Njemačke*, 2003., stavak 64.; *OGIS-Institut Stanislas, OGE Saint-Pie X i Blanche de Castille i drugi protiv Francuske*, 2004., stavci 71. – 72.; *EEG-Slachthuis Verbist Izegem protiv Belgije* (odl.), 2005.; *Hôpital local Saint-Pierre d’Oléron i drugi protiv Francuske*, 2018., stavci 72. – 73.).

367. Ta je sudska praksa primjenjiva i na predmete u kojima je država, iako nije bila stranka u postupku, narušila postupak svojim zakonodavnim ovlastima (*Ducret protiv Francuske*, 2007., stavci 33. – 42.).

368. Druge vrste zakonodavne intervencije:

- Zakoni se mogu donijeti prije početka postupka (*Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL) protiv Francuske* (odl.), 2000.), usporedi s predmetom *Azzopardi i drugi protiv Malte* (odl.), 2019., stavak 44.) ili nakon njihova završetka (*Preda i Dardari protiv Italije* (odl.), 1999.), a da se ne otvori nikakvo pitanje na temelju članka 6.
- Donošenje općeg zakonodavstva može se pokazati nepovoljnim za parnične stranke, a da zapravo uopće nije usmjereno na sudske postupke koji su u tijeku niti se njime zaobilaze načela vladavine prava (*Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, 2004., stavak 72.).
- Zakon s retroaktivnim učinkom može se donijeti nakon pilot-presude Suda kako bi se otklonio sistemski problem i tako odgovorilo na očito i uvjerljivo opravdanje koje se temelji na javnom interesu (*Beshiri i drugi protiv Albanije* (odl.), 2020., u vezi s dugotrajnim neizvršavanjem brojnih pravomoćnih upravnih odluka).
- Zakon se može proglasiti neustavnim dok je postupak u tijeku, a da ne postoji nikakva namjera da se utječe na taj postupak (*Dolca i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2012.).

369. Treba napomenuti da je u pogledu gore navedenih razloga javnog interesa koje je potrebno uzeti u obzir pri ispitivanju opravdanosti zakonodavne intervencije Sud naveo da je zaštita okoliša pitanje od općeg interesa (*Dimopulos protiv Turske*, 2019., stavci 39. – 40.).

370. *Nedostavljanje strankama pred Vrhovnim sudom očitovanja „neovisnog člana nacionalnog pravnog sustava“* (članova odjela državnog odvjetnika: *Vermeulen protiv Belgije*, 1996.; *Van Orshoven protiv Belgije*, 1997.; *K.D.B. protiv Nizozemske*, 1998.; glavnog državnog odvjetnika: *Göç protiv Turske* [VV], 2002.; *Lobo Machado protiv Portugala*, 1996.; vladina povjerenika: *Kress protiv Francuske* [VV], 2001.; *Martinie protiv Francuske* [VV], 2006.) i *nepostojanje mogućnosti odgovaranja na takvo očitovanje*: mnoge su tužene države tvrdile da ta kategorija članova nacionalnog pravnog sustava nije bila ni stranka u postupku ni saveznik ili protivnik bilo koje stranke, ali je Sud utvrdio da se moraju uzeti u obzir uloga koju je dotični službenik zapravo imao u postupku i, konkretnije, sadržaj i učinci njegovih podnesaka (*Vermeulen protiv Belgije*, 1996., stavak 31.; *Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 71. *in fine*; *Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 33.; *Vermeulen protiv Belgije*, 1996., stavak 31.). Za opći pregled sudske prakse u vezi sa sudjelovanjem neovisnog člana nacionalne pravne službe u postupku vidi predmet *Kramareva protiv Rusije*, 2022., stavci 31. – 34., a za primjenu sudske prakse na javnog tužitelja vidi stavke 38. *et seq.*

371. Sud je naglasio važnost kontradiktornog postupka u slučajevima u kojima podnesci neovisnog člana nacionalnog pravnog sustava u građanskom predmetu nisu unaprijed bili dostavljeni strankama, čime im je uskraćena mogućnost da na njih odgovore (*ibid.*, stavak 76.; *Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavci 55. – 56.; *Lobo Machado protiv Portugala*, 1996., stavak 31.; *Van Orshoven protiv Belgije*, 1996., stavak 41.; *Immeubles Groupe Kosser protiv Francuske*, 2002., stavak 26.).

372. Osuđuje se sudjelovanje te čak i samo nazočnost tih članova nacionalnog pravnog sustava u vijećanjima, bilo „aktivno“ bilo „pasivno“, nakon što javno iznesu svoje stavove o predmetu (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 87.; *Van Orshoven protiv Belgije*, 1996., stavak 34.; *Lobo Machado protiv Portugala*, 1996., stavak 32.). Ta se sudska praksa uvelike temelji na teoriji dojma (*Martinie protiv Francuske* [VV], 2006., stavak 53.).

373. Stoga se moraju ispitati uvjeti u kojima se postupak odvijao, a osobito pitanje je li postupak bio kontradiktoran i u skladu s načelom jednakosti stranaka u postupku (usporedi *Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 76., i *Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavci 55. – 57.; vidi i *Marc-Antoine protiv Francuske* (odl.), 2013.), kako bi se utvrdilo je li se problem mogao pripisati ponašanju stranke, ili stavu vlasti ili važećem zakonodavstvu (*Fretté protiv Francuske*, 2002., stavci 49. – 51.).

Za postupak pred Sudom Europskih zajednica / Europske unije: *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. protiv Nizozemske* (odl.), 2009.

374. Ograničenja:

- Jednakost stranaka u postupku ne podrazumijeva pravo stranke da joj se prije rasprave otkriju podnesci koji nisu otkriveni drugoj stranci u postupku ili sucu izvjestitelju ili sucima sudskog vijeća (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 73.).
- Nema smisla priznavati pravo koje nema stvarni doseg ili suštinu: to bi bio slučaj ako pravo na koje se poziva na temelju Konvencije ne bi utjecalo na ishod predmeta jer je usvojeno pravno rješenje bilo pravno nesporno (*Stepinska protiv Francuske*, 2004., stavak 18.).
- Ponovno upućujući na situacije u kojima je podnositelj zahtjeva, koji je bio stranka u domaćem postupku, prigovorio da nije primio presliku dokaza ili očitovanja dostavljenih sucu, Sud je u nekim slučajevima primijenio novi uvjet dopuštenosti koji podrazumijeva „značajnu štetu” (članak 35. stavak 3. točka (b) Konvencije), koji je uveden 2010. godine. Prema tom uvjetu, povreda prava, koliko god bila stvarna s čisto pravnog stajališta, mora doseći minimalnu težinu da bi bilo opravdano da je razmatra Sud, u skladu s načelom *de minimis non curat praetor*. U tom kontekstu, Sud je proglašavao nedopuštenima prigovore koji se odnose na nedostavljanje podnositeljima zahtjeva preslika izvedenih dokaza ili podnesenih očitovanja zbog nepostojanja značajne štete (*Holub protiv Češke Republike* (odl.), 2010.; *Liga Portuguesa de Futebol Profissional protiv Portugala* (odl.), 2012., stavci 36. – 40.; *Kılıç i drugi protiv Turske* (odl.), 2013.; i usporedi nasuprot tome *Colloredo Mannsfeld protiv Češke Republike*, 2016., stavci 33. – 34.). Taj se pristup primjenjuje, primjerice, u slučajevima kada predmetni dokument nije sadržavao ništa novo za podnositelja zahtjeva i očito nije utjecao, u smislu prirode ili sadržaja, na odluku suda; to je još očitije u slučaju kada je nacionalni sud sam izjavio da nije uzeo u obzir dokument koji nije dostavljen podnositelju zahtjeva (*Cavajda protiv Češke Republike* (odl.), 2011.).
- Činjenica da nekoliko stranaka brani slično stajalište pred sudom ne stavlja nužno protivnu stranku u „znatno nepovoljniji položaj” pri iznošenju argumenata (*Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 32. *in fine*).

3. Četvrta instanca

a. Opća načela

375. Jedna posebna kategorija prigovora podnesenih Sudu uključuje prigovore koji se obično nazivaju prigovorima „četvrte instance”. Taj izraz, koji se ne pojavljuje u tekstu Konvencije, a postao je uvriježen putem sudske prakse institucija Konvencije (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 170.) ; *Kemmache protiv Francuske* (br. 3), 1994., stavak 44.), pomalo je paradoksalan jer stavlja naglasak na ono što Sud nije: nije žalbeni sud ili sud koji može ukinuti odluke koje su donijeli sudovi u državama strankama Konvencije ili ponovno voditi postupke u predmetima koje su ti sudovi razmatrali te ne može ponovno razmatrati predmete na isti način kao Vrhovni sud. Zahtjevi četvrtog stupnja stoga proizlaze iz učestalog pogrešnog shvaćanja na dvije razine.

376. Kao prvo, podnositelji zahtjeva često imaju krivu predodžbu o ulozi Suda i prirodi pravosudnog sustava uspostavljenog Konvencijom. Zadaća suda nije da zamijeni domaće sudove; njegove ovlasti ograničene su na provjeru toga poštuju li države ugovornice obveze u odnosu na ljudska prava koje su preuzele pristupanjem Konvenciji. Nadalje, u nedostatku ovlasti da izravno intervenira u pravne sustave država ugovornica, Sud mora poštovati autonomiju tih pravnih sustava. To znači da njegova zadaća nije ispravljati činjenične i pravne pogreške koje je nacionalni sud navodno počinio osim ako, i u onoj mjeri u kojoj su, takve pogreške možda povrijedile prava i slobode zaštićene Konvencijom. Ne može sam ocjenjivati činjenice koje su nacionalni sud navele da donese jednu odluku umjesto neke druge. U protivnom bi Sud djelovao u svojstvu suda trećeg ili četvrtog stupnja, a to bi značilo

zanemarivanje ograničenja njegova djelovanja (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 28.; *Centro Europa 7S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [VV], 2012., stavak 197.; *Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 99.; *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 90.; *De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavci 170. – 172.).

377. Kao drugo, često dolazi do nesporazuma o točnom značenju izraza „pošteno” u članku 6. stavku 1. Konvencije. „Poštenost” koju zahtijeva članak 6. stavak 1. nije „materijalna” poštenost (pojam koji je djelomično pravni, djelomično etički i može ga primijeniti samo raspravni sud (vidi *Balliktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 78.). Članak 6. stavak 1. jamči samo „postupovnu” poštenost, što se u praksi odnosi na kontradiktorni postupak u kojem se ispituju podnesci stranaka i stranke se stavljaju u ravnopravan položaj pred sudom (*Star Cate Epilekta Gevmata i drugi protiv Grčke* (odl.), 2010.). Poštenost postupka uvijek se ocjenjuje ispitivanjem postupka u cijelosti, tako da neka izolirana nepravilnost možda nije dovoljna da bi postupak u cjelini bio nepošten (*Mirojubovs i drugi protiv Latvije*, 2009., stavak 103.).

378. Nadalje, Sud poštuje raznolikost pravnih i pravosudnih sustava Europe i nije zadaća Suda da ih standardizira. Isto tako, nije njegova zadaća ispitivati razboritost odluka domaćih sudova kada nema nikakvih dokaza o proizvoljnosti (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavci 68., 89. i 94.).

b. Opseg i ograničenja nadzora Suda

379. Prvenstveno je na nacionalnim vlastima, posebice sudovima, da tumače i ocjenjuju usklađenost s domaćim pravom (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 186., i *Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 251.), a u konačnici je na Sudu da utvrdi jesu li posljedice do kojih dolazi zbog načina na koji se to pravo tumači i primjenjuje u skladu s načelima Konvencije (vidi, primjerice, *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 191.), i to kao najveći autoritet za primjenu i tumačenje Konvencije (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 286.) te na temelju načela supsidijarnosti i „zajedničke odgovornosti” između država stranaka i Suda (stavak 250.). Imajući na umu svoju supsidijarnu ulogu, Sud se neće baviti pitanjima ocjene ustavnosti i ograničit će svoju zadaću na tumačenje i primjenu Konvencije kako je predviđeno člankom 32. Konvencije, u svjetlu načela vladavine prava (*Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 341.).

380. Sud uvijek navodi da općenito nije njegova zadaća ispravljati činjenične i pravne pogreške koje je nacionalni sud navodno počinio osim ako, i u onoj mjeri u kojoj su, takve pogreške očigledne i dovode do povrede prava i sloboda zaštićenih Konvencijom (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 28.; *Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 82.; *De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 170.). S obzirom na to, Sud ne može dovesti u pitanje utvrđenja domaćih vlasti o navodnim pravnim pogreškama osim ako su „proizvoljne ili očigledno nerazumne” (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 191., i predmet *Naït-Liman protiv Švicarske* [VV], 2018., stavak 116., u kojem je navedeno da do jasne pogreške u ocjeni domaćih sudova može doći i uslijed pogrešne primjene ili pogrešnog tumačenja sudske prakse Suda). Jedina je zadaća Suda u vezi s člankom 6. ispitati zahtjeve u kojima se navodi da domaći sudovi nisu poštovali „posebne postupovne zaštitne mjere” utvrđene u tom članku ili da „vođenje postupka u cjelini nije jamčilo podnositelju zahtjeva pošteno suđenje” (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 171.).

381. Kad je tome tako, izuzetno je rijetko da Sud na temelju članka 6. stavka 1. dovodi u pitanje ocjenu nacionalnih sudova na temelju toga da bi se njihova utvrđenja mogla smatrati proizvoljnima ili očigledno nerazumnima.

To je bio slučaj primjerice, u predmetu *Dulaurans protiv Francuske*, 2000., stavak 38., (vidi i *Tel protiv Turske*, 2017., stavak 76.), u kojem je Sud utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog „očigledne pogreške u prosudbi” odnosno, činjenične ili pravne pogreške nacionalnog suda koja je toliko „očita” da se mogla okarakterizirati kao „očigledna” u smislu da ju nijedan razuman sud nikada ne bi mogao počinuti, kao što je naglašeno u predmetu *Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., stavak 61.;

predmet *Khamidov protiv Rusije*, 2007., stavak 170., u kojem je postupak kojemu se prigovaralo bio „krajnje proizvoljan”; predmeti *Anđelković protiv Srbije*, 2013., stavak 24., i *Lazarević protiv Bosne i Hercegovine*, 2020., stavak 32., u kojima je došlo do „uskraćivanja pravde”; predmet *Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., u kojem se smatralo da je obrazloženje domaćeg suda „krajnje proizvoljno” ili da dovodi do „uskraćivanja pravde”: vidi stavke 63. – 65. i gore navedene predmete, i predmet *Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavci 77. – 78. (i usporedi nasuprot tome, primjerice, *Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 82., i *Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille protiv Francuske* (odl.), 2004.). U predmetu *Baljak i drugi protiv Hrvatske*, 2021., Sud je utvrdio da su zaključci domaćih sudova bili „očigledno nerazumni” konkretno se pozivajući na svoju sudsku praksu na temelju članka 2. Konvencije i činjenicu da su sudovi podnositeljima zahtjeva nametnuli neostvariv standard dokazivanja (stavak 41.).

Na sličan način, u predmetu *Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., Sud je smatrao neprihvatljivim da se protiv podnositelja zahtjeva donese presuda u parničnom postupku bez ikakvih uvjerljivih razloga, na temelju nedosljednih i proturječnih dokaza, uz zanemarivanje podnositeljevih protuargumenata (stavak 79.). Konačno, u tom kontekstu, nedostatak sudske koordinacije i revnosti mogao je imati neosporan utjecaj na sudbinu podnositelja zahtjeva (*Tel protiv Turske*, 2017., stavak 67.).

Zaključno, do „uskraćivanja pravde” doći će ako za odluku nisu navedeni razlozi ili ako se navedeni razlozi temelje na „očiglednoj” činjeničnoj ili pravnoj pogreški koju je počinio domaći sud (predmet *Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 77., u kojem se upućuje na predmet *Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2)* [VV], 2017., stavak 85., u kaznenj sferi).

382. Vraćajući se načelu, Sud ne može, u pravilu, dovesti u pitanje utvrđenja i zaključke domaćih sudova u pogledu sljedećeg:

- Utvrđivanja činjenica predmeta: kao opće pravilo, ocjena činjenica u nadležnosti je nacionalnih sudova (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, 1994., stavak 61.); Sud ne može osporiti utvrđenja domaćih sudova osim ako su očito i očigledno proizvoljna (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavci 28. – 29.; *Radomilja i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2018., stavak 150.).
- Tumačenja i primjene domaćeg prava: prvenstveno je na domaćim sudovima da rješavaju probleme tumačenja nacionalnog zakonodavstva (*Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 82.), a ne na Sudu u Strasbourgu, čija je uloga utvrditi jesu li učinci takvog tumačenja spojivi s Konvencijom (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 49.). U iznimnim slučajevima Sud može donijeti odgovarajuće zaključke kada su sudovi neke države ugovornice protumačili domaće pravo na proizvoljan ili očigledno nerazuman način (*Barac i drugi protiv Crne Gore*, 2011., stavci 32. – 34., s daljnjim upućivanjima; *Anđelković protiv Srbije*, 2013., stavci 24. – 27. (uskraćivanje pravde); *Laskowska protiv Poljske*, 2007., stavak 61., i gore navedeni predmeti), a to je načelo primjenjivo i na temelju ostalih odredbi Konvencije (*S. v. i A. protiv Danske* [VV], 2012., stavak 148. i navedena upućivanja; *Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 60.; ili *Anheuser-Busch Inc. protiv Portugala* [VV], 2007., stavci 85. – 86.; vidi i *Kushoglu protiv Bugarske*, 2007., stavak 50.; *Işyar protiv Bugarske*, 2008., stavak 48.).
- Isto tako, Sud nije nadležan formalno odlučivati o usklađenosti s drugim međunarodnim ugovorima ili pravom Europske unije. Tumačenje i primjena odredaba prava Europske unije zadaća je Suda Europske unije²⁸ (iako treba imati na umu da se države članice moraju pridržavati svojih međunarodnih obveza: *Grzęda protiv Poljske* [VV], 2022., stavak 340.). Nadležnost Europskog suda za ljudska prava ograničena je na provjeru usklađenosti s

²⁸ Vidi tematski vodič o *Pravu Europske unije u sudskoj praksi Suda* (samo na francuskom jeziku; engleska je verzija u pripremi).

pretpostavkama Konvencije, primjerice s člankom 6. stavkom 1. Prema tome, u nedostatku bilo kakve proizvoljnosti koja bi sama po sebi otvorila pitanje na temelju članka 6. stavka 1., nije na Sudu da prosuđuje je li domaći sud ispravno primijenio neku odredbu prava Europske unije (*Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 100.), općeg međunarodnog prava ili međunarodnih ugovora (*Waite i Kennedy protiv Njemačke* [VV], 1999., stavak 54.; *Marković i drugi protiv Italije* [VV], 2006., stavci 107. – 108.). Međutim, razlike u sudskoj praksi nacionalnih sudova dovode do pravne nesigurnosti, koja je nespojiva s pretpostavkama vladavine prava (*mutatis mutandis*, *Molla Sali protiv Grčke* [VV], 2018., stavak 153.).

- Dopuštenosti i ocjene dokaza:²⁹ jamstva iz članka 6. stavka 1. obuhvaćaju samo postupak ocjene dokaza na postupovnoj razini. Dopuštenost dokaza ili način na koji bi ih trebalo meritorno ocijeniti prvenstveno su pitanja za nacionalne sudove, čija je zadaća odvagati dokaze koji su im dostavljeni (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 28.; *Farange S.A. protiv Francuske* (odl.), 2004.). Razlozi koje navedu u tom pogledu ipak su važni u smislu članka 6. stavka 1. i zahtijevaju pažljivo ispitivanje od strane Suda (vidi, primjerice, *Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavci 69. – 73.).

383. U predmetu *Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske* [VV], 2016., Sud je ponovio da su, budući da je Konvencija ustavni instrument europskog javnog poretka, države stranke dužne, u tom kontekstu, osigurati razinu kontrole poštovanja Konvencije kojom se, u najmanju ruku, čuvaju temelji tog javnog poretka. Jedna je od temeljnih sastavnica europskog javnog poretka načelo vladavine prava, a proizvoljnost predstavlja negiranje tog načela. Čak i u kontekstu tumačenja i primjene domaćeg prava, kada Sud daje nacionalnim vlastima vrlo široku diskrecijsku ovlast, uvijek to čini, izričito ili implicitno, podložno zabrani proizvoljnosti (stavak 145.).

384. Tako članak 6. stavak 1. ne omogućava Sudu da dovede u pitanje materijalnu poštenost ishoda građanskog spora, u kojem najčešće jedna od stranaka pobjeđuje, a druga gubi.

385. Sud će prigovor četvrte instance na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije odbaciti ako je podnositelju zahtjeva osiguran kontradiktorni postupak; ako je podnositelj bio u mogućnosti, u različitim fazama tog postupka, iznijeti tvrdnje i dokaze koje je smatrao relevantnima za svoj predmet; ako je imao priliku djelotvorno osporiti tvrdnje i dokaze koje je izvela protivna stranka; ako su sudovi propisno razmotrili i ispitali sve njegove tvrdnje koje su, promatrane objektivno, bile relevantne za rješavanje predmeta; ako su činjenični i pravni razlozi za osporenu odluku bili opširno izneseni; te ako je, prema tome, postupak u cjelini bio pošten (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 29.). Većinu zahtjeva četvrtog stupnja sudac pojedinac ili odbor od troje sudaca proglašava nedopuštenima *de plano* (članci 27. i 28. Konvencije).

C. Dosljednost domaće sudske prakse³⁰

386. Članak 6. stavak 1. ne dodjeljuje stečeno pravo na dosljednost sudske prakse. Razvoj sudske prakse nije sam po sebi u suprotnosti s pravilnim djelovanjem pravosudnog sustava jer bi nepostojanje dinamičkog i razvojnog pristupa spriječilo svaku reformu ili poboljšanje (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavak 58.; *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 116.). Razlike u sudskoj praksi po prirodi su nerazdvojiva posljedica bilo kojeg pravosudnog sustava koji se temelji na mreži raspravnih i žalbenih sudova s nadležnošću na području njihovih teritorija. Zadaća je vrhovnog suda upravo rješavanje takvih proturječnosti (*Beian protiv Rumunjske (br. 1)*, 2007., stavak 37.; *Svilengačanin i drugi protiv Srbije*, 2021., stavci 81. – 82.).

387. U načelu nije uloga Suda, čak ni u slučajevima koji se na prvi pogled čine usporedivima ili povezanim, uspoređivati različite odluke koje donose domaći sudovi, čiju neovisnost Sud mora

²⁹ Vidi i odjeljak „Postupak ocjene dokaza”.

³⁰ Vidi i odjeljak „Razlike u sudskoj praksi”.

poštovati. Mogućnost razlika u sudskoj praksi nerazdvojiva je posljedica bilo kojeg pravosudnog sustava koji se temelji na mreži raspravnih i žalbenih sudova s nadležnošću na području njihovih teritorija. Takve razlike mogu čak nastati unutar istog suda. To se samo po sebi ne može smatrati protivnim Konvenciji (*Santos Pinto protiv Portugala*, 2008., stavak 41.). Nadalje, ne mogu postojati „razlike” kada su činjenične situacije o kojima je riječ objektivno različite (*Uçar protiv Turske* (odl.), 2009.).

388. Međutim, mogu postojati slučajevi u kojima razlike u sudskoj praksi dovode do utvrđenja povrede članka 6. stavka 1. Tu se pristup Suda razlikuje ovisno o tome postoje li razlike unutar iste grane sudova ili između dviju različitih grana suda koje su potpuno neovisne jedna o drugoj.

389. U prvom slučaju (razlike u sudskoj praksi najvišeg nacionalnog suda) Sud primjenjuje tri kriterija kada utvrđuje:

- jesu li razlike u sudskoj praksi „duboke i dugotrajne”;
- jesu li u domaćem pravu predviđeni mehanizmi kojima se mogu riješiti takve nedosljednosti; i
- jesu li ti mehanizmi bili primijenjeni i s kojim učinkom (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavci 116. – 135.; *Beian protiv Rumunjske (br. 1)*, 2007., stavci 37. i 39.).

U posljednjem navedenom predmetu najviši nacionalni sud donio je presude koje su bile „dijametralno suprotne”, a mehanizam predviđen u domaćem pravu za osiguranje dosljedne prakse nije bio upotrijebljen brzo, čime je narušeno načelo pravne sigurnosti.

390. Praksa dubokih i dugotrajnih razlika razvijena unutar najvišeg pravosudnog tijela u zemlji sama po sebi u suprotnosti je s načelom pravne sigurnosti, načelom koje je implicitno u svim člancima Konvencije i predstavlja jedan od temeljnih aspekata vladavine prava (*Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda* [VV], 2020., stavak 238., u pogledu načela; *Beian protiv Rumunjske (br. 1)*, 2007., stavak 39.).

- U navedenom predmetu Sud je primijetio da je, umjesto da ispuni svoju zadaću utvrđivanja tumačenja koje je potrebno slijediti, sam Vrhovni sud postao izvor pravne nesigurnosti, čime je narušio povjerenje javnosti u pravosudni sustav. Sud je utvrdio da je taj nedostatak sigurnosti u pogledu sudske prakse imao za posljedicu lišenje podnositelja zahtjeva svake mogućnosti da osigura koristi predviđene zakonom, dok su drugim osobama u sličnoj situaciji te koristi bile dodijeljene (stavci 39. – 40.).
- U predmetu *Hayati Çelebi i drugi protiv Turske*, 2016., očigledne proturječnosti u sudskoj praksi Kasacijskog suda, zajedno s neuspješnom primjenom mehanizma namijenjenog osiguranju usklađenosti prakse unutar tog suda, dovele su do proglašenja zahtjeva podnositelja za naknadu štete nedopuštenim, dok su druge osobe u sličnoj situaciji osigurale preispitivanje osnovanosti njihovih zahtjeva (stavak 66.).

391. Međutim, kada se sustav uspostavljen u domaćem pravu za rješavanje proturječnosti sudske prakse pokaže djelotvornim, jer je uveden prilično brzo i njime su riješene takve proturječnosti u kratkom roku, Sud ne utvrđuje povredu (*Albu i drugi protiv Rumunjske*, 2012., stavak 42.; usporedi *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavci 130. – 132.).

392. U drugoj situaciji proturječne odluke donose, u najvišem stupnju, sudovi u dvjema različitim granama pravnog sustava, pri čemu svaki ima svoj neovisni Vrhovni sud koji ne podliježe nikakvoj zajedničkoj sudskoj hijerarhiji. Tu članak 6. stavak 1. ne zahtijeva provedbu mehanizma vertikalnog nadzora ili zajedničko regulatorno tijelo (kao što je sud za sporove o nadležnosti). U pravosudnom sustavu s nekoliko različitih grana sudova i u kojem nekoliko vrhovnih sudova zajedno postoji i od njih se zahtijeva da tumače zakon istovremeno i usporedno, ostvarivanje dosljednosti sudske prakse može potrajati te se razdoblja proturječne sudske prakse stoga mogu tolerirati, a da se ne naruši pravna sigurnost. Tako dva suda, svaki sa svojim područjem nadležnosti, koji ispituju različite predmete lako

mogu doći do različitih, ali ipak racionalnih i obrazloženih zaključaka u pogledu istog pravnog pitanja otvorenog na temelju sličnih činjeničnih okolnosti, a da ne dođe do povrede članka 6. stavka 1. (*Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske* [VV], 2011., stavci 81. – 83. i 86.).

4. Kontradiktorni postupak

393. Načelo kontradiktornosti: pojam poštenog suđenja obuhvaća temeljno pravo na kontradiktorni postupak. To je usko povezano s načelom jednakosti stranaka u postupku (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 146.).

U skladu s pravom na kontradiktorni postupak i pravom na pristup sudu, parnične stranke zastupane po osobama koje u različitoj mjeri ovise o drugoj stranci u postupku ne bi mogle iznijeti svoje argumente i zaštititi svoje interese u odgovarajućim uvjetima (*Capital Bank AD protiv Bugarske*, 2005., stavak 118.).

394. Pretpostavke koje proizlaze iz prava na kontradiktorni postupak u načelu su iste u građanskim i kaznenim predmetima (*Werner protiv Austrije*, 1997., stavak 66.).

395. Želja za uštedom vremena i ubrzanjem postupka ne opravdava zanemarivanje temeljnog načela kao što je pravo na kontradiktorni postupak (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavak 30.).

396. Sadržaj (podložan ograničenjima opisanim u nastavku): pravo na kontradiktorni postupak u načelu znači mogućnost da stranke u kaznenom ili parničnom postupku saznaju za sve izvedene dokaze ili podnesena očitovanja, čak i ona koja je dostavio neovisni član nacionalnog pravnog sustava, s ciljem utjecanja na odluku suda i daju na njih svoje primjedbe (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 74.; *Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, 1993., stavak 63.; *McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 80.; *Vermeulen protiv Belgije*, 1996., stavak 33.; *Lobo Machado protiv Portugala*, 1996., stavak 31.). Ta pretpostavka može vrijediti i pred Ustavnim sudom (*Milatová i drugi protiv Češke Republike*, 2005., stavci 63. – 66.; *Gaspari protiv Slovenije*, 2009., stavak 53.).

- Stvarni učinak na odluku suda nije od velike važnosti (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavak 27.; *Ziegler protiv Švicarske*, 2002., stavak 38.).
- Načelo kontradiktornosti jednako vrijedi za stranke u postupku kao i za neovisnog člana nacionalnog pravnog sustava, predstavnika državne uprave, nižeg suda ili suda koji postupuje u predmetu (*Köksoy protiv Turske*, 2020., stavci 34. – 35. i navedena upućivanja na sudsku praksu).
- Pravo na kontradiktorni postupak mora se moći ostvariti u zadovoljavajućim uvjetima: stranka u postupku mora imati mogućnost upoznati se s dokazima pred sudom, kao i mogućnost očitovati se o njihovu postojanju, sadržaju i vjerodostojnosti u odgovarajućem obliku i u odgovarajućem roku (*Krčmář i drugi protiv Češke Republike*, 2000., stavak 42.; *Immeubles Groupe Kossier protiv Francuske*, 2002., stavak 26.), ako je potrebno i ishodom odgode (*Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 39.).
- Stranke bi trebale imati priliku obznanimi sve dokaze koji su potrebni da bi uspjele sa svojim zahtjevima (*Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, 2005., stavak 37.).
- Sam sud mora poštovati načelo kontradiktornosti, primjerice, ako odlučuje o predmetu na temelju nekog razloga ili prigovora koje je istaknuo na vlastitu inicijativu (*Čeppek protiv Češke Republike*, 2013., stavak 45., i usporedi predmet *Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, 2005., stavak 38., s predmetom *Andret i drugi protiv Francuske* (odl.), 2004., nedopušten: u potonjem je predmetu Kasacijski sud obavijestio stranke da su predloženi novi razlozi te su podnositelji zahtjeva imali mogućnost očitovati se prije nego što Kasacijski sud donese presudu).
- Na strankama je u sporu da same odluče zahtijeva li neki dokument koji je predložila druga

stranka ili iskaz svjedoka njihovo očitovanje. Povjerenje parničnih stranaka u djelovanje pravosuđa temelji se na znanju da im je pružena prilika da izraze svoje stavove o svakom dokumentu iz spisa (među ostalim o dokumentima koje je sud pribavio na vlastitu inicijativu: *K.S. protiv Finske*, 2001., stavak 22.; *Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavak 29.; *Pellegrini protiv Italije*, 2001., stavak 45.).

397. Primjeri povrede prava na kontradiktorni postupak kao rezultat neotkrivanja sljedećih dokumenata ili dokaza:

- u postupku koji se odnosi na smještaj djeteta, izvješća socijalnih službi koja sadržavaju informacije o djetetu i pojedinosti o pozadini predmeta i u kojima su pružene preporuke, iako su roditelji bili upoznati s njihovim sadržajem na raspravi (*McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995., stavak 80.);
- dokazi koje je izveo državni odvjetnik, neovisno o tome je li se on smatrao „strankom”, jer je bio u mogućnosti, prije svega na temelju ovlasti koje su mu dodijeljene u okviru njegovih funkcija, utjecati na odluku suda na način koji bi mogao biti nepovoljan za dotičnu osobu (*Ferreira Alves protiv Portugala (br. 3)*, 2007., stavci 36. – 39.);
- bilješka nižeg suda drugostupanjskom sudu namijenjena utjecanju na odluku potonjeg suda, iako u bilješci nisu iznesene nikakve nove činjenice ili tvrdnje (*ibid.*, stavak 41.);
- dokumenti koje su suci izravno pribavili, a koji sadržavaju obrazložena mišljenja o osnovanosti predmeta (*K.S. protiv Finske*, 2001., stavci 23. – 24.).

398. Ograničenja³¹: pravo na kontradiktorni postupak nije apsolutno i njegov opseg može varirati ovisno o posebnim značajkama dotičnog predmeta (*Hudáková i drugi protiv Slovačke*, 2010., stavci 26. – 27.), podložno nadzoru Suda u najvišem stupnju (*Regner protiv Češke Republike [VV]*, 2017., stavci 146. – 147.). U posljednjem navedenom predmetu Sud je istaknuo da se postupak mora razmatrati kao cjelina i da su sva ograničenja načela kontradiktornosti i jednakosti stranaka u postupku mogla biti dovoljno uravnotežena drugim postupovnim mjerama zaštite (stavci 151. – 161.).

- Načelo kontradiktornosti ne zahtijeva da svaka stranka mora svom protivniku dostaviti dokumente koji nisu dostavljeni ni sudu (*Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 38.).

- U nekoliko predmeta vrlo posebnih okolnosti Sud je utvrdio da neotkrivanje nekog dokaza i nemogućnost podnositelja zahtjeva da se o njemu očituje nisu narušili poštenost postupka jer ta mogućnost ne bi utjecala na ishod predmeta, a doneseno zakonsko rješenje nije bilo podložno raspravi (*Stepinska protiv Francuske*, 2004., stavak 18.; *Salé protiv Francuske*, 2006., stavak 19.; *Asnar protiv Francuske (br. 2)*, 2007., stavak 26.).

399. Nepoštovanje načela kontradiktornosti može ispraviti žalbeno tijelo, pod uvjetom da to tijelo ima „punu nadležnost” u smislu sudske prakse. Slično tome, neki postupovni nedostatak žalbenog suda može ispraviti niži sud kojemu je predmet vraćen (*Köksoy protiv Turske*, 2020., stavci 36. – 39.).

5. Jednakost stranaka u postupku³²

400. Načelo „jednakosti stranaka u postupku” sadržano je u širem pojmu poštenog suđenja i usko je povezano s načelom kontradiktornosti (*Regner protiv Češke Republike [VV]*, 2017., stavak 146.). Pretpostavka „jednakosti stranaka u postupku”, u smislu „pravične ravnoteže” između stranaka, u načelu je primjenjiva na građanske kao i na kaznene predmete (*Feldbrugge protiv Nizozemske*, 1986., stavak 44.).

401. Sadržaj: održavanje „pravične ravnoteže” između stranaka. Jednakost stranaka u postupku podrazumijeva da svaka stranka mora dobiti razumnu mogućnost iznijeti svoje argumente u predmetu, uključujući svoje dokaze, pod uvjetima koji je ne dovode u bitno nepovoljan položaj u

31 Vidi i gore odjeljak „Primjeri”.

32 Vidi i gore odjeljak „Primjeri” o ograničenjima.

odnosu na drugu stranku (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 72.; *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 146.; *Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 33.).

- To načelo, koje obuhvaća sve aspekte postupovnog prava u državama ugovornicama, primjenjivo je i u posebnom području dostave sudskih pismena strankama iako se članak 6. stavak 1. ne može tumačiti na način da propisuje poseban oblik dostave pismena (*Avotiņš protiv Latvije* [VV], 2016., stavak 119.).
- Nije dopušteno da jedna stranka dostavlja sudu podneske bez znanja druge stranke, a o kojim se podnescima ta druga stranka nema mogućnost očitovati. Same su stranke te koje trebaju ocijeniti zaslužuje li neki podnesak reakciju (*APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske*, 2000., stavak 42.).
- Međutim, ako se očitovanja dostavljena sudu ne priopće nijednoj od stranaka, neće doći do povrede jednakosti stranaka u postupku kao takve (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 73.), već šire poštenosti postupka (*Nideröst-Huber protiv Švicarske*, 1997., stavci 23. – 24.; *Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, 2005., stavci 36. – 37.).

402. Primjeri nepoštovanja načela jednakosti stranaka u postupku: utvrđeno je da je to načelo povrijeđeno u sljedećim slučajevima jer je jedna od stranaka bila dovedena u nepovoljan položaj:

- Žalba jedne stranke nije dostavljena drugoj stranci, koja stoga nije imala mogućnost odgovoriti (*Beer protiv Austrije*, 2001., stavak 19.).
- Rok je prestao teći samo u odnosu na jednu od stranaka, čime je druga stranka dovedena u znatno nepovoljniji položaj (*Platakou protiv Grčke*, 2001., stavak 48.; *Wynen i Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell protiv Belgije*, 2002., stavak 32.).
- Dopušteno je saslušanje samo jednog od dvoje ključnih svjedoka (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavci 34. – 35.).
- Protivna stranka uživala je značajne prednosti u pogledu pristupa relevantnim informacijama, imala je dominantan položaj u postupku i imala je značajan utjecaj na ocjenu suda (*Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 37.).
- Protivna stranka bila je na položaju ili je obnašala funkcije zbog kojih je stavljena u povoljniji položaj, a sud je drugoj stranci otežao ozbiljno osporavanje navoda te protivne stranke ne dopuštajući joj da izvede relevantne pisane dokaze ili iskaze svjedoka (*De Haes i Gijssels protiv Belgije*, 1997., stavci 54. i 58.).
- U upravnom postupku razlozi koje je pružilo upravno tijelo bili su prekratki i preopćeniti da bi žalitelj mogao obrazloženo osporiti njihovu ocjenu; a sudovi koji su odlučivali o meritumu odbili su dopustiti podnositelju zahtjeva da podnese tvrdnje u prilog svojim argumentima (*Hentrich protiv Francuske*, 1994., stavak 56.).
- Uskraćivanje besplatne pravne pomoći jednoj od stranaka lišilo ju je mogućnosti da djelotvorno iznese svoje argumente pred sudom u odnosu na mnogo imućnijeg protivnika (*Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2005., stavak 72.).
- U svojoj presudi u predmetu *Martinie protiv Francuske*, 2006., [VV], stavak 50., Sud je smatrao da je zbog položaja državnog odvjetnika u postupku pred Revizorskim sudom došlo do neravnoteže štetne za parnične stranke: za razliku od druge stranke, on je prisustvovao raspravi, bio je unaprijed upoznat sa stajalištem suca izvjestitelja, saslušao je tvrdnje tog suca na raspravi, u potpunosti je sudjelovao u postupku i mogao je usmeno izraziti svoje stajalište, a da mu druga stranka ne proturječi, a ta je neravnoteža bila naglašena činjenicom da rasprava nije bila javna.
- Javni tužitelj je intervenirao podržavajući tvrdnje podnositeljčina protivnika (*Menchinskaya protiv Rusije*, 2009., stavci 35. – 39.).
- Sudac je odbio odgoditi ročište iako je podnositelj zahtjeva hitno odveden u bolnicu, a njegov ga odvjetnik nije mogao zastupati na ročištu, čime je bio nepovratno lišen prava da na odgovarajući način odgovori na tvrdnje svog protivnika (*Vardanyan i Nanushyan protiv*

Armenije, 2016., stavci 88. – 90.).

403. Međutim, Sud je smatrao spojivim s člankom 6. stavkom 1. različito postupanje u pogledu saslušanja svjedoka stranaka (iskazi dani pod prisegom za jednu stranku, ali ne i za drugu) jer to u praksi nije utjecalo na ishod postupka (*Ankerl protiv Švicarske*, 1996., stavak 38.). Štoviše, Sud nije utvrdio da je podnositelj zahtjeva bio stavljen u „znatno nepovoljniji položaj“ kada je protivna stranka u praksi imala više vremena za pripremu odgovora jer je predmet bio prilično jednostavan i podnositelj zahtjeva već je imao mnogo prilika da iznese svoje argumente (*Ali Riza protiv Švicarske*, 2021., stavci 131. – 135.). Općenitije, u predmetu *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., Sud je istaknuo da se postupak mora razmatrati kao cjelina i da su sva ograničenja načela kontradiktornosti i jednakosti stranaka u postupku mogla biti dovoljno uravnotežena drugim postupovnim mjerama zaštite (stavci 151. – 161.).

404. Poseban slučaj tužbe građanske stranke: Sud razlikuje sustav prigovora popraćenog privatnom tužbom i tužbu koju je podnio državni odvjetnik, koji ima javne ovlasti i odgovoran je za obranu općeg interesa (*Guigue i SGEN-CFDT protiv Francuske* (odl.), 2004.). Kao rezultat toga, različiti formalni uvjeti i rokovi za podnošenje žalbe (kraći rok za privatnu stranku) ne dovode do povrede načela „jednakosti stranaka u postupku“, pod uvjetom da se to pravno sredstvo može smisleno koristiti (usporedi posebnu prirodu dotičnog sustava).

405. Sud je utvrdio i da je s načelom jednakosti stranaka u postupku spojiva odredba kojom su ograničene mogućnosti podnošenja žalbe od strane građanske stranke, a istovremeno nisu ograničene javnom tužitelju – jer su njihove uloge i ciljevi očito različiti (*Berger protiv Francuske*, 2002., stavak 38.).

406. U slučajevima u kojima se suprotstavljaju tijela kaznenog progona i privatna osoba, tijela kaznenog progona mogu uživati povlašten položaj opravdan zaštitom pravnog poretka. Međutim, to ne bi trebalo dovesti do toga da se stranku u parničnom postupku dovede u neprimjereno nepovoljniji položaj u odnosu na tijela kaznenog progona (*Stankiewicz protiv Poljske*, 2006., stavci 68. – 69., u vezi s odbijanjem određivanja isplate naknade parničnih troškova nakon parničnog postupka koji su neuspješno pokrenula tijela kaznenog progona).

6. Postupak ocjene dokaza

407. Opća načela:³³ Konvencijom nisu propisana pravila o dokazima kao takvima (*Mantovanelli protiv Francuske*, 1997., stavak 34.). Dopusštenost dokaza i način na koji bi ih trebalo ocijeniti pitanja su koja bi prvenstveno trebala biti uređena nacionalnim pravom i od strane nacionalnih sudova (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 28.; *Moreira de Azevedo protiv Portugala*, 1990., stavci 83. – 84.). Isto pravilo vrijedi i za dokaznu vrijednost dokaza i za teret dokazivanja (*Tiemann protiv Francuske i Njemačke* (odl.), 2000.). Na nacionalnim je sudovima i da ocijene relevantnost predloženih dokaza (*Centro Europa 7 S.r.l. i Di Stefano protiv Italije* [VV], 2012., stavak 198.). Činjenične ili zakonske presumpcije djeluju u svakom pravnom sustavu, a Konvencija u načelu ne zabranjuje takve presumpcije; međutim, pojedincima se moraju osigurati djelotvorne sudske zaštitne mjere (*Lady S.R.L. protiv Republike Moldavije*, 2018., stavak 27.). Sud prihvaća i da načelo pravne sigurnosti podrazumijeva da stranka koja se poziva na ocjenu suda u prethodnom predmetu o pitanju koje se otvara i u dotičnom predmetu može opravdano očekivati da će sud slijediti svoju prethodnu odluku, osim ako postoji valjan razlog da od nje odstupi (*Siegle protiv Rumunjske*, 2013., stavci 38. – 39., i *Rozalia Avram protiv Rumunjske*, 2014., stavci 42. – 43.).

408. Međutim, Sud na temelju Konvencije ima zadatak utvrditi je li postupak u cjelini, među ostalim i način na koji su izvedeni dokazi, bio pošten (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000., stavak 66.; *Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavak 45.). Stoga mora utvrditi jesu li dokazi izvedeni na takav način da je zajamčeno pošteno suđenje (*Blücher protiv Češke Republike*, 2005., stavak 65.). Sud ne bi trebao

³³ Vidi i odjeljak „Četvrta instanca“.

djelovati kao sud četvrtog stupnja te stoga neće na temelju članka 6. stavka 1. ispitivati ocjenu domaćih sudova, osim ako se njihova utvrđenja mogu smatrati proizvoljnima ili očigledno nerazumnima (*Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], 2015., stavak 61., i *López Ribalda i drugi protiv Španjolske* [VV], 2019., stavci 149., 159. – 161.).

409. Stoga uloga Suda nije odrediti, u načelu, mogu li određene vrste dokaza, primjerice, dokazi pribavljeni nezakonito prema domaćem pravu, biti dopuštene. On mora ispitati je li postupak u cjelini, među ostalim način na koji su dokazi pribavljeni, bio pošten; to uključuje ispitivanje predmetne nezakonitosti te, kad je riječ o povredi nekog drugog konvencijskog prava, prirode utvrđene povrede (vidi predmet *López Ribalda i drugi protiv Španjolske* [VV], 2019., stavak 150., u kojem su ta načela, razvijena u kaznenom kontekstu, primijenjena na građanski predmet, stavci 150. – 152.). U navedenoj presudi Sud je odredio kriterije za utvrđivanje toga je li parnični postupak bio nepošten jer su kao dokaz korištene informacije pribavljene u suprotnosti s člankom 8. ili domaćim pravom (stavci 151. – 152.). U tom predmetu Sud nije utvrdio da je zbog tajnog video nadzora zaposlenika došlo do povrede članka 8. Međutim, zaposlenici su tvrdili da je video nadzor postavljen protivno domaćem pravu i da nacionalni sudovi nisu razmatrali to pitanje smatrajući ga nebitnim. Sud je ispitao je li korištenje slika dobivenih putem tajnog video nadzora kao dokaza u parničnom postupku narušilo poštenost postupka u cjelini. Nije utvrdio povredu članka 6. u tom konkretnom predmetu (stavci 154. – 158.).

410. Tijekom postupka potrebno je voditi računa o zaštiti ranjivih pojedinaca, primjerice osoba s duševnim smetnjama, te njihova dostojanstva i interesa u odnosu na članak 8. (*Evers protiv Njemačke*, 2020., stavci 82. – 84.).

411. Nacionalni sudovi imaju obvezu provesti pravilno ispitivanje podnesaka, tvrdnji i dokaza koje su iznijele stranke (*Van de Hurk protiv Nizozemske*, 1994., stavak 59.). Prema tome, na parničnim je strankama da izvedu relevantne i dostatne dokaze u prilog svojim argumentima (*Fleischner protiv Njemačke*, 2019., stavci 40. – 41.).

412. Ne postoji apsolutno pravo na otkrivanje bilo kojih dokaza (predmet *Adomaitis protiv Litve*, 2022., stavci 70. – 73., koji se odnosio na tajno presretanje telefonskih komunikacija kao temelja za stegovne sankcije izrečene javnom dužnosniku).

a. Iskazi svjedoka

413. Člankom 6. stavkom 1. nije izrijekom zajamčeno pravo na pozivanje svjedoka, a dopuštenost iskaza svjedoka u načelu je pitanje domaćeg prava. Međutim, postupak u svojoj cijelosti, među ostalim i način na koji su dokazi dopušteni, mora biti „pošten” u smislu članka 6. stavka 1. Konvencije (*Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 31.).

- Sud mora odgovoriti na zahtjev za saslušanje svjedoka podnesen na odgovarajući način (*Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 77.).
- Kada sudovi odbiju zahtjeve za pozivanje svjedoka, moraju pružiti dostatne razloge, a odbijanje ne smije biti proizvoljno: ne smije predstavljati nerazmjerno ograničenje mogućnosti parnične stranke da iznese tvrdnje u prilog svojim argumentima u predmetu (*Wierzbicki protiv Poljske*, 2002., stavak 45.).
- Različito postupanje u pogledu saslušanja svjedoka stranaka može biti takvo da dovodi do povrede načela „jednakosti stranaka u postupku” (predmet *Ankerl protiv Švicarske*, 1996., stavak 38., u kojem je Sud utvrdio da različito postupanje nije podnositelja zahtjeva dovelo u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na njegova protivnika; usporedi nasuprot tome predmet *Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske*, 1993., stavak 35., u kojem je samo jednom od dvojice sudionika u predmetnim događajima bilo dopušteno svjedočiti (utvrđena je povreda).

- Sud mora i navesti razloge za utvrđenje da je iskaz svjedoka nepouzdan ili nebitan (*Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavci 69. – 70.).
- Odbijanje dopuštenja unakrsnog ispitivanja svjedoka može predstavljati povredu članka 6. stavka 1. (*Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 76.).

b. Mišljenja vještaka

414. Domaćim pravilima o dopuštenosti nalaza vještaka parničnim strankama mora biti osigurana mogućnost djelotvorno ga osporavati (*Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 50.). Sud je primjenjiva opća načela ponovio u predmetu *Hamzagić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 40. – 44. Nije samo po sebi sporno to da stručnjaci sudjeluju kao suci porotnici u postupku odlučivanja na sudu (*Pabla Ky protiv Finske*, 2004., stavak 32.).

415. Odbijanje određivanja vještačenja:

- Odbijanje određivanja vještačenja nije samo po sebi nepošteno; Sud mora utvrditi je li postupak u cjelini bio pošten (*H. protiv Francuske*, 1989., stavci 61. i 70.). Pruženi razlozi za odbijanje moraju biti razumni (*Hamzagić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 57.-58.).
- Odbijanje određivanja psihološkog vještačenja u predmetu koji se odnosi na povjeravanje djeteta na čuvanje i odgoj i dodjeljivanje prava na susrete i druženje također se mora ispitati u svjetlu posebnih okolnosti predmeta (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000., stavak 66., i *mutatis mutandis Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003., stavak 71.).
- U predmetu o otmici djeteta (*Tiemann protiv Francuske i Njemačke* (odl.), 2000.) Sud je, kako bi utvrdio je li odbijanje bilo razumno, ispitao je li Žalbeni sud pružio dostatne razloge zašto je odbio prihvatiti zahtjev podnositelja za drugo vještačenje.

416. Imenovanje vještaka: ako je vještaka imenovao sud, stranke moraju biti u mogućnosti prisustvovati razgovorima koje on obavlja ili dobiti na uvid dokumente koje je uzeo u obzir; ono što je bitno jest da bi stranke trebale moći pravilno sudjelovati u postupku (*Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 50.; *Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavak 46.).

417. Člankom 6. stavkom 1. Konvencije nije izričito propisano da vještak saslušan pred „sudom” mora ispunjavati iste pretpostavke neovisnosti i nepristranosti kao i sam taj sud (*Sara Lind Eggertsdóttir protiv Islanda*, 2007., stavak 47.; *Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 51.). Međutim, nedostatak neutralnosti vještaka, zajedno s njegovim položajem i ulogom u postupku, može prevagnuti u postupku u korist jedne stranke na štetu druge, u suprotnosti s načelom jednakosti stranaka u postupku (*Sara Lind Eggertsdóttir protiv Islanda*, 2007., stavak 53.; *Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 51.); isto tako, vještak može imati dominantan položaj u postupku i značajno utjecati na ocjenu suda (*Yvon protiv Francuske*, 2003., stavak 37.; *Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 51.). Ukratko, položaj vještaka tijekom cijelog postupka, način na koji izvršavaju svoje dužnosti i način na koji suci ocjenjuju mišljenje vještaka relevantni su čimbenici koje je potrebno uzeti u obzir pri ocjenjivanju usklađenosti s načelom jednakosti stranaka u postupku (*Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavak 47.).

418. Medicinsko vještačenje koje se odnosi na tehničko područje koje suci ne poznaju vjerojatno će imati dominantan utjecaj na njihovu ocjenu činjenica; to je bitan dokaz i stranke se moraju moći o njemu djelotvorno očitovati (*Mantovanelli protiv Francuske*, 1997., stavak 36.; *Storck protiv Njemačke*, 2005., stavak 135.). Važan je zahtjev da vještak bude neovisan o strankama u predmetu, formalno i u praksi (*Tabak protiv Hrvatske*, 2022., stavak 60.).

419. Ako je jedino mišljenje vještaka dostavljeno sudu izdalo neko specijalizirano tijelo, primjerice u vezi s invalidninom, ono će u nedostatku drugog mišljenja neovisnog vještaka imati odlučujući utjecaj na sud (*Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavci 49. – 50.; vidi i *Hamzagić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 45.-58.). Međutim, treba napomenuti sljedeće.

Konvencija ne sprječava nacionalne sudove da se oslanjaju na mišljenja vještaka koja su sastavila specijalizirana tijela koja su i sama stranke u predmetu kada to zahtijeva priroda spornih pitanja (*Letinčić protiv Hrvatske*, 2016., stavak 61.; *Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavak 47.). Činjenica da je vještak zaposlen u istom upravnom tijelu koje je stranka u predmetu mogla bi izazvati sumnje kod podnositelja zahtjeva kao protivne stranke, ali ono što je odlučno jest mogu li se takve sumnje smatrati objektivno opravdanima (*Devinar protiv Slovenije*, 2018., stavci 48. i 51.; vidi i *Hamzagić protiv Hrvatske*, 2021., stavci 49.-52., u vezi s pravom na invalidsku mirovinu priznatom u jednoj zemlji, ali ne i u drugoj, u slučaju kada se sumnje podnositelja zahtjeva nisu smatrale opravdanima). Ako podnosi zahtjev za drugo mišljenje od strane neovisnog vještaka, podnositelj zahtjeva stoga mora dostaviti dovoljno materijala da potkrijepi taj zahtjev (*Devinar protiv Slovenije*, stavci 56. – 58.). Ako podnositelj to ne učini, unatoč tome što je imao pravo očitovati se o mišljenju vještaka i osporiti ga pisanim i usmenim putem ili dostaviti suprotstavljeno mišljenje stručnjaka po svom izboru, Sud neće utvrditi povredu članka 6. (stavak 56.). Može se utvrditi i da nije došlo do povrede ako je stvar ispitalo nekoliko vještaka koji su bili složni u mišljenju, a podnositelj zahtjeva nije predočio nikakve dokaze koji bi mogli izazvati sumnje u tom pogledu (*Krunoslava Zovko protiv Hrvatske*, 2017., stavci 48. – 50.). Položaj vještaka u tuženom društvu i značaj koja se pridaje vještačenju u postupku mogu otvoriti očito pitanje neutralnosti vještaka (*Tabak protiv Hrvatske*, 2022., stavak 66.); međutim, ako je podnositelj zahtjeva bio zastupan po odvjetniku u domaćem postupku, a nije otvorio to pitanje unatoč tome što je imao priliku to učiniti, nije postupao s nužnom revnošću (vidi stavke 69. i 79. – 82., u kojima se konkretno primjenjuju relevantna načela izložena u predmetu *Zubac protiv Hrvatske* [VV], 2018.).

420. Kad je riječ o pravima stranaka u odnosu na vještaka: usporedi predmet *Feldbrugge protiv Nizozemske*, 1986., stavak 44. (utvrđena je povreda), s predmetom *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, 1988., stavci 89. – 91. (nije utvrđena povreda). Kad je riječ o zahtjevu otkrivanja negativnog nalaza i mišljenja, vidi predmet *L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 1999., a u pogledu pristupa materijalu u spisu u vezi sa skrbištvom vidi predmet *Evers protiv Njemačke*, 2020., stavci 86. – 93.). Za imenovanje medicinskog vještaka koji nije specijalist za podnositeljevo stanje vidi *Hamzagić protiv Hrvatske*, 2021., stavak 54.

C. Neotkrivanje dokaza

421. U određenim slučajevima, prevladavajući nacionalni interesi izneseni su kao razlog za uskraćivanje stranci potpuno kontradiktornog postupka odbijanjem otkrivanja dokaza, kao što su razlozi nacionalne sigurnosti (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017. – usporedi s predmetom *Corneschi protiv Rumunjske*, 2022.; *Miryana Petrova protiv Bugarske*, 2016., stavci 39. – 40.) ili potreba da određene metode policijske istrage/nadzora ostanu tajne (*Adomaitis protiv Litve*, 2022., stavak 68.).

422. Prema mišljenju Suda, pravo na otkrivanje relevantnih dokaza nije apsolutno. Međutim, člankom 6. stavkom 1. dopuštene su samo one mjere koje ograničavaju prava stranke u postupku koje ne narušavaju samu bit tih prava (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 148.; *Adomaitis protiv Litve*, 2022., stavci 68. – 74.)

423. Da bi to bio slučaj, sve poteškoće koje su podnositelju uzrokovane ograničavanjem njegovih prava moraju biti nadoknađene postupcima koje primjenjuju pravosudna tijela. Ako dokazi nisu otkriveni podnositelju zahtjeva iz razloga javnog interesa, Sud mora pomno razmotriti postupak donošenja odluka kako bi se uvjerio da je, koliko je to moguće, bio u skladu s pretpostavkama osiguranja kontradiktornog postupka i jednakosti stranaka u postupku te da su postojale odgovarajuće mjere za zaštitu interesa podnositelja zahtjeva (*Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavci 147. – 149.).

424. U navedenom predmetu otvoreno je pitanje potrebe za očuvanjem povjerljivosti klasificiranih dokumenata. Sud je uzeo u obzir postupak u cjelini ispitujući jesu li ograničenja načela kontradiktornosti i jednakosti stranaka u postupku bila dostatno nadoknađena drugim postupovnim zaštitnim mjerama (stavak 151.). Sud je presudio da je postupak u cjelini nadoknađio ograničenja

kojima je podnositelju zahtjeva ograničeno uživanje prava koja su mu dana u skladu s načelima kontradiktornog postupka i jednakosti stranaka u postupku (stavak 161.). Nasuprot tome, u predmetu *Corneschi protiv Rumunjske*, 2022., nakon što je napomenuo da se podnositelj zahtjeva nije nedvosmisleno odrekao svojeg prava da bude obaviješten (stavci 94. – 96.), Sud je ispitao je li ograničenje pristupa dokumentima bilo „nužno” (stavak 100.) prije nego što je utvrdio jesu li postojale ikakve mjere uravnoteženja (vidi stavke 101. et seq., osobito stavke 105. – 108. o pitanju je li odvjetnik podnositelja zahtjeva bio u mogućnosti djelotvorno ga braniti) te je utvrdio povredu članka 6. Konvencije.

425. U predmetu *Adomaitis protiv Litve*, 2022., koji se odnosio na tajno presretanje telefonskih komunikacija kako bi se osigurala osnova za stegovnu sankciju protiv upravitelja zatvora u obliku otkaza, Sud je uzeo u obzir potrebu da određene metode policijske istrage / nadzora ostanu tajnima (stavak 68.). Međutim, mora postojati mogućnost da se preispita je li osporena mjera nadzora zakonito određena i izvršena; u kontekstu takvog preispitivanja dotična osoba mora, „u najmanju ruku”, dobiti „dovoljno informacija” o postojanju odobrenja i o odluci kojom se nadzor odobrava (stavak 68.).

7. Obrazloženje sudskih odluka

426. Jamstva poštenog suđenja sadržana u članku 6. stavku 1. uključuju obvezu sudova da pruže dostatno obrazloženje za svoje odluke (*H. protiv Belgije*, 1987., stavak 53., a za sažetak načela, *Zayidov protiv Azerbajdžana (br. 2)*, 2022., stavak 91.). Obrazložena odluka pokazuje strankama da je njihov predmet uistinu ispitan te tako doprinosi boljem prihvaćanju odluke (*Magnin protiv Francuske* (odl.), 2012., stavak 29.).

427. Iako domaći sud ima određenu slobodu procjene pri odabiru tvrdnji i prihvaćanju dokaza, dužan je opravdati svoje radnje pružanjem obrazloženja za svoje odluke (*Suominen protiv Finske*, 2003., stavak 36.; *Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 73. i 79.).

428. Navedeni razlozi moraju biti takvi da strankama omogućavaju djelotvorno korištenje bilo kojeg postojećeg prava na žalbu (*Hirvisaari protiv Finske*, 2001., stavak 30. *in fine*).

429. Članak 6. stavak 1. obvezuje sudove da obrazlože svoje odluke, ali ne može se tumačiti na način da su sudovi dužni dati detaljan odgovor na svaku tvrdnju (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 26.; *Perez protiv Francuske* [VV], 2004., stavak 81.; *Van de Hurk protiv Nizozemske*, 1994., stavak 61.; *Jahnke i Lenoble protiv Francuske* (odl.), 2000.).

430. Mjera u kojoj je obveza pružanja obrazloženja primjenjiva razlikuje se ovisno o prirodi odluke (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, 1994., stavak 29.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, 1994., stavak 27.), a moguće ju je utvrditi samo u svjetlu okolnosti predmeta: potrebno je u uzeti obzir, *inter alia*, raznolikost podnesaka koje parnična stranka može dostaviti sudovima i razlike između država ugovornica u pogledu zakonskih odredbi i običajnih pravila, pravnog shvaćanja te prezentacije i izrade nacrt presuda (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, 1994., stavak 29.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, 1994., stavak 27.). Za pitanje je li Kasacijski sud propustio ispitati neki žalbeni razlog koji je iznio podnositelj, ili je li ocijenio važnost žalbenog razloga prije nego što je odlučio odbaciti ga kratkim obrazloženjem, vidi *Tourisme d'affaires protiv Francuske*, 2012., stavci 28. *et seq* i također *Higgins i drugi protiv Francuske*, 1998., stavak 43. U predmetu u kojem sud nije izričito ispitao prigovor podnositelja zahtjeva Sud je mogao prihvatiti da se neodgovaranje suda na taj prigovor može razumno protumačiti kao implicitno odbacivanje u okolnostima predmeta (*Čivinskaitė protiv Litve*, 2020., stavci 142. – 144.). Kad se predmet odnosi na nacionalnu sigurnost, tajna priroda dotičnih dokumenata može ograničiti opseg obveze obrazloženja sudskih odluka (usporedi *Regner protiv Češke Republike* [VV], 2017., stavak 158. *in fine*, i, *mutatis mutandis*, *Šeks protiv Hrvatske*, 2022., stavak 71.).

431. Međutim, kada je podnesak stranke odlučan za ishod postupka, on zahtijeva konkretan i izričit odgovor (*Ruiz Torija protiv Španjolske*, 1994., stavak 30.; *Hiro Balani protiv Španjolske*, 1994., stavak 28.; i usporedi *Petrović i drugi protiv Crne Gore*, 2018., stavak 43.).

432. Stoga su sudovi dužni ispitati:

- glavne tvrdnje parničnih stranaka (*Buzescu protiv Rumunjske*, 2005., stavak 67.; *Donadze protiv Gruzije*, 2006., stavak 35.); konkretna, relevantna i važna pitanja (*Mont Blanc Trading Ltd i Antares Titanium Trading Ltd protiv Ukrajine*, 2021., stavci 82. i 84.).
- žalbene razloge koji se odnose na prava i slobode zajamčene Konvencijom i njezinim protokolima: nacionalni sudovi dužni su ispitati ih posebno strogo i oprezno (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013., stavak 72. *in fine*; *Wagner i J.M.W.L. protiv Luksemburga*, 2007., stavak 96.). To je posljedica načela supsidijarnosti.

433. Članak 6. stavak 1. ne zahtijeva od vrhovnog suda da pruži detaljnije obrazloženje kada samo, bez daljnjeg objašnjenja, primjenjuje određenu pravnu odredbu kako bi odbio reviziju koja nema izgleda za uspjeh (*Gorou protiv Grčke (br. 2)* [VV], 2009., stavak 41.; *Burg i drugi protiv Francuske* (odl.), 2003.).

434. Slično tome, u slučaju zahtjeva za dopuštenje ulaganja žalbe, koje je preduvjet za razmatranje tužbenih zahtjeva od strane višeg suda i na kraju donošenje presude, članak 6. stavak 1. ne može se tumačiti na način da zahtijeva da samo odbijanje davanja tog dopuštenja podliježe pretpostavci pružanja detaljnog obrazloženja (*Bufferne protiv Francuske* (odl.), 2002.; *Kukkonen protiv Finske (br. 2)*, 2009., stavak 24.). Usporedi *Gorou protiv Grčke (br. 4)*, 2007., stavak 22.

435. Nadalje, odbijajući žalbu, žalbeni sud, u načelu, može samo potvrditi obrazloženje koje je za svoju odluku pružio niži sud (*García Ruiz protiv Španjolske* [VV], 1999., stavak 26.; usporedi nasuprot tome *Tatishvili protiv Rusije*, 2007., stavak 62.). Međutim, pojam poštenog postupka zahtijeva da je nacionalni sud koji je za svoje odluke naveo vrlo malo razloga, bilo uključivanjem razloga nižeg suda bilo na drugi način, zaista odgovorio na bitna pitanja koja su mu podnesena te da nije jednostavno i bez dodatnog truda potvrdio utvrđenja do kojih je došao niži sud (*Helle protiv Finske*, 1997., stavak 60.). Ta je pretpostavka tim važnija ako parnična stranka nije mogla usmeno iznijeti svoje argumente u domaćem postupku (*ibid.*).

436. Međutim, žalbeni sudovi (u drugom stupanju) koji su odgovorni za filtriranje neosnovanih žalbi i nadležni za rješavanje činjeničnih i pravnih pitanja u parničnom postupku dužni su navesti razloge zašto su odbili prihvatiti žalbu na razmatranje (*Hansen protiv Norveške*, 2014., stavci 77. – 83.). U navedenom predmetu Žalbeni sud odbio je razmotriti žalbu podnositelja zahtjeva protiv odluke prvostupanjskog suda u parničnom postupku smatrajući da je „jasno da žalba nema osnova za uspjeh” i pritom samo navodeći tekst Zakona o parničnom postupku.

437. Nadalje, ustavni sud koji je odstupio od jedne od svojih prethodnih presuda jednostavno izrazivši svoje „neslaganje” sa svojim ranijim stajalištem nije naveo dostatne razloge (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stavak 315.).

438. Nadalje, Sud nije utvrdio povredu u predmetu u kojem nije pružen konkretan odgovor na tvrdnju koja se odnosila na beznačajan aspekt predmeta – odnosno na nepostojanje potpisa i pečata, što je bio nedostatak formalne, a ne materijalne prirode i bio je odmah ispravljen (*Mugoša protiv Crne Gore*, 2016., stavak 63.). Međutim, Sud je naglasio važnost navođenja dostatnih razloga od strane suda, primjerice, u postupcima utvrđivanja građanskopravne odgovornosti koji se odnose na kazneno djelo (vidi predmet *Carmel Saliba protiv Malte*, 2016., stavak 78., i vezu s mjerama zaštite u „kaznenim” stvarima). Konačno, presudio je da nedostatak u obrazloženju može dovesti do „uskraćivanja pravde” (*Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, 2021., stavak 77., i vidi gore pod naslovom „Četvrta instanca”)³⁴.

³⁴ Vidi odjeljak „Četvrta instanca”.

B. Javna rasprava

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. „Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni ... sud pravično, javno ... ispita njegov slučaj ...” Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde.”

1. Rasprava

439. *Opća načela*: u načelu, parnične stranke imaju pravo na javnu raspravu jer ih se tako štiti od tajnog djelovanja pravosudnog sustava bez kontrole javnosti (*Straume protiv Latvije*, 2022., stavci 124. – 125. – u vezi s načelom tajnosti sudskih istraga vidi *Ernst i drugi protiv Belgije*, 2003., stavci 67. – 68.). Čineći djelovanje pravosudnog sustava vidljivim, javna rasprava doprinosi ostvarenju cilja članka 6. stavka 1., i to poštenog suđenja (*Malhous protiv Češke Republike* [VV], 2001., stavci 55. – 56.). Iako javna rasprava predstavlja temeljno načelo sadržano u članku 6. stavku 1., obveza održavanja takve rasprave nije apsolutna (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 163.). Pravo na usmenu raspravu nije povezano samo s pitanjem uključuje li postupak ispitivanje svjedoka koji će usmeno svjedočiti (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 187.). Da bi se utvrdilo ispunjava li suđenje pretpostavku javnosti, nužno je razmotriti postupak u cjelini (*Axen protiv Njemačke*, 1983., stavak 28.).

440. U postupku pred sudom prvog i jedinog stupnja pravo na „javnu raspravu” na temelju članka 6. stavka 1. podrazumijeva pravo na „usmenu raspravu” (*Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavak 47.; *Fredin protiv Švedske (br. 2)*, 1994., stavci 21. – 22.; *Allan Jacobsson protiv Švedske (br. 2)*, 1998., stavak 46; *Selmani i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije*, 2017., stavci 37. – 39.), osim ako postoje iznimne okolnosti koje opravdavaju odustajanje od takve rasprave (*Hesse-Anger i Anger protiv Njemačke* (odl.), 2001.; *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., stavak 36.). Iznimnost takvih okolnosti u biti proizlazi iz prirode spornih pitanja, primjerice u slučajevima kada se postupak odnosi isključivo na pravna ili vrlo tehnička pitanja (*Koottummel protiv Austrije*, 2009., stavak 19.), a ne iz učestalosti takvih pitanja (*Miller protiv Švedske*, 2005., stavak 29.; *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., stavak 37.). Za sažeti pregled sudske prakse vidi *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 188. – 190.

441. Neodržavanje rasprave u drugom ili trećem stupnju može se opravdati posebnim značajkama dotičnog postupka, pod uvjetom da je rasprava održana u prvom stupnju (*Helmers protiv Švedske*, 1991., stavak 36., ali usporedi nasuprot tome stavke 38. – 39.; *Salomonsson protiv Švedske*, 2002., stavak 36.). Prema tome, postupak za dopuštenje ulaganja žalbe i postupak koji uključuje samo pravna pitanja, za razliku od činjeničnih pitanja, može biti u skladu s pretpostavkama iz članka 6. iako žalitelj nije dobio priliku biti osobno saslušan pred žalbenim ili kasacijskim sudom (*Miller protiv Švedske*, 2005., stavak 30.). Stoga je potrebno uzeti u obzir posebnosti postupaka na najvišim sudovima.

442. Sud je ispitao može li se neodržavanje javne rasprave na nižoj razini ispraviti održavanjem javne rasprave u žalbenoj fazi. U brojnim je predmetima utvrdio da činjenica da se postupak pred drugostupanjskim sudom održava javno ne može ispraviti neodržavanje javne rasprave na nižim razinama nadležnosti ako je opseg žalbenog postupka ograničen, osobito ako drugostupanjski sud ne može preispitati osnovanost predmeta, uključujući preispitivanje činjenica i ocjenu je li sankcija bila

razmjerna nedozvoljenom ponašanju. Međutim, ako drugostupanjski sud ima punu nadležnost, pred tim sudom može se ispraviti neodržavanje rasprave na nižoj razini nadležnosti (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 192. i ondje navedena upućivanja na sudsku praksu). Kao rezultat toga, prigovor o neodržavanju javne rasprave može biti usko povezan s prigovorom o navodno nedovoljnom opsegu preispitivanja koje je provelo žalbeno tijelo (*ibid.*, stavak 193.). Neodržavanje rasprave na prvostupanjskom sudu može se ispraviti samo potpunom javnom raspravom pred drugostupanjskim sudom (*Khrabrova protiv Rusije*, 2012., stavak 52.).

443. Sud je naglasio važnost kontradiktornosti postupka pred tijelom koje provodi sudsko preispitivanje odluke koja nije u skladu s jamstvima iz članka 6., pri čemu je to tijelo dužno utvrditi je li činjenična osnova za odluku bila dovoljna da tu odluku opravda (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 211.). U tom konkretnom predmetu neodržavanje rasprave bilo u fazi donošenja stegovne odluke bilo u fazi sudskog preispitivanja, u kombinaciji s nedostatnim sudskim preispitivanjem, dovelo je do povrede članka 6. stavka 1. (stavak 214.).

444. U skladu s tim, osim ako postoje izvanredne okolnosti koje opravdavaju neprovođenje rasprave (vidi sažetak sudske prakse u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavak 190.), pravo na javnu raspravu na temelju članka 6. stavka 1. podrazumijeva pravo na usmenu raspravu na barem jednoj razini nadležnosti (*Fischer protiv Austrije*, 1995., stavak 44.; *Salomonsson protiv Švedske*, 2002., stavak 36.).

445. U predmetu *Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 74., Sud nije utvrdio povredu članka 6. stavka 1. zbog neodržavanja rasprave. Pridao je važnost činjenici da su podnositelji zahtjeva mogli zatražiti raspravu iako je na sudovima bilo da odluče je li rasprava potrebna; činjenici da su sudovi naveli razloge za odbijanje održavanja rasprave; te činjenici da je podnositeljima zahtjeva pružena dovoljna mogućnost da iznesu svoje argumente u pisanom obliku i očituju se o podnescima druge stranke (*ibid.*). Za predmet u kojem su poduzete privremene mjere bez održavanja rasprave vidi predmet *Helmut Blum protiv Austrije*, 2016., stavci 70. – 74.

446. U određenim slučajevima može biti opravdano i da nacionalne vlasti u obzir uzimaju zahtjeve učinkovitosti i ekonomičnosti (*Eker protiv Turske*, 2017., stavak 29.). U navedenom predmetu Sud nije porekao da je postupak na dvije razine nadležnosti proveden bez rasprave. Istaknuo je da pravna pitanja nisu bila posebno složena i da je bilo potrebno brzo provesti postupak (stavak 31.). Spor se odnosio na tekstualna i tehnička pitanja koja su se mogla na odgovarajući način utvrditi na temelju spisa. Štoviše, postupak je uključivao izvanredan hitni postupak (zahtjev za izdavanje naloga za objavu odgovora u novinama), za koji je Sud utvrdio da je nužan i opravdan u interesu pravilnog funkcioniranja medija.

447. Međutim, Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. u predmetu *Straume protiv Latvije*, 2022., koji se odnosio na slobodu izražavanja povjerenika sindikata kontrolora zračnog prometa, u slučaju kada sudovi u prvom stupnju i u žalbenom postupku nisu održali javnu raspravu o osnovanosti. Sud konkretno nije prihvatio razloge koje su nacionalni sudovi naveli da opravdaju isključivanje javnosti i naglasio je da je predmet spora zahtijevao javni nadzor (stavci 127. – 129.).

448. Treba napomenuti da je u kontekstu stegovnog postupka, s obzirom na ono što je dovedeno u pitanje, odnosno utjecaj mogućih sankcija na živote i karijere dotičnih osoba i njihove financijske posljedice, Sud smatrao da bi neprovođenje javne rasprave trebalo biti iznimna mjera i trebalo bi biti propisno opravdano u svjetlu njegove sudske prakse (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., stavci 208. – 211.). Navedeni predmet važan je i u pogledu stegovnih sankcija protiv suca. Sud je naglasio poseban kontekst stegovnih postupaka koji se vode protiv sudaca (stavci 196., 211. i 214.).

449. Kad je riječ o postupcima koji se odnose na zatvorenike, zatvaranje ne može samo po sebi opravdati neodržavanje rasprave pred građanskim sudom (*Igranov i drugi protiv Rusije*, 2018., stavci 34. – 35.). U obzir se mogu uzeti praktični razlozi, ali moraju se poštovati načela prava na pošteno suđenje, a zatvorenik mora imati mogućnost zatražiti da prisustvuje raspravi (*Altay protiv Turske*

(*br. 2*), 2019., stavak 77.). Ako zatvorenik ne podnese takav zahtjev kada ta mogućnost nije predviđena domaćim pravom, to ne znači da se zatvorenik odrekao prava na pojavljivanje pred sudom (stavak 78.).

U tom kontekstu, prvo pitanje koje je potrebno utvrditi jest nalaže li priroda spora da se zatvorenik osobno pojavi (*Zayidov protiv Azerbajdžana (br. 2)*, 2022., stavci 88. – 89.). Ako je to slučaj, domaće vlasti dužne su poduzeti praktične mjere postupovne prirode kako bi osigurale djelotvorno sudjelovanje zatvorenika u raspravi u njegovu građanskom predmetu (*Yevdokimov i drugi protiv Rusije*, 2016., stavci 33. – 47. - u kojima se upućuje na predmet *Marcello Viola protiv Italije*, 2006., u vezi sa sudjelovanjem u raspravi putem videoveze i drugim vrstama praktičnih mjera; vidi navedena upućivanja na sudsku praksu – i stavak 52.). U navedenom predmetu domaći su sudovi odbili dopustiti zatvorenicima da prisustvuju raspravama u parničnim postupcima u kojima su bili stranke uz obrazloženje da u domaćem pravu nije predviđeno dovođenje zatvorenika na sud. Utvrdivši da su podnositelji zahtjeva bili lišeni mogućnosti da djelotvorno iznesu svoje argumente, Sud je presudio da domaće vlasti nisu ispunile svoju obvezu osiguranja poštovanja načela poštenog suđenja (stavak 52. – vidi i predmet *Altay protiv Turske (br. 2)*, 2019., stavci 78. – 81.).

Nadalje, praktičan problem koji nastaje jer podnositelj zahtjeva služi zatvorsku kaznu u drugoj zemlji ne isključuje razmatranje alternativnih postupovnih opcija, kao što je upotreba modernih komunikacijskih tehnologija, kako bi se moglo poštovati pravo podnositelja zahtjeva da bude saslušan (*Pönkä protiv Estonije*, 2016., stavak 39.).

450. U predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., Veliko vijeće saželo je neke primjere situacija u kojima rasprava je ili nije bila nužna (stavci 190. – 191.).

451. *Konkretne primjene:*

- Provođenje rasprave možda nije obvezno ako ne postoje pitanja vjerodostojnosti ni sporne činjenice zbog kojih bi trebalo provesti raspravu pa sudovi mogu pošteno i razumno odlučiti o predmetu na temelju podnesaka stranaka i drugog pisanog materijala (*Döry protiv Švedske*, 2002., stavak 37.; *Saccoccia protiv Austrije*, 2008., stavak 73.; *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., stavak 37.).
- Sud je prihvatio i da odustajanje od rasprave može biti opravdano u predmetima u kojima se otvaraju samo pravna pitanja ograničene prirode (*Allan Jacobsson protiv Švedske (br. 2)*, 1998., stavak 49.; *Valová, Slezák i Slezák protiv Slovačke*, 2004., stavci 65. – 68.) ili činjenična pitanja (*Ali Riza protiv Švicarske*, 2021., stavak 117.) ili pravna pitanja koja nisu posebno složena (*Varela Assalino protiv Portugala* (odl.), 2002.; *Speil protiv Austrije* (odl.), 2002.). Isto vrijedi i za vrlo tehnička pitanja. Sud uzima u obzir tehničku prirodu sporova o naknadama iz socijalnog osiguranja, koje je bolje rješavati pisanim putem nego usmenim očitovanjem. Sud je više puta smatrao da u tom području nacionalne vlasti, uzimajući u obzir pretpostavke učinkovitosti i ekonomičnosti, mogu odustati od održavanja rasprave jer bi sustavno provođenje rasprava moglo biti prepreka osiguranju stupnja revnosti koji je potreban u postupcima u vezi sa socijalnim osiguranjem (*Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, 1993., stavak 58.; *Döry protiv Švedske*, 2002., stavak 41.; i usporedi nasuprot tome *Salomonsson protiv Švedske*, 2002., stavci 39. – 40.).
- U presudi u predmetu *Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala* [VV], 2018., navedeno je da se, bez obzira na tehničku prirodu nekih rasprava i ovisno o onome što je u postupku dovedeno u pitanje, kontrola javnosti može smatrati nužnim uvjetom i za transparentnost i za zaštitu prava parničnih stranaka (stavci 208. i 210.).
- Primjerice, održavanje usmene rasprave smatrat će se nužnim kada je riječ o ispitivanju pravnih pitanja i važnih činjeničnih pitanja (*Fischer protiv Austrije*, 1995., stavak 44.), ili ocjenjivanju toga jesu li vlasti ispravno utvrdile činjenice (*Malhous protiv Češke Republike* [VV], 2001., stavak 60.) i osiguravanju temeljitijeg preispitivanja spornih činjenica (*Ramos*

Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala [VV], 2018., stavak 211.), i kada okolnosti zahtijevaju da sudovi steknu osobni dojam o podnositelju zahtjeva, da dopuste podnositelju zahtjeva da objasni svoju osobnu situaciju, osobno ili preko svog punomoćnika (*Miller protiv Švedske*, 2005., stavak 34. *in fine*; *Andersson protiv Švedske*, 2010., stavak 57.), primjerice, kada sud treba saslušati podnositelja zahtjeva o njegovoj osobnoj patnji kako bi utvrdio iznos naknade koja će mu se dosuditi (*Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavak 51.; *Lorenzetti protiv Italije*, 2012., stavak 33.) ili kako bi pribavio informacije o karakteru, ponašanju i opasnosti podnositelja zahtjeva (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavak 167.; *Evers protiv Njemačke*, 2020., stavak 98.), ili kada su sudu potrebna pojašnjenja o određenim pitanjima, *inter alia*, i na taj način (*Fredin protiv Švedske (br. 2)*, 1994., stavak 22.; *Lundevall protiv Švedske*, 2002., stavak 39.).

452. Predmet *Pönkä protiv Estonije*, 2016., odnosio se na korištenje pojednostavljenog postupka (namijenjenog sporovima male vrijednosti) i odbijanje suda da održi raspravu bez navođenja razloga za primjenu pisanog postupka (stavci 37. – 40.). Predmet *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., odnosio se na osporavanje odluke o odbijanju ponude u postupku javnog natječaja. Domaći sud nije naveo nikakvo objašnjenje za odbijanje održavanja rasprave, čime je spriječio Sud da utvrdi je li domaći sud jednostavno propustio odgovoriti na zahtjev instituta podnositelja za održavanje rasprave ili je odlučio odbiti ga i, ako jest, iz kojih razloga (stavak 44.). U oba predmeta Sud je utvrdio da je odbijanje održavanja rasprave dovelo do povrede članka 6. stavka 1. (*Pönkä protiv Estonije*, 2016., stavak 40.; *Mirovni Inštitut protiv Slovenije*, 2018., stavak 45.). Kad je riječ o opsegu razloga koje je potrebno navesti, u predmetu *Cimperšek protiv Slovenije* Sud je naglasio da je važno da se odbijanje održavanja rasprave opravda na temelju činjeničnih okolnosti predmeta (stavak 45.).

453. U predmetu *Straume protiv Latvije*, 2022., koji se odnosio na slobodu izražavanja povjerenika sindikata kontrolora zračnog prometa, Sud konkretno nije prihvatio razloge koje su nacionalni sudovi naveli da opravdaju isključivanje javnosti i naglasio je da je predmet spora zahtijevao javni nadzor (stavci 127. – 129.).

454. U predmetu u vezi s raspravama pred Sportskim arbitražnim sudom (CAS) Sud je utvrdio da su pitanja koja se odnose na pitanje je li sankcija izrečena podnositeljici zahtjeva zbog dopinga bila opravdana zahtijevala raspravu koja podliježe kontroli javnosti. Primijetio je da su činjenice bile osporavane i da su sankcije koje su mogle biti izrečene podnositeljici imale značajne stigmatizirajuće učinke i da postoji značajna vjerojatnost da će negativno utjecati na njezinu profesionalnu čast. Stoga je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. zbog neodržavanja javne rasprave pred CAS-om (*Mutu i Pechstein protiv Švicarske*, 2018., stavci 182. – 183.).

455. Kad god se treba održati usmena rasprava, stranke imaju pravo prisustvovati i iznijeti usmena očitovanja, izabrati drugi način sudjelovanja u postupku (primjerice, imenovanjem punomoćnika) ili zatražiti odgodu. Radi djelotvornog korištenja tih prava stranke moraju dovoljno unaprijed biti obaviještene o datumu i mjestu održavanja ročišta kako bi mogle izvršiti odgovarajuće pripreme. Sud je naveo da su nacionalni sudovi dužni provjeriti valjanost obavijesti prije nego što započnu ispitivati osnovanost predmeta. Analiza izložena u domaćim odlukama mora biti opsežnija od pukog upućivanja na slanje sudskog poziva i u njoj se moraju u najvećoj mogućoj mjeri iskoristiti dostupni dokazi kako bi se utvrdilo je li odsutna stranka doista dovoljno unaprijed obaviještena o ročištu. Propust domaćeg suda da utvrdi je li odsutna stranka pravovremeno primila poziv i, ako nije, treba li ročište biti odgođeno sam je po sebi nespojiv sa stvarnim poštovanjem načela poštenog suđenja i može navesti Sud da utvrdi povredu članka 6. stavka 1. (vidi predmet *Gankin i drugi protiv Rusije*, 2016., stavci 39. i 42., i sažetak načela utvrđenih u sudskoj praksi u vezi s obaviješću o ročištima, pružanjem informacija strankama i pitanjem odricanja od prava na raspravu, stavci 34. – 38.).

456. U nekim situacijama osobno prisustvovanje može biti problematično, a Sud je utvrdio da je sudjelovanje stranke u parničnom postupku putem videoveze (Skype), dok je njegov odvjetnik prisutan u sudnici, bilo spojivo s pravom na pošteno suđenje u okolnostima konkretnog predmeta

(predmet *Jallow protiv Norveške*, 2021., koji se odnosio na postupak u vezi s roditeljskom odgovornošću koji je uključivao stranog podnositelja zahtjeva kojemu nije dopušten ulazak u zemlju).

457. *Prisutnost sredstava priopćavanja i javnosti*: javni karakter postupka pred pravosudnim tijelima štiti stranke od tajnog djelovanja pravosudnog sustava bez kontrole javnosti i tako predstavlja jedan od načina na koji se može održati povjerenje u sudove, što doprinosi postizanju cilja poštenog suđenja (*Diennet protiv Francuske*, 1995., stavak 33.; *Martinie protiv Francuske* [VV], 2006., stavak 39.; *Gautrin i drugi protiv Francuske*, 1998., stavak 42.; *Hurter protiv Švicarske*, 2005., stavak 26.; *Lorenzetti protiv Italije*, 2012., stavak 30.). Međutim, članak 6. stavak 1. ne zabranjuje sudovima da, u svjetlu posebnih značajki predmeta, odluče odstupiti od tog načela (*Martinie protiv Francuske* [VV], 2006., stavci 40. – 44.). Vođenje postupka koji je, u cijelosti ili dijelom, zatvoren za javnost mora biti doista nužno zbog okolnosti predmeta (*Lorenzetti protiv Italije*, 2012., stavak 30.). U tekstu članka 6. stavka 1. predviđeno je nekoliko iznimaka.

458. Prema tekstu članka 6. stavka 1., „sredstva priopćavanja i javnost mogu [se] isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela”:

- „zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti” (*B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001., stavak 39.; *Zagorodnikov protiv Rusije*, 2007., stavak 26.);
- „kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže”: interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka u pitanju su, primjerice, u postupcima koji se odnose na boravište maloljetnika nakon rastave roditelja ili u sporovima između članova iste obitelji (*ibid.*, stavak 38.); međutim, u predmetima koji uključuju premještanje djeteta u javnu ustanovu, razlozi za isključenje predmeta iz kontrole javnosti moraju biti podložni pažljivom ispitivanju (*Moser protiv Austrije*, 2006., stavak 97.). Kad je riječ o stegovnom postupku protiv liječnika, iako potreba da se zaštite profesionalna tajna i privatni životi pacijenata može opravdati vođenje postupka zatvorenog za javnost, takav slučaj moraju strogo zahtijevati okolnosti (*Diennet protiv Francuske*, 1995., stavak 34.; a za primjer postupka protiv odvjetnice: *Hurter protiv Švicarske*, 2005., stavci 30. – 32.);
- „ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde”: moguće je ograničiti otvorenu i javnu prirodu postupka kako bi se zaštitila sigurnost ili privatnost svjedoka ili kako bi se potaknula slobodna razmjena informacija i mišljenja u provođenju pravde (*B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001., stavak 38.; *Osinger protiv Austrije*, 2005., stavak 45.).

459. Sud je dodatno naveo da je sudska praksa o održavanju rasprave kao takve, a koja se uglavnom odnosi na pravo na obraćanje sudu kako je sadržano u članku 6. stavku 1. (vidi gore), analogno primjenjiva na rasprave koje su otvorene za javnost. Stoga, ako se rasprava održava u skladu s domaćim pravom, ona u načelu mora biti javna. Obveza održavanja javne rasprave nije apsolutna jer će okolnosti koje bi mogle opravdati odustajanje od javne rasprave u biti ovisiti o prirodi pitanja o kojima trebaju odlučiti domaći sudovi (*De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017., stavci 163. – 167.). „Iznimne okolnosti, među ostalim i vrlo tehnička priroda pitanja o kojima je potrebno odlučiti, mogu opravdati neodržavanje javne rasprave, pod uvjetom da konkretna bit stvari ne zahtijeva kontrolu javnosti” (*Lorenzetti protiv Italije*, 2012., stavak 32.).

460. Samo postojanje povjerljivih informacija u spisu ne znači automatski i da je nužno zatvoriti suđenje za javnost. U skladu s tim, prije isključivanja javnosti iz određenog postupka sudovi moraju posebno razmotriti je li takvo isključenje nužno radi zaštite javnog interesa, te moraju ograničiti tu mjeru na ono što je strogo nužno za postizanje cilja kojemu se teži (*Nikolova i Vandova protiv Bugarske*, 2013., stavci 74. – 77., u vezi s raspravom zatvorenom za javnost zbog dokumenata klasificiranih kao državna tajna; vidi i, u vezi s načelima, *Vasil Vasilev protiv Bugarske*, 2021., stavci 105. – 106.). Sličan pristup primjenjiv je na postupke za naknadu štete u vezi s presretanjem

telefonskih razgovora odvjetnika (*ibid.*, stavci 107. – 109.).

461. Konačno, neodržavanje rasprave može, ali možda i neće biti dostatno ispravljeno u kasnijoj fazi postupka (*Malhous protiv Češke Republike* [VV], 2001., stavak 62.; *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavci 60. – 61.; *Diennet protiv Francuske*, 1995., stavak 34.).

462. *Odricanje od prava na javnu raspravu* / na pojavljivanje na raspravi: ni slovo ni duh članka 6. stavka 1. ne sprječavaju pojedinca da se svojom slobodnom voljom odrekne prava na javnu raspravu, bilo izričito bilo prešutno, ali takvo odricanje mora biti nedvosmisleno i ne smije biti u suprotnosti s bilo kojim važnim javnim interesom (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 59.; *Håkansson i Sturesson protiv Švedske*, 1990., stavak 66.; *Exel protiv Češke Republike*, 2005., stavak 46.). I poziv za ročište mora biti primljen na vrijeme (*Yakovlev protiv Rusije*, 2005., stavci 20. – 22.; *Dilipak i Karakaya protiv Turske*, 2014., stavci 79. – 87.).

463. Uvjeti kojima se regulira odricanje od tih prava: dotična osoba mora dati pristanak (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 59.), svojom slobodnom voljom (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, stavak 35.). Osoba se može odreći prava izričito ili prešutno (*Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 59.). Odricanje mora biti nedvosmisleno (*Albert i Le Compte protiv Belgije*, 1983., stavak 35.; *Håkansson i Sturesson protiv Švedske*, 1990., stavak 67. - kako je Sud nedavno naglasio u predmetu *Vasil Vasilev protiv Bugarske*, 2021., stavak 111.) i ne smije biti u suprotnosti s bilo kojim važnim javnim interesom (*ibid.*, stavak 66.).

464. Ako dotična osoba ne zatraži javnu raspravu, ne znači nužno da se odriče prava na održavanje iste; mora se voditi računa o mjerodavnom domaćem pravu (*Göç protiv Turske* [VV], 2002., stavak 48. *in fine*; *Exel protiv Češke Republike*, 2005., stavak 47.). Nije bitno je li podnositelj zahtjeva zatražio javnu raspravu ako je u mjerodavnom domaćem pravu ta mogućnost izričito isključena (*Eisenstecken protiv Austrije*, 2000., stavak 33.).

465. Primjeri: odricanje od prava na javnu raspravu u stegovnom postupku: *Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije*, 1981., stavak 59.; *H. protiv Belgije*, 1987., stavak 54. Nedvosmisleno odricanje od prava na javnu raspravu: *Schuler-Zraggen protiv Švicarske*, 1993., stavak 58.; i usporedi nasuprot tome *Exel protiv Češke Republike*, 2005., stavci 48. – 53.; i *Vasil Vasilev protiv Bugarske*, 2021., stavak 111.

2. Objavljivanje

466. Javni karakter postupka pred pravosuđnim tijelima štiti stranke od tajnog djelovanja pravosuđnog sustava bez kontrole javnosti i predstavlja osnovnu mjeru zaštite od proizvoljnosti (*Fazliyski protiv Bugarske*, 2013., stavak 69., u vezi s predmetom klasificiranim kao tajna – utvrđena povreda). To je i način na koji se može održati povjerenje u sudove (*Pretto i drugi protiv Italije*, 1983., stavak 21.). Čak i u nespornim predmetima o državnoj sigurnosti, kao što su predmeti koji se odnose na terorističke aktivnosti, neke su države odlučile klasificirati samo one dijelove sudskih odluka čije bi objavljivanje ugrozilo državnu sigurnost ili sigurnost drugih, pokazujući tako da postoje tehnike kojima se može u obzir uzeti zabrinutost u pogledu sigurnosti, a da se ne poništavaju u potpunosti temeljna postupovna jamstva kao što je javnost sudskih odluka (*Fazliyski protiv Bugarske*, 2013., stavak 69.).

467. U članku 6. stavku 1. navedeno je: „Presuda se mora izreći javno”, što naizgled podrazumijeva da je potrebno javno čitanje presude. Međutim, Sud je utvrdio da „druga sredstva koja presudu čine javnom” mogu biti u skladu s člankom 6. stavkom 1. (*Straume protiv Latvije*, 2022., stavak 126.; *Moser protiv Austrije*, 2006., stavak 101.).

468. Kako bi se utvrdilo jesu li oblici javnosti predviđeni domaćim pravom u skladu s pretpostavkom da se presude izriču javno u smislu članka 6. stavka 1., „u svakom predmetu oblik javnosti presude prema domaćem pravu ... mora se ocijeniti s obzirom na posebne značajke predmetnog postupka i u odnosu na cilj i svrhu članka 6. stavka 1.” (*Pretto i drugi protiv Italije*, 1983., stavak 26.; *Axen protiv Njemačke*, 1983., stavak 31.). Cilj kojemu se teži na temelju članka 6. stavka 1. u tom kontekstu, a to je kontrola pravosuđa koju provodi javnost radi zaštite prava na pošteno suđenje, mora biti postignut

tijekom postupka, koji se mora promatrati u cjelini (*ibid.*, stavak 32. i *Straume protiv Latvije*, 2022., stavak 133.; vidi i, *mutatis mutandis*, u pogledu protjerivanja i nacionalne sigurnosti, *Raza protiv Bugarske*, 2010., stavak 53.).

469. Kada se presuda ne izriče javno, mora se utvrditi je li drugim sredstvima ostvaren dostatan stupanj javnosti.

470. U sljedećim primjerima dostatan je stupanj javnosti ostvaren drugim sredstvima osim javnog izricanja:

- Viši sudovi koji nisu javno izrekli odluke o odbačaju revizija: kako bi se utvrdilo je li način na koji je Kasacijski sud donio svoju presudu ispunio pretpostavke članka 6. stavka 1., mora se voditi računa o cjelovitosti postupka provedenog u domaćem pravnom poretku te o ulozi tog suda u tom postupku (*Pretto i drugi protiv Italije*, 1983., stavak 27.).

Utvrdivši da nije došlo do povrede članka 6. stavka 1., Sud je posebnu pozornost posvetio fazi postupka i nadzoru koji su izvršili ti sudovi, koji je bio ograničen na pravna pitanja, te presudama koje su donijeli, kojima su potvrdili odluke nižih sudova bez ikakvih promjena posljedica za podnositelje zahtjeva. U svjetlu tih razmatranja utvrdio je da je pretpostavka javnog izricanja ispunjena kada je pohranjivanjem u sudski registar potpuni tekst presude stavljen na raspolaganje svima (*ibid.*, stavci 27. – 28.) uz njegovo objavljivanje u službenom glasniku (*Straume protiv Latvije*, 2022., stavak 131.; *Ernst i drugi protiv Belgije*, 2003., stavci 69. – 70.) ili kada je bez održavanja rasprave donesena presuda kojom je potvrđena odluka nižeg suda koja je bila javno izrečena (*Axen protiv Njemačke*, 1983., stavak 32.).

- Raspravni sud: Sud nije utvrdio povredu u predmetu u kojem je žalbeni sud javno izrekao presudu kojom je sažeo i potvrdio odluku prvostupanjskog suda koji je održao raspravu, ali nije javno izrekao presudu (*Lamanna protiv Austrije*, 2001., stavci 33. – 34.).
- Predmeti koji se odnose na boravište djece: iako domaće vlasti opravdano vode te postupke zatvorene za javnost kako bi se zaštitila privatnost djece i stranaka i kako bi se izbjeglo uzrokovanje štete interesima pravde, a javno bi izricanje presude u velikoj mjeri ugrozilo postizanje tih ciljeva, pretpostavka iz članka 6. stavka 1. koja se odnosi na javno izricanje presuda ispunjena je kada svatko tko može dokazati interes može izvršiti uvid u cjelovit tekst odluka ili dobiti presliku tog teksta, pri čemu se odluke od posebnog interesa redovito objavljuju te se tako javnosti omogućava da prouči način na koji sudovi općenito pristupaju takvim predmetima i načela koja se primjenjuju pri odlučivanju o tim predmetima (*B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001., stavak 47.).

471. U sljedećim slučajevima propust javnog izricanja presude doveo je do utvrđivanja povrede:

- U predmetu o boravištu djeteta između roditelja i javne ustanove: davanje uvida u spis osobama koje su dokazale pravni interes u predmetu i objavljivanje odluka od posebnog interesa (uglavnom žalbenih sudova ili Vrhovnog suda) nije bilo dovoljno za ispunjenje pretpostavki iz članka 6. stavka 1. u vezi s javnošću (*Moser protiv Austrije*, 2006., stavci 102. – 103.).
- U slučaju kada su prvostupanjski i drugostupanjski sud na sjednicama zatvorenima za javnost razmatrali zahtjev za naknadu štete zbog pritvora, a da njihove odluke nisu bile javno izrečene niti je javnost bila dovoljno osigurana drugim sredstvima (*Werner protiv Austrije*, 1997., stavci 56. – 60.).
- U slučaju kada je zahtjev za naknadu štete ispitivan kad je javnost bila isključena, a presude su postale dostupne strankama nakon određenog vremenskog razdoblja, a da nisu postale dostupnima javnosti u nekom obliku – pri čemu obavijest samo strankama u postupku nije bila dovoljna (*Vasil Vasilev protiv Bugarske*, 2021., stavci 116. – 117.).
- U slučaju kada prvostupanjska presuda nije bila javno objavljena, samo je izreka presude

žalbenog suda javno pročitana, a nije održana javna rasprava, zbog čega postupak nije bio podvrgnut dovoljnom javnom nadzoru – čak i ako je bilo moguće zatražiti da se anonimiziran primjerak presude dostavi prema diskrecijskoj ocjeni suda (*Straume protiv Latvije*, 2022., stavci 130. – 133., i ondje navedena upućivanja na sudsku praksu).

472. Kad se javno čita samo izreka presude: mora se utvrditi je li javnost na neki drugi način imala pristup obrazloženoj presudi koja nije pročitana i, ako jest, moraju se ispitati upotrijebljeni oblici javnosti kako bi se presuda podvrgnula kontroli javnosti (*Ryakib Biryukov protiv Rusije*, 2008., stavci 38. – 46. i upućivanja na sudsku praksu navedenu u staccima 33. – 36.). Budući da razlozi koji bi omogućili razumijevanje toga zašto su tužbeni zahtjevi podnositelja odbačeni nisu bili dostupni javnosti, cilj kojemu teži članak 6. stavak 1. nije postignut (*ibid.*, stavak 45.; vidi i *Straume protiv Latvije*, 2022., stavci 130. – 133.).

C. Duljina trajanja postupka

Članak 6. stavak 1. Konvencije

„1. „Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da ... sud ... u razumnom roku ispita njegov slučaj.“

473. Obvezom da se predmeti ispituju u „razumnom roku“ u Konvenciji se naglašava važnost djelovanja pravosudnog sustava bez odlaganja koja mogu ugroziti njegovu djelotvornost i vjerodostojnost (*H. protiv Francuske*, 1989., stavak 58.; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 1994., stavak 61.). Članak 6. stavak 1. obvezuje države ugovornice da organiziraju svoje pravne sustave na način da se sudovima omogući ispunjenje raznih pretpostavki te odredbe.

474. Sud je u više navrata naglasio važnost djelovanja pravosudnog sustava bez odlaganja koja mogu ugroziti njegovu djelotvornost i vjerodostojnost (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 224.). Ako Sud utvrdi da u određenoj državi postoji praksa nespojiva s Konvencijom koja proizlazi iz niza kršenja pretpostavke „razumnog roka“, to predstavlja „otegotnu okolnost povrede članka 6. stavka 1.“ (*Bottazzi protiv Italije* [VV], 1999., stavak 22.; *Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 225.). Za duljinu trajanja ovršnog postupka vidi odjeljak „Izvršenje presuda“.

1. Određivanje duljine trajanja postupka

475. Kad je riječ o početnoj točki relevantnog razdoblja, rok obično počinje teći od trenutka kada je tužba podnesena pred nadležnim sudom (*Poiss protiv Austrije*, 1987., stavak 50.; *Bock protiv Njemačke*, 1989., stavak 35.), osim ako je zahtjev upravnom tijelu preduvjet za pokretanje sudskog postupka, u kojem slučaju rok može uključivati obvezni prethodni upravni postupak (*Kress protiv Francuske* [VV], 2001., stavak 90.; *König protiv Njemačke*, 1978., stavak 98.; *X protiv Francuske*, 1992., stavak 31.; *Schouten i Meldrum protiv Nizozemske*, 1994., stavak 62.).

476. Stoga, u određenim okolnostima razuman rok može početi teći čak i prije donošenja rješenja kojim se pokreće postupak pred sudom kojemu je tužitelj uputio spor (*Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske* [VV], 2007., stavak 65.; *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1975., stavak 32. *in fine*; *Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 1987., stavak 64.). Međutim, to je iznimka, a prihvaća se, primjerice, kada su određeni preliminarni koraci bili nužan uvod u postupak (*Blake protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2006., stavak 40.). Za predmet o imovinskopravnom zahtjevu vidi *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavci 207. – 208.; *Arnoldi protiv Italije*, 2017., stavci 25. – 40.; i *Koziy protiv Ukrajine*, 2009., stavak 25.).

477. Članak 6. stavak 1. može biti primjenjiv i na postupke koji su, iako nisu u potpunosti sudske prirode, ipak usko povezani s nadzorom od strane pravosudnog tijela. To je bio slučaj, primjerice, s

izvanparničnim postupkom podjele ostavine koji se vodio pred dvama javnim bilježnicima, ali ga je naložio i odobrio sud (*Siegel protiv Francuske*, 2000., stavci 33. – 38.). Stoga se pri izračunavanju razumnog roka u obzir uzela duljina trajanja postupka pred javnim bilježnicima.

478. Kad je riječ o završetku trajanja, ono obično obuhvaća cijeli postupak koji je posrijedi, uključujući žalbeni postupak (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 98. *in fine*), a time i privremene i konačne odluke (*Mierlă i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2022., stavak 78.). Obuhvaća i vrijeme do donošenja odluke kojom se rješava spor (*Poiss protiv Austrije*, 1987., stavak 50.). Stoga je pretpostavka razumnog roka primjenjiva na sve faze pravnog postupka usmjerene na rješavanje spora, ne isključujući faze nakon presude o osnovanosti (*Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997., stavci 28. – 29.), što znači da konačno utvrđivanje troškova i izdataka može biti obuhvaćeno razdobljem koje se ispituje (*Čičmanec protiv Slovačke*, 2016., stavak 50.).

479. Izvršenje presude, koju donese bilo koji sud, stoga treba smatrati sastavnim dijelom postupka za potrebe izračunavanja relevantnog razdoblja (*Martins Moreira protiv Portugala*, 1988., stavak 44-; *Silva Pontes protiv Portugala*, 1994., stavak 33.; *Di Pede protiv Italije*, 1996., stavak 24.). Rok ne prestaje teći sve dok pravo na koje se poziva u postupku stvarno ne počne važiti (*Estima Jorge protiv Portugala*, 1998., stavci 36. – 38.).

480. Ako se objava odluke na javnoj raspravi i izrada cjelovitog teksta odluke odvijaju u različito vrijeme, postupak se ne smatra zaključenim sve dok se pravomoćna obrazložena odluka ne pohrani u tajništvo suda koji ju je donio ili dok zainteresirane stranke ne budu obaviještene o odluci, među ostalim i ako protekne dulje razdoblje između izricanja odluke i obavještanja stranaka o odluci (*Mierlă i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2022., stavci 78. i 82.).

481. Postupak pred Ustavnim sudom u obzir se uzima kada, iako sud nije nadležan odlučivati o osnovanosti, njegova odluka može utjecati na ishod spora pred redovnim sudovima (*Deumeland protiv Njemačke*, 1986., stavak 77.; *Pammel protiv Njemačke*, 1997., stavci 51. – 57.; *Süßmann protiv Njemačke*, 1996., stavak 39.). Ipak, obveza ispitivanja predmeta u razumnom roku ne može se tumačiti na isti način kao za redovan sud (*ibid.*, stavak 56.; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., stavak 109.)³⁵.

482. Konačno, kad je riječ o miješanju trećih strana u parnični postupak, potrebno je razlikovati sljedeće: kada se podnositelj zahtjeva umiješa u domaći postupak samo u svoje ime, razdoblje koje treba uzeti u obzir počinje teći od tog datuma, dok podnositelj zahtjeva, ako je kao nasljednik izjavio da namjerava nastaviti postupak, može prigovoriti cijeloj duljini trajanja postupka (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2016., stavak 220.).

2. Ocjena pretpostavke razumnog roka

a. Načela

483. Obveza država ugovornica: obvezne su urediti svoje pravosudne sustave tako da njihovi sudovi mogu jamčiti pravo svake osobe na donošenje pravomoćne odluke u razumnom roku u sporovima koji se odnose na prava i obveze građanske naravi (*Comingersoll S.A. protiv Portugala* [VV], 2000., stavak 24.; *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 142.).

484. Ocjena u konkretnom predmetu: razumnost duljine trajanja postupka koji ulazi u područje primjene članka 6. stavka 1. mora se ocijeniti u svakom predmetu u skladu s konkretnim okolnostima (*Frydlender protiv Francuske* [VV], 2000., stavak 43.), što može zahtijevati opću ocjenu (*Comingersoll S.A. protiv Portugala* [VV], 2000., stavak 23.; *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 214.; *Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 72.).

485. U obzir se mora uzeti cijeli postupak (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 98. *in fine*).

35 I vidi u nastavku.

- Iako različita odlaganja sama po sebi možda ne otvaraju nikakvo pitanje, mogu, kada se promatraju zajedno i kumulativno, dovesti do prekoračenja razumnog roka (*Deumeland protiv Njemačke*, 1986., stavak 90.). Stoga, iako se duljina trajanja svake faze postupka (približno godinu i pol dana) možda ne smatra nerazumnom kao takva, ukupno trajanje ipak može biti prekomjerno (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [VV], 2017., stavci 210. – 211.).
- Odlaganje tijekom određene faze postupka može biti dopušteno pod uvjetom da ukupna duljina trajanja postupka nije prekomjerna (*Prezzo i drugi protiv Italije*, 1983., stavak 37.).
- Nacionalna tijela možda su bila aktivna tijekom cijelog postupka, a odlaganja su bila uzrokovana postupovnim nedostacima (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 213.).
- „Duga razdoblja tijekom kojih postupak ... stagnira” bez pružanja ikakvih objašnjenja nisu prihvatljiva (*Beaumartin protiv Francuske*, 1994., stavak 33.).

486. Pri ocjeni toga je li vrijeme koje je bilo potrebno bilo razumno mogu se u obzir uzeti i posebne značajke dotičnog postupka (vidi predmet *Omdahl protiv Norveške*, 2021., stavci 47. i 54. – 55., o podjeli ostavine preminule osobe među nasljednicima, koja je trajala više od dvadeset i dvije godine).

487. Ograničenja koja su nužna zbog pandemije, kao što je zdravstvena kriza uzrokovana bolešću COVID-19, mogu imati negativan učinak na obradu predmeta od strane domaćih sudova (*Q i R protiv Slovenije*, 2022., stavak 80.) iako to u načelu ne može osloboditi državu svake odgovornosti za prekomjernu duljinu trajanja dotičnih postupaka.

488. Primjenjivost članka 6. stavka 1. na prethodne postupke ili privremene mjere, uključujući mjere zabrane, ovisit će o tome jesu li ispunjeni određeni uvjeti (*Micallef protiv Malte* [VV], 2009., stavci 83. – 86.).³⁶

489. Prethodni postupak pred Sudom Europske unije (CJEU) ne uzima se u obzir pri ocjeni duljine vremena koja se može pripisati domaćim tijelima (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [VV], 2017., stavak 208.; *Pafitis i drugi protiv Grčke*, 1998., stavak 95.).

490. Ako je država uvela kompenzacijsko pravno sredstvo za povrede načela razumnog roka i to pravno sredstvo, ispitano u cjelini, nije dovelo do toga da podnositelj zahtjeva izgubi status „žrtve” u smislu članka 34. Konvencije, to predstavlja „otegotnu okolnost” u kontekstu povrede članka 6. stavka 1. zbog prekoračenja razumnog roka (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavak 225.).

b. Kriteriji

491. Razumnost duljine trajanja postupka mora se ocijeniti u svjetlu okolnosti predmeta i imajući na umu sljedeće kriterije: složenost predmeta, ponašanje podnositelja zahtjeva i nadležnih vlasti, kao i važnost onoga što se za podnositelja zahtjeva dovodi u pitanje u sporu (*Comingersoll S.A. protiv Portugala* [VV], 2000.; *Frydlender protiv Francuske* [VV], 2000., stavak 43.; *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006., stavak 128.; *Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 143.; *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 209.). U presudi *Bieliński protiv Poljske*, 2022., sažeta su primjenjiva načela sudske prakse (stavci 42. – 44.).

i. Složenost predmeta

492. Složenost predmeta može se odnositi i na činjenice i na pravo (*Papachelas protiv Grčke* [VV], 1999., stavak 39.; *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, 1994., stavak 55.). Može se odnositi, primjerice, na sudjelovanje nekoliko stranaka u predmetu (*H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1987., stavak 72.) ili na različite dokaze koji se moraju pribaviti (*Humen protiv Poljske* [VV], 1999., stavak 63.). Predmet može biti pravno složen zbog pomanjkanja presedana na nacionalnoj razini ili potrebe da se od Suda Europske unije zatraži odluka o pitanjima koja se odnose na tumačenje

³⁶ Vidi odjeljak „Područje primjene”.

europskog prava (*Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [VV], 2017., stavak 212.).

493. U predmetu *Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., postupak koji je uključivao imovinskopravni zahtjev bio je „značajno činjenično složen”, a ta se složenost povećala zbog brojnih potrebnih vještačenja (stavak 210.) - u pogledu vještačenja usporedi s predmetom *Q i R protiv Slovenije*, stavak 79., 2022.

494. Duljina trajanja domaćih postupaka može se objasniti njihovom složenošću (*Tierce protiv San Marina*, 2003., stavak 31.). Međutim, iako je priznao složenost stečajnog postupka, Sud je utvrdio da duljina trajanja od približno dvadeset pet godina i šest mjeseci nije ispunila pretpostavku „razumnog roka” (*Cipolletta protiv Italije*, 2018., stavak 44.).

495. Čak i ako predmet sam po sebi nije posebno složen, nedostatak jasnoće i predvidljivosti u domaćem zakonu također može otežati njegovo ispitivanje i odlučno doprinijeti produljenju trajanja postupka (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 150.).

ii. Ponašanje podnositelja

496. Članak 6. stavak 1. ne zahtijeva da podnositelji aktivno surađuju s pravosudnim tijelima niti se podnositeljima može predbaciti potpuno iskorištavanje pravnih sredstava koja su im dostupna na temelju domaćeg prava (*Erkner i Hofauer protiv Austrije*, 1987., stavak 68.) ili posljedice povezane s njihovim zdravstvenim stanjem (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 211.). Ipak, nacionalne vlasti ne može se smatrati odgovornima za posljedično produljenje trajanja postupka (*ibid.*).

497. Od dotične osobe zahtijeva se samo da pokaže revnost u poduzimanju postupovnih koraka koji se na nju odnose, da se suzdrži od uporabe taktika odugovlačenja i da iskoristi mogućnosti koje joj pruža domaće pravo za skraćivanje postupka (*Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske*, 1989., stavak 35.). Sud će razmotriti utjecaj takvih zahtjeva na duljinu trajanja postupka (*Q i R protiv Slovenije*, 2002., stavak 78.).

498. Ponašanje podnositelja predstavlja objektivnu činjenicu koja se ne može pripisati tuženoj državi i koja se mora uzeti u obzir za potrebe određivanja toga je li prekoračen razuman rok iz članka 6. stavka 1. (*Poiss protiv Austrije*, stavak 57.; *Wiesinger protiv Austrije*, 1991., stavak 57.; *Humen protiv Poljske* [VV], 1999., stavak 66.). Ponašanje podnositelja zahtijeva ne može se samo po sebi koristiti za opravdavanje razdoblja neaktivnosti.

499. Neki primjeri o ponašanju podnositelja zahtjeva:

- nedostatak ažurnosti stranaka pri predaji podnesaka može odlučno doprinijeti usporavanju postupka (*Vernillo protiv Francuske*, 1991., stavak 34.);
- česte/ponovljene promjene odvjetnika (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 103.);
- prijedlozi ili propusti koji utječu na vođenje postupka (*Acquaviva protiv Francuske*, 1995., stavak 61.) ili nedostatak revnosti u poduzimanju postupovnih koraka (*Keaney protiv Irske*, 2020., stavak 95.); vidi i predmet *Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006., stavak 131.;
- pokušaj osiguravanja prijateljskog rješenja (*Pizzetti protiv Italije*, 1993., stavak 18.; *Laino protiv Italije* [VV], 1999., stavak 22.);
- postupak pogrešno pokrenut pred nenadležnim sudom (*Beaumartin protiv Francuske*, 1994., stavak 33.);
- sklonost parničenju, što dokazuju brojni zahtjevi i druga potraživanja (*Pereira da Silva protiv Portugala*, 2016., stavci 76. – 79.).

500. Iako se domaća tijela ne mogu smatrati odgovornima za ponašanje tuženika, taktika

odugovlačenja koju koristi jedna od stranaka ne oslobađa vlasti od njihove obveze da osiguraju da se postupak provede u razumnom roku (*Mincheva protiv Bugarske*, 2010., stavak 68.).

iii. Ponašanje nadležnih vlasti

501. Država je odgovorna za sva svoja tijela: ne samo za pravosudna tijela nego i za sve javne institucije (*Martins Moreira protiv Portugala*, 1988., stavak 60.); za opseg odgovornosti države vidi predmet *Bieliński protiv Poljske*, 2022., stavak 44., koji se odnosio na zaostatke u rješavanju predmeta, kašnjenja u izradi izvješća, uključujući nalaze i mišljenja vještaka, strukturne nedostatke i mjere koje treba poduzeti / resurse koje treba dodijeliti unutar pravosudnog sustava. Samo odlaganja koja se mogu pripisati državi mogu opravdati utvrđenje da nije ispunjena pretpostavka „razumnog roka” (*Humen protiv Poljske* [VV], 1999., stavak 66.; *Buchholz protiv Njemačke*, 1981., stavak 49.; *Papageorgiou protiv Grčke*, 1997., stavak 40.). Sud ispituje postupak u cjelini, što znači da su vlasti, iako ih se može smatrati odgovornima za određene postupovne nedostatke koji su uzrokovali odlaganja u postupku, možda ipak ispunile svoju obvezu žurnog ispitivanja predmeta na temelju članka 6. (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 211.).

502. Čak i u pravnim sustavima u kojima se primjenjuje načelo da je postupovna inicijativa na strankama, njihov stav ne oslobađa sudove od obveze osiguravanja žurnog suđenja koje zahtijeva članak 6. stavak 1. (*Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006., stavak 129.; *Pafitis i drugi protiv Grčke*, 1998., stavak 93.; *Tierce protiv San Marina*, 2003., stavak 31.).

503. Isto vrijedi i kada je tijekom postupka potrebna suradnja vještaka: na sucu je odgovornost za pripremu predmeta i brzo vođenje suđenja (*Sürmeli protiv Njemačke* [VV], 2006., stavak 129.; *Capuano protiv Italije*, 1987., stavci 30. – 31.; *Versini protiv Francuske*, 2001., stavak 29.).

504. Iako je obveza donošenja odluke u „razumnom roku” primjenjiva i na Ustavni sud, ne može se tumačiti na isti način kao za redovan sud. Zbog njegove uloge čuvara Ustava osobito je nužno da Ustavni sud ponekad, osim pukog kronološkog slijeda zaprimanja predmeta, uzme u obzir i druge čimbenike, kao što su priroda predmeta i njegova važnost u političkom i društvenom smislu (usporedi *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., stavak 109.; *Süßmann protiv Njemačke*, 1996., stavci 56. – 58.; *Voggenreiter protiv Njemačke*, 2004., stavci 51. – 52.). Nadalje, iako članak 6. zahtijeva da sudski postupak bude brz, on naglašava i općenitije načelo pravilnog djelovanja pravosudnog sustava (*Von Maltzan i drugi protiv Njemačke* (odl.) [VV], 2005., stavak 132.). Ipak, kronično preopterećenje ne može opravdati prekomjernu duljinu trajanja postupka (*Probstmeier protiv Njemačke*, 1997., stavak 64.). Za primjer nerazumno dugotrajnog postupka pred ustavnim sudom vidi predmet *Project-Trade d.o.o. protiv Hrvatske*, 2020., stavci 101. – 102., a za obustavu ispitivanja predmeta od strane redovnih sudova do donošenja stajališta Ustavnog suda vidi predmet *Bieliński protiv Poljske*, 2022., stavak 47.

505. Budući da je na državama članicama da uredi svoje pravne sustave na način da jamče pravo na donošenje sudske odluke u razumnom roku, ne može se uzeti u obzir prekomjerno opterećenje (*Vocaturo protiv Italije*, 1991., stavak 17.; *Cappello protiv Italije*, 1992., stavak 17.; za iznimno veliko opterećenje vidi, primjerice, predmet *Bielinski protiv Poljske*, 2022., stavak 46.). Ipak, privremeni zaostatak u radu ne podrazumijeva odgovornost države pod uvjetom da ona poduzme razumno brze sanacijske mjere za rješavanje iznimne situacije te vrste (*Buchholz protiv Njemačke*, 1981., stavak 51.). Metode koje se mogu razmatrati, kao privremeno sredstvo, uključuju odlučivanje da se predmeti rješavaju određenim redoslijedom, koji se ne temelji samo na datumu kada su upućeni već i na njihovu stupnju hitnosti i važnosti te, posebice, na onome što je za dotičnu osobu dovedeno u pitanje. Međutim, ako se takvo stanje stvari produži i postane pitanje strukturalne uređenosti, takve metode više nisu dostatne i država mora osigurati donošenje djelotvornih mjera (*Zimmermann i Steiner protiv Švicarske*, 1983., stavak 29.; *Guincho protiv Portugala*, 1984., stavak 40.). Činjenica da su takvi zaostaci postali uobičajeni ne opravdava prekomjernu duljinu trajanja postupka (*Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske*, 1989., stavak 40.).

506. Nadalje, uvođenje reforme osmišljene kako bi se ubrzalo ispitivanje predmeta ne može opravdati odlaganja jer su države dužne urediti stupanje na snagu i provedbu takvih mjera na takav način da se izbjegne produljenje ispitivanja neriješenih predmeta (*Fisanotti protiv Italije*, 1998., stavak 22.). S tim u vezi, primjerenost ili neprimjerenost domaćih pravnih sredstava koje je uvela neka država članica kako bi spriječila ili osigurala zadovoljštinu za problem prekomjerno dugotrajnih postupaka mora se ocijeniti u svjetlu načela koja je utvrdio Sud (*Scordino protiv Italije (br. 1)* [VV], 2006., stavci 178. *et seq.* i 223.). Dalekosežna reforma nacionalnog pravosudnog sustava koja utječe na operativnu sposobnost određenog suda ne oslobađa državu obveze na temelju Konvencije da revno postupi (*Bara i Kola protiv Albanije*, 2021., stavci 68. – 71.).

507. Državu se smatralo odgovornom za neispunjenje pretpostavke razumnog roka i u slučaju u kojem je sudska aktivnost u prevelikoj mjeri bila usmjerena na duševno stanje podnositelja zahtjeva. Domaći sudovi i dalje su imali sumnje u tom pogledu unatoč tome što je provedeno pet vještačenja kojima je potvrđeno da je podnositelj duševno zdrav i unatoč odbijanju dvaju zahtjeva za skrbništvo; štoviše, parnica je trajala više od devet godina (*Bock protiv Njemačke*, 1989., stavak 47.).

508. Država ugovornica ne može zbog štrajka članova odvjetničke komore samog po sebi biti odgovorna u pogledu pretpostavke „razumnog roka”; međutim, naponi koje je država uložila kako bi smanjila bilo kakvo posljedično odlaganje moraju se uzeti u obzir u svrhu utvrđivanja toga je li ta pretpostavka ispunjena (*Papageorgiou protiv Grčke*, 1997., stavak 47.).

509. Kada ponovljene promjene suca usporavaju postupak jer svaki od sudaca mora započeti tako da se upozna s predmetom, to ne može osloboditi državu njezinih obveza u pogledu pretpostavke razumnog roka, jer je zadaća države osigurati da je djelovanje pravosudnog sustava pravilno uređeno (*Lechner i Hess protiv Austrije*, 1987., stavak 58.).

510. Iako uloga Suda nije da analizira način na koji su nacionalni sudovi tumačili i primijenili domaće pravo, on ipak smatra da su presude kojima se poništavaju prethodna utvrđenja i predmet vraća na ponovno odlučivanje obično posljedica pogrešaka koje su počinili niži sudovi te da ponavljanje takvih presuda može ukazivati na nedostatak u pravosudnom sustavu (*Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske* [VV], 2016., stavak 147.).

iv. Što je dovedeno u pitanje u sporu

511. Primjeri kategorija predmeta koji po svojoj prirodi zahtijevaju posebnu žurnost:

- Posebna revnost potrebna je u predmetima koji se odnose na građanski status i poslovnu sposobnost (*Bock protiv Njemačke*, 1989., stavak 49.; *Laino protiv Italije* [VV], 1999., stavak 18.; *Mikulić protiv Hrvatske*, 2002., stavak 44.).
- Predmeti o skrbništvu nad djecom moraju se rješavati brzo (*Hokkanen protiv Finske*, 1994., stavak 72.; *Niederböster protiv Njemačke*, 2003., stavak 39.), tim više kad protek vremena može imati nepovratne posljedice na odnos između roditelja i djeteta (*Tsikakis protiv Njemačke*, 2011., stavci 64. i 68.) – isto tako, predmeti koji se odnose na roditeljsku odgovornost i prava na susrete i druženje zahtijevaju posebnu žurnost (*Laino protiv Italije* [VV], 1999., stavak 22.; *Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske*, 1998., stavak 39.). Zahtjev posebne revnosti odnosi se na postupke o udomljavanju koje pokrenu bake i djedovi čiji su unuci ostali bez roditeljske skrbi (*Q i R protiv Slovenije*, 2022., stavak 80.).
- Radni sporovi po svojoj prirodi zahtijevaju žurno odlučivanje (*Frydlender protiv Francuske* [VV], 2000., stavak 45.; *Vocaturu protiv Italije*, 1991., stavak 17.; i *Ruotolo protiv Italije*, 1992., stavak 17. ; vidi i upućivanja u predmetu *Bara i Kola protiv Albanije*, 2021., stavak 72.) – neovisno o tome je li ono što je dovedeno u pitanje pristup slobodnom zanimanju (*Thlimmenos protiv Grčke* [VV], 2000., stavci 60. i 62.), cjelokupna profesionalna

egzistencija podnositelja zahtjeva (*König protiv Njemačke*, 1978., stavak 111.), nastavak obavljanja zanimanja podnositelja zahtjeva (*Garcia protiv Francuske*, 2000., stavak 14.), žalba protiv otkaza (*Frydlender protiv Francuske* [VV], 2000., stavak 45.; *Buchholz protiv Njemačke*, 1981., stavak 52.), suspenzija podnositelja zahtjeva (*Obermeier protiv Austrije*, 1990., stavak 72.), premještaj (*Sartory protiv Francuske*, 2009., stavak 34) ili vraćanje na posao (*Ruotolo protiv Italije*, 1992., stavak 117.), ili u slučaju kada je potraživani iznos od ključne važnosti za podnositelja zahtjeva (*Doustaly protiv Francuske*, 1998., stavak 48.). Ova kategorija uključuje sporove u vezi s mirovinama (*Borgese protiv Italije*, 1992., stavak 18.; vidi i predmet *Bieliński protiv Poljske*, 2022., stavak 48.). Za spor o promaknuću vidi predmet *Bara i Kola protiv Albanije*, 2021., stavak 72.).

- Od vlasti se zahtijeva iznimna revnost u slučaju podnositelja koji boluje od „neizlječive bolesti” i čiji je „očekivani životni vijek smanjen” (*X protiv Francuske*, 1992., stavak 47.; *A. i drugi protiv Danske*, 1996., stavci 78. – 81.; *Pailot protiv Francuske*, 1998., stavak 68.).

512. Drugi presedani:

- Od nadležnih pravosudnih tijela zahtijevala se posebna revnost u istrazi prigovora koji je podnio pojedinac, a u kojoj se navodi da je bio izložen nasilju od strane policijskih službenika (*Caloc protiv Francuske*, 2000., stavak 120.).
- U slučaju kada je podnositeljeva invalidska mirovina činila najveći dio njegovih sredstava, postupak kojim je tražio povećanje te mirovine s obzirom na pogoršanje njegova zdravlja bio je od posebnog značaja za njega, što je opravdavalo posebnu revnost od strane domaćih vlasti (*Mocie protiv Francuske*, 2003., stavak 22.); u tom kontekstu vidi i predmet o smanjenju sredstava za život, *Bieliński protiv Poljske*, 2022., stavak 48.
- U predmetu koji se odnosi na tužbu za naknadu štete koju je podnijela podnositeljica zahtjeva koja je pretrpjela tjelesne ozljede i koja je imala je 65 godina kada je podnijela zahtjev za uključivanje u postupak kao građanska stranka, stvar koja je bila dovedena u pitanje zahtijevala je posebnu revnost domaćih vlasti (*Codarcea protiv Rumunjske*, 2009., stavak 89.).
- Za podnositelja može biti dovedeno u pitanje i pravo na obrazovanje (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010., stavak 109.).

513. Nasuprot tome, posebna revnost nije potrebna, primjerice, u slučaju zahtjeva za naknadu u vezi sa štetom pretrpljenom u prometnoj nesreći (*Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske* [VV], 2019., stavak 213.) ili podjele ostavine preminule osobe među nasljednicima kako je navedeno u predmetu *Omdahl protiv Norveške*, 2021., stavci 63. – 64.

514. Za predmet o kašnjenju pri sastavljanju obrazloženja sudske presude vidi *Mierlă i drugi protiv Rumunjske* (odl.), 2022., stavak 80.

Popis navedenih predmeta

Sudska praksa navedena u ovom Vodiču odnosi se na presude ili odluke koje je donio Sud te na odluke i izvješća Europske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Ako nije drugačije naznačeno, sva upućivanja odnose se na presude o osnovanosti koje je donijelo vijeće Suda. Kratica „(odl.)” znači da se upućivanje odnosi na odluku Suda, a „[VV]” da je predmet bio pred Velikim vijećem.

Presude vijeća koje nisu postale konačne u smislu članka 44. Konvencije prije objavljivanja ovog ažuriranja označene su zvjezdicom (*) na popisu u nastavku. Člankom 44. stavkom 2. Konvencije propisano je: „Presuda vijeća je konačna: a) kad stranke izjave da neće uložiti zahtjev za podnošenje predmeta Velikom vijeću; ili b) tri mjeseca nakon dana donošenja presude, ako nije uloženi zahtjev za podnošenje predmeta Velikom vijeću; ili c) kad odbor Velikoga vijeća odbaci zahtjev o podnošenju na temelju članka 43.” U slučajevima kada Veliko vijeće prihvati zahtjev za podnošenje, konačnom postaje naknadna presuda Velikog vijeća, a ne presuda vijeća.

Hiperveze na predmete navedene u elektroničkoj inačici Vodiča upućuju na bazu HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) koja omogućuje uvid u sudsku praksu Suda (u presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmete o kojima je dostavljena obavijest, savjetodavna mišljenja i pravne sažetke iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) te Komisije (odluke i izvješća) te na rezolucije Odbora ministara.

Sud svoje presude i odluke donosi na engleskom i/ili francuskom, svoja dva službena jezika. HUDOC sadrži i prijevode mnogih važnih predmeta na više od trideset neslužbenih jezika te poveznice na oko stotinu *online* zbirki prakse Suda koje su izradile treće strane.

—A—

A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 35373/97, ECHR 2002-X

A.K. protiv Lihtenštajna, br. 38191/12, 9. srpnja 2015.

A. i drugi protiv Danske, 8. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I

Acar i drugi protiv Turske (odl.), br. 26878/07 i 32446/07, 12. prosinca 2017.

Aćimović protiv Hrvatske, br. 61237/00, ECHR 2003-XI

Acquaviva protiv Francuske, 21. studenoga 1995., Serija A br. 333-A

Adorisio i drugi protiv Nizozemske (odl.), br. 47315/13 i dva druga zahtjeva, 17. ožujka 2015.

Aerts protiv Belgije, 30. srpnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-V

Agrokompleks protiv Ukrajine, br. 23465/03, 6. listopada 2011.

Air Canada protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 5. svibnja 1995., Serija A br. 316-A

Airey protiv Irske, 9. listopada 1979., Serija A br. 32

Ait-Mouhoub protiv Francuske, 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII

Akashev protiv Rusije, br. 30616/05, 12. lipnja 2008.

Aksoy protiv Turske, 18. prosinca 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-VI

Alaverdyan protiv Armenije (odl.), br. 4523/04, 24. kolovoza 2010.

Al-Adsani protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 35763/97, ECHR 2001-XI

Al-Dulimi i Montana Management Inc. protiv Švicarske [VV], br. 5809/08, ECHR 2016

Alatulkkila i drugi protiv Finske, br. 33538/96, 28. srpnja 2005.

Albert i Le Compte protiv Belgije, 10. veljače 1983., Serija A br. 58

Albu i drugi protiv Rumunjske, br. 34796/09 i 63 druga zahtjeva, 10. svibnja 2012.

Aleksandar Sabev protiv Bugarske, br. 43503/08, 19. srpnja 2018.

Alexandre protiv Portugala, br. 33197/09, 20. studenoga 2012.

Alexandrescu i drugi protiv Rumunjske, br. 56842/08 i sedam drugih zahtjeva, 24. studenoga 2015.
Ali Rıza i drugi protiv Turske, br. 30226/10 i četiri druga zahtjeva, 28. siječnja 2020.
Allan Jacobsson protiv Švedske (br. 2), 19. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Alminovich protiv Rusije (odl.), br. 24192/05, 20. listopada 2019.
Altay protiv Turske (br. 2), br. 11236/09, 9. travnja 2019.
Amat-G Ltd i Mebaghishvili protiv Gruzije, br. 2507/03, ECHR 2005-VIII
Anagnostopoulos i drugi protiv Grčke, br. 39374/98, ECHR 2000-XI
Anđelković protiv Srbije, br. 1401/08, 9. travnja 2013.
Andersson protiv Švedske, br. 17202/04, 7. prosinca 2010.
Andrejeva protiv Latvije [VV], br. 55707/00, ECHR 2009
Andret i drugi protiv Francuske (odl.), br. 1956/02, 25. svibnja 2004.
Andronicou i Constantinou protiv Cipra, 9. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Andronikashvili protiv Gruzije (odl.), br. 9297/08, 22. lipnja 2010.
Anheuser-Busch Inc. protiv Portugala [VV], br. 73049/01, ECHR 2007-I
Ankarcrona protiv Švedske (odl.), br. 35178/97, ECHR 2000-VI
Ankerl protiv Švicarske, 23. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-V
Annoni di Gussola i drugi protiv Francuske, br. 31819/96 i 33293/96, ECHR 2000-XI
Apay protiv Turske, br. 3964/05, 11. prosinca 2007.
APEH Üldözötteinek Szövetsége i drugi protiv Mađarske, br. 32367/96, ECHR 2000-X
Apostol protiv Gruzije, br. 40765/02, ECHR 2006-XIV
Argyrou i drugi protiv Grčke, br. 10468/04, 15. siječnja 2009.
Arlewin protiv Švedske, br. 22302/10, 1. ožujka 2016.
Arnoldi protiv Italije, br. 35637/04, 7. prosinca 2017.
Arribas Antón protiv Španjolske, br. 16563/11, 20. siječnja 2015.
Arrozpide Sarasola i drugi protiv Španjolske, br. 65101/16 i dva druga zahtjeva, 23. listopada 2018.
Arvanitakis protiv Francuske (odl.), br. 46275/99, ECHR 2000-XII
Arvanitakis i drugi protiv Grčke (odl.), br. 21898/10, 26. kolovoza 2014.
Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. svibnja 1985., Serija A br. 93
Asnar protiv Francuske (br. 2), br. 12316/04, 18. listopada 2007.
Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon i Karagiorgos protiv Grčke (odl.),
br. 29382/16 i 489/17, 9. svibnja 2017.
Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis protiv Grčke (odl.), br. 37806/02,
20. siječnja 2005.
Atanasova protiv Bugarske, br. 72001/01, 2. listopada 2008.
Atanasovski protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 36815/03, 14. siječnja 2010.
Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş. protiv Turske, br. 33275/05, 25. rujna 2012.
Athanassoglou i drugi protiv Švicarske [VV], br. 27644/95, ECHR 2000-IV
Augusto protiv Francuske, br. 71665/01, 11. siječnja 2007.
Aviakompaniya A.T.I., ZAT protiv Ukrajine, br. 1006/07, 5. listopada 2017.
Avotiņš protiv Latvije [VV], br. 17502/07, 23. svibnja 2016.
Axen protiv Njemačke, 8. prosinca 1983., Serija A br. 72
Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. i drugi protiv Italije, br. 48357/07 i tri druga zahtjeva,
24. lipnja 2014.
Azzopardi i drugi protiv Malte (odl.), br. 16467/17 i 24115/17, 12. ožujka 2019.

—B—

B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 36337/97 i 35974/97, ECHR 2001-III
Bacaksız protiv Turske, br. 24245/09, 10. prosinca 2019.
Baka protiv Mađarske [VV], br. 20261/12, ECHR 2016
Bakan protiv Turske, br. 50939/99, 12. lipnja 2007.
Baljak i drugi protiv Hrvatske, br. 41295/19, 25. studenoga 2021.

- Bara i Kola protiv Albanije*, 43391/18 i 17766/19, 12. listopada 2021.
- Bąkowska protiv Poljske*, br. 33539/02, 12. siječnja 2010.
- Ballıktaş Bingöllü protiv Turske*, br. 76730/12, 22. lipnja 2021.
- Balmer-Schafroth i drugi protiv Švicarske*, 26. kolovoza 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
- Barać i drugi protiv Crne Gore*, br. 47974/06, 13. prosinca 2011.
- Barik Edidi protiv Španjolske* (odl.), br. 21780/13, 26. travnja 2016.
- Baydar protiv Nizozemske*, br. 55385/14, 24. travnja 2018.
- Bayer protiv Njemačke*, br. 8453/04, 16. srpnja 2009.
- Beaumartin protiv Francuske*, 24. studenoga 1994., Serija A br. 296-B
- Beer protiv Austrije*, br. 30428/96, 6. veljače 2001.
- Beian protiv Rumunjske (br. 1)*, br. 30658/05, ECHR 2007-V (izvadci)
- Běleš i drugi protiv Češke Republike*, br. 47273/99, ECHR 2002-IX
- Bellet protiv Francuske*, 4. prosinca 1995., Serija A br. 333-B
- Bellizzi protiv Malte*, br. 46575/09, 21. lipnja 2011.
- Beneficio Cappella Paolini protiv San Marina*, br. 40786/98, ECHR 2004-VIII (izvadci)
- Bentham protiv Nizozemske*, 23. listopada 1985., Serija A br. 97
- Berger protiv Francuske*, br. 48221/99, ECHR 2002-X (izvadci)
- Bertuzzi protiv Francuske*, br. 36378/97, ECHR 2003-III
- Beshiri i drugi protiv Albanije* (odl.), br. 29026/06, 17. ožujka 2020.
- Beuze protiv Belgije* [VV], br. 71409/10, 9. studenoga 2018.
- Biagioli protiv San Marina* (odl.), br. 8162/13, 8. srpnja 2014.
- Bilan protiv Hrvatske* (odl.), br. 57860/14, 20. listopada 2020.
- Bilgen protiv Turske*, br. 1571/07, 9. ožujka 2021.
- Blake protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 68890/01, 26. rujna 2006.
- Blücher protiv Češke Republike*, br. 58580/00, 11. siječnja 2005.
- Bochan protiv Ukrajine*, br. 7577/02, 3. svibnja 2007.
- Bochan protiv Ukrajine (br. 2)* [VV], br. 22251/08, ECHR 2015
- Bock protiv Njemačke*, 29. ožujka 1989., Serija A br. 150
- Borgese protiv Italije*, 26. veljače 1992., Serija A br. 228-B
- Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, CEDH 2005-VI
- Bottazzi protiv Italije* [VV], br. 34884/97, ECHR 1999-V
- Bouilloc protiv Francuske* (odl.), br. 34489/03, 28. studenoga 2006.
- Boulois protiv Luksemburga* [VV], br. 37575/04, ECHR 2012
- British-American Tobacco Company Ltd protiv Nizozemske*, 20. studenoga 1995., Serija A br. 331
- Broda i Bojara protiv Poljske*, br. 26691/18 i 27367/18, 29. lipnja 2021.
- Brualla Gómez de la Torre protiv Španjolske*, 19. prosinca 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VIII
- Brudnicka i drugi protiv Poljske*, br. 54723/00, ECHR 2005-II
- Brumărescu protiv Rumunjske* [VV], br. 28342/95, ECHR 1999-VII
- Bryan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. studenoga 1995., Serija A br. 335-A
- Buchholz protiv Njemačke*, 6. svibnja 1981., Serija A br. 42
- Bufferne protiv Francuske* (odl.), br. 54367/00, ECHR 2002-III (izvadci)
- Buj protiv Hrvatske*, br. 24661/02, 1. lipnja 2006.
- Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, ECHR 2002-III
- Burdov protiv Rusije (br. 2)*, br. 33509/04, ECHR 2009
- Burg i drugi protiv Francuske* (odl.), br. 34763/02, ECHR 2003-II
- Bursa Barosu Başkanlığı i drugi protiv Turske*, br. 25680/05, 19. lipnja 2018.
- Buscemi protiv Italije*, br. 29569/95, ECHR 1999-VI
- Buzescu protiv Rumunjske*, br. 61302/00, 24. svibnja 2005.

—C—

C.G.I.L. i Cofferati protiv Italije (br. 2), br. 2/08, 6. travnja 2010.

Caloc protiv Francuske, br. 33951/96, ECHR 2000-IX

Camelia Bogdan protiv Rumunjske, br. 36889/18, 20. listopada 2020.

Canela Santiago protiv Španjolske (odl.), br. 60350/00, 4. listopada 2001.

Cañete de Goñi protiv Španjolske, br. 55782/00, ECHR 2002-VIII

Cappello protiv Italije, 27. veljače 1992., Serija A br. 230-F

Capital Bank AD protiv Bugarske, br. 49429/99, ECHR 2005-XII (izvadci)

Capuano protiv Italije, 25. lipnja 1987., Serija A br. 119

Carmel Saliba protiv Malte, br. 24221/13, 29. studenoga 2016.

Cătănciu protiv Rumunjske (odl.), br. 22717/17, 6. prosinca 2018.

Cavajda protiv Češke Republike (odl.), br. 17696/07, 29. ožujka 2011.

Central Mediterranean Development Corporation Limited protiv Malte (br. 2), br. 18544/08, 22. studenoga 2011.

Centro Europa 7S.r.l. i Di Stefano protiv Italije [VV], br. 38433/09, ECHR 2012

Černius i Rinkevičius protiv Litve, br. 73579/17 i 14620/18, 18. veljače 2020.

Chapman protiv Belgije (odl.), br. 39619/06, 5. ožujka 2013.

Chaudet protiv Francuske, br. 49037/06, 29. listopada 2009.

Chevrol protiv Francuske, br. 49636/99, ECHR 2003-III

Čičmanec protiv Slovačke, br. 65302/11, 28. lipnja 2016.

Cimperšek protiv Slovenije, br. 58512/16, 30. lipnja 2020.

Cindrić i Bešlić protiv Hrvatske, br. 72152/13, 6. rujna 2016.

Cingilli Holding A.Ş. i Cingilloğlu protiv Turske, br. 31833/06 i 37538/06, 21. srpnja 2015.

Cipolletta protiv Italije, br. 38259/09, 11. siječnja 2018.

Cipar protiv Turske [VV], br. 25781/94, ECHR 2001-IV

Ciprová protiv Češke Republike (odl.), br. 33273/03, 22. ožujka 2005.

Čivinskaitė protiv Litve, br. 21218/12, 15. rujna 2020.

Clarke protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 23695/02, ECHR 2005-X (izvadci)

Clavien protiv Švicarske (odl.), br. 16730/15, 12. rujna 2017.

Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske, br. 65399/01 i tri druga zahtjeva, 13. listopada 2005.

Cocchiarella protiv Italije [VV], br. 64886/01, ECHR 2006-V

Codarcea protiv Rumunjske, br. 31675/04, 2. lipnja 2009.

Čolić protiv Hrvatske, br. 49083/18, 18. studenoga 2021.

Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox i Mox protiv Francuske (odl.), br. 75218/01, 28. ožujka 2006.

Colloredo Mannsfeld protiv Češke Republike, br. 15275/11 i 76058/12, 15. prosinca 2016.

Comingersoll S.A. protiv Portugala [VV], br. 35382/97, ECHR 2000-IV

Cooper protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 48843/99, ECHR 2003-XII

Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A. protiv Nizozemske (odl.), br. 13645/05, ECHR 2009

Cordova protiv Italije (br. 1), br. 40877/98, ECHR 2003-I

Cordova protiv Italije (br. 2), br. 45649/99, ECHR 2003-I (izvadci)

Corneschi protiv Rumunjske, br. 21609/16, 11. siječnja 2022.

Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency protiv Ukrajine, br. 53427/09, 27. lipnja 2019.

Crompton protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 42509/05, 27. listopada 2009.

Cubanit protiv Rumunjske (odl.), br. 31510/02, 4. siječnja 2007.

Cudak protiv Litve [VV], br. 15869/02, ECHR 2010

—D—

Dağtekin i drugi protiv Turske, br. 70516/01, 13. prosinca 2007.

Dalea protiv Francuske (odl.), br. 964/07, 2. veljače 2010.

Debled protiv Belgije, 22. rujna 1994., Serija A br. 292-B
De Bruin protiv Nizozemske (odl.), br. 9765/09, 17. rujna 2013.
De Geouffre de la Pradelle protiv Francuske, 16. prosinca 1992., Serija A br. 253-B
De Haan protiv Nizozemske, 26. kolovoza 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
De Haes i Gijssels protiv Belgije, 24. veljače 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-I
De Moor protiv Belgije, 23. lipnja 1994., Serija A br. 292-A
De Tommaso protiv Italije, br. 43395/09, ECHR 2017 (izvadci)
Del Sol protiv Francuske, br. 46800/99, ECHR 2002-II
Denisov protiv Ukrajine [VV], br. 76639/11, 25. rujna 2018.
Deumeland protiv Njemačke, 29. svibnja 1986., Serija A br. 100
Devinar protiv Slovenije, br. 28621/15, 22. svibnja 2018.
Deweer protiv Belgije, 27. veljače 1980., Serija A br. 35
Dhahbi protiv Italije, br. 17120/09, 8. travnja 2014.
Di Pede protiv Italije, 26. rujna 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV
Diennet protiv Francuske, 26. rujna 1995., Serija A br. 325-A
Dilipak i Karakaya protiv Turske br. 7942/05 i 24838/05, 4. ožujka 2014.
Dimopoulos protiv Turske, br. 37766/05, 2. travnja 2019.
Dolca i drugi protiv Rumunjske (odl.), br. 59282/11 i dva druga zahtjeva, 4. rujna 2012.
Dolińska-Ficek i Ozimek protiv Poljske, br. 49868/19 i 57511/19, 8. studenoga 2021.
Dombo Beheer B.V. protiv Nizozemske, 27. listopada 1993., Serija A br. 274
Donadze protiv Gruzije, br. 74644/01, 7. ožujka 2006.
Döry protiv Švedske, br. 28394/95, 12. studenoga 2002.
Dos Santos Calado i drugi protiv Portugala, br. 55997/14 i tri druga zahtjeva, 31. ožujka 2020.
Dotta protiv Italije (odl.), br. 38399/97, 7. rujna 1999.
Doustaly protiv Francuske, 23. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Driza protiv Albanije, br. 33771/02, ECHR 2007-V (izvadci)
Ducret protiv Francuske, br. 40191/02, 12. lipnja 2007.
Dulaurans protiv Francuske, br. 34553/97, 21. ožujka 2000.
Durisotto protiv Italije (odl.), br. 62804/13, 6. svibnja 2014.
Dzhidzheva-Trendafilova protiv Bugarske (odl.), br. 12628/09, 9. listopada 2012.

—E—

EEG-Slachthuis Verbist Izegem protiv Belgije (odl.), br. 60559/00, ECHR 2005-XII
Efstratiou i drugi protiv Grčke, br. 53221/14, 19. studenoga 2020.
Eiffage S.A. i drugi protiv Švicarske (odl.), br. 1742/05, 15. rujna 2009.
Eisenstecken protiv Austrije, br. 29477/95, ECHR 2000-X
Eker protiv Turske, br. 24016/05, 24. listopada 2017.
Elcomp sp. z o.o. protiv Poljske, br. 37492/05, 19. travnja 2011.
Elsholz protiv Njemačke [VV], br. 25735/94, ECHR 2000-VIII
Ellès i drugi protiv Švicarske, br. 12573/06, 16. prosinca 2010.
Emesa Sugar N.V. protiv Nizozemske (odl.), br. 62023/00, 13. siječnja 2005.
Eminağaoğlu protiv Turske, br. 76521/12, 9. ožujka 2021.
Emine Araç protiv Turske, br. 9907/02, ECHR 2008
Enea protiv Italije [VV], br. 74912/01, ECHR 2009
Erkner i Hofauer protiv Austrije, 23. travnja 1987., Serija A br. 117
Ernst i drugi protiv Belgije, br. 33400/96, 15. srpnja 2003.
Essaadi protiv Francuske, br. 49384/99, 26. veljače 2002.
Estima Jorge protiv Portugala, 21. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Eternit protiv Francuske (odl.), br. 20041/10, 27. ožujka 2012.
Evers protiv Njemačke, br. 17895/14, 28. svibnja 2020.
Exel protiv Češke Republike, br. 48962/99, 5. srpnja 2005.

Ezgeta protiv Hrvatske, br. 40562/12, 7. rujna 2017.

—F—

Fabris protiv Francuske [VV], br. 16574/08, ECHR 2013 (izvadci)
Farange S.A. protiv Francuske (odl.), br. 77575/01, 14. rujna 2004.
Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. rujna 1994., Serija A br. 294-B
Fazia Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 40378/10, 20. listopada 2015.
Fazli Aslaner protiv Turske, br. 36073/04, 4. ožujka 2014.
Fazliyski protiv Bugarske, br. 40908/05, 16. travnja 2013.
Feldbrugge protiv Nizozemske, 29. svibnja 1986., Serija A br. 99
Fernandes de Oliveira protiv Portugala [VV], br. 78103/14, 31. siječnja 2019.
Ferrazzini protiv Italije [VV], br. 44759/98, ECHR 2001-VII
Ferreira Alves protiv Portugala (br. 3), br. 25053/05, 21. lipnja 2007.
Fisanotti protiv Italije, 23. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Fischer protiv Austrije, 26. travnja 1995., Serija A br. 312
Fiume protiv Italije, br. 20774/05, 30. lipnja 2009.
Flux protiv Moldavije (br. 2), br. 31001/03, 3. srpnja 2007.
Fociac protiv Rumunjske, br. 2577/02, 3. veljače 2005.
Fodor protiv Njemačke (odl.), br. 25553/02, 11. prosinca 2006.
Fogarty protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 37112/97, ECHR 2001-XI (izvadci)
Fomenko i drugi protiv Rusije (odl.), br. 42140/05 i četiri druga zahtjeva, 24. rujna 2019.
Forrer-Niedenthal protiv Njemačke, br. 47316/99, 20. veljače 2003.
Fraile Iturralde protiv Španjolske (odl.), br. 66498/17, 7. svibnja 2019.
Frantzeskaki protiv Grčke (odl.), br. 57275/17 i dva druga zahtjeva, 12. veljače 2019.
Fredin protiv Švedske (br. 2), 23. veljače 1994., Serija A br. 283-A
Fretté protiv Francuske, br. 36515/97, ECHR 2002-I
Frezadou protiv Grčke, br. 2683/12, 8. studenoga 2018.
Frydlender protiv Francuske [VV], br. 30979/96, ECHR 2000-VII
Fuklev protiv Ukrajine, br. 71186/01, 7. lipnja 2005.

—G—

G.L. i S.L. protiv Francuske (odl.), br. 58811/00, ECHR 2003-III (izvadci)
Gajtani protiv Švicarske, br. 43730/07, 9. rujna 2014.
Ganci protiv Italije, br. 41576/98, ECHR 2003-XI
Gankin i drugi protiv Rusije, br. 2430/06 i tri druga zahtjeva, 31. svibnja 2016.
García protiv Francuske, br. 41001/98, 26. rujna 2000.
García Manibardo protiv Španjolske, br. 38695/97, ECHR 2000-II
García Ruiz protiv Španjolske [VV], br. 30544/96, ECHR 1999-I
Gaspari protiv Slovenije, br. 21055/03, 21. srpnja 2009.
Gautrin i drugi protiv Francuske, 20. svibnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-III
Georgel i Georgeta Stoicescu protiv Rumunjske, br. 9718/03, 26. srpnja 2011.
Georgiadis protiv Grčke, 29. svibnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-III
Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb protiv Armenije (odl.), br. 11721/04, 14. travnja 2009.
Gerasimov i drugi protiv Rusije, br. 29920/05 i deset drugih zahtjeva, 1. srpnja 2014.
Gnahoré protiv Francuske, br. 40031/98, ECHR 2000-IX
Gil Sanjuan protiv Španjolske, br. 48297/15, 26. svibnja 2020.
Göç protiv Turske [VV], br. 36590/97, ECHR-2002-V
Gogić protiv Hrvatske, br. 1605/14, 8. listopada 2020.
Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. veljače 1975., Serija A br. 18
Golubović protiv Hrvatske, br. 43947/10, 27. studenoga 2012.
Gorou protiv Grčke (br. 2) [VV], br. 12686/03, 20. ožujka 2009.
Gorou protiv Grčke (br. 4), br. 9747/04, 11. siječnja 2007

Gorraiz Lizarraga i ostali protiv Španjolske, br. 62543/00, ECHR 2004-III
Grace Gatt protiv Malte, br. 46466/16, 8. listopada 2019.
Gracia Gonzalez protiv Španjolske, br. 65107/16, 6. listopada 2020.
Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke, br. 19508/07, 22. ožujka 2012.
Gražulevičiūtė protiv Litve, br. 53176/17, 14. prosinca 2021.
Grzęda protiv Poljske [VV], br. 43572/18, 15. ožujka 2022.
Grčke rafinerije Stran i Stratis Andreadis protiv Grčke, 9. prosinca 1994., Serija A br. 301-B
Grkokatolička župa Lupeni i drugi protiv Rumunjske [VV], br. 76943/11, ECHR 2016 (izvadci)
Guðmundur Andri Ástráðsson protiv Islanda [VV], br. 26374/18, 1. prosinca 2020.
Guigue i SGEN-CFDT protiv Francuske (odl.), br. 59821/00, ECHR 2004-I
Guincho protiv Portugala, 10. srpnja 1984., Serija A br. 81
Gülmez protiv Turske, br. 16330/02, 20. svibnja 2008.
Gumenyuk i drugi protiv Ukrajine, br. 11423/19, 22. srpnja 2021.
Gutfreund protiv Francuske, br. 45681/99, ECHR 2003-VII

—H—

H. protiv Belgije, 30. studenoga 1987., Serija A br. 127-B
H. protiv Francuske, 24. listopada 1989., Serija A br. 162-A
H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 8. srpnja 1987, Serija A br. 120
Håkansson i Sturesson protiv Švedske, 21. veljače 1990, Serija A br. 171-A
Hansen protiv Norveške, br. 15319/09, 2. listopada 2014.
Harabin protiv Slovačke, br. 58688/11, 20. studenoga 2012.
Harisch protiv Njemačke, br. 50053/16, 11. travnja 2019.
Hasan Tunç i drugi protiv Turske, br. 19074/05, 31. siječnja 2017.
Hayati Çelebi i drugi protiv Turske, br. 582/05, 9. veljače 2016.
Helle protiv Finske, 19. prosinca 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VIII
Helmerts protiv Švedske, 29. listopada 1991., Serija A br. 212-A
Helmut Blum protiv Austrije, br. 33060/10, 5. travnja 2016.
Hentrich protiv Francuske, 22. rujna 1994., Serija A br. 296-A
Herma protiv Njemačke (odl.), br. 54193/07, 8. prosinca 2009.
Hesse-Anger i Anger protiv Njemačke (odl.), br. 45835/99, ECHR 2001-VI
Higgins i drugi protiv Francuske, 19. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Hiro Balani protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 303-B
Hirvisaari protiv Finske, br. 49684/99, 27. rujna 2001.
Hokkanen protiv Finske, 23. rujna 1994., Serija A br. 299-A
Holdings and Barnes PLC protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 2352/02, ECHR 2002-IV
Holub protiv Češke Republike, br. 24880/05, 14. prosinca 2010.
Hôpital local Saint-Pierre d'Oléron i drugi protiv Francuske, br. 18096/12 i 20 drugih zahtjeva,
8. studenoga 2018.
Hornsby protiv Grčke, 19. ožujka 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-II
Hotter protiv Austrije (odl.), br. 18206/06, 7. listopada 2010.
Howald Moor i drugi protiv Švicarske, br. 52067/10 i 41072/11, 11. ožujka 2014.
Hrvatski golf savez protiv Hrvatske, br. 66994/14, 17. prosinca 2020.
Hudáková i drugi protiv Slovačke, br. 23083/05, 27. travnja 2010.
Humen protiv Poljske [VV], br. 26614/95, 15. listopada 1999.
Hurter protiv Švicarske, br. 53146/99, 15. prosinca 2005.
Hussein i drugi protiv Belgije, br. 45187/12, 16. ožujka 2021.

—I—

I.T.C. Ltd protiv Malte (odl.), br. 2629/06, 11. prosinca 2007.

Igranov i drugi protiv Rusije, br. 63246/10, 9. siječnja 2018.
Ilseher protiv Njemačke [VV], br. 10211/12 i 27505/14, 4. prosinca 2018.
Immeubles Groupe Kosser protiv Francuske, br. 38748/97, 21. ožujka 2002.
Immobiliare Saffi protiv Italije [VV], br. 22774/93, ECHR 1999-V
Indra protiv Slovačke, br. 46845/99, 1. veljače 2005.
Işyar protiv Bugarske, br. 391/03, 20. studenoga 2008.

Ivan Atanasov protiv Bugarske br. 12853/03, 2. prosinca 2010.

—J—

J. C. i drugi protiv Belgije, br. 11625/17, 12. listopada 2021.
Jahnke i Lenoble protiv Francuske (odl.), br. 40490/98, ECHR 2000-IX
Jallow protiv Norveške, br. 36516/19, 2. prosinca 2021.
James i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 21. veljače 1986., Serija A br. 98
Jedriličarski klub Halkidike „I Kelyfos” protiv Grčke, br. 6978/18 i 8547/18, 21. studenoga 2019.
Jenița Mocanu protiv Rumunjske, br. 11770/08, 17. prosinca 2013.
John protiv Njemačke (odl.), br. 15073/03, 13. veljače 2007.
Jones i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 34356/06 i 40528/06, ECHR 2014
Jovanović protiv Srbije, br. 32299/08, 2. listopada 2012.
Juričić protiv Hrvatske, br. 58222/09, 26. srpnja 2011.
Jurisić i Collegium Mehrerau protiv Austrije, br. 62539/00, 27. srpnja 2006.

—K—

K.D.B. protiv Nizozemske, 27. ožujka 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
K.S. protiv Finske, br. 29346/95, 31. svibnja 2001.
Kakamoukas i drugi protiv Grčke [VV], br. 38311/02, 15. veljače 2008.
Kalogeropoulou i drugi protiv Grčke i Njemačke (odl.), br. 59021/00, ECHR 2002-X
Kamenos protiv Cipra, br. 147/07, 31. listopada 2017.
Kamenova protiv Bugarske, br. 62784/09, 12. srpnja 2018.
Karahasanoğlu protiv Turske, br. 21392/08 i dva druga zahtjeva, 16. ožujka 2021.
Károly Nagy protiv Mađarske [VV], br. 56665/09, ECHR 2017
Karrar protiv Belgije, br. 61344/16, 31. kolovoza 2021.
Katte Klitsche de la Grange protiv Italije, 27. listopada 1994., Serija A br. 293-B
Keaney protiv Irske, br. 72060/17, 30. travnja 2020.
Kemmache protiv Francuske (br. 3), 24. studenoga 1994., Serija A br. 296-C
Kenedi protiv Mađarske, br. 31475/05, 26. svibnja 2009.
Kerojärvi protiv Finske, 19. srpnja 1995., Serija A br. 322
Khamidov protiv Rusije, br. 72118/01, 15. studenoga 2007.
Khrabrova protiv Rusije, br. 18498/04, 2. listopada 2012.
Kılıç i drugi protiv Turske, br. 33162/10, 3. prosinca 2013.
Kingsley protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 35605/97, ECHR 2002-IV
Kinský protiv Češke Republike, br. 42856/06, 9. veljače 2012.
Klausecker protiv Njemačke, br. 415/07, 6. siječnja 2015.
Klauz protiv Hrvatske, br. 42856/06, 9. veljače 2012.
Kleyn i drugi protiv Nizozemske [VV], br. 39343/98 i tri druga zahtjeva, ECHR 2003-VI
Knez Hans-Adam II. od Lihtenštajna protiv Njemačke [VV], br. 42527/98, ECHR 2001-VIII
Kök protiv Turske, br. 1855/02, 19. listopada 2006.
Köksoy protiv Turske, br. 31885/10, 13. siječnja 2021.
König protiv Njemačke, 28. lipnja 1978., Serija A br. 27

Konkurrenten.no AS protiv Norveške (odl.), br. 47341/15, 5. studenoga 2019.
Kontalexis protiv Grčke, br. 59000/08, stavci 42. – 44., 31. svibnja 2011.
Koottummel protiv Austrije, br. 49616/06, 10. prosinca 2009.
Kosmidis i Kosmidou protiv Grčke, br. 32141/04, 8. studenoga 2007.
Koulias protiv Cipra, br. 48781/12, 26. svibnja 2020.
Kövesi protiv Rumunjske, br. 3594/19, 5. svibnja 2020.
Kožemiakina protiv Litve, br. 231/15, 2. listopada 2018.
Koziy protiv Ukrajine, br. 10426/02, 18. lipnja 2009.
Kraska protiv Švicarske, 19. travnja 1993., Serija A br. 254-B
Krčmář i drugi protiv Češke Republike, br. 35376/97, 3. ožujka 2000.
Kress protiv Francuske [VV], br. 39594/98, ECHR 2001-VI
Kreuz protiv Poljske, br. 28249/95, ECHR 2001-VI
Krikorian protiv Francuske (odl.), br. 6459/07, 26. studenoga 2013.
Kristiansen i Tyvik AS protiv Norveške, br. 25498/08, 2. svibnja 2013.
Kübler protiv Njemačke, br. 32715/06, 13. siječnja 2011.
Kukkonen protiv Finske (br. 2), br. 47628/06, 13. siječnja 2009.
Kulykov i drugi protiv Ukrajine, br. 5114/09 i 17 drugih zahtjeva, 19. siječnja 2017.
Kunert protiv Poljske, br. 8981/14, 4. travnja 2019.
Kurşun protiv Turske, br. 22677/10, 30. listopada 2018.
Kushoglu protiv Bugarske, br. 48191/99, 10. svibnja 2007.
Kutić protiv Hrvatske, br. 48778/99, ECHR 2002-II
Kuzhelev i drugi protiv Rusije, br. 64098/09 i šest drugih zahtjeva, 15. listopada 2019.
Kyprianou protiv Cipra [VV], br. 73797/01, ECHR 2005-XIII
Kyrtatos protiv Grčke, br. 41666/98, ECHR 2003-VI (izvadci)

—L—

L. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 34222/96, ECHR 1999-VI
L'Érablière protiv Belgije, br. 49230/07, ECHR 2009
Laçi protiv Albanije, br. 28142/17, 19. listopada 2021.
Lady S.R.L. protiv Republike Moldavije, br. 39804/06, 23. listopada 2018.
Laidin protiv Francuske (br. 2), br. 39282/98, 7. siječnja 2003.
Laino protiv Italije [VV], br. 33158/96, ECHR 1999-I
Lamanna protiv Austrije, br. 28923/95, 10. srpnja 2001.
Langborger protiv Švedske, 22. lipnja 1989., Serija A br. 155
Laskowska protiv Poljske, br. 77765/01, 13. ožujka 2007.
Lavents protiv Latvije, br. 58442/00, 28. studenoga 2002.
Le Calvez protiv Francuske, 29. srpnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-V
Le Compte, Van Leuven i De Meyere protiv Belgije, 23. lipnja 1981., Serija A br. 43
Lechner i Hess protiv Austrije, 23. travnja 1987., Serija A br. 118
Letinčić protiv Hrvatske, br. 7183/11, 3. svibnja 2016.
Levages Prestations Services protiv Francuske, 23. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-V
Libert protiv Belgije (odl.), br. 44734/98, 8. srpnja 2004.
Liga Portuguesa de Futebol Profissional protiv Portugala (odl.), br. 49639/09, 3. travnja 2012.
Lithgow i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 8. srpnja 1986., Serija A br. 102
Lobo Machado protiv Portugala, 20. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I
Loiseau protiv Francuske (odl.), br. 46809/99, ECHR 2003-XII
López Ribalda i drugi protiv Španjolske, [VV], br. 1874/13 i 8567/13, 17. listopada 2019.
Lorenzetti protiv Italije, br. 32075/09, 10. travnja 2012.
Lovrić protiv Hrvatske, br. 38458/15, 4. travnja 2017.

Luka protiv Rumunjske, br. 34197/02, 21. srpnja 2009.
Lunari protiv Italije, br. 21463/93, 11. siječnja 2001.
Lundevall protiv Švedske, br. 38629/97, 12. studenoga 2002.
Luordo protiv Italije, br. 32190/96, ECHR 2003-IX
Lupaş i drugi protiv Rumunjske, br. 1434/02 i dva druga zahtjeva, ECHR 2006-XV (izvadci)

—M—

Maaouia protiv Francuske [VV], br. 39652/98, ECHR 2000-X
Mackay i BBC Scotland protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 10734/05, 7. prosinca 2010.
Magnin protiv Francuske (odl.), br. 26219/08, 10. svibnja 2012.
Magomedov i drugi protiv Rusije, br. 33636/09 i devet drugih zahtjeva, 28. ožujka 2017.
Majorana protiv Italije (odl.), br. 75117/01, 26. svibnja 2005.
Malhous protiv Češke Republike [VV], br. 33071/96, 12. srpnja 2001.
Mamatkulov i Askarov protiv Turske [VV], br. 46827/99 i 46951/99, ECHR 2005-I
Manoilescu i Dobrescu protiv Rumunjske i Rusije (odl.), br. 60861/00, ECHR 2005-VI
Mantovanelli protiv Francuske, 18. ožujka 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-II
*Manzano Diaz protiv Belgije**, br. 26402/17, 18. svibnja 2021.
Marc-Antoine protiv Francuske (odl.), br. 54984/09, 4. lipnja 2013.
Marcello Viola protiv Italije, br. 45106/04, ECHR 2006-XI (izvadci)
Marić protiv Hrvatske (odl.), br. 37333/17, 10. studenoga 2020.
Marini protiv Albanije, br. 3738/02, 18. prosinca 2007.
Markovic i drugi protiv Italije [VV], br. 1398/03, ECHR 2006-XIV
Martinie protiv Francuske [VV], br. 58675/00, ECHR 2006-VI
Martins Moreira protiv Portugala, 26. listopada 1988., Serija A br. 143
Marušić protiv Hrvatske (odl.), br. 79821/12, 23. svibnja 2017.
Masson i Van Zon protiv Nizozemske, 28. rujna 1995., Serija A br. 327-A
Matheus protiv Francuske, br. 62740/00, 31. ožujka 2005.
Mats Jacobsson protiv Švedske, 28. lipnja 1990., Serija A br. 180-A
McElhinney protiv Irske [VV], br. 31253/96, ECHR 2001-XI (izvadci)
McGinley i Egan protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 9. lipnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-III
McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28488/95, ECHR 2000-II
McMichael protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 24. veljače 1995., Serija A br. 307-B
McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 46311/99, ECHR 2002-III
Melnyk protiv Ukrajine, br. 23436/03, 28. ožujka 2006.
Menchinskaya protiv Rusije, br. 42454/02, 15. siječnja 2009.
Mercieca i drugi protiv Malte, br. 21974/07, 14. lipnja 2011.
Mérigaud protiv Francuske, br. 32976/04, 24. rujna 2009.
Metaxas protiv Grčke, br. 8415/02, 27. svibnja 2004.
Mežnarić protiv Hrvatske, br. 71615/01, 15. srpnja 2005.
Micallef protiv Malte [VV], br. 17056/06, ECHR 2009
Mierlă i drugi protiv Rumunjske (odl.), br. 25801/17 i dva druga zahtjeva, 17. svibnja 2022.
Miessen protiv Belgije, br. 31517/12, 18. listopada 2016.
Mihalache protiv Rumunjske [VV], br. 54012/10, 8. srpnja 2019.
Mihova protiv Italije (odl.), br. 25000/07, 30. ožujka 2010.
Mihail Mihăilescu protiv Rumunjske, br. 3795/15, 12. siječnja 2021.
Mikhail Mironov protiv Rusije, br. 58138/09, 6. listopada 2020.
Mikhno protiv Ukrajine, br. 32514/12, 1. rujna 2016.
Mikuljić protiv Hrvatske, br. 53176/99, ECHR 2002-I

Milatová i drugi protiv Češke Republike, br. 61811/00, ECHR 2005-V
Miller protiv Švedske, br. 55853/00, 8. veljače 2005.
Mincheva protiv Bugarske, br. 21558/03, 2. rujna 2010.
Miracle Europe Kft protiv Mađarske, br. 57774/13, 12. siječnja 2016.
Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske, br. 38366/97 i devet drugih zahtjeva, ECHR 2000-I
Mirojubovs i drugi protiv Latvije, br. 798/05, 15. rujna 2009.
Mirovni Inštitut protiv Slovenije, br. 32303/13, 13. ožujka 2018.
Miryana Petrova protiv Bugarske, br. 57148/08, 21. srpnja 2016.
Mocie protiv Francuske, br. 46096/99, 8. travnja 2003.
Molla Sali protiv Grčke [VV], br. 20452/14, 19. prosinca 2018.
Momčilović protiv Hrvatske, br. 11239/11, 26. ožujka 2015.
Momčilović protiv Srbije, br. 23103/07, 2. travnja 2013.
Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2. ožujka 1987., Serija A br. 115
Mont Blanc Trading Ltd i Antares Titanium Trading Ltd protiv Ukrajine, br. 11161/08, 14. siječnja 2021.
Montcornet de Caumont protiv Francuske (odl.), br. 59290/00, ECHR 2003-VII
Morawska protiv Poljske (odl.), br. 3508/12, 7. siječnja 2020.
Moreira de Azevedo protiv Portugala, 23. listopada 1990., Serija A br. 189
Moreira Ferreira protiv Portugala (br. 2) [VV], br. 19867/12, ECHR 2017 (izvadci)
Morel protiv Francuske, br. 34130/96, ECHR 2000-VI
Morice protiv Francuske [VV], br. 29369/10, ECHR 2015
Moroko protiv Rusije, br. 20937/07, 12. lipnja 2008.
Moser protiv Austrije, br. 12643/02, 21. rujna 2006.
Mosteanu i drugi protiv Rumunjske, br. 33176/96, 26. studenoga 2002.
Mugoša protiv Crne Gore, br. 76522/12, 21. lipnja 2016.
Munteanu protiv Rumunjske (odl.), br. 54640/13, 11. veljače 2020.
Mustafa Tunç i Fecire Tunç protiv Turske [VV], br. 24014/05, 14. travnja 2015.
Musumeci protiv Italije, br. 33695/96, 11. siječnja 2005.
Mutu i Pechstein protiv Švicarske, br. 40575/10 i 67474/10, 2. listopada 2018.

—N—

Nalbant i drugi protiv Turske, br. 59914/16, 3. svibnja 2022.
Naït-Liman protiv Švicarske [VV], br. 51357/07, 15. ožujka 2018.
Naki i AMED Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği protiv Turske, br. 48924/16, 18. svibnja 2021.
Naku protiv Litve i Švedske, br. 26126/07, 8. studenoga 2016.
Nataliya Mikhaylenko protiv Ukrajine, br. 49069/11, 30. svibnja 2013.
National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society i Yorkshire Building Society protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII
Nazsız protiv Turske (odl.), br. 22412/05, 26. svibnja 2009.
Ndayegamiye-Mporamazina protiv Švicarske, br. 16874/12, 5. veljače 2019.
Nedelcho Popov protiv Bugarske, br. 61360/00, 22. studenoga 2007.
Nejdet Şahin i Perihan Şahin protiv Turske [VV], br. 13279/05, 20. listopada 2011.
Neshev protiv Bugarske (odl.), br. 40897/98, 13. ožujka 2003.
Nicholas protiv Cipra, br. 63246/10, 9. siječnja 2018.
Nicholas protiv Cipra (odl.), br. 37371/97, 14. ožujka 2000.
Nicolae Virgiliu Tănase protiv Rumunjske [VV], br. 41720/13, 25. lipnja 2019.
Nideröst-Huber protiv Švicarske, 18. veljače 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-I
Niederböster protiv Njemačke, br. 39547/98, ECHR 2003-IV (izvadci)
Nikolyan protiv Armenije, br. 74438/14, 3. listopada 2019.

Nikoloudakis protiv Grčke, br. 35322/12, 26. ožujka 2020.
Nikolova i Vandova protiv Bugarske, br. 20688/04, 17. prosinca 2013.
Nunes Dias protiv Portugala (odl.), br. 2672/03 i 69829/01, ECHR 2003-IV

—O—

Obermeier protiv Austrije, 28. lipnja 1990., Serija A br. 179
Oerlemans protiv Nizozemske, 27. studenoga 1991., Serija A br. 219
Ogieriakhi protiv Irske (odl.), br. 57551/17, 30. travnja 2019.
OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X i Blanche de Castille i drugi protiv Francuske, br. 42219/98 i 54563/00, 27. svibnja 2004.
Ohneberg protiv Austrije, br. 10781/08, 18. rujna 2012.
Okyay i drugi protiv Turske, br. 36220/97, ECHR 2005-VII
Oleksandr Volkov protiv Ukrajine, br. 21722/11, ECHR 2013
Oleynikov protiv Rusije, br. 36703/04, 14. ožujka 2013.
Olsson protiv Švedske (br. 1), 24. ožujka 1988., Serija A br. 130
Olujčić protiv Hrvatske, br. 22330/05, 5. veljače 2009.
Omdahl protiv Norveške, br. 46371/18, 22. travnja 2021.
OOO Link Oil SPB protiv Rusije (odl.), br. 42600/05, 25. lipnja 2009.
Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL) protiv Francuske (odl.), br. 39971/98, ECHR 2000-IX
Oršuš i drugi protiv Hrvatske [VV], br. 15766/03, ECHR 2010
Ortenberg protiv Austrije, 25. studenoga 1994., Serija A br. 295-B
Osinger protiv Austrije, br. 54645/00, 24. ožujka 2005.
Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII
Oorzhak protiv Rusije, br. 4830/18, 30. ožujka 2021.
Ouzounis i drugi protiv Grčke, br. 49144/99, 18. travnja 2002.

—P—

P., C. i S. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 56547/00, ECHR 2002-VI
Pabla Ky protiv Finske, br. 47221/99, ECHR 2004-V
Pafitis i drugi protiv Grčke, 26. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Pailot protiv Francuske, 22. travnja 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-II
Paksas protiv Litve [VV], br. 34932/04, ECHR 2011
Pammel protiv Njemačke, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Panjeighalehei protiv Danske (odl.), br. 11230/07, 13. listopada 2009.
Papachelas protiv Grčke [VV], br. 31423/96, ECHR 1999-II
Papageorgiou protiv Grčke, 22. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Papon protiv Francuske (odl.), br. 344/04, ECHR 2005-XI
Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske, br. 24810/06, 22. prosinca 2009.
Parol protiv Poljske, br. 65379/13, 11. listopada 2018.
Pasquini protiv San Marina, br. 50956/16, 2. svibnja 2019.
Pastore protiv Italije (odl.), br. 46483/99, 25. svibnja 1999.
Paulsen-Medalen i Svensson protiv Švedske, 19. veljače 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-I
Pedro Ramos protiv Švicarske, br. 10111/06, 14. listopada 2010.
Peleki protiv Grčke, br. 69291/12, 5. ožujka 2020.
Pellegrin protiv Francuske [VV], br. 28541/95, ECHR 1999-VIII
Pellegrini protiv Italije, br. 30882/96, ECHR 2001-VIII
Peñafiel Salgado protiv Španjolske (odl.), br. 65964/01, 16. travnja 2002.

Pereira da Silva protiv Portugala, br. 77050/11, 22. ožujka 2016.
Perez protiv Francuske [VV], br. 47287/99, ECHR 2004-I
Pérez de Rada Cavanilles protiv Španjolske, 28. listopada 1998., Izvješća o presudama i odlukama 1998-VIII
Peruš protiv Slovenije, br. 35016/05, 27. rujna 2012.
Pescador Valero protiv Španjolske, br. 62435/00, ECHR 2003-VII
Petko Petkov protiv Bugarske, br. 2834/06, 19. veljače 2013.
Petrella protiv Italije, br. 24340/07, 18. ožujka 2021.
Petrović i drugi protiv Crne Gore, br. 18116/15, 17. srpnja 2018.
Pétur Thór Sigurðsson protiv Islanda, br. 39731/98, ECHR 2003-IV
Philis protiv Grčke (br. 1), 27. kolovoza 1991., Serija A br. 209
Philis protiv Grčke (br. 2), 27. lipnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Pierre-Bloch protiv Francuske, 21. listopada 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VI
Pini i drugi protiv Rumunjske, br. 78028/01 i 78030/01, ECHR 2004-V (izvadci)
Pişkin protiv Turske, br. 33399/18, 15. prosinca 2020.
Pizzetti protiv Italije, 26. veljače 1993., Serija A br. 257-C
Platakou protiv Grčke, br. 38460/97, ECHR 2001-I
Pocius protiv Litve, br. 35601/04, 6. srpnja 2010.
Podbielski i PPU Polpure protiv Poljske, br. 39199/98, 26. srpnja 2005.
Poiss protiv Austrije, 23. travnja 1987., Serija A br. 117
Polyakh i drugi protiv Ukrajine, br. 58812/15 i četiri druga zahtjeva, 17. listopada 2019.
Pönkä protiv Estonije, br. 64160/11, 8. studenoga 2016.
Posti i Rahko protiv Finske, br. 27824/95, ECHR 2002-VII
Potocka i drugi protiv Poljske, br. 33776/96, ECHR 2001-X
Pravednaya protiv Rusije, br. 69529/01, 18. studenoga 2004.
Preda i Dardari protiv Italije (odl.), br. 28160/95 i 28382/95, ECHR 1999-III
Pretto i drugi protiv Italije, 8. prosinca 1983., Serija A br. 71
Pridatchenko i drugi protiv Rusije, br. 2191/03 i tri druga zahtjeva, 21. lipnja 2007.
Probstmeier protiv Njemačke, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Procola protiv Luksemburga, 28. rujna 1995., Serija A br. 326
Prodan protiv Moldavije, br. 49806/99, ECHR 2004-III (izvadci)
Project-Trade d.o.o. protiv Hrvatske, br. 1920/14, 19. studenoga 2020.
Pudas protiv Švedske, 27. listopada 1987., Serija A br. 125-A
Puolitaival i Pirttiaho protiv Finske, br. 54857/00, 23. studenoga 2004.

—R—

R.P. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 38245/08, 9. listopada 2012.
R.S. protiv Njemačke (odl.), br. 19600/15, 28. ožujka 2017.
RTBF protiv Belgije, br. 50084/06, ECHR 2011
Radomilja i drugi protiv Hrvatske [VV], br. 37685/10 i 22768/12, 20. ožujka 2018.
Ramljak protiv Hrvatske, br. 5856/13, 27. lipnja 2017.
Ramos Nunes de Carvalho e Sá protiv Portugala [VV], br. 55391/13 i dva druga zahtjeva, 6. studenoga 2018.
Raylyan protiv Rusije, br. 22000/03, 15. veljače 2007.
Raza protiv Bugarske, br. 31465/08, 11. veljače 2010.
Reczkowicz protiv Poljske, br. 43447/19, 22. srpnja 2021.
Refah Partisi (Stranka socijalne skrbi) i drugi protiv Turske (odl.), br. 41340/98 i tri druga zahtjeva, 3. listopada 2000.
Regner protiv Češke Republike [VV], br. 35289/11, 19. rujna 2017.
Repcevirág Szövetkezet protiv Mađarske, br. 70750/14, 30. travnja 2019.

Reuther protiv Njemačke (odl.), br. 74789/01, ECHR 2003-IX
Ringeisen protiv Austrije, 16. srpnja 1971., Serija A br. 13
Robins protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. rujna 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-V
Roche protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], 32555/96, ECHR 2005-X
Rolf Gustafson protiv Švedske, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Romańczyk protiv Francuske, br. 7618/05, 18. studenoga 2010.
Rotaru protiv Rumunjske [VV], br. 28341/95, ECHR 2000-V
Rozalia Avram protiv Rumunjske, br. 19037/07, 16. rujna 2014.
Ruianu protiv Rumunjske, br. 34647/97, 17. lipnja 2003.
Ruiz-Mateos protiv Španjolske, 23. lipnja 1993., Serija A br. 262
Ruiz Torija protiv Španjolske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 303-A
Ruotolo protiv Italije, 27. veljače 1992., Serija A br. 230-D
Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd i drugi protiv Gruzije, br. 16812/17, 18. srpnja 2019.
Ryabykh protiv Rusije, br. 52854/99, ECHR 2003-IX
Ryakib Biryukov protiv Rusije, br. 14810/02, ECHR 2008

—S—

S., V. i A. protiv Danske [VV], br. 35553/12 i dva druga zahtjeva, 22. listopada 2018.
Sabeh El Leil protiv Francuske [VV], br. 34869/05, 29. lipnja 2011.
Sabin Popescu protiv Rumunjske, br. 48102/99, 2. ožujka 2004.
Sablon protiv Belgije, br. 36445/97, 10. travnja 2001.
Saccoccia protiv Austrije (odl.), br. 69917/01, 5. srpnja 2007.
Saccoccia protiv Austrije, br. 69917/01, 18. prosinca 2008.
Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş. protiv Turske, br. 20577/05, 22. listopada 2013.
Sacilor Lormines protiv Francuske, br. 65411/01, ECHR 2006-XIII
Sakellaropoulos protiv Grčke (odl.), br. 38110/08, 6. siječnja 2011.
Salesi protiv Italije, br. 13023/87, 26. veljače 1993., Serija A br. 257-E
Salomonsson protiv Švedske, br. 38978/97, 12. studenoga 2002.
Şamat protiv Turske, br. 29115/07, 21. siječnja 2020.
San Leonard Band Club protiv Malte, br. 77562/01, ECHR 2004-IX
Sangler protiv Francuske, br. 50342/99, 27. svibnja 2003.
Sanofi Pasteur protiv Francuske, br. 25137/16, 13. veljače 2020.
Santambrogio protiv Italije, br. 61945/00, 21. rujna 2004.
Santos Pinto protiv Portugala, br. 39005/04, 20. svibnja 2008.
Saoud protiv Francuske, br. 9375/02, 9. listopada 2007.
Sara Lind Eggertsdóttir protiv Islanda, br. 31930/04, 5. srpnja 2007.
Sartory protiv Francuske, br. 40589/07, 24. rujna 2009.
Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske [VV], br. 931/13, ECHR 2017 (izvadci)
Savino i drugi protiv Italije, br. 17214/05 i dva druga zahtjeva, 28. travnja 2009.
Savitsky protiv Ukrajine, br. 38773/05, 26. srpnja 2012.
Scerri protiv Malte, br. 36318/18, 7. srpnja 2020.
Schipani i drugi protiv Italije, br. 38369/09, 21. srpnja 2015.
Schmidt protiv Latvije, br. 22493/05, 27. travnja 2017.
Schouten i Meldrum protiv Nizozemske, 9. prosinca 1994., Serija A br. 304
Schuler-Zraggen protiv Švicarske, 24. lipnja 1993., Serija A br. 263
Scordino protiv Italije (br. 1) [VV], br. 36813/97, ECHR 2006-V
Sdružení Jihočeské Matky protiv Češke Republike (odl.), br. 19101/03, 10. srpnja 2006.
Sekul protiv Hrvatske (odl.), br. 43569/13, 30. lipnja 2015.
Selin Aslı Öztürk protiv Turske, br. 39523/03, 13. listopada 2009.
Selmani i drugi protiv bivše jugoslavenske republike Makedonije, br. 67259/14, 9. veljače 2017.

Sharxhi i drugi protiv Albanije, br. 10613/16, 11. siječnja 2018.
Siatkowska protiv Poljske, br. 8932/05, 22. ožujka 2007.
Siegel protiv Francuske, br. 36350/97, ECHR 2000-XII
Siegle protiv Rumunjske, br. 23456/04, 16. travnja 2013.
Sigalas protiv Grčke, br. 19754/02, 22. rujna 2005.
Sigma Radio Television Ltd protiv Cipra, br. 32181/04 i 35122/05, 21. srpnja 2011.
Šikić protiv Hrvatske, br. 9143/08, 15. srpnja 2010.
Silva Pontes protiv Portugala, 23. ožujka 1994., Serija A br. 286-A
Sine Tsagarakis A.E.E. protiv Grčke, br. 17257/13, 23. svibnja 2019.
Skorobogatykh protiv Rusije (odl.), br. 37966/02, 8. lipnja 2006.
Sfomka protiv Poljske, br. 68924/12, 6. prosinca 2018.
Smirnov protiv Rusije (odl.), br. 14085/04, 6. srpnja 2006.
Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille protiv Francuske (odl.),
br. 62033/00,
17. veljače 2004.
Société de gestion du port de Campoloro i Société fermière de Campoloro protiv Francuske,
br. 57516/00,
26. rujna 2006.
Sokurenko i Strygun protiv Ukrajine, br. 29458/04 i 29465/04, 20. srpnja 2006.
Sommerfeld protiv Njemačke [VV], br. 31871/96, ECHR 2003-VIII (izvadci)
Somorjai protiv Mađarske, br. 60934/13, 28. kolovoza 2018.
Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke, br. 39442/98, ECHR 2000-XII
Sovtransavto Holding protiv Ukrajine, br. 48553/99, ECHR 2002-VII
Speil protiv Austrije (odl.), br. 42057/98, 5. rujna 2002.
Sporrong i Lönnroth protiv Švedske, 23. rujna 1982., Serija A br. 52
Spūlis i Vaškevičs protiv Latvije (odl.), br. 2631/10 i 12253/10, 18. studenoga 2014.
Sramek protiv Austrije, 22. listopada 1984., Serija A br. 84
Stanev protiv Bugarske [VV], br. 36760/06, ECHR 2012
Stankiewicz protiv Poljske, br. 46917/99, ECHR 2006-VI
Stankov protiv Bugarske, br. 68490/01, 12. srpnja 2007.
Star Cate Epilekta Gevmata i drugi protiv Grčke (odl.), br. 54111/07, 6. srpnja 2010.
Staroszczyk protiv Poljske, br. 59519/00, 22. ožujka 2007.
Stavroulakis protiv Grčke (odl.), br. 22326/10, 28. siječnja 2014.
Steck-Risch i drugi protiv Lihtenštajna, br. 63151/00, 19. svibnja 2005.
Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 68416/01, ECHR 2005-II
Stegarescu i Bahrin protiv Portugala, br. 46194/06, 6. travnja 2010.
Stepinska protiv Francuske, br. 1814/02, 15. lipnja 2004.
Stichting Landgoed Steenberg i drugi protiv Nizozemske, br. 19732/17, 16. veljače 2021.
Udruženje „Majke Srebrenice” i drugi protiv Nizozemske (odl.), br. 65542/12, ECHR 2013 (izvadci)
Stoimenovikj i Miloshevikj protiv Sjeverne Makedonije, br. 59842/14, 25. ožujka 2021.
Storck protiv Njemačke, br. 61603/00, ECHR 2005-V
Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 22. listopada 1996., Izvješća o presudama i odlukama
1996-IV
Sturua protiv Gruzije, br. 45729/05, 28. ožujka 2017.
Succi i drugi protiv Italije, br. 55064/11 i dva druga zahtjeva, 28. listopada 2021.
Suda protiv Češke Republike, br. 1643/06, 28. listopada 2010.
Suküt protiv Turske (odl.), br. 59773/00, 11. rujna 2007.
Suominen protiv Finske, br. 37801/97, 1. srpnja 2003.
Sürmeli protiv Njemačke [VV], br. 75529/01, ECHR 2006-VII
Süßmann protiv Njemačke, 16. rujna 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-IV
Sveti samostani protiv Grčke, 9. prosinca 1994., Serija A br. 301-A
Švarc i Kavnik protiv Slovenije, br. 75617/01, 8. veljače 2007.

Svilengačanin i drugi protiv Srbije, br. 50104/10 i devet drugih zahtjeva, 12. siječnja 2021.
Syngelidis protiv Grčke, br. 24895/07, 11. veljače 2010.
Szücs protiv Austrije, 24. studenoga 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII

—T—

Tabbane protiv Švicarske (odl.), br. 41069/12, 1. ožujka 2016.
Tabor protiv Poljske, br. 12825/02, 27. lipnja 2006.
Taratukhin protiv Rusije, br. 74778/14, 15. rujna 2020.
Taşkın i drugi protiv Turske, br. 46117/99, ECHR 2004-X
Tatishvili protiv Rusije, br. 1509/02, ECHR 2007-I
Tence protiv Slovenije, br. 37242/14, 31. svibnja 2016.
Ternovskis protiv Latvije, br. 33637/02, 29. travnja 2014.
Terra Woningen B.V. protiv Nizozemske, 17. prosinca 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-VI
Teteriny protiv Rusije, br. 11931/03, 30. lipnja 2005.
Thiam protiv Francuske, br. 80018/12, 18. listopada 2018.
Thlimmenos protiv Grčke [VV], br. 34369/97, ECHR 2000-IV
Tiemann protiv Francuske i Njemačke (odl.), br. 47457/99 i 47458/99, ECHR 2000-IV
Tierce protiv San Marina, br. 69700/01, ECHR 2003-VII
Tiğrak protiv Turske, br. 70306/10, 6. srpnja 2021.
Timofeyev i Postupkin protiv Rusije, br. 45431/14 i 22769/15, 19. siječnja 2021.
Tinnelly & Sons Ltd i drugi i McElduff i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 10. srpnja 1998.,
Izvješća o presudama i odlukama 1998-IV
Titan Total Group S.R.L. protiv Republike Moldavije, br. 61458/08, 6. srpnja 2021.
Tocono i Profesorii Prometejšti protiv Moldavije, br. 32263/03, 26. lipnja 2007.
Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 13. srpnja 1995., Serija A br. 316-B
Torri protiv Italije, 1. srpnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-IV
Tosti protiv Italije (odl.), br. 27791/06, 12. svibnja 2009.
Tourisme d'affaires protiv Francuske, br. 17814/10, 16. veljače 2012.
Toziczka protiv Poljske, br. 29995/08, 24. srpnja 2012.
Transado – Transportes Fluviais Do Sado, S.A. protiv Portugala (odl.), br. 35943/02, ECHR 2003-XII
Trapeznikov i drugi protiv Rusije, br. 5623/09 i tri druga zahtjeva, 5. travnja 2016.
Tre Traktörer Aktiebolag protiv Švedske, 7. srpnja 1989., Serija A br. 159
Tregubenko protiv Ukrajine, br. 61333/00, 2. studenoga 2004.
Treska protiv Albanije i Italije (odl.), br. 26937/04, ECHR 2006-XI (izvadci)
Trevisanato protiv Italije, br. 32610/07, 15. rujna 2016.
Tsanova-Gecheva protiv Bugarske, br. 43800/12, 15. rujna 2015.
Tsfayo protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 60860/00, 14. studenoga 2006.
Tsikakis protiv Njemačke, br. 1521/06, 10. veljače 2011.
Turczanik protiv Poljske, br. 38064/97, ECHR 2005-VI
Tuziński protiv Poljske (odl.), br. 40140/98, 30. ožujka 1999.

—U—

Uçar protiv Turske (odl.), br. 12960/05, 29. rujna 2009.
Udruga Burestop 55 i drugi protiv Francuske, br. 56176/18 i pet drugih zahtjeva, 1. srpnja 2021.
Ullens de Schooten i Rezabek protiv Belgije, br. 3989/07 i 38353/07, 20. rujna 2011.
Ulyanov protiv Ukrajine (odl.), br. 16472/04, 5. listopada 2010.
Unédic protiv Francuske, br. 20153/04, 18. prosinca 2008.
Unión Alimentaria Sanders S.A. protiv Španjolske, 7. srpnja 1989., Serija A br. 157
Urechean i Pavlicenco protiv Republike Moldavije, br. 27756/05 i 41219/07, 2. prosinca 2014.

Užkauskas protiv Litve, br. 16965/04, 6. srpnja 2010.

—V—

Valová, Slezák i Slezák protiv Slovačke, br. 44925/98, 1. lipnja 2004.
Van de Hurk protiv Nizozemske, 19. travnja 1994., Serija A br. 288
Van Marle i drugi protiv Nizozemske, 26. lipnja 1986., Serija A br. 101
Van Orshoven protiv Belgije, 25. lipnja 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-III
Vardanyan i Nanushyan protiv Armenije, br. 8001/07, 27. listopada 2016.
Varela Assalino protiv Portugala (odl.), br. 64336/01, 25. travnja 2002.
Vasilchenko protiv Rusije, br. 34784/02, 23. rujna 2010.
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švicarske (br. 2), br. 32772/02, 4. listopada 2007.
Verlagsgruppe News GmbH protiv Austrije (odl.), br. 62763/00, 16. siječnja 2003.
Vermeulen protiv Belgije, 20. veljače 1996., Izvješća o presudama i odlukama 1996-I
Vernillo protiv Francuske, 20. veljače 1991., Serija A br. 198
Versini protiv Francuske, br. 40096/98, 10. srpnja 2001.
Victor Laurentiu Marin protiv Rumunjske, br. 75614/14, 12. siječnja 2021.
Vilho Eskelinen i drugi protiv Finske [VV], br. 63235/00, ECHR 2007-II
Vocaturu protiv Italije, 24. svibnja 1991., Serija A br. 206-C
Voggenreiter protiv Njemačke, br. 47169/99, ECHR 2004-I (izvadci)
Von Maltzan i drugi protiv Njemačke (odl.) [VV], br. 71916/01 i dva druga zahtjeva, ECHR 2005-V

—W—

Wagner i J.M.W.L. protiv Luksemburga, br. 76240/01, 28. lipnja 2007.
Waite i Kennedy protiv Njemačke [VV], br. 26083/94, ECHR 1999-I
Wallishauser protiv Austrije, br. 156/04, 17. srpnja 2012.
Warsicka protiv Poljske, br. 2065/03, 16. siječnja 2007.
Weissman i drugi protiv Rumunjske, br. 63945/00, ECHR 2006-VII (izvadci)
Werner protiv Austrije, 24. studenoga 1997., Izvješća o presudama i odlukama 1997-VII
Wettstein protiv Švicarske, br. 33958/96, ECHR 2000-XII
Wierzbicki protiv Poljske, br. 24541/94, 18. lipnja 2002.
Wiesinger protiv Austrije, 30. listopada 1991., Serija A br. 213
Woś protiv Poljske, br. 22860/02, ECHR 2006-VII
Wynen i Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell protiv Belgije, br. 32576/96, ECHR 2002-VIII

—X—

X protiv Francuske, 31. ožujka 1992., Serija A br. 234-C
X i drugi protiv Rusije, br. 78042/16 i 66158/14, 14. siječnja 2020.
Xavier Lucas protiv Francuske, br. 15567/20, 9. lipnja 2022.
Xero Flor w Polsce sp. z o.o. protiv Poljske, br. 4907/18, 7. svibnja 2021.
Xhoxhaj protiv Albanije, br. 15227/19, 9. veljače 2021.

—Y—

Yagtzilar i drugi protiv Grčke, br. 41727/98, ECHR 2001-XII
Yakovlev protiv Rusije, br. 72701/01, 15. ožujka 2005.
Yankov protiv Bugarske (odl.), br. 44768/10, 18. lipnja 2019.
Yavorivskaya protiv Rusije, br. 34687/02, 21. srpnja 2005.
Yevdokimov i drugi protiv Rusije, br. 27236/05 i deset drugih zahtjeva, 16. veljače 2016.

Yvon protiv Francuske, br. 44962/98, ECHR 2003-V

—Z—

Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29392/95, ECHR 2001-V
Zagorodnikov protiv Rusije, br. 66941/01, 7. lipnja 2007.
Zalli protiv Albanije (odl.), br. 52531/07, 8. veljače 2011.
Zander protiv Švedske, 25. studenoga 1993., Serija A br. 279-B
Zapletal protiv Češke Republike (odl.), br. 12720/06, 30. studenoga 2010.
Zappia protiv Italije, 26. rujna 1996., *Izvešća o presudama i odlukama 1996-IV*
Zavodnik protiv Slovenije, br. 53723/13, 21. svibnja 2015.
Ziegler protiv Švicarske, br. 33499/96, 21. veljače 2002.
Zielinski, Pradal, Gonzalez i drugi protiv Francuske [VV], br. 24846/94 i devet drugih zahtjeva, ECHR 1999-VII
Zimmermann i Steiner protiv Švicarske, 13. srpnja 1983., Serija A br. 66
Zollmann protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 62902/00, ECHR 2003-XII
Zolotas protiv Grčke, br. 38240/02, 2. lipnja 2005.
Zubac protiv Hrvatske [VV], br. 40160/12, 5. travnja 2018.
Zumtobel protiv Austrije, 21. rujna 1993., Serija A br. 268-A
Zvolský i Zvolská protiv Češke Republike, br. 46129/99, ECHR 2002-IX

Prevela prevoditeljska agencija Alkemist

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramarska 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72466496524